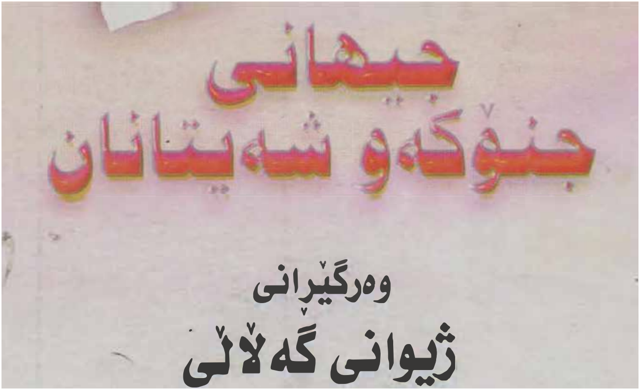
جیهانی

و شەیتانان

عومەر سلێمان ئەشقەر

جنۆكه

بسم الله الرحمن الرحيم

جیهانی جنۆکەو شەیتانان

مەبەست لەم زنجیرەیە

زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی

١. دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردییە بە گرنگترین وکاریگەرترین دەقی ئەو کتێبانەی کە مەشخەڵی سەرڕێی هزری هاوچەرخی ئیسلامین.

٢. ئاشناکردنی خوێنەرو لاوی موسوڵمانی کوردە بە دەقی ئەو کتێبانەی کە سەرچاوەن بۆ رۆشنبیری ئیسلامیی‌و سازێنەری بێداری‌و رابوونی ئیسلامیی بەرۆزن.

٣. شارەزاکردنی راستەوخۆی لاوی کورد بەم سەرچاوانە، ئازادکردنیانە لە گشت گۆت

وبەندو بۆچوونی تەسکی حزبایەتیو تاکڕەویو ڕەوتگەرایی.

٤. بناغەیەك بێ بۆ بنیادنانی کەسایەتیەکی ئیسلامی بەهێز بۆ هەر تاکێکی موسوڵمانی کورد تا توانای ئەنجامدانی ئەو گۆڕانکاریانەی هەبێ کە خودای پەروەردگار پێی سپاردوە.

دەگەڵ ڕێزو تەقدیرمان بۆ بیروڕای نووسەرانی ئەم زنجیرەیە، مەرجیش نیە ئێمە پابەندی هەموو بیروبۆچوونەکانیان بین.

با دەستووریشمان لەوەرگرتن فەرمایشتەکەی خودای پەروەردگار بێت.

﴿ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ؛ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الأَلْبَابِ ﴾ .

(زمر – ١٨)

نووسینگەی تەفسیر

بیروباوەڕ لەبەر ڕۆشنایی

قورئان و سوننەتدا

جیهانی جنۆکەو شەیتانان

نوسینی

دکتۆر عومەر سلێمان ئەشقەر

وەرگێڕانی

ژیوانی گەلاڵی

رشتەی بابەتان

دەستبەرداری شەیتانەکان لەشوێنکەوتەکانیان

جنۆکەو پیوارزانی

پێشین و فاڵچیەکان

ئەستێرەگەران

پێشبینەکان پەیامبەرانی شەیتانن

ئەرکی ئوممەت لەبەرامبەر ئەوانەدا

جنۆکەو دەفرەفرپوەکان

٣٠١

زنـــجـيرەی: بيروباوەڕ لەبـەر ڕۆشـنـايى قورئـانو سوننەتدا

ناوی كتێب بە عارەبی: عالم الجن والشياطين

ناوی نوسەر: دكتۆر عومەر سلێمان ئەشقەر

نورەی چاپ: شەشەم

ساڵی چاپ: ١٤١٢ك - ١٩٩١ز

ناوی كتێب بەكوردی: جيهانی جنۆكەو شەيتانان

ناوی وەرگێڕ: ژيوانی كەلالی

ئەركی چاپ: پرۆژەی وەرگێڕان

پيتچـنين: نووسينگەی تەفسير بۆ كۆمپيوتەر

نورەی چاپ: يەكەم

ساڵی چاپ: ١٤٢٠ك - ٢٠٠٠ز

چاپكردن: چاپخانەی پەروەردە

تـــــيراژ: ١٥٠٠

ژمارەی سپاردن: ٥٤ ساڵی ٢٠٠٠

پێشەكی وەرگێڕان

بیروباوەڕی ئیسلامی بناغەی ئایینی ئیسلامی پیرۆزە، تا بەهێزتر بێ موسڵمانێتی بەرهەمدارترو بەرهەمی بەپیزترو پیزی فرەوانتر دەبێ.

بیروباوەڕی ئیسلامی بو کە گەورەترین وەرچەرخانی بێوێنەی خستە مێژوی مرۆڤایەتی، مرۆڤایەتی لە نشێوی‌و داڕوخان و وێرانی ڕزگار کرد، ڕەوشی ستەمنامێزی تارومار کرد. دەستی ڕەشی زۆردارانی بڕی، کۆیلەو چەوساوانی ڕەهاکرد، باڵی بەزەیی‌و دادگەری بەسەر جیهاندا راهێلاو سەرجەم گەل و توێژی خەڵکی لەبەر سێبەرە فێنك و ئارامەكەی هەسایەوە، ئاگری خراپەکاری‌و کوشت وبڕو تاڵان و بڕۆ و بەرهەڵدایی‌و بێنابڕویی کوژایەوە، روحی مرۆڤپەروەری‌و ڕێزی مرۆڤ ژیایەوە.

گەشانەوەی گوڵی چاکەکاری‌و خۆشی‌و دادو ڕێزو هێمنی‌و خۆشگوزەرانی‌و ئازادی‌و سەربەستی بەهۆی بیروباوەڕی ئیسلامییەوە دێتەدی، بەڵام تەقینەوەی بورکانی وێرانی‌و خراپەکاری‌و ناخۆشی‌و ستەم و بێهودەیی‌و نیگەرانی‌و تالگەردی‌و ژێر دەستەیی‌و کۆیلایەتیش بەهۆی بیروباوەڕی نائیسلامییەوە بەرپادەبێ، چونکە هەمویان لەسەرچاوەی هەواو هەوەست و ئاوەزی بەرژەوەندی‌ناسی و هزری کاریگەر بەدەوروبەرێکی دیاریکراو دێنەکایەوە.

بیروباوەڕ ئەگەر ئیسلامی نەبێ وێرانەو وێرانی دەنێتەوە ئەگەرچی بانگەشەی بنیات نان و چاکسازیش بکات. مێژو لەم وێرانکاریانە

سیخناخ بوه کە هەرجارەی بیروباوەڕێکی قریوٚك پەیدابوەو مروٚڤایەتی کردوٚتە قوربانی . ئەدی بیروباوەڕە سەفسەطیەکەی ئەسرانیەکان نەبو کەبەر لەئیسلام و تاکو ئێستاش کێشەیانە ئاخوٚ (مەسیح) خوایە یان مروٚڤ! هەزاران هەزار مروٚڤی کردە قوربانیو سەدان شەڕو کوشتاری درێژخایەنی نایەوە؟!. ئەدی بیروباوەڕی ئەستێرەناسی گەندەڵی فیرعەونەکان نەبو کە هەزاران هەزار رەش و روت و هەژاری کردە کوٚیلەو بەبێگاری گاشەبەردە زلەکانی ئەهراماتی پێ دەگواستنەوە؟!. ئەدی بیروباوەڕی شوفێنیزمی ئەوروپا نەبو کە دوجەنگی گەورەی جیهانی بەرپاکرد و بەملیوٚنان مروٚڤیان کرد بە قوربانی؟!. ئەدی هەر بیروباوەڕە شەیتانیەکان نیە کە وای کردوە هەموو روٚژێ بوٚمبای ئەتوٚمیو هایدروٚجینیو نیوتروٚنی بوٚ وێرانکردنی مروٚڤایەتیو زەوی وەبەرهەم بێ؟!

چاك سازانەوەی رەوشی مروٚڤایەتی، رەوینەوەی ترسی وێرانی، گەرانەوەی خوٚشیو ئارامی، بەرپاکردنەوەی دادگەری لەسەرتاسەری جیهاندا؛ بەموٚی بزاڤێکەوە دەبێ کە لەسەر بیروباوەڕێکی پاك و بێگەرد دامەزرا بێو لەقورئان و سوننەت هەڵێنجرا بێ، ئەگەر نا هەر وێرانی لەناو وێرانی بەرپادەبێو مروٚڤایەتی وێرانتر دەبێ.

بیروباوەڕی ئیسلامی کاریگەرێکی قوڵ و گەورەی لەخوٚ گرتوە،

کاریگەرێکی ئەوتۆ کە ئەگەر مرۆڤ هەرچەندی تاوانکارو دڵڕەق و بێبەزەیی‌و وێرانکاریش بێ، سەرلەبەری کیانی ئەم مرۆڤە دەگۆڕێت. گۆڕانێك هەمو لایەنەکانی بگرێتەوە، چونکە بیروباوەڕی ئیسلامی چارەسەرو ئامۆژەکانی بۆ رەگ و ریشاڵی مرۆڤە، هەرو ناوەرو دەرونی

ریك دەخاتەوەو تەپ و تۆزی شەیتان و هەوەست و خۆپەرستی لەسەر دەرونی لادەدات و پاکی دەکاتەوە. ئەمجار رێوشوێنێکی راستانی بۆ رادەنوێنێ‌و پێی دەڵێ فەرمو ئەمەش ژیانی خۆشبەخت و بێوێنەو نمونەیی.

هەر نوسەرێکی موسڵمان لەهەر دەرگایەکەوە چوبێتە نێو ئەم بیروباوەڕەوە یان لەهەر گۆشەنیگایەکەوە تێی روانیبێ‌و خزمەتێکی پێشکەش کردبێ و متمانەی بەسەرچاوەی بێگەردو دور لە خورافات و شتی بێهودە کردبێ، هەڵبەت کارێکی گەورەی ئەنجام داوەو خزمەتەکەی بەشێکە لەم رزگاربونە سەرتاسەریەی کە مرۆڤایەتی دەمێکە بۆی عەوداڵە. دیارە ئەم زنجیرەیەی کە دکتۆر عومەر سلێمان ئەشقەر نوسیویەتی‌و ناوی ناوە ((العقيدة في ضوء الكتاب والسنة)) بەشداربون و خزمەتێکی گەورەی ئەم مەیدانەیە، کە متمانەی کردۆتە سەر سەرچاوەو ژێدەرە رەسەنەکانی بیروباوەڕو بیروباوەڕە پوکەڵ و لاڕێ‌و ناتەواوەکانی لێ داوەشاندوەو پاك و پوختەکەی راگەیاندوە، کە هەڵبەت ئەمە خاڵی

هەرە سەرەکیە لەرانواندنی بیروباوەڕی ئیسلامیدا، ئوسلوبێکی سادەو رێك و پێك و زانستیانەی بەکارهێناوە بەتایبەتی لەپەرتوکەکانی دواییدا، ناوەڕۆکی پەرتوکەکەش پڕ ئایەت و فەرمودەو دەقی زانا بەرزەکانی هێناوەتەوەو لەبەرتیشکی ئەم دەقانەوە بیروباوەڕەکەی ڕۆشن کردۆتەوە، ئەم زنجیرەیە کە بڵاوبۆوە موسڵمانان بەگەرمی پێشوازیان لێکردو گەلێ زاناو نوسەریش لە نوسراوەکانیاندا ئاماژەیان بۆ کردوە تا موسڵمانان بەهرەی لێوەرگرن، لەناو موسڵمانانی کوردیش سەیر دەکەین چەندین نوره چاپی لێ دەردەکرایەوە، کە ئەمەش بەڵگەیە بۆ چاکیو سودی ئەم

زنجیرەیە، بەم پێودانگە پێمان وایە وەرگێڕانی ئەم زنجیرەیە گەلێك پێویست بو بۆ رابونی ئیسلامی لەکوردستان، تا گەلی کوردیش لەبیروباوەڕە سازگارەکەی خۆی حاڵی بێت و لاڕێ نەبێ، لەبەر گرنگیو لەبەر چاکیو بەهرەی ئەم زنجیرەیە، پشت بەخوا بڕیارمان دا وەریگێڕینە سەر زمانی کوردی، لەوەرگێڕانەکەدا هەوڵمان داوە ئاستێکی زمانەوانی باشی پێبدەین و ئیشکالات بۆ خوێنەر بەجێنەهێلین، وا بەرهەمەکان لەبەردیدی خوێنەرانەو ئەوان دەتوانن وەرگێڕانەکە هەڵسەنگێنن ، لەخوا داواکارین لەکارەکەماندا سەرکەوتووبین و توانیبمان خزمەتێك بەم رابونە پیرۆزەی کوردستان بکەین، خوا پاداشتی بەرهەراوی خۆی بەئێمەو

ئارامی گەڵاڵی

٨

ئێوەش ببەخشێ.

ژیوانی گەڵاڵی

پێشەکی

ان الحمد لله نحمده ونستعينه و نستغفره ونستهديه ونعوذ بالله من شرور انفسنا وسيئات اعمالنا، من يهده الله به فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له، و أشهد أن محمداً عبده ورسوله، وبعد:

هەندێ کەس وا گومان دەبەن، نوسین لەم بابەتە وەبەر زێدەڕۆیی زانستی دەکەوێ جا ئەوانە وایان پێ چاترە هەر بە خێرایی بەم بابەتەدا ڕەتبن و بڕێکی کەم بیرکردنەوەی بۆ تەرخانکەن. ئەو کەسانە وا دەزانن ئەم تۆژینەوەیە تەنها قیچە سودێکی دیاریکراو دەبەخشێ و، هیچیشی لێ نەزانن چ زیانێکی نیە.

ئەز گەلێك دور ناڕۆم، جیهانی مرۆڤ ئەمڕۆ هێندە ماڵ و

سـامان خـەرج دەكـەن بـۆ لێكۆڵینـەوەی ئەگـەری بونـی ژیـن و

زیندەوەران لەو هەسارە نێزیكانەی خۆمان، كە شارو وڵاتانی پێ بنیـات بنـێ و ئـاوەدان كاتـەوە، هـەزاران ملیـۆن هـەژار و دەستكورتی لـە دنێدا پـێ قوتاركا، جا زانایـان كۆشـش و مـاندو بونێكی مەزنیان كێشاوە بۆ گەڕان لە دو شونی ژین لە هەسارانەدا كە كات و پارەیـەكی زۆر و زەبـەندی تێچوە، ئـەدی بۆ جیـهانێكی زنـدوی ژێـر چ دەڵێـن كـە لـەزەوی دا هاوژینمـانن و، لـە مـاڵ و نشـینگەمان دەخـۆن و دەخۆنـەوە و، رەنگـە ئـاوەزو دڵمـان ئـاڵۆز بكەن و، جـار هەیـە بـەرەو ئـەوەمان دەبـەن هـەر بـەخۆ خۆمـان بڕۆخێنین و، خوێنی یـەكتری بڕێژیـن و، رەنگـە بمانكەن بەبەندەی خۆیان یا هەر ئافەریدێكی دیكە، تاكو پەروەردەگارمان لێ تۆڕە بێ و غـەزەبمان لێ بگـرێ، پاشـان ئەوانـەی وێـڵ و گومـڕا دەبـن لـە پەروەردگار دوچاری ئاگری دۆزەخ دەبن.

ئەو زانیاریانەی دەقەكانی قورئانی پیرۆز و فەرمودە پتەوەكانی پێغەمبـەر ﷺ لـەم بارەیـەوە بۆیـان هـاوردوین؛ بـەهیچ سـامانێك

هەڵناسەنگێن. چونکە ئەو دەقە پیرۆزانە، رازو نهێنییەکانی جیهانی جنۆکانمان بۆ ئاشکرا دەکەن و، بە لێشاوێك زانیاری وا وەها نامان دێن، کە هەمو لایەنەکانی ژیانی ئەوانمان لا ئاشکرا دەکات. هەروەها ئەوەشمان پێ دەڵێن کە هەندێك لەوان چ دژایەتیەکیان بەرانبەر مرۆڤ و دڵی داگرتوە و، لە چ کردو کۆشێکی بەردەوام و نەپچڕاودان تا لە راستە رێمان وە دور بێخن و گومڕاو سەگەردانمان بکەن.

١٠

هێندەش بەسە تا لە گرنگی مەسەلەکە وە ئاگات بێنێ: چاو بەو ئایەتە پیرۆزانەدا بگێڕی کە لە بابەت جنۆکەو شەیتانان دەدوێن، تا بزانی ئەم دەقانە روبەرێکی چەند فراوانیان لە کتێبی خوا داگرتوە.

ئەوجا هەرکەسێکی سەربەو دەقانەدا بگرێ، دەزانێ ژیانی مرۆڤ تەنیا زۆرانێیە لەگەڵ شەیتاندا. شەیتان لە هەوڵی ئەوە دایە بەسەریدا زاڵ بێ و بیفەوتێنێ. ئەو مرۆڤەی کە خوای گەورەش بە روناهی خۆی هاتۆتە هانای دەکۆشێ تا لە شاڕێ ی پەروەردگاری سەقامگیرو بەردەوام بێ و خەڵکیش لەسەر ئەم

شارپێیه دامەزرێنێ. لە پێناو هەندێش دەبێ لە ناخی دەرون و ترپەی دڵ و، هیواو خەون و ئاواتەکانی‌دا، کێشەو زۆرانێ لەگەڵ ئەم دوژمنە بەرپا بکا. دەبێ هەر زو زو، بەردەوام ئامانج و مەبەستە دورو نزیکەکانی بپشکنێ و بەسەریانکاتەوە. تا دوری و نزیکی خۆی لە پەروەردگارەوە، بۆ دەرکەوێ. بشزانێ تا کوێ خۆی لەو دوژمنەی دەرباز کردوە کە دەیەوێ وەك کەری جوتیاران جڵەو گیری بکاو بیهاژوا.

منیش ئەو دەقانەم کۆ کردۆتەوە کە لە بارەی ئەم جیهانە دەدوێن، لەگەڵ قسەی پێشەوا دیارو ناودارەکان و لە هەموشیان راماوم. لە ئەنجامدا ئەم کتێبە لەشەش بەندان پێك هات. بەندی یەکەم ناساندن و رونکاری ئەم جیهانەیە و ئەم بابەتانە

دەگرێتەوە: بنەرەتیان. ئەفراندنیان. ناوەکانیان.جۆرەکانیان. خواردنیان، خواردنەوەیان، هاوسەرێتیان. نشینگەیان، چارەرێکانیان. ئەو تواناییانەی کە خودا پێی بەخشیون. هەر وەك لە میانەی ئەو بەندەدا. ئەوان بەڵگانیش بەسەر دەکەینەوە کە

هەبونیان دەسەلمێنێ و. وەڵامی بێباوەڕان دەداتەوە.

لە بەندی دوەمیشدا مەبەستی ئافەریدکردنیان رون دەکەینەوە، لەگەڵ چۆنێتی راگەیاندنی دەستورە خواییەکان و تێکڕای پەیامی موحەممەدیش ﷺ بەم جیهانە.

هەرچی بەندی سێیەمیشە کرۆکی کتێبەکەیەو چەند تۆژینەوەیەکی تێدایە:

یەکەم: هۆکانی دژایەتی لە نێوان مرۆڤ و شەیتان و، بەڵگە هاوردن بۆ توندی و قوڵی ئەو دژایەتیەو. ئاگادارکردنەوەمان لە لایەن خوداوە لەو دوژمنە.

دوەم: ئامانجە نزیك و دورەکانی شەیتان.

سێیەم: شێوازەکانی شەیتان بۆ گومڕاکردنی مرۆڤ.

چوارەم: سەرکردایەتی کردنی بۆ جەنگ و، سەربازەکانی.

پێنجەم: ئەو تەڵەو داوانەی شەیتان بۆ مرۆڤیان دەنێتەوە.

جا ئەم بەندە بە باسی وەسوەسەی شەیتان کۆتایی هاتوە، کە چەك و جبەخانەی شەیتانە بۆ گەندەڵ کردنی دەرونان و، چاندنی گەندی لە دڵاندا.

هەروەها لە بەندی چوارەمدا، باسی چەند دۆزیکم کردوە کە شەیتانەکان بەندەکانی پێ گومرا دەکەن:

یەکەم: خۆڕانواندنی شەیتانان و قسە کردنیان لەگەڵ هەندێك بەنداندا، لەگەڵ ئەو گەندەڵیانەی بەم هۆیە دێنە ئارا.

دوەم: هێنانی گیانان و رادەی دروستی ئەم مەسەلەیە و پەیوەندی بە شەیتانانەوە..

سێیەم: بڕی شارەزایی جنۆکان لە جیهانی پەنهان و، ئەو گەندەڵیەی دێتە ئارا بە هۆی بڕوای هەندێ کەس بەوەی کە جنۆکە پیوار دەزانن.

چوارەم: جنۆکەو دەفرەفریوەکان.

لە بەندی پێنجەمیشدا ئەو چەکانە دیاری دەکەین کە دەبێ

بابای موسڵمان هەڵیانگریَ کە دەچێتە شەڕی شەیتان.

لە بەندی شەشەم ودواییندا لە بارەی حیکمەتی ئەفراندنی شەیتان دواوم.

١٢

لە خودای بەرز داوا دەکەم، بەم کتێبە سود بە نوسەرو، بلاوکارو، خوێنەری بگەیەنێ و، پاداشتی بێپایانی خۆی بە هەموان ببەخشێ و پەنامان بدا لە شەیتان و: بە یاریدەرو چاودێری خۆی پشتیوانیمان بکا. خودا باشترین پشتیوان و سەرخەرە. درودو سلاوی خوداش پێشکەشی موحەممەدی بەندەو پەیامبەری خۆی و هەمو خانەوادەو یارو هاودەم و شوێنکەوتوانی.

عومەر سلێمان ئەشقەر

کوێت ٢٨/ شەوال/١٣٩٨ ك

٢٠/ سێپتەمبەر/١٩٧٨

١٤

بەندی یەکەم

ناساندن و رونكاری

ناساندن و رونكاری

جنۆكه چین؟

جنۆكه جیهانێكی دیكەن جودا له جیهانی مرۆڤ و له جیهانی فریشتان، لەگەڵ مرۆڤدا برێكی هاوبەشیان له نێواندا هەیەو هەردولا سیفەتی ناوەزو پەیبردنیان هەیەو، توانای هەڵبژاردنی رێگەی خێرو شەریان تێدا. لەزۆر شتانیش له مرۆڤ جوایەزن، گرنگترینیان ئەوەیە سەرچاوەو بنەڕەتی جنان له هی مرۆڤ جودایه.

ناوی جنۆكەكانیش لە(اجتنان)ەوە هاتوە كەمانای ونبون لەبەرچاوان دەگەیەنێ. ﴿ إنه يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لاَ تَرَوْنَهُمْ: بەراستی شەیتان و هاودەستانی لەلایەكەوە ئێوە دەبینن كەئێوە ئەوان نابینن ﴾ (سورة الأعراف/٢٧).

ئەژادو بنەڕەتیان:

خوای گەورەو بەرز پێی راگەیاندوین كە جنۆكە لە ئاگر ئەفرێنراون، دەفەرموێ ﴿ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ: وە لە پێشدا هۆزی جنۆكانمان

لە ئاگری گەرم و سوتێنەر هێنا ئەفراندن ﴾ (سورة الحجر/٢٧)..

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ: وە خودا جنۆکەی لە بڵێسە ئاگری پاك و چاك ئافەریدە کرد ﴾ (الرحمن/١٥)، هەر وەك لە(البداية والنهاية ٥٩/١) وا هاتوە کە ئیبنی عەبباس و عیکریمە و موجاهید و حەسەن

و هی دیکەش وا دەڵێن. هەروەها ئەوەوی لەشەرحی موسلیمدا دەڵێ(مارج) واتە: بڵێسەیەکی تێکەڵ بەڕەشایی ئاگر.

لە فەرمودەیەکیش کە موسلیم تەخریجی کردوە، لە عائیشەوە، لە پێغەمبەرﷺ، فەرموی ((خلقت الملائكة من نور، وخلق الجان من نار وخلق آدم مما وصف لكم: فریشتە لە روناهی ئەفرێنراون و جنۆکەش لە ئاگر ئەفرێنراون و ئادەمیش لەوەی بۆتان وەسف کراوە هاتۆتە ئەفراندن)).

کەینێ ئافەریدە کراون؟

گومان لەوەدا نیە جنۆکە لە پێش مرۆڤ ئافەریدەکراون چونکە خوای گەورە دەفەرموێ:﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ۝وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ السَّمُومِ: بەراستی ئێمە مرۆڤمان لە گڵێکی ویشکی پێکهاتو لە قوڕێکی رەشی رزیو ئافەریدەکردوەو، جنۆکەشمان بەرلەوە لە ئاگری گەرم و

سوتێنەر وەدی هێنا ﴾ (سورة الحجر /٢٦-٢٧).

جا ئاشکرایە بە پێی ئەم ئایەتە کە جنۆکە پێش مرۆڤ ئەفرێنراون. هەندێک لە پێشینان دەڵێن کە ئەوان دو هەزار ساڵ پێش مرۆڤ هاتونەتەدی، بەلام ئەمە هیچ بەڵگەیەکی لە قورئان یا لە سوننەت لەسەر نیە.

ناوی جنۆکان لە زمانی عەرەبی:

ئیبنی عەبدولبەر دەڵێ: جنۆکە لە لای زمانزانان چەند پایەکیان هەیە:

١- ئەگەر بەرەهایی مەبەستیان جنۆکە بێ، دەڵێن (جني).

٢- ئەگەر مەبەستیان ئەوانە بن کە هاونشینی مرۆڤن، دەڵێن(عامر)، بە کۆمەڵیش دەڵێن(عمّار).

٣- کە باسی ئەوانە دەکەن کە بەگژ منداڵاندا دێن، دەڵێن (ارواح).

٤- ئەگەر پیس و ناپاك بون و بەگژ خەڵکیشدا چون، دەڵێن (شیطان).

٥- ئەگەر زیاتریش پێی لێ هەڵبڕی و بەهێزتر بو، پێی دەڵێن (عفريت).

جۆرەکانی جنۆکان:

پێغەمبەرﷺ لەم بابەتە دەفەرموێ:((الجن ثلاثة أصناف: فصنف يطير في الهواء، وصنف حيات وكلاب، وصنف يحلون ويظعنون: جنۆکە سێ جۆرن: جۆرێکیان

بەحــەوادا دەفــڕن، جۆرێكــي مــارو ســەگن و، جۆرێكیشــیان دێــن و دەچــن، نیشتەجێ دەبن و گەشتیش دەكەن)) رواه الطبراني، والحاكم، والبيهقي في الأسمــاء والصفــات بأسناد صحيح(صحيح الجامع ٣/٨٥).

هیچ بوارێك بۆ وەدرۆخستنەوەی جیهانی جنۆكان نیە :

كەمینەیەك لەخەڵكی بەتەواوی هەبونی جنۆكان ڕەت دەكەنــەوە و بــاوەڕی پــێ ناكــەن، هــەندێك لــە موشــریكانیش دەڵێـن: مەبەســت لــە جنۆكــان گیــانی هەسارەكانە (مجموع الفتاوى ٢٤/٢٨٠).

كۆمەڵە پیتۆلێكیش دەڵێن: مەبەست بە جنۆكان نەستە خراپەكانی ناخی مــرۆڤ و هــێزە ناپــاك و پیســەكانێتی، هــەروەك مەبەســت بــە فریشــتانیش چاكەكانیانە.(مجموع الفتاوى ٤/٣٤٦).

هــەندێك تازەگــەریش دەڵێــن: جنۆكــە ئــەو میكرۆبانــەن كــە زانســتی نــوێ دۆزیتیەوە.

هــەروەها دكتــۆر موحەممەدولبــەهی لــە ڕاڤــەی ســورەتی(الجــن)دا دەڵــێ مەبەســت بەجنۆكان هــەر فریشــتەیە. واتــە لــەلای ئــەو جنۆكــەو فریشــتە یــەك

جیهانن و جیاوازییان نیە. ئەوەیشی بەبەڵگە هاوردوە كە فریشتەكان لەخەڵكی بزرو داپۆشراون، كەسانێكیشی لەجیهانی مرۆڤان وەبەر جنۆكان خستوە كە لەنێوانی باوەڕو كوفرو لەنێوان چاكەو خراپەدا خۆ بزر دەكەن.(تفسير سورة الجن ص٨٠)

نەزانین بەڵگە نیە:

ئەوپەڕی زانینی ئەوان کەسانی جیهانی جنۆکان ڕەدرۆ دەخەنەوە ئەوەیە کە هیچ دەربارەی هەبونیان نازانن. نەزانینیش بەڵگە نیە[1]. بۆ عاقڵ و هۆشمەندانیش ناشرینە شتێك ڕەت کەنەوە کە دەربارەی بونی نازانن و شارەزاییان نیە.

خوای گەورە ئەوەی بە سیفەتێکی کافران داناوە: ﴿بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ: بەڵکو ئەوان شتان بەدرۆ دیخنەوە، کە بە خۆیان زانستیان دەربارە نیە﴾ (سورة یونس/٣٩).

ئایا دەبوا کەسێکی پێش سەدان ساڵ ژیابێ باوەڕ بە هاتنە دی ئەو داهێنراوە نوێیانە نەکا کە ئێستا کەسێك ناتوانێ لە بەرامبەریان مل بادا هەرچەندە ڕاستگۆیەك هەواڵی پێ دابێ؟

ئەگەر گوێمان لەو هەمو دەنگە نابێ کە هەمو کەلەبەرێکی گەردونی گرتۆتەوە بەڵگەیە لەسەر نەبونی دەنگەکان. هەتا(رادیۆ) داهێنراو دەنگەکانی چنینەوە ئەوجا باوەڕی پێ بکەین؟!

---

[1] جا ئەوانە بۆیان نیە ئەوە بکەنە بیانو کە لە صەحیحی بوخاریدا لە ئیبنی عەبباسەوە هاتوە کە نکوڵی دەکرد لەوەی پێغەمبەرﷺ جنۆکەی دوانبێ و دەگەڵیان ئاخاوتبێ. چونکە لێرەدا ئیبنی عەبباس نێکاری ڕاستەوخۆ ئاخاوتنی کردوە نەك هی جنۆکان لەگەڵ هەندێشدا کەسانی جگە لە ئیبنی عەبباس وەکو ئیبنی مەسعود ئاخاوتنە ڕوبەڕوەکەش دەسەلمێنن.(ئەوەی بەڵگەیەکیشی ئەزبەربێ بیانوە لەسەر ئەوەی هیچی ئەزبەر نیە).

راستیەكەی:

راستی قسان ئەوەیە جنۆكە جیهانێكی سێیەمن جگە لە جیهانی فریشتەو مرۆڤان، ئافەریدەی ژیرو هۆشیارن و تێدەگەن، نە ئاهۆن و نە میكرۆبن، بەڵكو جیهانێكی ئەركبارن و فەرمانیان پێ كراوەو نەهیان لێ كراوە.

بەڵگەكان:

١-تەواتور:

ئیبنی تەیمیە لە(مجموع الفتاوی ١٠/١٩)دا دەڵێ: هیچ یەكێك لە تایەفەكانی موسڵمانان نەنكوڵییان لە هەبونی جنۆكان هەیەو نەلە هەناردنی موحەممەد ﷺ وەك پەیامبەری خوا بۆ جنۆكان، جەماوەری هەمو تایەفەكانی كافرانیش بونی جنۆكان دەسەلمێنن، هەرچی كتێبیەكانیشن لە جولەكەو دیانان ئەوا وەكو موسوڵمانان دان بە هەبونی جنۆكاندا دەنێن.

لەگەڵ ئەوەی كە تێیاندا هەیە باوەڕی پێ نیە. هەروەكو لە نێو موسوڵمانانیش هیوا هەیە وەكو جوهمیەكان و موعتەزیلەكان، لەگەڵ ئەوەی جەماوەری تایەفەكەو پێشەواكانی دانی پێدا دەنێن.

ئەمەش چونكی هەبونی جنۆكان بە تەواتورێكی تەواو و زانراوەوە لە هەواڵی پێغەمبەرەكاندا هاتوە. ئەوەشیان دەربارە زانراوە كە زندوی ژیرو خاوەن هۆشن و كارای خاوەن ویستن، بەڵكو فەرمانیان پێكراوە و نەهیشیان

لێ کراوە، هەروەها ئاهۆ و سیفەتی پابەند نین بە مرۆڤ و غەیری مرۆڤ. هەروەکو هەندێك بێباوەڕان وادادەنێن، جا کاتێك مەسەلەی جنۆکان بە تەواتورێکی وا لە پێغەمبەرانەوە هاتوە کە زاناو و نەزان دەیزانن، هیچ کۆمەڵێك کە خۆیان بدەنە پاڵ پێغەمبەرە پایەدارەکانەوە، نەیان توانیوە بێباوەڕی لە ئاست بنوێنن.

٢١

هەروەها لە لاپەڕەی (١٣)دا دەڵێ: (سەرجەم کۆمەڵانی موسوڵمانان دان بە بونی جنۆکاندا دەنێن. هەروەها جەماوەری کافران وەکو تێکڕاو ڕەشۆکی ئەهلی کیتاب، هەروەها تێکڕای هاوبەشدانەرانی عارەبان و بێجگە لەوانیش لە منداڵانی حام و، هەروەها جەماوەری کەنعانییان و یۆنانیەکان لە منداڵانی یافث، کەواتە جەماوەری هەمو تایفەکان دان بە بونی جنۆکاندا دەنێن.

٢- دەقەکانی قورئان و فەرمودە:

هەروەك خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ بڵێ: سروشم بۆ کرا کە تاخمێك جنۆکە گوێیان بۆ قسەکانم راگرت﴾ (سورة الجن/١)، هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا: بەڕاستی پیاوانێك لە مرۆڤ پەنایان وەبەر پیاوانێکی جنۆکان دەبرد، جا ئەوانە دەبونە هۆی زێدە بونی لاڕێیی و مل بادانیان﴾ (سورة الجن/٦). دەقی دیکەش گەلێك زۆرن، خودا یار بێ زۆربەیان لە میانەی ئەم کتێبەدا دێنە

بەرباس.

٣- دیتن و چاوپێکەوتن:

خەڵکێکی زۆر لەسەردەمی ئێمەو لە پێشوشدا شتێکی لەم بابەتەیان بینییوە، ئەگەرچی زۆر جار ئەوانەی دەیانبینن یان دەیانبەن نازانن ئەوان جنۆکەن، جا دەڵێن ئەوانە ئەرواحن یا پیاوانی غەیبن یا پیاوانی بۆشایی ئاسمانن.

جا کەسانێکی متمانەدار لە زوەوەو لە ئێستادا باسی چاوپێکەوتنی جنۆکانیان بۆمان گێڕاوەتەوە. هەروەك زانایەکی هێژاو پایەدار کە ناوی

ئەلئەعمەشە دەڵێ: جنۆکەیەك هاتوچۆی دەکردین، من پێم گوت: چیتان لە هەمو خواردنێك لا خۆشترە؟ گوتی برنج. گوتی: ئەوجا برنجمان بۆ هێنان، دیتم هەر پاروە برنج بەرز دەبتەوەو کەسیش نابینم، گوتم: ئێوەش ئەم جۆرە هەوەسبازیانەتان تێدایە کە لە ناو ئێمەدا هەن؟ گوتی: بەڵێ، جا گوتم: رافیضەکان چۆنن لەناو ئێوەدا؟ گوتی: خراپترین کەسن.

ئیبنی کەثیر پاش هێنانەوەی ئەو چیرۆکە دەڵێ: ئەم ئیسنادەم بە ئەبولحەججاجی ئەلمزی مامۆستام پیشاندا، گوتی: ئەمە ئیسنادێکی صحیحە تا دەگاتە ئەلئەعمەش، پاشان دەڵێ: ئیبنی عەساکیری حافیز لە ژیاننامەی عەبباسی کوڕی ئەحمەدی دیمەشقی‌دا دەڵێ: شەوێك کە لە ماڵێدا بوم گوێم لێ بو جنۆکەیەك دەیگوت:

قلوب براها الحب حتى تعلقت

مذاهبها في كل غرب وشارق

فهيم بحب الله، والله ربهـــــا

معلقة بالله دون الخلائــــــق

واته: دڵانێك خۆشەویستی دایتاشین هەتا وای لێهات رو لە هەمو خۆرەلات خۆراوایان بکەن. ئەوان دڵان بە خۆشەویستی خودا سەرگەردانن و خوداش پەروەردگاریانەو، وە لەهەمو ئافەریدان ترازاون و بەخوداوە پەیوەستن (قسەی ئیبنی کثیر تەواو)..

منیش دەڵێم: گەلێك کەسی جێ‌متمانە باسی ئەوەیان بۆ کردوم، کە قسەیان لەگەڵ جنۆکاندا کردوەو جنۆکەیان دیون، جا بەیاریدەی خودا بڕێکیش لەوانە باس دەکەین کە دێینە سەر باسی تواناى خۆ گۆڕینیان بەشێوەی جۆراو جۆر.

٤- ئەو بنەڕەتەی لێی ئەفرێنراون:

پێغەمبەرﷺ هەواڵی پێ‌داوین کە فریشتە لە روناهی ئافەرید کراون و جنۆکەش لە ئاگر ئەفرێنراون، جا هەردو بنەڕەتی جوایەز کردۆتەوەو، ئەمەش وەڵامە بۆ ئەوان کەسانی جنۆکەو فریشتە لێك جودا ناکەنەوە.

دیتنی کەرو سەگان بۆ جنۆکان:

ئەگەرچی ئێمەش جنۆکان نابینین، گیانەوەری دیکە هەن دەیانبینن وەکو کەرو سەگان. لە موسنەدی ئەحمەد و سونەنی ئەبو داود بەسەنەدێکی راست و بەمەرفوعی لە جابیرەوە هاتوە:((اذا سمعتم نباح الكلاب، ونهيق الحمـــير بـــالليل، فتعوذوا بالله من الشيطان، فانهن يرون مالا ترون: ئەگەر گوێتان لە وەڕینی سەگ بو، یا بەشەو گوێتان لە زەڕینی کەر بو، خۆتان بەخودا پەنابگرن لە شەیتان، چونکە ئەوان شتانێك دەبینن کە ئێوە نایبینن)). ئەمەش شتێکی نامۆ نیە، چونکە زانایان سەلماندویانە هەندێك گیانەوەر توانای دیتنی شتی وایان هەیە کە ئێمە نایانبینین. بۆ نمونە: هەنگ تیشکی ژوور وەنەوشەیی دەبینێ، هەر بۆیە ئەگەر هەوریش بێ دەتوانێ خۆر ببینێ و، کوندەبۆش لە جەرگەی تاریکی شەودا مشکێك بەدی دەکا..

ئەو شەیتانەی کە لە زۆر شوێنی قورئانی پیرۆزدا خودای گەورە باسی بۆمان کردوە، لە جیهانی جنۆکانە، لەسەرەتادا خودای دەپەرست و لەگەڵ فریشتەکاندا ئاسماننشین بو، چوە بەهەشتیش، پاشان لەبەر زلفیزیو خۆ بەرز زانین و ئیرەیی بردن لە پەروەردگار یاخی بو، کاتێك فەرمانی پێکرد سوژدە بۆ ئادەم ببا، ، ئەوجا خودا لە رەحمەتی خۆی وەدەرینا.

شەیتانیش لە زمانی عەرەباندا بە هەمو زلفیزێکی یاخی دەگوترێ، لەبەر فیزداریو یاخیبونی لە پەروەدگار ئەم ناوە بەسەر ئەو ئافەریدەیە دابراوە.

هەروەها(تاغوت)یشی بەسەردابڕاوە ﴿ الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا: کەسانێك کە بڕوایان هێناوە لەرێگەی خودا دەجەنگن و، کەسانێکی کافریش بون لە پێناو تاغوتدا دەجەنگن، جا دژی دۆستان و یارانی شەیتان بجەنگن، بەراستی فرۆفێڵی شەیتان کزو کەم هێزە ﴾ (سورة النساء/٧٦)، تاغوتیش ناوێکە لەلای زۆربەی نەتەوەکانی سەر زەوی بەهەمان بێژە هاتوە، هەروەکو عەققاد لە کتێبی(ابلیس)دا باسی دەکا. بۆیەش بە تاغوت ناوبراوە چونکی سنوری خۆی بەزاندوەو، لە پەروەردگاری یاخی بوەو، خۆی کردۆتە خواوەندێکی پەرستراو.

هەروەها ئەو ئافەریدەیە لەمیهری خوا بێهیوا بوە، بۆیەش خودای گەورە بە (ابلیس) ناوی بردوە، لە زمانی عەرەبیشدا (ابلیس) واتە: کەسێك کە خێرو چاکەی لا نەبێ و(أبلس) واتە بێهیواو پەشۆکاو.

کۆمەڵێکیش لە زاناکانی پێشیش دەڵێن: پێش یاخی بونی ناوی (عەزازیل) بوە: خودای بەرزیش دەزانێ ئەمە تا کوێ راستە.

شەیتان ئافەریدەیە:

ئەوی چاوێك بەو ئایەت و فەرمودانەدا بگێڕێ کە لەبارەی شەیتانەوە هاتون دەزانێ کە ئافەریدەیەکی ژیرەو توانای پەی پێبردن و جوڵان و... هەیەو وانیە کە هەندێك نەزان باسی لێوە دەکەن: (کە گیانی خراپەکاری وشەڕە لە غەریزە ئاژەڵیەکانی مرۆڤدا خۆی دەنوێنێ‌و ئەگەر پێی بکرێ بەها گیانیە باڵاکان لە دڵدا لادەبا) (دائرة المعارف الحديثة ص٣٥٧).

نەژادی شەیتان:

پێشتر گوتمان شەیتان لە جنۆکانە، بەڵام هەندێك لە پێشین ولە پاشینان کێشەیان لەبابەت ئەم مەسەلەیە هەبو، بیانوشیان ئەو ئایەتە بوە کە دەفەرموێ: ﴿ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ: ئەو دەمەی بەفریشتەکانم گوت: سوژدە بۆ ئادەم ببەن. بێجگە لە

ئیبلیس هەمویان سوژدەیان برد، ئیبلیس نافەرمانی کردو خۆی بەزل زانیو بوە یەکێك لە کافران ﴾ (سورة البقرة /٣٤).

٢٦

هاوشێوەکانی ئەم ئایەتەش هەر بەبەڵگە دێننەوە کە خودا ئیبلیسی لە فریشتان ئاوارتوە و باویش وایە کە هەڵاواردن لە نێوان دو بەشی هەمان جۆر دەبێ.

کتێبەکانی تەفسیرو مێژوش کۆمەڵێك گوتەی زانایانیان بۆمان هێناوە، دەڵێن گوایە ئیبلیس لە فریشتان بوەو، دەرگەوانی بەهەشتی بوە، یان هی ئاسمانی دونیاێ و لە رێزدارترین و هێژاترینی فریشتان بوە... تا دوایی ئەو گوتانە. ئیبنی کەثیر لە تەفسیرەکەیدا (٣٩٧/٤) دەڵێ: (لە پێشینەکانەوە گەلێك شت لەم بابەتەوە هاتون و زۆربەشیان ئیسرائیلیاتە و بۆ سەیرکردنێ دەهێنرێنەوە، خوداش ئاگادارو زاناترە بەباری زۆربەیان. هی واشی تێدایە بتوانین یەکجاری بە درۆی دابنێین چونکە پێچەوانەی هەقەکەی لای ئێمەیە. ئەوەی لە قورئانیشدا هاتوە مایەی دەستبەردار بونە لە هەمو هەواڵەکانی پێشوتر. چونکە ئەو هەواڵانە لە گۆڕین و زیادو کەمی بێبەش نین و، گەلێك شتیان تێئاخنراوەو، حافیزی لێهاتوی واشیان نەبوە کە لە گۆڕانکاری و زێدەڕۆیی‌و پێهەڵبەستان بیانپارێزێ، هەروەکو ئەم ئوممەتە پێشەواو زاناو، سەروەرو، پارێزگارو، چاکەکار و پایەدارانی هەیە لەرەخنەگرو حافیزی لێهاتو و بە توانا کە فەرموەیان تۆمار کردوەو، صەحیحەکەیان لە چاکەکەو، ئەو لە

لاوازەکەو ئەو لەمونکەرەکەو، ئەو لە هەڵبەستراوەکەو، ئەو لە وازلێهێنراوەکەو، ئەو لە وەدرۆخراوەکە. یەك لەیەکتریان جودا کردونەتەوەو، فەرمونە دانەرو، درۆزنەکان و، نەناسراوەکان و بێجگە لەمانەش لە جۆرەکانی پیاوانیان ناسیوە؛ ئەمەش هەموی بۆ پاراستنی زاتی پێغەمبەرو پایەی موحەممەدی دواییینی پەیامبەران و سەروەری مرۆڤایەتی ﷺ لەوەی کە درۆی بدرێتە پاڵ، یان باسێکی لێ وەگێڕن کەلەوی دانەبێ).

ئەو شتەی نەشیکەنە بیانو. گوایە خودا ئیبلیسی لە فریشتان ئاوارتوە، ئەوە بەڵگەیەکی بڕەر نیە، چونکە رەنگە جۆری ئاوارتنەکە (الأستثناء

المنقطع) بێ، بەڵکو هەر واشە. لەبەر ئەوەی نەق هەیە لەسەر ئەوەی کە شەیتان لە جنۆکانە لەو ئایەتەی دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ.. : کاتێك بە فریشتانم گوت: سوژدە بۆ ئادەم ببەن: جا ئەوانیش سوژدەیان برد بێجگە لە ئیبلیس، ئەم لە جنۆکان بو، لە فەرمانی پەروەردگاری دەرچو ﴾(سورة الكهف/٥٠).

بەپێی دەقی صەحیحیش بۆمان سەلماوە کە جنۆکە لە فریشتەو لە مرۆڤ جیاوازن. پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: ((ان الملائكة خلقوا من نور، وان الجن خلقوا من نار، وان آدم خلق من طين: فریشتەکان لە روناهی ئافەرید کراون و جنۆکەش لە ئاگر ئەفرێنراون و، ئادەمیش لە قوڕ ئەفرێنراوە)) رواه مسلم. حەسەنی بەصری دەڵێت: تەنانەت بۆ چاوتروکانێکیش ئیبلیس لە فریشتان نەبوە.(البداية

والهاية ١/٧٩). هەروەها ئەوەی ئیبنی تەیمیەش سۆراخی کردوە ئەوەیە: شەیتان بە لەبەرچاوگرتنی وێنەکەی لە فریشتان بوە. بەلاّم نە بە لەبەرچاوگرتنی رەچەڵەك و نەژادی لەوانە نە بە لەبەرچاوگرتنی نمونەکەی)(مجموع الفتاوی ٣٤٦/٤).

ئایا شەیتان نەژادی جنۆکانە یا یەکێکە لەوان؟

چ بەڵگەیەکی رونمان بەدەستەوە نیە ئەوە ساغکاتەوە کە شەیتان نەژادی جنۆکانە، یا یەکێکە لەوان، هەرچەندە ئەمەشیان ئاشکراترە چونکە خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿إِلاَّ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ: بێجگە لە ئیبلیس کە لە جنۆکان بو﴾ (سورة الكهف/٥٠).

ئیبنی تەیمیەش بۆچونی وایە کە شەیتان نەژادی جنۆکانە، هەر وەك ئادەم نەژادی مرۆڤە (بگەڕێوە بۆ مجموع الفتاوی ٢٣٥/٤، ٣٤٦).

خواردن و خواردنەوەی جنۆکان:

جنۆکەکان بەشەیتانیشەوە، دەخۆن و دەخۆنەوە، هەر وەك لە صەحیحی بوخاریدا لە ئەبو هورەیرەوە ﷺ هاتوە کە پێغەمبەرﷺ فەرمانی پێکرد چەند بەردێکی بۆ بێنێ تارەتی پێ بکا، پێی فەرمو: ((ولا تأتني بعظم ولا بروثة: نە ئێسکێکم بۆ بێنە نە پارچە ریخ)). کە پاشان ئەبو هورەیرە پرسیاری لە پێغەمبەرﷺ کرد لە بارەی نهێنی نەهیکردنی لە ئێسك و لە ریخ، فەرموی:

((هما من طعام الجن ، وإنه أتاني وفد نصيبين – ونعم الجن– فسألوني الزاد ، فدعوت الله لهم: أن لا يمروا بعظم ولا روثة إلا وجدوا عليها طعاما: ئەوانە خۆراکی جنۆکانن، وەفدێکی جنۆکەکانی نەصیبین هاتنە لام کە چاکترینی جنۆکانن، داوای زادیان لێکردم، منیش بۆیان لە خوا پاڕامەوە؛ کەبەسەر هەر ئێسکێك یا ڕیخێك تێپەر بن خۆراکی بۆ وان لەسەر بێ)). هەروەها لە سونەنی تیرمذی بە ئیسنادێکی صحیح هاتوە: ((لاتستنجوا بالروث ، ولا بالعظام ، فإنه زاد إخوانكم من الجن: بە ڕیخ و بە ئێسکان تارەتێ مەکەن چونکە ئەوانە زادی برایانی جنۆکەتانن)) (صحيح الجامع ٢/١٥٤). هەروەها لە صەحیحی موسلیمدا لە ئیبنی‌مەسعود هاتوە: ((أتاني داعي الجن فذهبت معه، فقرأت عليهم القرآن ، قال: فانطلق بنا فأرانا آثارهم وآثار نيرانهم، وسألوه الزاد فقال: لكم كل عظم ذكر اسم الله عليه يقع في أيديكم لحما، وكل بعرة علف لدوابكم ، فقال النبي ﷺ : فلا تستنجوا بهما فإنهما زاد إخوانكم: بانگهێژی جنۆکان هاتە لام و منیش لەگەڵی چوم و، قورئانم بەسەردا خوێندن، دەڵێ: جا پێغەمبەرﷺ ئێمەی برد جێ‌پێ و شوێنی ئاگری وانی پیشان داین. ئەوجا داوای زادیان لێ کردبو، ئەویش فەرموی: هەمو ئێسکێك بۆ ئێوەیە کە ئێوی خودای لەسەر هاتبێ‌و بەگۆشتێتی دەکەوێتە دەست ئێوەو، هەمو ڕێخێکیش ئالیکی چارەوێکانتانە. جا پێغەمبەرﷺ فەرموی: (لاتستنجوا بهما فإنهما زاد اخوانكم: تارەتیان پێ مەکەن، چونکە بژێوی برایەکانتانن)[1]))

پێغەمبەرﷺ هەواڵی ئەوەشی پێداوین کە شەیتان بەدەستی چەپی دەخوا، فەرمانیشی پێ کردوین پێچەوانەی وی بین. موسلمیش لە صەحیحەکەیدا لە ئیبنیعومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ((اذا أكل أحدكم فليـأكل بيمينه ، وإذا شرب فليشرب بيمينه، فإن الشيطان يأكل بشماله و يشرب بشـماله: ئەگەر یەکێکتان خواردنێکی خوارد بابەدەستی ڕاست بیخوا، ئەگەر خواردیەوە بەدەستی ڕاست بخواتەوە. چونکە شەیتان بەدەستی چەپە دەخواو بەدەستی چەپیش دەخواتەوە)).

لەموسنەدی ئیمام ئەحمەدیش هاتوە: ((من أكل بشماله أكل معه الشـيطان ، ومن شرب بشماله شرب معـه الشـيطان: ئەو کەسەی بەدەستی چەپ خواردی شەیتان لەگەڵی دەخوا، ئەوی بەدەستی چەپیش خواردیەوە شەیتان لەگەڵی دەخواتەوە)). دیسان لە موسنەددا هاتوە: ((اذا دخل الرجل بيته فذكـر اسـم الله حين يدخل وحين يطعم، قال الشيطان: لا مبيت لكم ولا عشاء ههنا، وان دخل ولم يذكـر اسم الله عند دخوله، قال: أدركتم المبيت، وإن لم يذكر اسم الله عند طعامه، قال: أدركتـم المبيت والعشاء: ئەگەر پیاوێك هاتەوە ماڵی خۆی و کە وەژوورکەوت و کە خواردی ناوی خوای هێنا، شەیتان دەڵێ: نە شێوخواردن نە شەومانەوەتان لێرەدا نەما. بەڵام ئەگەر لەکاتی هاتنە ژوورێدا ناوی خوای نەهێنا، دەڵێ: ئێرە شوێن و جێتانە. ئەگەر کاتی خواردنیش ناوی خوای نەهێنا، دەڵێ خواردن و شوێنی خەوتان بوو)) أخرجه مسلم.

---

٢ ئەگەر ئێمە ئەهیمان لێ کرابێ خۆراکی جنۆکەکان گەند کەین. دیارە ئەوەشمان لێ حەرامە کە خۆراکی مرۆڤ گەندو خراپ بکەین.

ئەم دەقانەش بەڵگەن بۆ ئەوەی کە شەیتانەکان دەخۆن و دەخۆنەوە. جا چۆن مرۆڤ ئەهییان لێکراوە گۆشتێك بخۆن ناوی خوای لەسەر نەهاتبێ، جنۆکە ئیماندارەکانیش ئاوا، پێغەمبەرﷺ هەمو هێسکێکی بۆ کردنە خۆراك کە ناوی خودای لەسەر هاتبێ‌و، ئەوەی بۆ بەدروست دانەناون کە ناوی خودایان لەسەر نەهاتوە. ئەوەی(بسم الله)شی لەسەر نەکرابێ بۆ جنۆکەی کافرو شەیتانان جێ دێڵن. چونکە شەیتان ئەو خواردنە بە حەڵاڵ دەزانێ کاتێك ناوی خودای لەسەر یاد ناکرێ. هەر لەبەر هەندێ هەندێك زانا وای بۆ دەچن کە مردار خۆراکی شەیتانە، چونکە ناوی خودای لەسەر نەهاتوە. کە خوای گەورە دەفەرموێ:﴿ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ: شەراب و قومار وبتەکان و بەختگرتنەوە پیسن و لەکردەی شەیتانن ﴾ (سورة المائدة/٩٠). ئیبنیقەییم لە بابەتی ئەم ئایەتە دەرەنجامی وا بوە کە مەی خواردنەوەی شەیتانە. چونکە بەخۆی لەو خواردنەوانە دەخواتەوە کە بە فەرمانی خۆی دروستی دەکەن و بۆ خۆی لە کارەکاندا بەژداری کردون، بۆیەش بەشدار دەبێ لە خواردنەوەی و گوناهو سزاکەشی.

هاوسەرێتی و زیادبونی جنۆکان:

وادیارە جنۆکە هاوسەرداری دەکەن و هەندێك زاناش وەك بەڵگە ئەو ئایەتە پیرۆزە دەهێنینەوە کە خودای گەورە لەبارەی هاوسەرانی ئەهلی بەهەشت دەفەرموێ:﴿ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلاَ جَانٌّ: بەر لەوان هیچ مرۆڤێك یا جنۆکەیەك

دەستی بۆ نەبردون ﴾ (سورة الرحمن /٥٦)، **هەروەها خاوەنی (لوامع الأنوار البهية) فەرمودەیەکی هێناوەتەوە کە پێویستە چاو بە نیسنادەکەیدا بگێڕدرێتەوە، دەفەرموێ:** ((ان الجن يتوالدون، كما يتوالد بنو آدم، وهم أكثر عددا: **جنۆکە زاوزێ دەکەن، هەروەکو ئادەمیزاد زاوزێ دەکەن و، ئەوان ژمارەیان زۆرترە**)) رواه ابن أبي

حاتم ، وأبو الشيخ في العظمة عن قتـــادة. **جا ئەگەر ئەم فەرمودەیە صەحیح بێ یان نا، ئایەتەکە بەڕاشکاوی باس لەوە دەکا کە جنۆکەش جوتبونیان هەیە، ئەوەش وەك بەڵگە بۆ ئێمە بەسە.**

خەڵکانیش هەن دەڵێن جنۆکە ناخۆن و ناخۆنەوە و هاوسەرداری ناکەن، بەڵام ئەم قسانە بەتاڵ دەبنەوە بەو بەڵگانەی کە لە قورئان و سوننەت هاوردمان.

هێندێك زاناش دەڵێن جنۆکە چەندین جۆرن: هی وایان تێدایە کە دەخواو دەخواتەوە، هی واشیان تێدایە ئاوا نین، وەهەبی کوڕی مونەبیە دەڵێ: (جنۆکە چەند رەگەزێکن؛ ئەوی پالأوتەی جنۆکانە ئەمانە بریتین لە (با)یەك نە دەخۆن، نە دەخۆنەوە، نە دەمرن، نە زاوزێ دەکەن، رەگەزو جۆری واشیان هەیە دەخۆن و، دەخۆنەوەو، زاوزێ دەکەن و، دەمرن، گوتی: ئەمانەش ئەو ئەرژەنگ و دێو درنجانەو هاوشـــێوەی ئەوانەن) اخرجه ابن جرير (لوامـــع الانـــوار ٢/٢٢٢). **جا ئەمەی وەهەب باسی دەکا بەڵگەی پێویستە، هیچ بەڵگەش نیە. هەندێك زاناش هەوڵیان داوە باسی چۆنیەتی خواردنیان بکەن. ئایا مژین و قوتدانە، یا بۆن کردن و هەڵمژینە، تۆژینەوەی ئەمەش هەڵەیەکی نادروستە، چونکە ئێمە**

چۆنیەتیەکەی نازانین و خوداو پێغەمبەریش ﷺ هەواڵیان پێ نەداوین.

هاوسەرێتی مرۆڤ لەگەڵ جنۆکان:

تا ئێستاش دەکەوێتە بەر گوێمان کە فڵانەکەس ژنێکی جنۆکەی هێناوە، یا فڵانە ژن، جنۆکەیەك خواستویەتی، جا سیوطی هەندێك شوێن و هەواڵی لە پێشینەکان و لەزانایان بۆ هێناوین، وا دەگەیەنن هاوسەرێتی لەنێوان مرۆڤ و جنۆکە روودەدات. ئیبنیتەیمییە لە(المجموع ۳۹/۱۹)دا دەڵێ: (وا دەبێ هاوسەرێتی لە نێوان مرۆڤ و جنۆکە دروست بێ و منداڵیان لێ بکەوێتەوە، ئەمەش زۆرە و ئاشکرایە).

جا گریمان ئەمە روو دەدا، بەڵام کۆمەڵێك زانا بە مەکروهیان داناوە وەکو حەسەن و قەتادەو ئەلحەکەم و ئیسحاق، هەرچی ئیمام مالیکە ﷺ هیچ بەڵگەیەك نادۆزێتەوە نەهی بکا لە هاوسەرێتی لەگەڵ جنۆکەدا، بەڵام بە موستەحەبیشی دانەناوە، بە بیانوی ئەوەی کە دەڵێ: (بەڵام من پێم ناخۆشە ئەگەر ژنێك ببینم زگی پڕ بێ و لێی بپرسن کێ مێردتە؟ ژنە بڵێ: لە جنۆکانەو بەم جۆرە گەندەڵی زۆر بێ).

خەڵکانیش هەن ئەوە قەدەغە دەکەن. وەکو بەڵگەش بۆ ڕاڕاوەکەیان دەڵێن کە خودا منەتی لەسەر بەندەکانی خۆی کردوە بەوەی لە ڕەگەزی خۆیان هاوسەری بۆ دانان ﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً: لە نیشانەکانی خودا ئەوەیە کە لە ڕەگەزی خۆتان هاوسەری بۆتان ئەفراندوە تا لە پاڵ ئەواندا ئارام بگرن و، خۆشەویستی و ڕەحمەتی

خسته نێوانتان ﴾ (سورة الروم /٢١).

ئەگەر هاوسەرێتی لە نێوان مرۆڤ و جنۆکەدا روش بدا لەبەر جودایی رەگەز رنکوپێکی و کۆکی لە نێوان هەردو هاوسەر رەدی نایێ و پێکەوە ناگونجێن، بۆیە حیکمەتی هاوسەرێتی لادەچێ، چونکە ئەو هاونشینی و خۆشەویستیەی لە ئایەتە پیرۆزەکەدا ئاماژەی بۆ کراوە، نایەتەدی.

جا ئەمە مەسەلەیەکەو هەندێك خەڵکی دەڵێن لە ئێستاو لە رابردو روی داوە ئەگەر روشیدا ریزپەرییەکەو کەم جار وەدەبێ بکەرەکەی لە حوکمی شەرع تێیدا بپێچێتەوە. یا رەنگە بکەرەکەی هیچی لە دەست دا نەبێ و نەتوانێ خۆی لێ رزگار بکا.

ئەوەش بەڵگەیە بۆ ئەگەری روداني هاوسەرێتی لە نێوان مرۆڤ و جنۆکە، کە خودای بەرز لەبارەی پەریەکانی بەهەشتی دەفەرموێ: ﴿ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ: بەرلەوان هیچ مرۆڤ و جنۆکەیەك دەستی بۆ نەبردون ﴾ (سورة الرحمن /٥٦)، جا ئەم ئایەتە بەڵگەیە بۆ ئەوەی کە پەریەکان بۆ مرۆڤ و جنۆکە وەکو یەك دەسازێن.

ئایا جنۆکەو شەیتانەکان دەمرن؟

هیچ گومان لەوە دانیە کە جنۆکەکان و شەیتانەکانیش کەهەر لەوانن، دەمرن و، وەبەر ئەو ئایەتە پیرۆزە دەکەون کە دەفەرموێ: ﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۞ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ۞ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ: هەرچی لەسەر

زەوی دایە تێ دەچێ، وەتەنیا ڕوی خاوەن شکۆو بەڕێزی پەروەردگارت دەمێنێتەوە، کامە نیعمەتی پەروەردگارتان بەدرۆ دەخەنەوە ﴾(سورةالرحمن٢٦-٢٨).

هەروەها لە صەحیحی بوخاریدا لە ئیبنیعەبباسەوە هاتوە کە پێغەمبەرﷺ دەیفەرمو: ((أعوذ بعزتك الذي لا إله إلا أنت ، الذي لا يموت ، والجن والأنس يموتون: خۆ پەنا دەگرم بە عیززەتی تۆ کە هیچ خودایەك نیە بێجگە لە تۆ، کە نامرێ و، جنۆکەو مرۆڤ دەمرن)).

بەڵام بڕی تەمەنیان لەلای ئێمە نەزانراوە، لەوەی بترازێ کە خودا لە بابەت ئیبلیسی نەفرەت لێکراوەوە پێی ڕاگەیاندوین، کەهەتا ڕۆژی دوایی دەمێنێ: ﴿ قَالَ أَنظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ۞ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ: شەیتان گوتی: تا ڕۆژی زندوبونەوە مۆڵەتم بدەو زندی ڕامگرە، خودا فەرموی: تۆ لە مۆڵەتدراوانی (سورة الأعراف/١٤-١٥)؛ لەو بترازێ بڕی تەمەنی ئەوانی دی نازانین، بەڵام لە مرۆڤ تەمەن درێژترن.

٢٤

بەڵگەش بۆ ئەوەی کە جنۆکە دەمرن ئەوەیە کە خالیدی وەلید شەیتانە مێیەکەی عوززای کوشت، عوززاش دارێك بو عارەب دەیانپەرست، هەروەها یەکێك لە هاوەڵان ئەو جنۆکەی کوشت کە هاتبوە سەر شێوەی مارێك، هەر وەك باسەکەی دێتە پێشێ.

نشینگەو شوێنی جنۆکان و کاتی ئامادەبوونیان.

جنۆکە لە هەمان ئەم زەویەدا نیشتەجێن کە ئێمە لەسەریدا دەژین، بە زۆریش لە وێرانەو کاولاندا مەن، لەگەڵ شوێنی پیسی وەکو حەمام و زبڵدان و گۆڕستانان. هەر بۆیەشە وەك ئیبنی تەیمییەش دەڵێ: زۆر لەو شێخانەی کە لەگەڵ شەیتاناندا هاوەمن، هۆگری ئەو جۆرە شوێنانە دەبن کە نیشینگەی شەیتانەکانن، فەرموەش هاتون کە نا لە نوێژکردن لە حەمامدا دەکەن، لەبەر ئەو پیسیەی تێیدایەو، چونکە مۆڵگەی شەیتانەکانیشە. هەروەها لە گۆڕستانەکاندا چونکە ڕێخۆشکەرێکە بۆ هاوبەشدانان، لە پاڵ ئەوەی کە رەنگە گۆڕستانەکان مۆڵگەو نیشنگەی شەیتانەکانیش بن.

هەروەها زۆر کات لەوان شوێنان ئامادە دەبن کە دەتوانن گەندی تێدا بەرپا بکەن وەکو بازاڕەکان، پێغەمبەریش ﷺ ئامۆژگاری یەکێك لە هاوەڵەکانی کردو، گوتی: ((لا تكونن ان استطعت ان تكون اول من تدخل السوق ، ولا آخر من يخرج منها ، فانها معركة الشيطان وبها ينصب رايته: ئەگەر پێت بکرێ یەکەم کەس مەبە کە دەچیە بازاڕی، هەروەها دوامین کەسیش مەبە کە لێیەوە دەریچی، چونکە بازار جەنگی شەیتانەو بەیداخی خۆی لەوێ هەڵدەدا)) رواه مسلم في صحيحه. هەروەها شەیتانەکان شەوێ لە ماڵاندا دەمێننەوەو،(بسم الله) کردن و یادی خوداو، قورئان خوێندنەوەو بەتایبەتیش سورەتی (البقرة)و ئایەتولکورسی. لە ماڵێ وەدەریان دەنێ، پێغەمبەریش ﷺ پێی راگەیاندوین، کە شەیتانەکان لەگەڵ تاریك داهاتن بڵاوەی لێ دەکەن و زۆر دەبن. هەربۆیەش فەرمانی پێ کردوین کە

منداڵەکانمان لەم ماوەیەدا دابکەین، ئەم فەرموودەیەش بوخاری و موسلیم دەیگێڕنەوە.

هەروەها شەیتانەکان لە دەنگی بانگی هەڵدێن و ناتوانن گوێ بۆ دەنگی بانگ رادێرن و لە رەمەزانیشدا شەیتانەکان کۆت دەکرێن.

لەو شوێنانەی شەیتانان لێی دادەنیشن

شەیتانەکان حەز دەکەن لە نێوان سێبەرو بەر رۆژێ دانیشن. بۆیەش پێغەمبەرﷺ نەهی لەوە کردوە مرۆڤ لە نێوان رۆژو سێبەر دانیشێ، ئەمەش فەرموودەیەکی راستە لە سوننەنەکان و شوێنی دیکەش گێردراوەتەوە.

چارەوێی جنۆکان

لە فەرموودەیەکی ئیبنیمەسعود، لە صەحیحی موسلیمدا هاتوە کە جنۆکە داوای زادیان لە پێغەمبەرکرد ﷺ، ئەویش فەرمووی:((لکم کل عظم ذکر اسم الله علیه، یقع في أیدیکم لحماً، وکل بعرة علف لدوابکم؛ هەمو هێسکێك کە ناوی خودای لەسەر هاتبێ بۆ ئێوەیە، بە گۆشتێتی دێتە دەستتان و، هەمو ریخێکیش ئالیکی چارەوێکانتانە)).

لێرەدا دەردەکەوێ جنۆکە چارەوێیان هەیەو ئالیکی چارەوێکانیان پاشەڕۆی چارەوێی مرۆڤە.

ناژەڵانێك شەیتانەکان هاوەڵێتیان دەکەن

یەکێك لەو ئاژەڵانە حوشترە، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ((ان الأبل خلقت من الشياطين، وان وراء كل بعيرٍ شيطانا؛ **حوشتر لە شەیتانان ئافەریدکراون و لەدوای هەر حوشترێك شەیتانێك هەیە)** رواه سعيدبن منصور في سنه باسناد مرسل حسن(صحيح

حسن ١/٥٢)، **هەر لەبەر ئەمە پێغەمبەرﷺ نەهی لەوە کردوە نوێژ لە هەوێزی حوشتراندا بکرێ. هەر وەك لە موسنەدی ئەحمەدو سونەنی ئەبو داوددا هاتوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموی:((**لاتصلوا في مبارك الأبل، فانها من الشياطين وصلوا في مرابض الغنم فانها بركة... **لە هەوێزی حوشتراندا نوێژ مەکەن، چونکە لەشەیتانانەوەیەو، نوێژ لە هەوێزی مەڕدا بکەن چونکە ئەمە پیت و فەڕە))، هەروەها لە سونەنی ئیبنی ماجەدا بە ئیسنادێکی ڕاست هاتوە: ((**ولا تصلوا في أعطان الأبل، فانها خلقت من الشياطين: **لەناو عولە حوشتراندا نوێژ مەکەن، چونکە ئەمانە لە شەیتانان ئافەریدکراون))**.

ئەم فەرمودانەش ئەو قسەیە ڕەت دەکەنەوە کە دەڵێ هۆی نەهی کردن لە نوێژکردن لە هەوێزی حوشتران بریتییە لە پیسی میزو پاشەڕۆکەی، بەڵکو ڕاست ئەوەیە کە پاشەڕۆو میزی ئەو ئاژەڵانەی گۆشتیان دەخورێ پیس نین.

درێوی وێنەی شەیتان:

شەیتان شێوەی زۆر درێو ناشیرینە، ئەمەش لە زەینی مرۆڤدا مەییوە، خوداش بەری داری ژەقنەبوتی بەسەرکی شەیتانان شوبهاندوە، ئەو دارەی کە

لە بنەوەی دۆزەخێدا ڕەگی داکوتاوە، ئەوپێك چواندنەش لەبەر ناشرینی وێنەو شێوەکانیانە، ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ۞ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ: بەڕاستی ئەمە دارێکە لە قوڵایی دۆزەخ دەڕوێ، خونچەی سەر لقەکانی دەڵێی سەرو سەکوتی شەیتانەکانە ﴾ (سورة الصافات /٦٤-٦٥).

دیانەکانیش لەسەدەکانی ناوەڕاستدا شەیتانیان بەشێوەی پیاوێکی ڕەشی ردێن بە گروازە و برۆی بڵند و دەمێکی ئاگراوی و دو قۆچ و سم و کلکێك وێنە دەکێشا.(دائرة المعارف الحديثة/٣٥٧).

٣٧

شەیتان دو شاخی هەیە:

لە صەحیحی موسلیمدا لە ئیبنی عومەر هاتوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموی:((لا تحرّوا بصلاتكم طلوع الشمس، ولاغروبها، فإنها تطلع بين قـــرني الشـــيطان: لە کاتی ڕۆژهەڵاتدا نوێژ مەکەن، هەروەها لە کاتی ڕۆژاوا بوندا، چونکە ڕۆژ لەنێوان هەردو قۆچی شەیتانی هەڵدێ)).

هەروەها هەر لە ئیبنیعومەرەوە لە بوخاری و موسلیمدا هاتوە: ((إذا طلـــع حاجب الشمس فدعوا الصلاةحتى تغيب، ولا تحيّنوا بصلاتكم طلوع الشمس، ولا غروبها فإنها تطلع بين قرني شيطان: ئەگەر ڕۆژ کەوتە زەردی لە نوێژێ گەڕێن هەتا ئاوا دەبێ، هەروەها نوێژتان مەخەنە کاتی ڕۆژهەڵات و، کاتی ڕۆژئاوا، چونکە ڕۆژ لە نێوان هەردو قوچی شەیتان هەڵدێ)).

ماناى وايە كە كۆمەڵێك لە هاوبەش دانەران ڕۆژيان دەپەرست ولە كاتى هەڵاتن و كاتى ئاوابونيدا سوژدەيان بۆ دەبرد، جا لەو كاتانەدا، شەيتان لەڕاست ڕۆژێ ڕادەوستێ تا پەرەستنەكەيان بۆوى بێ.

جا ئێمە نەهيمان لێكراوە نوێژ لەو دو كاتە بكەين، ڕاستيش وايە كە نوێژ لەو دو كاتەدا دروستە ئەگەر هۆيەكى هەبێ وەكو سلاوى مزگەفت. بەلام بەبێ هۆ دروست نيە وەكو سوننەتى ڕەها، چونكە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ ((لاتحَيَّنوا: مەيخەنە ئەو كاتە))، هەروەها لە فەرمودەيەكى ديكەشدا باسى شاخەكانى شەيتان كراوە، لە بوخاريدا لە ئيبنى عومەر ﷺ دەڵێ: ديتم پێغەمبەرى خواﷺ ئاماژەى بۆ ڕۆژهەلات كردو فەرموى: ((ها ان الفتنة ها هنا، ان الفتنة ها هنا حيث يطلع قرن الشيطان: ئەوەتا ئاشوب وا لێرەدايە، ئاشوب وا لێرەدايە، لێرە كە قۆچەكانى شەيتانى لێوە دەردەچن)) (مەبەستيش لاى ڕۆژهەلاتە).

تواناكانى جنۆكان:

خودا توانايەكى داوەتە جنۆكان كە بە مرۆڤى نەداوەو باسى هێندێك تواناى وانى بۆمان كردوە، لەوانەش:

خێرايى جوڵەو جێگۆڕينيان:

وەك ئەوەى كە دێوێك لە جنۆكان بەڵێنێ بە سليمانى پێغەمبەرى خودا دا

کە عەرشی شاژنی یەمەنی بۆ بێنێتە بەیتولمەقدیس لە ماوەیەکی وا لە هەستانەوەی پیاوێکی دانیشتو تێپەڕ نەبێ، بەڵام ئەوەی کە زانستی لە کتێبێ پێبو گوتی: ئەمن بۆتی دەهێنم بەر لەوەی چاوان لێك نێی: ﴿ قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ۞ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي... : ئەرژەنگێك لە جنۆكان گوتی: من دەیهێنمە لات پێش ئەوەی لەجێی خۆت هەڵستی وە بێگومان سەبارەت بەو کارە بەهێزو دەسپاکم، ئەو کەسەی کە زانستی کتێبی لابو، گوتی: پێش ئەوەی چاو بتروکێنی دەیهێنمە لات، جا کاتێ سولەیمان دیتی تەختەکەی لا ئامادەو جێگرە، گوتی: ئەمە لەفەزڵی پەروەردگارمە ﴾ (سورة النمل/٣٩-٤٠).

پێشکەوتنیان لە مرۆڤ لە بوارەکانی گەردوندا:

هەر لە زووەوە بەرەو شوێنەکانی پێشەوە لە ئاسمانێدا هەڵدەکشان، جا بەدزی گوێیان بۆ هەواڵەکانی ئاسمانێ رادەگرت، تا پێش روودانی شتێك بیزانن، بەڵام کە پێغەمبەر ﷺ رەوانە کرا، پاسەوانی لە ئاسمانێ زیاد

کرا: ﴿ وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ۞ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا

مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَن يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا: بەڕاستی ئێمە بە ئاسماندا گەڕاین و دەستمان گەیشتێ، جا دیتمان ئاسمان لەپارێزەری بەهێزو ئەستێرەی سوتێنەر پڕکراوە، ئێمە لەو جێیانەدا دادەنشتین کە بۆ گوێڕاگرتن دەبو، جا هەر کەس ئێستا گوێ بگرێ تۆپەڵێکی ئاگراوی لە بۆسەی خۆیدا گیردێنێ ﴾ (سورة الجن/٨-٩).

پێغەمبەریش ﷺ ئەوەمان بۆ ڕون دەکاتەوە کە چۆنیان گوێ بۆ هەواڵان رادەگرت، لە ئەبو هورەیرەوە لە پێغەمبەر ﷺ هاتوە: ((اذا قضى الله الأمر في السماء ضربت الملائكة بأجنحتها خضعانا لقوله ، كالسلسلة على صفوان ينفذهم ذلك ، فاذا فزع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربكم ؟ قالوا الذي قاله الحق ، وهو العلي الكبير ، فيسمعها مسترقوا السمع ، ومستمعوا السمع هكذا، واحد فوق آخر، وصف سفيان بيده، وفرج بين أصابع يده اليمنى نصبها بعضها فوق بعض، فربما أدرك الشهاب المستمع قبل أن يرمي بها الى صاحبه فيحرقه، وربما لم يدركه حتى يرمي بها الى الذي يليه ، الى الذي هو أسفل منه، حتى يلقوها الى الارض، وربما قال سفيان: حتى تنتهي الى الأرض فتلقى على فم الساحر فيكذب معها مائة كذبة، فيصدق، فيقولون: ألم يخبرنا يوم كذا وكذا بكذا وكذا، فوجدناه حقا للتي سمعت من السماء: ئەگەر خوای گەورە فەرمانێکی دەرکرد لە ئاسمانێدا، فریشتەکان وەك مل کەچی بۆ فەرمانەکەی باڵاتیان لێك دەدەن، وەك زنجیرێك بەتاوێکی بێگەرددا بدەی ئەوها ئاخیان دەسمێ و لەدڵیان دەچەقێ، جا ئەگەر دڵیان وەئاگا هاتەوە دەڵێن: پەروەردگارتان چی فەرمو؟ ئەوی فەرموی حەق بو، هەر خودا بەرزو مەزنە. جا ئەو جنۆکانەی هەواڵ دزن و گوێ رادەگرن یەك لەسەر پشتی یەکتر ریز بون و گوێیان لەوەدەبێ، جارەنگە تۆپەڵە

ئاگرێك بەر ئەوەی بکەوێ کە گوێی ڕاگرتوە، پێش ئەوەی هەواڵەکە بگەیەنێتە هاوەڵەکەی بیسوتێنێ، ڕەنگە تۆپەڵە ئاگرەکەشی نەگاتێ تا هەواڵەکە نەداتە

هاوەڵەکەی بیسوتێنێ، ڕەنگە تۆپەڵە ئاگرەکەشی نەگاتێ تا هەواڵەکە دەداتە
هاوەڵەکەی کە لەخوارە خۆیەتی تا دەگاتە زەوی، دەخرێتە سەر زاری جادوگەرو ئەویش سەد درۆی لەگەڵدا دەکا، ڕاستیەکیشی تێدایە. جا دەڵێن: ئەدی فلانە ڕۆژی فلان شتی پێنەگوتین، دیتمان ڕاستە، لەگەڵ ئەو هەواڵە ڕێکەوتوە کە لە ئاسمانێوە بیستراوە)) رواه البخاري في صحيحه.

ئەفسانەیەکی نەفامی؛

جا ئەم زانستە لە بارەی تێگرتنی تۆپەڵە ئاگری ئاسمانی، ئەو ئەفسانەیەی لە نێو برد کە لە نێو کۆمەڵی نەفامیدا ئەم دەم ئەو دەمی پێ دەکرا، لە عەبدوڵلای کوڕی عەبباسەوە هاتوە، دەڵێ: پیاوێك لە هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ کە لە پشتیوانان بۆ پێی ڕاگەیاندم، کاتێك لەشەوێکدا لەگەڵ پێغەمبەرﷺ دانیشتبون، ئەستێرەیەك داڕژاو دونیای ڕوناك کرد، پێغەمبەرﷺ پێی فەرمون: ((ماذا كنتم تقولون في الجاهلية إذا رمي بمثل هذا: لە کاتی نەفامی‌دا چیتان دەگوت ئەگەر ئەستێرەیەکی‌وا هاوێژرابا))؟ گوتیان: خوداو پێغەمبەرەکەی زاناترن، دەمانگوت: ئەمشۆ پیاوێکی مەزن لەدایك بو، پیاوێکی مەزنیش مرد. جا پێغەمبەرﷺ فەرموی((فانها لايرمى بها لموت احد ولا لحياته، ولكن ربنا تبارك وتعالى اسمه اذا قضى امراً سبح حملة العرش، ثم سبح أهل السماء الذين يلونهم، حتى يبلغ التسبيح

أهل السماء الدنيا، ثم قال الذين يلون حملة العرش لحملة العرش: مــــاذا قــــال ربكـــم؟ فيخبرونهم ماذا قال. قال فيستخبر بعض أهل السماوات بعضاً؛ حتى يبلــغ الخـــبر هـــذه السماء الدنيا. فتخطف الجن السمع، فيقذفون الى أوليائهم، ويرمون به فما جاءوا به على وجهه فهو حق، ولكنهم يعرفون فيه ويزيـــــدون: ئەو تویـﻪڵە گرانە ئەلەبەر مردنی یـەکێك دەهـاوێژرێن ئەلەبـەر ژیـانی، بـەڵام پــەروەردگاری بــەرزمان ئەگــەر فــەرمانێکی دەرکــرد، هــەڵگرانی عــەرش پاکیگــاری دەکـــەن و، پاشـــان

ئاسمانئشینەکانی دوای ئـەوان پاکیگـاری دەکـەن، تـا پاکیگاریەکـە دەگاتـە سەرنشینانی ئاسمـانی دنیایـ، ئـەو جـا ئـەوانی دوای هـەڵگرانی عـەرش بـە هـەڵگرانی عـەرش دەڵێن: پـەروەردگارتان چـی فـەرموو؟ چـی فـەرمووبێ پێیـان دەڵێن. ئنجا ئاسمانئیشیان هەواڵپرسی لێکدی دەکەن، تـا هەواڵەکـە دەگاتـە ئاسمانی دنیـا. جنۆکـە گوێیـان گرتـوەو هەواڵەکـە دەرفێنـن و دەیخەنـە دڵـی پشـتیوانانی خۆیـان، جـا ئـەوی وەکـو خـۆی بـهێنن مەقـەو ڕەوایـە. بـەڵام گۆڕانکاری تێدا دەکەن و بۆی زیاد دەکەن)) رواه مسلم في صحيحه.

شارەزاییان لە بنیاتنان و پیشەسازی:

خودا پێی ڕاگەیاندوین کە جنۆکەی ڕام کردبون بۆ سلێمانی پێغەمبـەری خۆی. جا گەلەك کارو کردەوەیان بۆ ئـەنجام دەدا کـە پێویسـتی بـە توانـاو، زیرەکی و، پسپۆری هەبو، ﴿ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ

﴿أَثَرًا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ۝ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ: دەستەیەك لە جنۆكان بەفەرمانی پەروەردگاری كاریان بۆ دەكرد، یەكێك لەوانە لە فەرمانی ئێمە لای بدابا سزای ئاگری سوتێنەرمان پێ دەچێژان، هەرچی دەیویست لە پەرستگاو پەیكەرو قاپ و مەنجەڵی گەورەو پتەومان بۆ سازدا ﴾ (سورة سبأ/١٢-١٣).

هەروەها پێ دەچێ هەر لە زووەوە ئەوان وەكو رادیۆ و تەلەفزیۆنیان داهێنابێ، ئیبنیتەیمیە لە(مجموع الفتاوی ٣٠٩/١١)دا باس لەوە دەكا: (كە هێندێك لەو شێخانەی پەیوەندییان بەجنۆكانەوە هەبو پێیان راگەیاندوە؛ كە جنۆكە شتێكی بریقەداری وەكو ئاو شوشەی پیشان دەدەن، جا هەر شتێكی بیانەوێ ئەو هەواڵەكەی رابگەیەنن لەوێدا پیشانی دەدەن و بۆی رادەنوێنن،

ئەو شێخە دەڵێ: جامنیش بەخەڵكی رادەگەیەنم. هەروەها قسەی هەر هاوەڵێكی خۆم پێ رادەگەیەنن كە هانام وەبەر دێنن و، كە منیش وەرامی دەدەمەوە وەرامەكەی پێ دەگەیەنن).

توانای شێوەگۆرینیان:

جنۆكە دەتوانن خۆیان بێننە سەر شێوەی مرۆڤ و ئاژەڵ. هەر وەك شەیتان لە رۆژی بەدردا هاتە لای موشریكان لەسەر شێوەی سوراقەی كوری مالیك و بەڵێنی سەركەوتنی بە موشریكان دا، لە هەندێش ئەم ئایەتە دابەزی:

﴿ وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لاَ غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ: وەکاتێك شەیتان کردەوەی ئەوانی رازاندەوەو گوتی: ئەمرۆ کەس بەسەرتاندا زاڵ نیەو من پشتیوانی ئێوەم ﴾ (سورة الأنفال/٤٨)، بەڵام کاتێك هەردو لەشـــکر گەیشتنە یەك و دیتی وافریشتە لە ئاسمانێ دێنە خوار، پێی بەغارێ وەنا، ﴿ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لاَ تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللّهَ . . : جا کاتێك دو دەستە روبەڕوی یەکتر بون، شەیتان بەسەر پاژنەی خۆیدا گەڕاوەو گوتی: بەڕاستی من لە ئێوە بێزار و بەریم و من شتێك دەبینم کە ئێوە نایبینن، بەڕاستی من لە خودا دەترسم ﴾ (سورة الأنفال/٤٨).

هەروەها چیرۆکێکی سەمەرە بەسەر ئەبو هورەیرەدا هاتوە، کە بوخاری و هی دیکەش دەیگێڕنەوە: ئەبو هوریرە دەڵێ: پێغەمبەری خوداﷺ رایسپاردم کە زەکاتی رەمەزانێ بپارێزم، جا یەکێك هاتە لام و بە گۆڵمان خواردنەکەی دەبرد، منیش گرتم وگوتم: والله بۆ لای پێغەمبەری خوداﷺ دەتبەم، گوتی: نەدار و دەسکورتم، ماڵ ومنداڵم لە ملەو، زۆر پێویستم، دەڵێ: جا بەرەڵلام کرد، بۆ سبەینێ پێغەمبەرﷺ پێی فەرموم: ((یا أبا هریرة، ما فعل أسیرك البارحة ؟:

ئەرێ ئەبو هورەیرە، یەخسیرەکەی دوێنێت چی کرد؟))، دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا گازاندەی نەداریەکی زۆرو ماڵ و منداڵی لا کردم، منیش بەزەییم پێدا هاتەوە و بەرەڵام کرد. فەرموی((أما انه كذبك وسيعود: بەڵام ئەو

درۆی لەگەڵ کردی و دەشگەڕێتەوە)). جا من زانیم دێتەوە چونکە پێغەمبەرﷺ فەرمووی دێتەوە، بۆیە خۆم بۆ دانوساند، دیسان هاتەوە و گۆڵمی هاوێشتە خواردنەکەی، ئەو جارەش گرتم و، پێم گوت: دەبێ بتبەم بۆ لای پێغەمبەری‌خوداﷺ، گوتی: لێم گەڕێ، زۆر نەدارم و منداڵم لە ملیە، جارێکی دی ناگەڕێمەوە، منییش بەزەییم پێدا هاتەوە، بەرەڵام کرد. ڕۆژم لێ بووە، پێغەمبەری خواﷺ پێمی فەرمو: ((یا أبا هريرة، ما فعل أسيرك؟: ئەی ئەبو هورەیرە، دیلەکەت چی کرد؟)) گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا گلەیی ئاتاجیەکی زۆرو منداڵی لەلا کردم و منیش بەزەییم پێدا هاتەوەو بەرم هەڵدا. فەرمووی:((أما انه كذبك وسيعود: بەڵام ئەو درۆی دەگەڵ کردی و دیسان دێتەوە)). سێیەم جاریش لێی دانوسام دیسان هاتەوەو گۆڵمی لە خواردنەکەدا. منیش گرتم و پێم گوت: بۆ لای پێغەمبەری خوداﷺ بەرزت دەکەمەوە. ئەمەش دوا جارو سێیەم جارتە دەڵێی نایەمەوەو دەشگەڕێیتەوە! گوتی: لێم گەڕێ چەند وشەیەکت فێر دەکەم کە بەوان وشان خودا سودت پێ دەگەیەنێ، وتم ئەم وشانە چین؟ گوتی: ئەگەر چویتە سەر نوێنەکەت ئایەتولکورسی بخوێنە ﴿ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ تا کۆتایی ئایەتەکە، ئەوجا تاکو سبەینێ لە خوداوە پارێزەرێکت لەسەر دەبێ و، هیچ شەیتانێك نێزیکت ناکەوێ، جا منیش بەرەڵام کرد، سبەینەکەی پێغەمبەری خواﷺ پێمی فەرمو: ((ما فعل اسيرك البارحة؟: دوێنێ یەخسیرەکەت چی کرد؟)) گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا، گوایە چەند وشەیەکی فێرکردوم بە هۆیانەوە سودی خودام پێ بگات. فەرمووی:((ما هي؟: وشەکان چین؟)) گوتم: پێمی گوت: ئەگەر چویتە سەر نوێنەکەت،

ئایەتولکورسی بخوێنە هەر لەسەرەتا تا کۆتایی ئایەتەکە ﴿ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ پاشان گوتی: ئەوجا تاکو سبەینێ پارێزەرێکت لە خوداوە لەسەر دەبێ و هیچ شەیتانێکت لێ نزیك نابێتەوە. دیارە هاوەڵانیش زۆر مکوڕ بوون لەسەر چاکەکاری، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ((أما انه قد صدقك وهو كذوب، تعلم من تخاطب منذ ثلاث ليال يا ابا هريرة ؟: راستی پێ گوتی لەگەڵ ئەوەی کە بەخۆی درۆزنە، دەزانی سێ شەوە قسان لەگەڵ کێ دەکەی، ئەبو هورەیرە؟)) گوتی: نەخێر. فەرمووی ((ذاك شيطان: ئەمە شەیتانێك بوو)).

جا ئەو شەیتانە خۆی هێنابوە سەر شێوەی مرۆڤ و، واش دەبێ کە خۆی لە شێوەی ئاژەڵی وەك: حوشتر، یان کەر، یان چێڵ، یان سەگ، یان پشیلە رابنوێنن.

بە تایبەتیش خۆ دێننە سەر شێوەی سەگی رەش. بۆیەش پێغەمبەرﷺ پێی راگەیاندووین کە بەپێشدا تێپەڕینی سەگی رەش نوێژ بەتاڵ دەکا، بە پاساوی ئەوەی (سەگی رەش شەیتانە)، ئیبنی تەیمییەش دەڵێ: (سەگی رەش شەیتانی سەگانە و گەلەك جاران جنۆکە خۆ دێننە سەر وێنەی وی و وێنەی پشیلەی رەشیش، چونکە رەشاتی لەرەنگی دیکە زێتر هێزە شەیتانیەکان لەخۆوە دەگرێ، وە هێزی گەرمیشی تێدایە).

جنۆکەی ماڵان:

جنۆکە خۆ دێننە سەر شکڵی مار و خۆیان بەخەڵکی پیشان دەدەن بۆیەش پێغەمبەرﷺ نەهی لە کوشتنی جانەوەری ماڵان کردوە، ئەوەکو کوژراوەکە جنۆکەیەکی موسڵمان بێ، لە صەحیحی موسلیمدا لە ئەبوسەعیدی خودریەوە دەڵێ: پێغەمبەری خواﷺ فەرموی: ((ان بالمدينة نفراً من الجن قد أسلموا، فمن رأى

شيئاً من هذه العوامر فليؤذنه ثلاثاً، فان بدا له بعد فليقتله، فانه شيطان: کۆمەڵە جنۆکەیەك لەمەدینەدا هەن موسوڵمان بوینە، جا هەر یەکێك شتێکی لەو جانەوەرانە دیت با سێ‌جاران مۆڵەتی بدا، ئەگەر پاشان هەر بۆی دەرکەوت، با بیکوژێ ئەوە شەیتانە))..

یەکێکیش لە هاوەڵان جارێك مارێکی نێو ماڵی دەکوژێ و بەوە بە هیلاك دەچێ موسلیم لە صەحیحەکەیدا دەگێڕێتەوە: ئەبو سائیب هاتە لای ئەبوسەعیدی خودری لە ماڵەوە، دیتی وا نوێژ دەکا، دەڵێ: جا دانیشتم و چاوەڕێم کرد تا نوێژەکەی تەواو دەکا، لەنێو گەڵا دارخورمایان لەلای ژورێ گوێم لە خشپەی جوڵەیەك بو، ئاوڕم داوە، دیتم مارێکە، پازم دا بیکوژم، ئەبوسەعید ئاماژەی بۆ کردم دانیشم، دانیشتمەوە، کە تەواو بو ئاماژەی بە ماڵێك کرد لە خانوەکە وگوتی: ئەو ماڵەی دەبینی؟ گوتم: بەڵێ. گوتی: گەنجێکی تێدا بو تازە ژنی هێنابو. گوتی: جا لەگەڵ پێغەمبەرﷺ دەرچوین بۆ خەندەق. ئەو گەنجە نیوەڕۆیان مۆڵەتی لە پێغەمبەرﷺ وەردەگرت و دەهاتەوە لای خێزانی، ڕۆژێك مۆڵەتی خواست، پێغەمبەرﷺ پێی فەرمو: ((خذ عليك

سلاحك فاي أخشى عليك قريظـــة: چەکەکەت لەگەڵ خۆت ببە، ترسی تۆم لە قورەیظە هەیە)). جا گەنجەکە چەکەکەی بردو پاشان گەڕاوە، دیتی وا ژنەکەی لەنێوان هەردو دەرگان راوەستاوە، غیرەتی بزاوت و رمێکی درێژ کرد ویستی لە ژنەکەی بدا، ژنەکەی گوتی: رمەکەت لابەو برۆ ژوورێ تا ببینی چی منی وەدەر ناوە، کە چوە ژوورێ بینی وا مارێکی گەورە لەسەر نوێنەکەدا پەپکەی کردوە، جا رمەکەی هاوێشتێ، لەمارەکەی‌داو سمی، پاشان تەنگیان پێك هەڵچنی‌ر مارەکە خۆی تێنالأند، نەزانرا کامەیان زوتر مردن؛ مارەکە یان گەنجەکە؟ دەڵێ: جا هاتینە لای پێغەمبەرﷺ و باسەکەمان بۆی کرد و، گوتمان لە خودا بپارێوە تا بۆمانی زندو بکاتەوە فەرموی: ((استغفروا لصـــاحبكم: داوای

لێخۆشبون بۆ هاوەڵەکەتان بکەن)). پاشان فەرموی: ((ان بالمدينة جناً قد أسلموا ، فاذا رأيتم شيئاً فآذنوه ثلاثة أيام ، فان بدا لكم بعد ذلك فاقتلوه ، فانما هـو شـيطان: مەدینە جنۆکەی وای تێدایە موسوڵمان بون ؛ جا ئەگەر شتێکتان لێیان بینی سێ رۆژان دەستوریان بدەن ئەگەر پاش هەنگی هاتنەوە بەر چاوتان بیکوژن. چونکە ئەمە شەیتانە)).

چەند ئاگادارییەك:

١) ئەم حوکمە، کە نەهی کردنە لەکوشتنی ئەم گیاندارانە، تەنێ بەماران تایبەتە.

٢) بۆ هەمو مارێکیش نا، بەڵکو ئەو مارانەی لە ماڵاندا دەیانبینین، هەرچی ئەوانەشن کە لە دەرێی ماڵان دەیانبینین ئەوا ئێمە فەرمانمان پێ کراوە بیانکوژین.

٣) ئەگەر مارێکمان لە ماڵێکدا دیت فەرمانی پێ دەکەین بچێتە دەرێ. وەك ئەوەی بڵێین: بە خودا سوێندت دەدەم کە لەم ماڵە بچێتە دەرێ و، شەڕی خۆتمان لێ وەدور بێخی، ئەگینا دەتکوژین. جا ئەگەر پاش سێ رۆژان دیترا دەکوژرێ.

٤) هۆکاری کوشتنیشی لە پاش سێ رۆژان بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئێمە دڵنیا بوین لەوەی جنۆکەیەکی موسوڵمان نیە، چونکە ئەگەر وابوایە ماڵەکەی جێ دەهێشت. جا ئەگەر مارێکی بەڕاستی بێت ئەوا شایانی کوشتنە. ئەگەر جنۆکەیەکی کافرو یاخیش بێ هەر شایانی کوشتنە، چونکە خانەوادەی ماڵەکەی ترساندوە و ئازاری داون.

٥) جۆرێك هەن لە جنۆکەی ماڵان دەرداوێژرێن و بێ دەستوردان دەکوژرێن، هەر وەك لە صەحیحی بوخاری‌دا هاتوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموی: ((لا تقتلوا الجنان، الا كل أبتر ذی طفيتين ؛ فانه يسقط الولد، ويذهب البصر فاقتلوه: جنۆکەی ماڵان مەکوژن. جگە لە هەمو مارێکی کلك قوتی شاخدار، چونکە ئەمە منداڵان لەبار دەبا و چاوان کوێر دەکا، جا بیکوژن)).

جا ئایا هەمو مارێك جنۆكەن یان تەنها هەندێكیان؟ پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: ((الحیات مسخ الجن صورة، كما مسخت القردة والخنازیر من بنی اســرائیل: مارەكان رموزتی جنۆكانن هەروەكو كە مەیمون و بەرازیش رموزنی بەنی ئیسرائیلن))

(رواه الطبراني و أبو الشیخ في العظمة باسـاد صحیح)، (راجع الأحادیث الصحیحة ۳/۱۰٤).

چۆن خوێن بە دەماراندا رەت دەبێ، شەیتان ئاوا بە ئادەمییان تێپەر دەبێ:

لە صەحیحی بوخاری و موسلیمدا لە ئەنەسەوە هاتوە دەڵێ: پێغەمبەری خواﷺ فەرموی: ((إن الشیطان یجری من الانسان مجری الـدم: شەیتان لە مرۆڤ دا بە راڕەوەی خوێنیدا دەچێ)).

دیسان لە هەردو صەحیحاندا لە صەفیەی كچی حویەی خێزانی پێغەمبەرﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خواﷺ لە خەلوەتدا بو، شەوێك هاتمە سەردانیی، قسەم لەگەڵی كرد، پاشان هەستام بگەڕێمەوە. ئەویش هەستا لەگەڵم تا رەوانەم بكا. صەفیە لەماڵی ئوسامەی كوڕی زەید نیشتەجێ بو، جا دو پیاو لە پشتیوانان تێپەڕین، كە پێغەمبەریان ﷺ دیت پێیان هەڵێنا، پێغەمبەرﷺ فەرموی: ((علی رسلكما إنما صفیة بنــت حیي: لەسەرەخۆ، ئەوە صەفیەی كچی حویەیە)). گوتیان: سبحان الله ئەی پێغەمبەری خوا!! فەرموی ((ان الشیطان یجري من ابن آدم مجری الدم، و إني خشیت أن یقذف في قلوبكما شیاً، أو

قل شـــيئا: شەیتان لە مرۆڤدا بە ڕاڕەوی خوێندا دەچێ، منیش لەوە ترسام شتێکی خراپتان بخاتە دڵ)).

لاوازی و ناتەوانیان:

جنۆکەو شەیتانەکان لایەنی هێزیان تێدایە و، لایەنی لاوازیش. خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا : بەڕاستی فرۆفێڵی شەیتان کزو کەم هێزە ﴾ (سورة النساء/٧٦).

جا هەندێك لەو لایەنانە دەخەینە بە رچاو کە پێغەمبەرﷺ پێی ناساندوین.

دەسەڵاتیان بەسەر بەندە چاکەکانی خودا نیە:

خودای پەروەردگار توانای ئەوەی نەداوەتە شەیتان کە خەڵکی ناچار بکاو بەخورتی توشی گومڕایی و کوفریان بکا،﴿ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلاً: بەڕاستی تۆ هیچ دەسەڵاتێکت بەسەر بەندەکانی مندا نیە، ئەوان هێندەیان بەسە کە پەروەردگـارت پارێزەرو پشتیوانیانە ﴾ (سورة الاسراء/٦٥).
﴿ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلاَّ لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ: وەشەیتان دەسەڵاتێکی بەسەر ئەواندا نەبو تا بەزۆر بەدوای خۆیان بدا، تەنها تا بزانین کێ لەوان بڕوایی بە دوایین هەیەو کێیان لە گومان دایە ﴾ (سورة سبأ/٢١). مانای وایە شەیتان هیچ ڕێیەکی نیە بەسەریاندا زاڵ بێ، نە لە

ڕوی مەنجەت و بیانو و نە لە ڕوی تواناوە. جا شەیتان چاك دەرك بەو ڕاستیە دەكات: ﴿ قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ: گوتی ئەی پەروەردگارم، لەبەر ئەوەی گومڕات كردم! بەهەرەی دنیایان لە زەویدا لەبەر چاوان دەڕازێنمەوەو هەمویان لە ڕێگە لا دەدەم. مەگەر بەندە پاك و دڵڕاست و هەڵبژاردراوەكانت نەبێ ﴾ (سورة الحجر/٣٩-٤٠).

شەیتان تەنها بەسەر ئەو بەندانە زاڵ دەبێ كە بە بیری وی ڕازین و، بەویست و ڕەزامەندی دوای دەكەون: ﴿ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ: تۆ دەسەلاتت بەسەر بەندەكانی مندا نابێ مەگەر ئەو لاڕێیانەی كە وەدوای تۆ كەوتبێ ﴾ (سورة الحجر/٤٢).

لە ڕۆژی قیامەتیشدا شەیتان بە شوێنكەوتەكانی خۆی دەڵێ كە گومڕای كردون و فەوتاندونی: ﴿ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي: من هیچ دەسەلاتێكم بەسەر ئێوەدا نەبو، هێندە نەبێ كە بانگم كردن و ئێوەش بەپیر بانگەوازەكەمەوە هاتن ﴾ (سورة ابراهیم/٢٢).

لە ئایەتێكی دیكەش دەفەرموێ: ﴿ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ: دەسەلاتی شەیتان هەر بەسەر ئەوان كەساندا هەیە كە ئەو دەكەنە دۆستی خۆیان و هاوبەش بۆ خودا دادەنێن ﴾ (سورة النحل/١٠٠).

دەسەلاتیش ئەوەیە بە هۆی فریواندن و گومڕاكردن بەسەریاندا زاڵ بێ و

دەستیان لێ بستێنێ بە شێوەیەك بۆ كوفر و شیرك دنەیان ئەداو هەڵیان ئەنێ و لێ ناگەڕێ وازی لێ بێنن هەر وەك خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا: ئایا نەتدی كە ئێمە شەیتانەكانمان ناردە سەر بێبڕوایان تا بیانگوێن و رایانتڵەكێنن ﴾ (سورة مریم/٨٣)

٥٠

دەسەلاتی شەیتانیش بەسەر دۆستەكانیدا چ بەلگەو بیانویەكی لەویەوە تێدا نیە، بەڵكو تەنها بە بانگەوازەكەی بەپیریەوە هاتون و وەڵامیان داوەتەوە. كاتێك لەگەڵ ویست و ئارەزوەكانیاندا رێك كەوتوە، ئەوان هەر بە خۆیان یاریدەی شەیتانیان داوە دژی خۆیان و، وایان كردوە دوژمنەكەیان بەسەریاندا زاڵ بێ بەوەی كە لەگەڵی رێك كەوتون و شوێنی كەوتون. جا كاتێ كە خۆیان داوەتە دەست و تەسلیم بوینە، وەكو سزایەك بەسەریاندا زاڵ كراوە، چونكە خودا هیچ دەسەلاتێك لەسەر بەندە ناداتە شەیتان. تاكو ئەو بەندەیە رێگە خۆش نەكا بە هۆی گوێڕایەڵی شەیتان و شیرك بەخوا، ئا لەو كاتەدا خودا زاڵیو دەسەلاتێك بە شەیتان دەدا لەسەر بەندەكە.

رەنگە بەهۆی گوناهەكانیان بەسەر باوەرداران زاڵبێ:

لە فەرمودەیەك داهاتوە: ((ان الله –تعالى– مع القاضي مالم يَجُر، فاذا جار تبرأ منـه

، وألزمه الشيطان: خوداى بەرز لەگەڵ قازى دايە تا ستەمى نەكردوە، كە زوڵم و ستەمێكى كرد لێى بێبەرى دەبێ و، شەيتانى پێوە دەلكێ)) رواه الحاكم، والبيهقي باسناد حسن (انظر صحيح الجامع ٢/٠١٣).

ئەبولفەرەجى ئيبنى‌جەوزى لە (تلبيس ابليس/٤٣)دا چيرۆكێكى سەمەرەمان لە حەسەنى بەصريەوە (رحمه الله) بۆ دەگێڕێتەوە، جا بە چاوپۆشين لە ئاست راستى چيرۆكەكە. تواناى مرۆڤمان دەخاتە بەرچاو لە زاڵبون بەسەر شەيتان ئەگەر لەدينى خودا دڵڕاست بو، هەروەك ئەوەش رون دەكاتەوە كە چۆن شەيتان مروڤ دەگەوزێنى ئەگەر گومراو لارێ بو، حەسەن دەڵێ: (دارێك هەبو خەڵك دەيانپەرست، پياوێك هاتە لاى‌و گوتى: دەبێ ئەم دارە ببڕمەوە، لەبەر تورەيى لەپێناو خودا هات دارەكە ببڕێ. ئيبليس بەشێوەى مرۆڤێك هاتە لاى و پێى گوت: چيت دەوێ؟ گوتى: دەمەوێ ئەو دارە ببڕم كە خەڵكى لەباتى

خودا دەيپەرستن. گوتى ئەگەر تۆ نەيپەرستى، ئەوى دەيپەرستى چ زيانێك بە تۆ دەگەيەنێ؟! گوتى: هەر دەيبڕمەوە. شەيتان پێى گوت: بۆ نايەى كارێك بكەى بۆ تۆ خێرى زياترە؟ مەيبڕەوەو هەمو رۆژى لەخەوێ هەڵبستى دو دينار لەلاى باليفەكەت دەبێ، گوتى: لەكوێ ئەوم بۆ دێ. گوتى: من بۆت دێنم. جا گەڕاوە، كە سبەينى هەستاوە ديتى دو دينار لەلاى باليفەكەيەتى، رۆژى پاشتر كە سبەينى هەستاوە هيچى نەديتەوە. بە تورەيى هەستاو چو دارەكەى ببڕێ. شەيتان بە وێنەى خۆى هاتە لاى و پێى گوت: چيت دەوێ؟ گوتى: ئەمەوێ ئەو دارە ببڕم كە لەباتى خودا دەپەرسترێ. گوتى: درۆ دەكەى، ناتوانى ئەو

کاره بکەی. کابرا چو بیبڕی. شەیتان گرتی و بەعەردی داداو دەستی لە خنخنۆکی نا هێندەی نەمابو بیکوژێ، گوتی: نەزانی من کێم؟ من شەیتانم، یەکەم جار هاتی لە پێناو خودا تورە بوی، جا من دەرەقەتت نەهاتم، بە دو دینارەکەی هەڵم خەڵەتاندی و تۆش وازت هێنا. ئێستاش لە تورەیی دو دینارەکەی هاتی بۆیە بەسەرتدا زاڵ بوم).

هەروەها خودای گەورە لە قورئانێدا باسی کەسێکمان بۆ دەکا کە خودا ئایەتەکانی خۆی بۆ ناردو، لێیان شارەزا بو و، ناسینی‌و پاشان وازی لە هەموی هێنا، بۆیە خودا شەیتانی بەسەردا زاڵ کرد تافریوی داو گومڕای کردو بو بە پەندێك بگێڕدرێتەوەو چیرۆکێك ئەم زار ئەو زار بکا﴿ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ۝ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ: جا بەسەرهاتی ئەو کەسەیان بۆ بخوێنەوە کە ئایەت و نیشانەی خۆمان پێدا بو، پاشان لە

دەستورەکانیان دەرچو. ئینجا شەیتان دەستی گەیاندێ و بەمە چوە نێوجەرگەی گومڕایان. وە ئەگەر بمانویستبا پلەو پایەی ویمان بەو ئایەتە بەرز دەکردەوە، بەڵام ئەو مەیلی ماڵی سەر زەوی کرد و بەدوای ئارەزوی

خۆیدا چو. وێنەی وی هەر وەك سەگێکە، ئەگەر هێرشی بۆ بەیی ددانە چیڕەت لێدەکاو زمانت لێ دەردێنێ، ئەگەر وازیشی لێبێنی هەر زمان دەردێنێ، ئەمە نمونەی ئەو تاقمەیە کە نیشانەکانی ئێمەیان بەدرۆ دادەنا، جا ئەم چیرۆکەیان بۆ وەگێڕە، بەڵکو بیربکەنەوەو بێدار بنەوە ﴾ (سورة الأعراف/١٧٥-١٧٦). ئاشکرایە ئەمە بۆ جۆرە کەسانێکە کە هەق بناسن و کوفری پێ بکەن وەك ئەوانەی دەزانن موحەممەد لەپەروەردگارەوە ڕەوانەکراوە، پاشان کوفری پێ دەکەن و باوەڕی پێ ناهێنن.

بەڵام ئەوەی کە خودای بەرز لێرە مەبەستێتی، هەندێك دەڵێن: بەلعامی کوڕی باعورایە، کە پیاوچاکێك بو دوایی کافر بو. دەشڵێن ئومەیەی کوڕی ئەبو صەلتە کەلەنەفامیدا خواپەرست بو. گەیشتە سەردەمی پێغەمبەرﷺ و لەئێرەییان باوەڕی پێ نەهێنا، چونکە وا بەتەمابو بەخۆی ببێتە ئەو پێغەمبەرە نێردراوە، هیچ دەقێکی صەحیحیشمان نیە کە بەتەواوی پێمان بڵێ مەبەست لەم ئایەتە چیە. جا ئەم جۆرە کەسە کە بەڵگەو نیشانەکانی خودایان بۆ دێ‌و پاشان بێبڕوا دەبن، زۆر ترسناکن و لەگەڵ شەیتانی پێك دەچن، چونکە شەیتانیش پاش ناسینی حەق کافر بو، پێغەمبەریشﷺ ترسی ئەم جۆرە کەسەی بۆ سەر ئوممەتەکەی خۆی هەبوە، ئەبویەعلی حافیظ لە حوذەیفەی کوڕی یەمان دەگێڕێتەوە، کە دەڵێ پێغەمبەری خوداﷺ فەرموی: ((ان مما أخوف عليكم رجل قرأ القرآن حتى اذا رئيت بهجته عليه، وكـــان رداءه الاســـلام اعـــتراه الى ماشاءالله انسلخ منه ونبذه وراء ظهره وسعى على جاره بالسيف ورماه بالشرك) قـــــال:

قلت يارسول الله: أيهما اولا بالسيف: الرامي أم المرمي؟ قال (بـــل الرامـــي). يـەك لـەو شتانەی کە ترسم لێی هەیە بۆتان: پیاوێکە قورئان بخوێنێ هەتا گەشی لە ڕوی بەدی دەکرێ‌و تا خودا حەزکا ئیسلام بپۆشێ. دوایی لێی دابشۆرێ وبیخاتە پشت گوێ و بە شمشێرەوە بەرەو هاوسێکەی بچێ‌و بەهاوبەشدانان تۆمەت باری بکا. دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا، کامیان شایانترن بۆ شمشێرەکە: شیروەشێنەکە یان ئەوی دی؟ فەرموی: شیر وەشێنەکە.

ترسان و هەڵاتنی شەیتان لە هەندێك بەندەی خودا:

ئەگەر بەندە لەئیسلامدا قوڵ بۆوە و ئیمان لە دڵیدا رەگی داکوتا، هەرگیز سنورەکانی خودای نەبەزاند، شەیتان لێی جوێ دەبێتەوەو، لەبەری هەڵدێ. هەر وەك پێغەمبەرﷺ بە عومەری کوری خەطابی گوت: ((ان الشيطان ليفرق منك يا عمر: بەڕاستی شەیتان لە تۆ هەڵدێ ئەی عومەر)) رواه احمد والترمذي باسناد صحيح(صحيح الجامع ٢/٧١). هەروەها دەربارەی عومەر فەرمویتی: ((إني لأنظر شياطين الجن والأنس فرّوا من عمـــر: من دەبینم شەیتانەکانی جنۆکەو مرۆڤ لەعومەر هەڵدێن)) رواه الترمذي باسناد صحيح (صحيح الجامع ٢/٣٢٩)، ئەمەش شتێکی‌تایبەت نیە بە عومەر ﷺ بەڵکو هەرکەسێك باوەری بەهێزبێ، شەیتانەکەی دەبەزێنێ و ریسوای دەکا. هەر وەك لە فەرمودەیەکدا هاتوە: ((ان المؤمن لينصي شيطانه كمـا ينصي احدكم بعيره في الســفر: بڕوادار جڵەوی شەیتانەکەی دەگرێ. هەر وەك یەکێکتان لەسەفەردا جڵەوی حوشترەکەی دەگری)) رواه احمد. ئیبنی‌کەثیر لە

(البداية ١/٧٢)دا پاش هێنانەوەی ئەم فەرمودەیە دەڵێ:" مانای(لیمصی شـیطانه) جڵەوی دەگرێ و دەیبەزێنێ‌و بەسەریدا زاڵ دەبێ، هەر وەکو حوشترێکی کە بەرەڵابێ و پاشان بگیرێتەوە".

٥٤

جاری واش دەبێ کە بگاتە رادەیەك موسڵمان کار لە جنۆکە هاودەمەکەی بکاو موسوڵمان بێ، ئیمامی ئەحمەد لە موسنەدەکەی تەخریجی کردوە، موسلمیش لە صەحیحەکەی لە ئیبنی مەسعودەوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموی: ما منكم الا وقد وكل به قرينه من الجن، وقرينه من الملائكـــة: هەر یەکێك لە ئێوە ئەسپاردەی هاودەمێك بوە لە جنۆکان و هاودەمێکیش لە فریشتان)).. گوتیان: ئەنانەت تۆش ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرموی: ((وإيّاي، ولكن الله أعانني عليه فـلا يأمرني الا بخير: بەڵێ منیش، بەڵام خودا یاریدەی دام بەسەری داو، بە خێر نەبێ فەرمانم پێناکا))..

لە ریوایەتێکی ئیبنی عەبباسیش لە ئیمامی ئەحمەدەوە بە ئیسنادێك لە سەر مەرجی صەحیحدا هاتوە ((ولكن الله اعـــانني عليـه فاســلم: بەڵام خودا یاریدەی دام لەسەری و موسوڵمان بو))، لـە ریوایـەتێکی عائیشـەوەش لـە موسلیمدا ((ولكن ربّي أعانني عليه حق اســـلم: بەڵام پەروەردگارم یاریدەی دام لەسەری هەتا موسوڵمان بو))..

کەوی کردنی جنۆکان بۆ سلێمان:

لە تێکڕای ئەو شتانەی خودا بۆ سلێمانی پێغەمبەری خۆی رام و کەوی کردن؛ جنۆکەو شەیتانەکان بون. چی بویستبا بۆیان دەکردو یاخیەکانیشی ئەشکەنجە دەدان و زیندانی دەکردن: ﴿ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ۝ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ۝ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ: جا ئێمە (با)مان بۆ رام کرد، تا بە فەرمانی وی، بۆ کوێی بویستبا بەنەرمی دەڕۆی و، هەمو

شەیتانەکان کە بنیاتنەر و مەلەوان بون لەگەڵ کۆمەڵە شەیتانێکی دیکە کە بەکۆت و زنجیر پێکەوە بەستراون ﴾ (سورة ص/٣٦-٣٨).

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ۝ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ: وەدەستەیەك لە جنۆکەمان بۆ رام کرد بە فەرمانی پەروەردگاری کاریان بۆ دەکرد ئەگەر یەکێك لەوانە لە فەرمانی ئێمە دەرچوبا ئەشکەنجەی ئاگری سوتێنەرمان پێ‌دەچێژان، هەرچی دەیویست لەپەرستگاو

پەیکەرو قاپیوەك حەوزیگەورەومەنجەڵی پتەویان بۆسازدەدا ﴾(سورة سبأ/١٢-١٣)

ئەم شێوە رام کردنەش وەرامی خودای بەرز بو بۆ سلێمانی بەندەی کە لێی پاڕاوەو فەرموی ﴿ وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي: مولك و حكومەتێکم پێبدە کە دوای من بۆ کەس شیاو نەبێ ﴾ (سورة ص/٣٥).

ئەم نزایەش بو ڕێی لە پێغەمبەری ئێمە موحەممەد ﷺ گرت ئەو جنۆکە ببەستێتە کە تۆپەڵە ئاگرێکی هێنا بو دەیویست بە ڕویدا دا، لە صەحیحی موسلیمدا لە ئەبوددەرداوە هاتوە دەڵێ: پێغەمبەری خودا ﷺ هەستا بۆ نوێژکردن، گوێمان لێ بو فەرمویی: ((أعوذ بالله منك: خۆم بەخودا پەنا دەگرم لە تۆ))، پاشان فەرمویی: ((ألعنك بلعنة الله ثلاثاً: بەنەفرەتی خودا نەفرینت لێدەکەم سێ جاران))، جا دەستی خۆی درێژ کرد وەك ئەوەی شتێك بگرێ، کە لە نوێژەکەی بۆوە گوتمان: ئەی پێغەمبەری خوا گوێمان لێ بو شتێکت لە نوێژدا

گوت، پێشتر ج جاری دی نەتگوتبو، دیتمان دەستیشت درێژکرد، فەرموی: ((ان عدو الله ابليس جاء بشهاب من نار ليجعله في وجهي، فقلت : أعوذ بالله منك ثلاث مرات، ثم قلت: ألعنك بلعنة الله التامة ، فلم يستأخر، ثم أردت أخذه، والله لولا دعوة أخينا سليمان لأصبح موثقا يلعب به ولدان أهل المدينة: ئیبلیسی دوژمنی خوا

تۆپەڵە ئاگرێکی هێنابو تابە رومی دادا، گوتم: خۆم بە خودا پەنا دەگرم لە تۆ سێ جاران، پاشان گوتم: بەنەفرینی تەواوی خودا نەفرەتت لێ دەکەم. نەیویست بکشێتەوە، پاشان ویستم بیگرم، سوێند بەخوا لەبەر نزاکەی سلێمانی برامان نەبا، بەپەتێك كراوی منداڵە هورتکەی شاری مەدینە گەمەیان پێ دەکرد)). ئەمەش چەند جارێك دوبارە بۆتەوە. دیسان لە صەحیحی موسلیمدا هاتوە، لە ئەبو هورەیرەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((ان عفريتا من الجن جعل يتفلت علي البارحة ليقطع علي الصلاة، وان الله أمكنني منه، فذعته، فلقد هممت أن أربطه الى جنب سارية من سواري المسجد حتى تصبح تنظرون اليه أجمعون، أو كلكم، ثم ذكرت قول أخي سليمان ﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي ﴾ فرده الله خاسئا: دوێنێ ئەرژەنگێکی جنۆکان تفی پێدا دەکردم تاکو نوێژم پێ ببڕێ، خودا وای کرد دەرەقەتی بێم و گرتم و ویستم لە پاڵ یەکێك لە کۆڵەکەکانی مزگەوتێ بیبەستمەوە، تا سبەینەتان لێ دادێ و هەموتان سەیری دەکەن، بەڵام پاشان فەرمودەی سلێمانی برام بیرکەوتەوە کە دەیفەرمو: پەروەردگارم بم بەخشەو موڵك و حکومەتێکم بدێ کە دوای من بۆکەس شیاو نەبێ، جا خودا ئەو جنۆکەیەی بەشەرمەزاری رەت کردەوە)).

درۆ هەڵبەستانی جولەکان بە سلێمان پێغەمبەر ﷺ :

جولەکەو شوێنکەوتوانیان لەوانەی بە هۆی جادو و ئەفسون جنۆکە بەکار دێنن، دەڵێن سلێمانی پێغەمبەری خواش هەر بەهۆی جادو جنۆکەی بەکار دەهێنان. زیاتر لە یەکێکیش لە زانایانی پێشین باسیان لەوە کردوە کە دوای مەرگی سلێمان، شەیتانەکان کتێبی جادو و کوفریان نوسیوەو، لە ژێر کورسیەکەی وییان داناوەو، گوتویانە سلێمان بە هۆی ئەوانەوە جنۆکەی بەکار دەهێنان، جا هەندێك گوتیان ئەگەر ئەوە ڕەواو دروست نەبوایە سلێمان ئەی نەکرد، بۆیە خودای بەرز ئەم ئایەتەی دابەزان: ﴿ ولما جاءهم رسول من عند الله مصدق لما معهم نبذ فريق من الذين اوتو الكتاب كتاب الله وراء ظهورهم كانهم لا يعلمون : كاتێك نێردراوێك لەلایەن خوداوە هاتە لایان وکتێبی ئەوانی بەراست دانا. هەندێك لەوانی ئەهلی کتێبن، کتێبی خودایان خستە پشت گوێ، وەك شتێك کە نەیانزانیبێ ﴾ (سورة البقرة / ١٠١).

دوایێ ئەوەشی ڕون کردەوە کە ئەوان شوێنکەوتەی ئەو شتانە بون کە شەیتانەکان لەسەر دەمی موڵکی سلێمان دەیانخوێندو، سلێمانی لە جادو و لە کوفر بەری کرد: ﴿ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا ...... الآية: بەنی ئیسرائیل پەیرەوی ئەوەیان دەکرد کە

شەیتانەکان لە سەردەمی سلێماندا بۆ خەڵکیان دەخوێندەوە. سلێمان جادوی نەکردو کافر نەبو، بەڵام شەیتانەکان کافر بون ﴾ (سورة البقرة/١٠٢).

٥٨

ناتەوانی جنۆکان لە هێنانی پەرجوان:

جنۆکە ناتوانن وەك ئەو پەرجوانە بێنن کە پێغەمبەران وەك بەڵگە لەسەر راستێتی پەیامەکانیان هێناویانە.

کاتێك کە هێندێك لە بێباوەڕان گوتیان قورئان دەسکردی شەیتانانە، خودای بەرز فەرموی: ﴿ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ۞ وَمَا يَنبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ۞ إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ: شەیتان ئەم قورئانەی نازل نەکردوە و، ئەمانە شیاوی ئەمە نین و هێزی ئەم کارەشیان نیە. بەراستی شەیتانەکان لە گوێگرتن و هەواڵ دزینی ئاسمانی دور خراونەتەوە ﴾ (سورة الشعراء/٢١٠-٢١٢).

هەروەها خودا بە قورئانی بەرەنگاری مرۆڤ وجنۆکە بۆتەوە: ﴿ قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا: بڵێ: ئەگەر مرۆڤ و جنۆکە هەمو کۆ ببنەوە تا وێنەی ئەم قورئانە بێنن، ناتوانن بیهێنن هەرچەندە لەم کارەدا یارمەتی و کۆمەکی وپشتگیری یەکتر

بکەن ﴾ (سورة الاسراء /٨٨).

ناتوانن لە خەونیدا خۆ بێننە سەر شێوەی پێغەمبەرﷺ:

شەیتانەکان ناتوانن لە خەونانداا خۆیان بێننە سەر وێنەی پێغەمبەرﷺ، لە فەرموودەیەکدا هاتوە کە تیرمیذی لە سوننەنەکەیدا بە ئیسنادێکی صەحیح دەیگێڕێتەوە: ((من رآني فأني أنا هو، فانه ليس للشيطان أن يتمثل بي: ئەوی بمبینی ئەوە من خۆمم، شەیتان ناتوانێ خۆی بێنێتە سەر شێوەی من)).

لەهەردو صەحیحانیش بەم بێژەیە هاتوە: ((من رآني فقد رآى الحـــق ، فـــان الشيطان لا يتزيا بي: ئەوی من ببینی هەقی دیتوە، چونکە شەیتان نایەتە سەر شێوەی من)) (الجامع الصحيح ٥/٢٩٣).

لە ڕواڵەتی فەرموودەکان ئەوە دیارە کە شەیتان ناتوانێ بێتە سەر شێوەی ڕاستەقینەی پێغەمبەرﷺ، بەڵام ئەمە ڕێی لێ ناگرێ کە خۆی بهێنێتە سەر شێوەیەکی دیو بشلێ من پێغەمبەری خوام.

بۆیە دروست نیە ئەم فەرموودەیە بکرێتە بیانو بۆ ئەوەی هەر کەسێك لە خەوندا پێغەمبەری دیبێﷺ، بەڕاستی دیتیتی، تەنها مەگەر سیفەتەکانی هەمان ئەوانە بون کە کتێبەکانی فەرموودە لەبارەی پێغەمبەرﷺ بۆمانیان

گێڕاوەتەوە. دەنا خەڵکێکی زۆر هەن دەڵێن پێغەمبەرمانﷺ دیوە بە شێوەیەکی جودا لەوەی کە لە کتێبە متمانەدارەکان دەیانگێڕنەوە.

ناتوانن سنورێکی دیاریکراو لە ئاسمانێدا ببەزێنن:

خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالإِنسِ إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ فَانفُذُوا لاَ تَنفُذُونَ إِلاَّ بِسُلْطَانٍ۞ فَبِأَيِّ آلاَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ۞ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلاَ تَنتَصِرَانِ: ئەی کۆمەڵی جنۆکە و مرۆڤ ئەگەر دەتوانن لە کەنارەکانی ئاسمان و زەوی دەرچن: بڕۆن دەرچن دەرناچن مەگەر بە هێزو دەسەڵات نەبێ جا بەکام نیعمەتی پەروەردگارتان بێبڕوان زبانەی ئاگرو مسی تواوە دەنێردرێتە سەرتان کە ناتوانن یارمەتی یەکدی بدەن و لەخۆتان دوری خەنەوە ﴾ (سورة الرحمن ٣٣-٣٥).

٦٠

جا لەگەڵ ئەو هەمو تواناو خێراییەیاندا، بوارێکی دیاریکراویان هەیە ناتوانن لێی تێپەڕن ئەگەر نا دەفەوتێن و بە هیلاك دەچن.

ناتوانن دەرکەیەك بکەنەوە داخرا بێ و ناوی خوای لەسەر هاتبێ:

پێغەمبەرﷺ ئەو هەواڵەی پێداوین کە دەفەرموێ: ((أجيفوا الأبواب واذكروا

اسم الله عليها، فان الشيطان لا يفتح بابا أجيف عليـــه: **دەرگـەکانتان داخـەن و ناوی خودای لەسەر بێنن، چونکە شەیتان دەرگای داخراو ناکاتەوە**)) (رواه اسـر داود، واحمد، وابن حبان، والحاكم، باسناد صحيح (الجامع الصحيح ١/٢٢٩).

لەفەرمودەیەکی هەردوشێخانیشدا هاتوە: ((فان الشيطان لا يفتح بابا مغلقـــا، وأوكوا قربكم ،واذكروا اسم الله ، وخمروا آنيتكم ، واذكروا اسم الله، ولو أن تعرضـــوا عليها شيئاً، واطفئوا مصـــــابيحكم: **شەیتان دەرگەیەکی داخراو ناکاتەوە، دەمی کوندەکانیشتان ببەستەن و، ناوی خوای لەسەر بێنن و، دەفرەکانتان داپۆشن و ناوی خودای لەسەر بێنـن، هەرچـەندە کـە شـوڵە دارێکیشـی لەسـەردانێن، چراکانیشتان بکوژێننەوە**)) (الجامع الصحيح١/٢٧٠). **لە موسنەدی ئەحمەدیش داهاتوە:** ((اغلقوا أبوابكم ، وخمروا آنيتكم ، وأوكوا أسقيتكم، وأطفئوا سرجكم، فـلن الشيطان لا يفتح بابا مغلقا، ولا يكشف غطاءً ، ولا يحل وكاءً: **دەرگاکانتان داخەن و، دەفرەکانتان داپۆشن و، کوندەکانتان گرێدەن و، چراکانتان وەکوژێنن، چونکە شەیتان دەرگەی داخراو ناکاتەوەو، پەردان هەڵناداتەوەو، گرێیان ناکاتەوە**)).

بەندی دووەم

جنۆکە ئەرکبارن

مەبەست لە ئەفراندنیان

جنۆکە بۆ هەمان مەبەست ئەفرێنراون کە مرۆڤی لەپێناو ئافەرید کراوە: ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ: جنۆکەو شەیتانم تەنیا بۆ هەندێ ئەفراندون کە بمپەرستن ﴾ (سورة الذاريات/٥٦)، بەپێی ئەم ئایەتە جنۆکە ئەرکبارن، فەرمانیان پێ دەکرێ و نەهییان لێ دەکرێ. جا ئەوەی تاعەت بکا، خودا لێی رازی ئەبێت و دەیباتە بەهەشتێ. ئەوی یاخی و هەڵگەڕاوەش بێ سەرئەنجامی ئاگری دۆزەخە، گەلێك دەقیش هەن بەڵگەی ئەم بابەتەن.

لەڕۆژی بەرێشدا خودا بەسەر کۆنەو سەرزەنشتەوە دەگەڵ کافرانی جنۆکەو

مرۆڤ دەئاخێوێ: ﴿ يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ : هۆگەل جنۆکە و مرۆڤان ئەدی پێغەمبەرانێك لە خۆتان نەهاتنە لاتان کە نیشانی منتان بۆ بلێن و ئێوە لەم رۆژە بترسێنن؟ ئەوان دەلێن گەواهی دژی خۆمان دەدەین و ژیانی دونیا ئەوانی فریودا و شایەتی لەسەرە خۆ دەدەن کە بێبڕوا بون ﴾ (سورة الأنعام/ ١٣٠).

جا ئەم ئایەتانە بەلگەن بۆ گەیشتنی شەرعی خودا بە جنۆکان و هەبونی کەسانێك ئەم پەیام و شەرعە پیرۆزەیان پێڕاگەیەنن.

٦٥

بەلگەش بۆ ئەشکەنجەدانیان بە ئاگری دۆزەخ ئەوەیە کە خودای بەرز دەفەرمێ: ﴿ قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ فِي النَّارِ: خودا فەرموی: لەگەل هاوبیرانی خۆتان لەجنۆکەو مرۆڤان بڕۆنە ناو ئاگر ﴾ (سورة الاعراف/ ٣٨).

هەروەها دەفەرمێ: ﴿ وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ: زۆرمان لە جنۆکەو ومرۆڤان بۆ دۆزەخێ ئەفراند ﴾ (سورة الاعراف/ ١٧٩).

وەدەفەرموێ: ﴿ لأَمْلأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ: بەراستی دۆزەخ تەژی

دەکەم لە جنۆکەو مرۆڤی بێبڕوا تاوانبار ﴾ (سورة السجدة /١٣). بەڵگەش بۆ چونی ئیمانداری جنۆکان بۆ بەهەشتێ ئەم ئایەتە پیرۆزەیە: ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ● فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ: بۆ ئەو کەسی کە لە هەڵوێستگەی خۆی بترسی لەبەردەم پەروەردگاری‌دا، دو باخی زۆر خۆش هەیە. بەکام نیعمەتانی پەروەردگارتان بڕوا ناکەن؟! ﴾ (سورة الرحمن /٤٦-٤٧).

جا ئەم گوتارە ئاڕاستەی جنۆکەو مرۆڤە، چونکە لەسەرەتای سورەتەکە ئاخافتێ لەگەڵ هەردو لایە، لە ئایەتی رابردوش خودا منەت لەسەر بڕوادارانی جنۆکان دەکا بەوەی کە دەچنە بەهەشتێ. جا ئەگەر بەهەشتیان پێ نەبەخشرابا، منەتباری نەدەکردن. ئیبنی‌موفلیح لە کتێبی(الفروع)دا دەڵێ: بە کۆڕایی زانایان جنۆکە تێکرا ئەرکبارن، بە کۆڕا بێبڕوایان دەنێو ئاگری دەخزێ، بڕواداریشیان دەچێتە بەهەشتێ بە کۆکی و یەکدەنگی دەگەڵ مالیك و شافیعی ﷺ نابنە خۆڵ وەکو چارەوێیان. رێژانەی بڕوادارانیشیان رزگار بونە لە ئاگری دۆزەخ بە پێچەوانەی رای ئەبو حەنیفەو، لەیثی کوڕی سەعدو

ئەوانی دەگەڵەوان کۆکن. دەڵێ: لەوەی یەکەمیش وا دیارە جنۆکەش وەك غەیری خۆیان بەپێی چاکەکاریان لەبەهەشتدان، بە پێچەوانەی ئەوی دەڵێ: تێیدا ناخۆن و ناخۆنەوە، وەك موجاهید، یان ئەوی دەڵێ لەدەوروبەری بەهەشتێ‌دان وەك عومەری کوڕی عەبدولعەزیز. ئیبنی‌حامید لە کتێبەکەیدا

دەڵێ: (جنۆکەش وەکو مرۆڤن لە ئەکباری و پەرستشدا)(لوامع الأنوار ٢/٢٢٢-٢٢٣).

لەقەدەر خۆیان ئەرکبارن:

ئیبنی تەیمییە لە(مجموع الفتاوی ٢٣٢/٤)دا دەڵێ: (جنۆکان لەقەدەر خۆیان فەرمانیان پێ کراوە بە بنەڕەت و لکەکان. چونکە ئەوان هاوشێوەی مرۆڤ نین لەحەدو حەقیقەتدا. جا ئەو فەرمانانەی پێیان کراوەو ئەو نەهیانەی لێیان کراوە لە رادەدا یەکسان نیە بە هی مرۆڤ، بەڵام لەگەڵ مرۆڤدا هاوبەشن لە بنەڕەتی ئەرکبار بون بە فەرمان و نەهی و، حەڵاڵ و حەرام کردن و. ئەمەش چ ناکۆکیەکی تێدا نیە لە نێو موسوڵمانان).

ویچونێك و وەرامێك:

هەندێك خەڵك وێچونێك باس دەکەن و دەڵێن: ئێوە دەڵێن جنۆکە لە ئاگر ئەفرێنراون، پاشان دەڵێن کافرەکانیان بە ئاگری دۆزەخ ئەشکەنجە دەدرێن و، ئەو جنۆکانەش کە گوێ بۆ ئاسمانێ رادەگرن بە تۆپەڵەئاگرێك راو دەنرێن، جا چۆن ئاگر کار لە جنۆکان دەکا لە کاتێکدا هەر لە ئاگری ئافەرید کراون؟

وەرامیش: ئەو بنەمایەی کە لێی ئەفرێنراون ئاگرە. بەڵام پاش ئەفراندنیان وا نەماون و، بونەتە ئافەریدێکی لە ئاگر جودا.

بۆ رونکردنەوەش، دیارە کە مرۆڤ لە بنەڕەتدا لە خۆڵی ئەفرێنراوە، بەڵام پاش ئەوەی هاتۆتە بون، لە خۆڵێ جودا بۆتەوەو گۆڕاوەو، ئەگەر بە پارچە قورێکی سورکراوە (خشتێك) لە مرۆڤێك بدەی رەنگە بیکوژێ و ئەگەر هەر

خۆلیشی بۆ بهاوێی ئازاری دەداو، کە لە خۆڵیدا بیشاریەوە دەخنکێ، جا لەگەڵ ئەوەی کە مرۆڤ لە خۆڵە بەڵام خۆڵ ئازاری دەدا. بۆ جنۆکانیش ئەوها.

خزمایەتی لەنێوان جنۆکەو پەروەردگاری بەرزدا نیە:

باسی ئەوەمان کرد جنۆکە یەکێکن لە ئافەریدەکانی خوداو، ئەوانیش کۆمەڵێکن لە سەرجەم بەندەکانی. خودا بۆ هەندێی ئەفراندون تا تاعەتی بکەن و، بەشەریعەتی خۆی ئەرکباری کردون. جا ئەو باسە هەمو ئەو ئەفسانانە ئەپوچێننەوە کە بە هۆی لارێبونی بۆ چون و تێروانینەوە هاتونە کایەوەو، لە ئەنجامی پوکانەوەی زانست و بەربڵاوی و زۆری نەزانی سەریان هەڵداوە. جا ئەو دەنگۆیەی لەنێو جولەکەو هاوبەشدانەرانی عارەباندا هەبو، لەم بابەتە بو، گوایە کە خودای پاك و بەرز لە جنۆکانی خواستوەو، فریشتەش بەری ئەو هاوسەرێتیەن، جا خودای بەرز ئەو ئەفسانەیەی گێڕاوەتەوەو پوکیشی کردۆتەوە کە دەفەرمێ: ﴿ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ۞ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ۞ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ: ئەوانە خزمایەتی و نیسبەتیان لە نێوان خواو جنۆکان داناوە. جنۆکانیش چاك دەیانزانی کە بەخۆو بە بتپەرستان لە دادگای خودا ئامادە دەبن. پاکی و پیخەوشی بۆ خودا لەو وەسفەی ئەوان دەیکەن، مەگەر بەندە پاك و دڵڕاستەکانی خودا ﴾ (سورة الصافات ١٥٨-١٦٠). ئیبنی کەثیریش لەکاتی راڤەی ئەم ئایەتانە دەڵێ: (موجاهید دەڵێ: هاوبەش دانەران دەڵێن: فریشتەکان کچی خودان پاکیوبەرزی بۆ خودا لەوەی دەیڵێن- جا ئەبوبەکر ﷺ گوتی: ئەدی کێ

دایکیانە؟ گوتیان: کچی مێیەی جنۆکەکانن. قەتادە و ئیبنی زەیدیش هەمان رای موجاهیدیان هەیە. ئەلعەوفی لە ئیبنی عەبباس دەگێڕێتەوە: (دوژمنانی خودا دەڵێن گوایە خودای بەرز و پاك لە گەڵ ئیبلیسدا بران بەرزی و پاکی وبێخەوشی بۆ خودای مەزن لەوەی کە دەڵێن.)

٦٨

چۆن سروشی خودایان پێ رادەگەیەنرێ:

بەپێی ئەوەی جنۆکە ئەرکبارن، دەبێ خودای گەورە سروشی خۆی بەوان رابگەیەنێ، تاکو بیانویان لە سەر دروست کا. جا چۆن خودا پەیام و نیگای خۆی پێ گەیاندون؟ ئایا پێغەمبەری وانیش هەر هەمان پێغەمبەرەکانی مرۆڤانن.

کە خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنكُمْ ... : هۆگەلی جنۆکەو مرۆڤان ئەدی لە خۆتانەوە پێغەمبەرتان بۆ رەوانە نەکرا ﴾ (سورة الأنعام / ١٣٠)، بەڵگەیە بۆ ئەوەی کە خودا پێغەمبەری بۆ ناردون، بەلام بە راشکاوی دیار نیە داخۆ ئەو پێغەمبەرانە لە جنۆکە بون یا لە مرۆڤ، چونکە ێژەی (منکم) هەردو لایان هەڵدەگرێ، رەنگە مەبەست ئەوەبێ کە پێغەمبەرانی هەر جۆرێك لە خۆیان بن، یا پێغەمبەری هەردولایان مرۆڤ بن. بۆچونی زانایانیش لەم بارەوە دو جۆرە: یەکەم دەڵێ: جنۆکە پێغەمبەریان لە خۆیان هەیە. جا ضەححاك یەکێکە لەو زانایانەی ئەو رایەی هەیە. هەروەها ئیبنیجەوزی دەڵێ: ئەم بۆچونە رواڵەتی ئایەتەکەیە، ئیبنی حەزمیش دەڵێ:

له پێش موحەممەد‌ﷺ هەرگیز پێغەمبەرێکی مرۆڤ له بۆ جنۆکان رەوانە نەکراوە.

دووەم بۆچوونیش دەڵێ: پێغەمبەری جنۆکان هەر لە مرۆڤە. سیوطی له(لقط المرجان)دا دەڵێ: جەماوەری زانایان لە پێشین و پاشین رایان وایە هەرگیز پێغەمبەرێك لە نێو جنۆکاندا نەبوە. بەم شێوەیەش لە ئیبنی عەبباس و مۆجاهیدو کەلبی و ئەبو عوبەید ریوایەت کراوە) (لوامع الأنوار).

بەڵگەیەکی دیکەش پتر بەلای ئەو رایە دایە کە پێغەمبەرەکانی مرۆڤ هەمان پێغەمبەرانی جنۆکانن، بەڵگەکەش ئەو ئایەتە کە باسی قسەی جنۆکان دەکا

کاتێك گوێیان لە قورئان دەبێ: ﴿ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَى: ئێمە گوێمان لە کتێبێك بو لە دوای موسا دابەزیوە ﴾ (سورة الأحقاف/٣٠) بەلام ئەمە بە دەقێك لە بارەی مەسەلەکە حسێب ناکرێ.

ئەم مەسەلەیە هیچ کردەیەکی لەسەر بنیات نانرێ‌و، دەقێکی بڕەڕیشی دەربارەی نیە، بۆیە پێویست ناکا لەمە زێتر پێدا بچین.

پەیامی موحەممەد ﷺ بۆ مرۆڤ و جنۆکەیە:

موحەممەد‌ﷺ بۆ جنۆکە و مرۆڤ ناردراوە. ئیبنی تەیمیە لە (مجموع الفتاوی ٩/١٩)دا دەڵێ: (ئەمە بنەڕەتێکە هاوەڵان و شوێنکەوتوانی بە چاکەو پێشەوایانی موسوڵمان لەسەری کۆڕان. لەگەل چین و تایفەکانی دیکەی

موسـولّمانان: ئـەهلی سـونەتوجەماعەت و، بێجگـە لـەوانیش (ﷺ)، ئـەوەش بـەڵگەیە کە قورئـانی پیرۆز بەرەنگـاری جنۆکـەو مـرۆڤ بۆتـەوە کە دەفـەرمێ: ﴿ قُلْ لَئِنْ اجْتَمَعَتْ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا: بڵێ ئەگەر هەمو مروڤ و جنۆکە کردبنەوە تا لەوێنەی ئەم قورئانە بێنن، ناتوانن بیهێنن. هەرچەند کۆمەکۆیی‌و پیشتوانی یەکتر بکەن لەم کارەدا ﴾ (سورة الأسراء/٨٨).

کۆمەڵە جنۆکەیەکیش خێرا باوەڕیان هێنا کە گوێیان لە قورئان بو: ﴿ قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنْ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ۞ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا . . . : بڵێ وام سروش بۆ کرا کە کۆمەڵە جنۆکەیەک گوێیان راگرت، جا گوتیـان ئێمـە قورئـانێکی سـەیرمان بیسـت، بـۆ رێگـەی راسـت

ڕێنمایی دەکا وە ئێمەش بڕوامان هێناوە وە هەرگیز کەسێک ناکەینە هاوبەش بۆ پەروەردگارمان ﴾ (سورة الجن/١-٢).

جا ئەو کۆمەڵە جنۆکەیەی گوێیان بۆ قورئان رادێراو باوەڕیان هێنا، هەمان ئەوانەن کە لە سورەتی (الأحقاف)دا باسیان کراوە: ﴿ وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنْ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنذِرِينَ ۞ قَالُوا

يَاقَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ۞ يَاقَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ۞ وَمَنْ لاَ يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَولِيَاءُ أُوْلَئِكَ فِي ضَلاَلٍ مُبِينٍ: كاتێك كۆمەڵە جنۆكەیەكمان ناردە لای تۆ تا قورئان ببیستن، كە گەیشتن، گوتیان: وس بن و گوێ راگرن، كاتێ تەواو بو وەكو ترسێنەر گەڕانەوە نێو هۆزی خۆیان، گوتیان ئەی هۆزی ئێمە، گوێمان لە كتێبێك بوە دوای موسا دابەزیوە، لە گەڵ كتێبەكانی پێشو هاودەنگە بۆ هەق و ڕێگەی ڕاست ڕێنماییی دەكا. ئەی هۆزی ئێمە وەڵامی ئەو بانگەوازكارەی خودا بدەونەوە و بڕوای پێ بێنن تا خوا لە گوناهتان خۆش بێ و لە ئەشكەنجەی دەردناوی بتانپارێزێ وە هەركەسێك وەڵامی بانگەوازكاری خودا نەداتەوە، ناتوانێ لەسەر زەوی لە خودا هەڵێ و بێجگە لە خودا پشتوانیەكی بۆ نیە. ئەوانە لە لاڕێ بون و گومراییەكی ئاشكرا دان ﴾ (سورة الأحقاف /٢٩-٣٢).

ئەمانە گوێیان دایە قورئان و، وە باوەڕیان پێ هێناو، وەك بانگەوازكار گەڕانەوە و قەومەكەی خۆیان بۆ باوەڕهێنان و یەكخواناسی بانگ دەكردو موژدەیان دەدانێ و دەیان ترساندن

جا بوخاری و موسلیم چیرۆكی ئەو جنۆكانەی گوێیان بۆ پێغەمبەرﷺ

راگرت: له ئیبنی عەبباس ﷺ دەگێڕتەوە، گوتی: ((پێغەمبەرﷺ لەگەڵ کۆمەڵە هاوەڵێکی خۆی بەرەو بازاری عوکاظ دەهاتن، شەیتانەکانیش ڕێی هەواڵدزینیان لێ گیرابو و، تۆپەڵە ئاگریان تێ گیرابو، جا شەیتانەکان چونەوە ناو هۆزی خۆیان، لێیان پرسین: چیتان لێ قەوماوە؟ گوتیان: ڕێی هەواڵی ئاسمانمان لێگیراوەو تۆپەڵە گڕمان تێگیراوە. گوتیان: دەبێ شتێك روی دابێ کە دەبێتە هۆی دابەزینی ئێوە لە ئاسمانێ، بڕۆن لە ڕۆژ هەڵات و ڕۆژاوای زەویدا بگەڕێن و، بزانن ئەو شتە چیە ئێوەی لە هەواڵی ئاسمانێ دابڕیوە....؛ جا کۆمەڵێك بەرەو تیهامە هاتن بۆ لای پێغەمبەرﷺ کە لە نەخلەدا بو بەرەو بازێڕی عوکاظ دەهات، لەو کاتە لەگەڵ هاوەڵانی نوێژی بەیانی دەکرد، کە جنۆکەکان گوێیان لە قورئان بو گوتیان: گوێی بۆ رادێرن، گوتیان: سوێند بەخوا ئەمەیە ئێوەی لە هەواڵی ئاسمانێ دابڕیوە. جا ئەو کاتە گەڕانەوە نێو هۆزی خۆیان و گوتیان: هۆ هۆزی ئێمە، ئێمە گوێمان لە قورئانێکی سەیر بو بەرەو راستەڕێ ڕێنماییی دەکاو بڕواشمان پێ هێنا.

ئەوجا خودا ئەو ئایەتەی بۆ پێغەمبەرەکەی دابەزاند ﴿ قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ: بڵێ وام سروش بۆ کراوە کە کۆمەڵێك لە جنۆکەکان گوێیان راگرت ﴾ (سورة الجن/١).

شاندەکانی جنۆکان:

ئەوە لە سەرەتای ناسینی پەیامی موحەممەدﷺ بو لە لایەن جنۆکانەوە: بێ ئاگاداری و زانینی پێغەمبەرﷺ گوێیان بۆ قورئانێ گرتبو. کۆمەڵێکیان

ئیمانیان هێناو بونە بانگەوازکارو ڕێنیشاندەر.

٧٢

پاشان شاندەکانی جنۆکان چین چین دەهاتنە لای پێغەمبەرﷺ تاکو زانستی لێ وەرگرن، پێغەمبەریشﷺ کاتی خۆی بۆیان تەرخان کردو، ئەو زانستەی فێرکردن کە خودای گەورە ئەمی فێرکردبو و، قورئانی بۆ خوێندنەوە و هەواڵی ئاسمانی پێ ڕاگەیاندن... ئەوە پێش کۆچ بو لە شاری مەککە، موسلیم لە صەحیحەکەیداو ئەحمەد لە موسنەدەکەی لە عەلقەمەوە دەگێڕنەوە گوتی: بە عەبدوللای مەسعودم گوت: ئەو شەوی پێغەمبەرﷺ لەگەڵ جنۆکان ژوانی هەبو، کەسی لەئێوە لەگەڵ خۆی برد؟ گوتی: نەخێر کەسی لەئێمە لەگەڵ نەبو، بەڵام شەوێکی لە مەککەدا پێغەمبەرمان لێ بزر بو. گوتمان کوژراوە؟ ڕفاندویانە؟ چی کردوە؟! گوتی: شەوێکی یەکجار سەخت و ناخۆشمان بەسەر برد. ئەوجا لەبەرەبەری بەیاندا دیتمان وا لەلای حەڕائەوە دێ، گوتمان ئەی پێغەمبەری خودا، ئێمە حاڵمان ئاوا بوە، فەرموی: ((إنه أتاني داعي الجن فأتيتهم فقرأت عليهم: بانگخوازی جنۆکان هاتنە لام منیش هاتمە لایان و قورئانم بۆ خوێندن)). گوتی ئەوجا پێغەمبەر ﷺ پێشمان کەوت و شوێنی جنەکان و جێی ئاگرەوی ئەوانی نیشان داین. لە ڕیوایەتێکی طەبەریدا هاتوە لە ئیبنی مەسعودەوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموی: ((بت اليوم أقرأ على الجن واقفا بالحجون: ئەمشەوەم وا بەسەربرد، قورئانم بەسەر جنۆکاندا دەخوێندو هەر بە پێوە ڕاوەستابوم)).

جا سورەتی(الرحمن) یەکێك بو لەو سورەتانەی بۆی خوێندونەتەوە. هەروەك دەفەرمێ: ((لقد قرأتها (يعني سورة الرحمن) على الجن ليلة الجن، فكانوا أحسن مردودا منكم، كنت كلما أتيت على قوله: ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ؟﴾ قالوا: ولا بشيْ من نعمك ربنا نكذب، فلك الحمد: ئەو شەوی لەگەڵ جنۆکاندا بوم سورەتی (الرحمن)م بۆیان خوێندەوە. ئەوان وەڵام دانەوەیان لە ئێوە چاکتر بو. هەرچەند

جاری دەگەیشتمە ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ؟: کامە نیعمەتانی پەروەردگارتان بەدرۆ دەخەنەوە و بڕوای پێ ناکەن ﴾، ئەوان دەیانگوت: نەخێر هیچ نیعمەتێکی پەروەردگاری خۆمان وەدرۆ ناخەینەوە، ستایش و سوپاس گوزاریش هەر بۆ خودایە)) رواه البزار والحاكم وابن جرير بإسناد صحيح(الجامع الصحيح ١/٠٣).

ئەو شەوەش تاکە شەو نەبوە: بەڵکو پاش ئەوەش چەندین جار پێغەمبەرﷺ لەگەڵ جنۆکاندا پێك گەیشتوە. ئیبنی کەثیریش لە راڤەی سورەتی (الأحقاف)دا ئەو فەرمودانەی هاوردوە کە لە بارەی کۆبونەوەی پێغەمبەرﷺ لەگەڵ جنۆکان ئەدوێن. لە هەندێك لەوان فەرمودان داهاتوە کە ئیبنی مەسعود، لە یەکێك لەو شەوانە لە پێغەمبەرﷺ نزیك بوە.

لە هەندێك ریوایەتیش لە صەحیحی بوخاریدا هاتوە کە بڕێك لەو جنۆکانەی هاتنە لای پێغەمبەرﷺ، هی لای یەمەنێ بون و نیشتەجێی ناوچەیەك بون پێی ئەڵێن(نصيبين)، هەروەك بوخاری لە ئەبو هورەیرە ﷺ

دەگێڕنەوە، لە پێغەمبەرەوە ﷺ، فەرموی: ((آتاني وفد نصيبين –ونعم الجن– فسألوني الزاد، فدعوت الله لهم ألا يمروا بعظم ولا روثة إلا وجدوا عليها طعاما: شاندی جنۆکەی نەصیبەین هاتنە لام –کە باشترینی جنۆکانن– داوای زادیان لێکردم، لە خودا پاڕامەوە کە بەهەر ئێسکێك یا ڕیخێك تێپەڕ بن؛ خواردنێکی لەسەر بدۆزنەوە)).

بانگەوازی جنۆکە بۆ مرۆڤ:

لە هەندێك فەرمودەی صەحیحدا هاتوە، کە جنۆکە هەبون ڕۆڵیان لە ڕێنوێنی مرۆڤدا هەبوە. لە صەحیحی بوخاریدا لە عومەری کوڕی خەطاب هاتوە کە پرسیاری لە پیاوێك کرد، ئەم پیاوە لەسەردەمی نەفامیدا پێشبین بو: عومەر لێی پرسی سەیرترین شتێك جنۆکەکەت بۆی هێنابی چ بوە؟ کابرا

گوتی: (ڕۆژێك ئەمن لە بازاڕی بوم، جنۆکەکەم هاتە لام ترسی لێ نیشتبو، پێی گوتم:

ألم تر الجن وابلاسها   ويأسها بعد انكاسها

ولحوقها بالقلاص واحلاسها

واتە: ئەتدیوە جنۆکە لە چ دڵتەنگیو بێهیواییەکی کەوتون لەپاش لاواز بون و سوکایەتیان، کە کەوتونەتە دوای حوشتران

عومەر رضي الله عنه گوتی: ڕاست دەکا، جارێکیان من لەلای خوداکانیان نوستبوم،

کابرایەك گۆلکەکی هێنا و لەوێ سەری بڕی، دەنگێك تێیدا هاواری کرد کە من هەرگیز هاواری لەوە بەهێزترم گوێ لێ نەبیو، دەنگەکە دەیگوت: هۆ جەلیح، کارێك روی داوە، پیاوێکی زمان پاراو دەڵێ: لا اله الا الله، گوتی: هەمو هۆزەکە راپەڕین و هەستانە سەر پێ، جا گوتم: من ئێرە جێ ناهێڵم هەتا دەزانم چ لەدوای ئەم کارەوەیە، دیسان بانگی کرد: هۆ جەلیح، کارێك رویداوە، پیاوێکی زمان پاراو دەڵێ: لا اله الا الله، جا هەستام و هێندەمان پێ نەچو، گوتیان ئەمە پێغەمبەرە.

ئیبنیکەثیر لە راڤەی سورەتی(الأحقاف)دا، پاش هێنانەوەی ئەم فەرمودەیە دەڵێ: (بوخاری بەم جۆرەی هێناوەتەوە، هەروەها بەیهەقی لە فەرمودەی ئیبنی وەهەب بەشێوەیەکی نزیك لەمە هێنایتیەوە. پاشان دەڵێ: ئەم فەرمودە بە رواڵەت وا دەنوێنێ کە عومەر ﷺ بەخۆی گوێی لەو دەنگە بو کە لە گۆلکە سەربڕاوەکە هاواری کرد، ئەمەش بەئاشکرا لە ریوایەتێکی لاواز لە عومەرﷺ هاتوە، ریوایەتەکانی دیکەش وا دەگەیەنن کە پێشبینەکە هەواڵی دیتن و گوێلێبونەکەی گەیاندوە، والله اعلم، پاشان گوتی: ئەو پیاوە سەوادی کوڕی قاریب بو.

فەرمانیان بە چاکەو گەواهیدانیان بۆ موسوڵمانان:

باسی ئەو فەرمودەیە دێ کە پێغەمبەرﷺ باسی ئەوەی تێدا کردوە کە هاودەمە جنۆکەکەی موسوڵمان بوەو، بەخێرو چاکە نەبێ فەرمانی پێناکا.

ئەبوسەعیدی خودری بە ئەبو صەعصەعەی ئەنصاری گوت: (دەتبینم دەشت و مەڕو مەڕت خۆش دەوێ، جا ئەگەر لەناو رانەکەت بوی لە دەشتێدا و بانگی نوێژت دا دەنگت بڵند کە، چونکە بە درێژی ئەو ماوەیەی دەنگی بانگدەرەکە دەیگاتێ، هەر جنۆکەیەك یا مرۆڤێك یا هەر شتێك گوێی لێبێ لە ڕۆژی قیامەتدا گەواهی بۆ دەدا). ئەبو سەعید دەڵێ: ئەمەم لە پێغەمبەرﷺ ژنەوت. (رواه البخاري).

ئەمەش وادەگەیەنێ کە جنۆکە لە ڕۆژی دواییدا گەواهی بۆ کەسێك دەدەن کە گوێیان لە دەنگی بانگدانی بوبێت.

پلەو پایەیان لە چاکیو خراپیدا:

لەمەدا جنۆکە چەند کۆمەڵێکن: تێیاندایە لە راستەرێ بون وباشی و چاکەکاری و تەواوەو، هەیانە لەخوار ئەوان و، گێلووێلیشیان تێدایەو، کافرو بێبڕواشیان هەیە، ئەمانەش زۆرینەی هەرەزۆرن. خوداش کاتێك چیرۆکی ئەوان جنۆکان دەگێرێتەوە کە گوێیان بۆ قورئان رادێرا دەفەرمێ: ﴿ وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا: ئێمە صالح و چاکەکاری تەواومان تێدایەو، هەمانە لە خوار ئەوانن و رارەوەی جیاجیامان هەیە ﴾ (سورة الجن/١١).

کەواتە ئەوانیش هەروەك مرۆڤ رارەوی جیاجیایان هەیە، خودای بەرز دەربارەیان دەفەرموێ: ﴿ وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَئِكَ تَحَرَّوْا

رَشَدًا۞ وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا: ئێمە موسوڵمانمان تێدایە و هەمانە بە بێباوەڕن و ستەمیان لە خۆ کردوە، جا ئەوەی موسوڵمان بوە ڕێی ڕێنوێنی گرتۆتە بەر بەکردەوەکان و ئەوی زۆر و ستەمیشی لەخۆ کردوە دەبێتە سوتەنی جەهەننەمی ﴾ (سورة الجن آية ١٤-١٥)

سروشتی شەیتان:

خودا توانای باوەڕهێنان و کوفری بە جنۆکان بەخشیوە. هەر بۆیەشە کاتی خۆی شەیتان خوا پەرستێك بوە لەگەڵ فریشتان و پاشان کافر بوە.

جا کاتێك ڕوی لە بێباوەڕی کردو بۆ خۆی هەڵیبژارد، شەڕو خراپەکاریشی خۆشویست و بەدوایدا دەگەڕا، چێژی لە خراپەکردن وەردەگرت و بانگەوازی بۆ دەکرد، دەرون و ناخی چەند گەنیو بو هێندە ڕشت بو لەسەر خراپەکاری، هەرچەندە مایەی ئەشکەنجەدانیشی بێ: ﴿ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ۞ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ: گوتی: جا سوێند بە عیزەتی تۆ هەمویان لاڕێ دەکەم، لەوانە بترازێ کە بەندەی پاك و دڵڕاستی تۆن ﴾ (سورة ص /٨٢-٨٣).

جا مرۆڤیش ئەوەهای لێدێ، چونکە مرۆڤ ئەگەر دەرونی گەندەڵ بو، ئارەزوی دەچێتە ئەو شتانەی زیانی پێ دەگەیەنن و چێژیان لێ وەردەگرێ، بەڵکو تەواو عەشقی خراپەکاری لە کەللەی دەداو ئاین و ڕەوشت و جەستەو

مانەکەی توشی گەندی دەکا. هێندەش بەسە کە لە باری مەیخۆرو جگەرەکێشان ورد ببیەوە، دەبینی بەهۆی خواردنەوەو جگەرە بە هیلاك دەچن و دەفەوتێن، کەچی هەر ناتوانن لە دەستی دەرباز بن مەگەر بە هەوڵ و کوششێکی زۆر.

٧٧

ئایا شەیتان موسوڵمان دەبێ؛

بە پێی فەرمودەی' پێغەمبەرﷺ شەیتان دەتوانێ موسڵمان بێ. بەبەڵگەی ئەوەی کە شەیتانەکەی پێغەمبەرﷺ موسوڵمان بو، کەچی هەندێك زاناش هەن ئەوە رەت دەکەنەوەو دەڵێن؛ شەیتان باوەڕدار نابێ. راڤەکاری طەحاویش لە(ل ٤٣٩)دا وای بۆ چوەو دەڵێ: ((فَأَسْلَمَ)) واتە: رام بو و خۆی دابەدەستەوەو تەسلیم بو.

هەندێك زاناش رایان وایە ریوایەتەکە بە رەفعی پیتی میمە ((فَأَسلمُ))، کە مانای وایە من لەدەستی سەلامەت دەبم، لەگەڵ ئەوەی راڤەکاری طەحاوی دەڵێ ریوایەتی رەفع گۆڕینی بێژەرەکەیە، بەڵام ئەوەی لە راڤەکەی بۆ موسلیم دەڵێ: (هەردوك شێوە ریوایەت بەناویانگن)، ئەوەش بۆ خەطابی دەگێڕنەوە کە ریوایەتی یۆرەکەی' لا راستتر بوە.

بەڵام ئیبنی حیبان لەوان زانایانە کە وای بۆ دەچێ شەیتان دەتوانێ موسوڵمان بێ، دەربارەی فەرمودەکەش دەڵێ: (ئەم هەواڵە بەڵگەیە بۆ موسوڵمان بونی شەیتانەکەی پێغەمبەرﷺ بەشێوەیەك کە بەچاکە نەبا فەرمانی

پێ نەدەکرد. لەگەڵ هەندێشدا ئەگەر کافریش بوایە پێغەمبەرﷺ هەر لەدەستی ساغلەم وسەلامەت دەبو.

ئەوەی راڤەکاری طەحاویش بۆی چوە کە شەیتان هەر دەبێ کافر بێ، قسەیەکی لەسەر هەیە، ئەگەر مەبەستی وابێ کە تەنها بە کافری جنۆکان دەگوترێ شەیتان، ئەوا راستە، ئەگەر مەبەستیش ئەوە بێ کە شەیتان ناتوانێ موسوڵمان بێ‌و رو لە ئیسلام کا، ئەوە زۆر دورە و فەرمودەکە دەبێتە بیانو لە سەری.

---

١ لەوەو دوا ئەو فەرمودەش دێ کە باس دەکا خودا یارمەتی پێغەمبەرﷺ داوە لە ئاستی شەیتانەکەی تا موسوڵمان بو و تەنها بۆ کاری چاك فەرمانی پێ دەکا

٢ بڕ. صنمة

بەندی سێیەم

دژایەتی نێوان مرۆڤ و شەیتان

هۆکارەکانی دژایەتیەکە و

دیرۆك و توندی ئەم دژایەتیە

دژایــەتی نێــوان مــرۆڤ و شــەیتان رەگاژۆیــەو رەگــی قــوڵ داکوتــاوە. دیرۆکەکـەی دەگەڕێتـەوە بـۆ ئـەوێ رۆژێ کـە خـودا شـکل و وێنـەی ئـادەمی پێکهێنا ، پێش ئەوەی گیانی وەبەردا بکا، شەیتان لە دەوری دەهات و دەچو ، دەیگـوت: ئەگـەر زاڵ کرێـی بەسـەرمدا لێـت یـاخی دەبم و، ئەگـەر زاڵ بکرێـم بەسەرتدا دەتفەوتێنم.

لە صەحیحی موسلیمدا هاتوە لە ئەنەسەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموی:((لما صور الله آدم في الجنة، تركه ما شاء الله أن يتركه، فجعل ابليس يُطيف به، ينظر ما هـو، فلما رآه اجوف عرف أنه خلق خلقـا لا يتماسـك: کە خودا لـە بەهەشتێ وێنـەی ئـادەمی کێشا . چەندی ڤانی خوا وابو وازی لێ هێنـا، ئیبلیس لەدەوروبـەری دەسوڕاوە، بزانێ ئەمە چیە، کە دیتی کلۆرە، زانـی ئەمـە ئافەریدەیەکە یـەکدی ناگرێ)).

جا کاتێك خودا گیانی وەبەر ئادەمدا کردو، فەرمانی بە فریشتان دا سوژدە بۆ ئادەم ببەن و، ئیبلیسیش هەنگی دەگەڵ فریشتان لە ئاسمانێدا پەرستشـی دەکرد، بۆیێ فەرمانەکە ئەویشـی گرتـەوە، بـەڵام خـۆی مـەزن هاتـە بـەرچاوان و زلفیزو لەخۆبایی بو، سوژدەشی بۆ ئادەم نەبردو گوتـی: (ئـەمن لـەوی چاترم ، منت لە ئاگر ئەفراندوەو، ئادەمت لە قوڕ ئەفراندوە).

که ئادەمی باوکمان چاوانی هەڵێنا، دیتی ڕێزێکی زۆر مەزنی لێ دەگیرێ، دیتی وا فریشتان بۆی لەسوژدە دان . بەڵام دوژمنێکی سەرسەختیشی بەدی کرد، کە گەڵوگوڕی تەفروتوناو گومڕاکردن لە خۆی و نەوەکەی دەکا.

ئەوجا خودێ، شەیتانی لە بەهێشتی نەمریدا وەدەرنا بەهۆی زلفیزی و خۆبەگەورە زانینی. شەیتانیش وادەو بەڵێنێکی لە خوداوە هاسڵ کرد، کە تا ڕۆژی قیامەت بە زندویی لێی گەڕێ: ﴿ قَالَ أَنظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۞قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ: شەیتان گوتی: تا ڕۆژی زیندبونەوە مۆڵەتم بدەو زندو ڕامگرە، خودا فەرموی : تۆ لە مۆڵەتدراوانی ﴾ (سورة الاعراف/١٤-١٥)، جا ئەو ئەفرەت لێکراوە پەیمانێکی لەگەڵە خۆی بەست کە هەر ئادەمییان گومڕا کاو تەڵەو داویان بۆ بنێتەوە: ﴿ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ۞ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ: گوتی: جا بەوەی منت گومڕا کرد، من لە سەر ڕێگەی ڕاستی تۆ بۆوان خۆ لەکەمین دەگرم، لە دواییدا لەپێشیان و لەپشت سەریانەوەو لەلای ڕاست و لەلای چەپیان دەچمە جەستەیان. زۆربەی ئەوانەش شوکرانەبژێر نابن ﴾ (سورة الاعراف/١٦-١٧). جا ئەم قسەیە کۆششی شەیتانمان دێنێتە بەر چاوان بۆ گومڕاکردنی ئادەمیزاد.

شەیتان لەهەمو لایەکەوە بۆ مرۆڤ دێ، لەلای ڕاست و لەلای چەپ ، هەروەها لە پێشەوەو لە پاشەوەڕا، واتە لە هەمو ناڕاستەو لایەکان.

زەمەخشەری لە راڤەی ئەو ئایەتەدا دەڵێ: (پاشان لەو هەر چوار لایەوە بۆ مرۆڤ دێم کە زۆرینەی کات دوژمنیان لێوە دێ، ئەمەش نموونەیەکی وەسوەسەی شەیتانە بۆ ئادەمییان، لەگەڵ بۆڕازاندنەوەو گومڕاکردن بەو هێندەی بۆی دەرەخسێ و توانای پێدا دەشکێ، هەروەک دەفەرمێ :﴿ وَاسْتَفْزِزْ

مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ: وەهەر کەسێکی دەتوانی لەوانە بەدەنگی خۆت دنەیان بدەو بەرگریان لێبکە و بەلەشکری سوارو پیادە بنێرە سەریان ﴾ (سورة الاسراء/٦٤).

ئاگادار کردنەوەمان لە شەیتان لە لایەن خوداوە:

قورئانی پیرۆز بە درێژی لە ئاشوبی ناهەمواری شەیتان ئاگادارمان دەکاتەوە دەمانترسێنێ لە لێزانی و پسپۆڕی لە گومڕاکردن و سووربوون لە ئەنجامدانی کردەوەکەیدا، خودای بەرز دەفەرموێ :﴿ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ: هۆ زارۆڵانی ئادەم وریا بن شەیتان فریوتان نەدا ﴾ (سورة الأعراف/٢٧).

هەروەها دەفەرمێ: ﴿ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا: بەڕاستی شەیتان دوژمنی ئێوەیە جا بەدوژمنی خۆتانی بگرن ﴾ (سورة فاطر/٦).

دیسان دەفەرموێ: ﴿ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا

مُبِينًا: هەر کەسێکی بێجگە لە خودا شەیتان بکاتە پشتیوانی خۆی، بەڕاستی دۆڕاو خەسارەتمەندە ﴾ (سورة النساء/١١٩).

دوژمنایەتی شەیتانیش نە ڕێی لێ دەگیرێو نە لەناو دەبرێ، چونکە ئەو وای بۆچوە کە دەرکردن و نەفرەت لێکردن و وەدەرنانی لە بەهەشتێدا بەهۆی ئادەمی باوکمانەوە بوە، بۆیە هەر دەبێ تۆڵە لە ئادەم و لە پاش ئادەمیش لەنەوەو زاڕۆڵانی بکاتەوە: ﴿ قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَٰذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا: ئایا ئەوەت دیت کە لەباتی من هەڵت بژاردوە،

ئەگەر تا ڕۆژی ڕابون زندوم ڕاگری، هەمو زاڕۆکانی بێجگە لە ژمارەیەکی کەم لاڕێ دەکەم و ڕەگوڕیشەی چاکیان لەبن دەردێنم ﴾ (سورة الاسراء/٦٢). زانایانی ڕەفتارو ڕەوشتزانان، زۆر گرنگیان بەباسی نەفس داوەو لە بابەت تەنگیو گۆنگەلەکانی زۆر دواون و لە ناساندن و ناسینی دوژمنە سەرسەختەکەیان کورتیان هەڵێناوە، هەرچەندە خودا زۆری لەو دوژمنە ترساندوین و فەرمانی پێ کردوین کە خۆمانی لێ پەنادەین و، لە هیچ شوێنێکیشدا فەرمانی نەداوە کە خۆمان لە نەفس پەنا گرین، بەڵکو خۆپەناگرتن لە شەڕو خراپەی نەفس تەنها لە میانەی وتاری ئاتاجیدا هاتوە، هەروەك پێغەمبەرﷺ دەفەرموی: ((ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا: خۆ بەخودا پەنا دەگرین لە خراپەکانی ناخمان و، کردە خراپەکانمان).

ئامانجەکانی شەیتان

ئامانجە دورەکەی:

تاکە ئامانجێك هەیە شەیتان هەوڵ دەدا لە کۆتاییدا بیگاتێ ئەوەیە کە دەیەوێ مرۆڤ بخاتە نێو دۆزەخ و لە بەهەشتی بکاو دوری خاتەوە، ﴿إِنَّمَا

بَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ: شەیتان كۆمەڵی خۆی هەر بۆ هەندێ بانگ ئەكا تابینە هاودەمو دۆستی ئاگری بەتین ﴾ (سورة فاطر/٦).

ئامانجە نزیكەكانی :

ئەوە ئامانجە دورەكەی شەیتان بو، بەڵام ئامانجە نێزیكەكانی ئەمانەن:

١- لە شیرك و كوفر خستنی بەندان:

بە بانگەواز كردنـی بـەندەكان بـەرەو پـەرستنی غـەیری خـوداو بێبـاوەڕی بەخودای بەرزو شەریعەتە پیرۆزەكەی: ﴿ كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ: هەروەكو شەیتان كە بە مرۆڤی گوت: كافر بە. جا كاتێك بێبڕوا بو، گوتی: بەڕاستی من لە تۆ بێزارو بەریم ﴾ (سورة الحشر/١٦).

هەروەها موسلیم لە صەحیحەكەیدا لە عیاضی كوڕی حەممار دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەر ﷺ رۆژێك وتارێكیداو فەرمویی: ((يأيها الناس، إن الله تعالى أمرني أن أعلمكم ما جهلتم مما علمني في يومي هذا، إن كل ما منحته عبدي فهو له حلال، واني خلقت عبادي حنفاء كلهم، فاتتهم الشياطين، فأجتالتهم عن دينهم، وأمرتهم أن يشركوا

بي ما لم أنزل به سلطانا: هۆ خەڵكینە. خودای بەرز فەرمانی پێكردم. لەم رۆژەمدا ئەو شتانەتان فێركەم كە فێری منی كردوەو ئێوە نایزانن؛ ئەوی بەبەندەی خۆم

بەخشیوە بۆی حەڵاڵە، هەروەها من هەمو بەندەکانی خۆم بە موسوڵمانەتی ئەفراندون، جا شەیتانەکان هاتنە ویژەیان، لە ئایینەکان وەدەریان ناون و، فەرمانیان داونێ شتانێکی وا بۆ من بکەنە هەڤپشک کە هیچ دەسەڵاتم نەداونێ)).

٢- گەر نەیتوانی کافریان کا، دەیا نخاتە نێو گوناهان:

جا ئەگەر نەیتوانی توشی شیرك و کوفریان بکات، بێهیوا نابێ، بەڵکو بەکەمتر رازی دەبێ و دەیانخاتە ناو گوناه و تاوانان و، دوبەرەکی و دژایەتی دەخاتە ناو ریزەکانیان، لە سوننەنی تیرمیذی و ئیبنیماجەدا بەسەنەدێکی چاك هاتوە: (ألا ان الشيطان قد أيس أن يعبد في بلدكم هذا أبدا، ولكن ستكون له طاعة في بعض ما تحقرون من أعمالكم، فـيرضى بها: بەڕاستی شەیتان بێهیوا بوە لەوەی تا هەتایە لەم وڵاتەی ئێوە بپەرسترێ. بەڵام لە هەندێك کردەنێ کە ئێوە بە گچکەی دەزانن، گوێڕایەڵی دەکەن، ئەویش بەوەندەی رازی دەبێ. لە صەحیحی بوخاریو غەیری ویش هاتوە: ((ان الشيطان قد أيس ان يعبده المصلون في جزيرة العرب، ولكن في التحريش بينهم: شەیتان بێهیوا بوە لەوەی بپەرسترێ لە لایەن نوێژکارانی دورگەی عارەبان، بەڵام تێکیان بەردەدا)). جا تێك بەردانەکەش بە ئانەوەی دژایەتیو کینەو رق لە نێوانیانداو تیختیخە دانیان لە یەکتری، هەروەك خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ﴾: شەیتان دەیەوێ بە هۆی شەراب و قومارەوە، دوژمنێتی و رقابەری لە نێوتاندا

بخاتەوەو ئێوە لەیادی خوداو نوێژکردنی بگێڕێتەوە . جا ئایا دەست لەم کارانە هەڵدەگرن؟﴾ (سورة المائدة/٩١).

هەروەها شەیتان فەرمان بە هەمو خراپەکاری‌و شەڕێك دەکات: ﴿ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ: د راستی شەیتان تەنیا بە بەدفەڕی‌و داوێنتەپی فەرمانتان پێدەکا، وە واتان لێدەکا شتانێکی کە نایزانن لە بابەت خوداوە بیڵێن ﴾ (سورة البقرة/١٦٩).

پوختەی قسانیش ئەوەیە: هەمو پەرستشێك کە خودا پێی خۆش بێ، لەلای شەیتان بوغزێنراوەو، سەرجەم ئەوگوناهانەی خودا رقی لێیە، لەلای شەیتان خۆشەویستن.

٢- ڕێگرتن بە بەندان لە تاعەتی خودا:

شەیتان هەربەوە واز ناهێنێ خەڵکی بۆ کوفرو گوناه وتاوانان بانگ بکا، بەڵکو تەنانەت ڕێگەی چاکەکاریشیان لێ دەگرێ‌و، هەر ڕێگەیەکی یەکێك لە بەندەکانی خودا بۆ چاکەکاری بیگرێتە بەر، سەری ڕێی لێ دەگرێ‌و، لاڕێی دەکا. لەفەرمودەیەکی پیرۆزدا هاتوە: ((إن الشيطان قعد لأبن آدم بأطرقه، فقعد له بطريق الإسلام، فقال: تسلم وتذر دينك ودين آبائك وآباء آبائك؟ فعصاه فأسلم، ثم قعد

له بطريق الهجرة، فقال: تهاجر وتدع ارضك وسمائك؟ وإنما مثل المهاجر كمثل الفرس في الطول، (الطول: الحبل الطويل، يشد احد طرفيه في وتد أو غيره، والطرف الآخر في يد الفرس ليدور فيه، ويرعى ولا يذهب لوجهه)، فعصاه فهاجر، ثم قعد له بطريق الجهاد، فقال: تجاهد فهو جهد النفس والمال، فتقاتل فتقتل فتنكح المرأة ويقسم المال؟! فعصاه فجاهد، فمن فعل ذلك كان حقا على الله أن يدخله الجنة، ومن قتل كان حقا على الله أن

يدخله الجنة، وإن غرق كان حقا على الله أن يدخله الجنة، وإن وقصته دابته كان حقا على الله أن يدخله الجنة: شەیتان لەسەر ڕێگەکانی ئادەمی دانیشت و، لە ڕێگەی ئیسلام بۆی دانیشت و، گوتی: موسوڵمان دەبی و دینی خۆت و باب و باپیرانت جێدێڵی؟! جا لە شەیتان یاخی بو موسوڵمان بو، پاشان هات لەسەر ڕێگەی کۆچ کردن بۆی دانیشت و، گوتی: کۆچ دەکەی و زەوی و ئاسمانت جێدێڵی؟ کۆچەر وەکو ماهینی سەمەندۆك کراو وایە (کە بەپەتکێکی درێژ دەبەسترێتەوە، سەرێکی بەسنگێکەوە بەستراوەو سەرێکی بەقاچی وڵاخەکەوەیە، تا بۆخۆی بگەڕێ و بلەوڕێ، بەڵام نەڕوا)، جا لە شەیتان یاخی دەبێ و کۆچیش دەکا. ئەو جا لەسەر ڕێگەی جیهاد بۆی دادەنیشی و دەڵێ: جیهاد دەکەی خۆت و ماڵ وسامانت لەناو دەبەی، شەڕێ دەکەی و دەکوژرێی و ژنت مارە دەکرێتەوەو ماڵت بەش دەکرێ؟! جا لە شەیتان یاخی دەبێ و جیهادێ دەکا. جا ئەوی وابکا مافی دەکەوتە سەر خودا تا بیباتە بەهەشت و، ئەگەر خنکا ماق دەکەوتە سەر خوا تابیباتە بەهەشت، ئەگەر چارەوێکەی

هەڵی‌داو ملی شکاند، مافی دەکەوێتە سەر خوا بیباتە بەهەشت)).

بەڵگەی ڕاستی ئەمەش وا لە کتێبی خودایە کە لە شەیتانەوە دەیگێڕێتەوە، کە بە پەروەردگاری بەرزی گوتوە: ﴿ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ۝ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ: جا بەوەی کە گومڕات کردم سەر ڕاستەڕێی تۆیان لێ دەگرم و لاڕێیان دەکەم، پاشان لەپێشەوەو لەپشتەوەو لەلای ڕاست و لەلای چەپیان بۆیان دەچم و، زۆرینەی ئەوانەش سوپاسگوزار نین ﴾ (سورة الأعراف ١٦-١٧).

٨٨

لە بابەت بێژەی (الصراط)یش پێشینەکان ڕای لێك نزیکیان هەس: ئیبنی عەبباس دەڵێ: بریتیە لە ئاینی ئاشکراو. ئیبنی مەسعود دەڵێ: کتێبی خودایە، جابیر دەڵێ: بریتیە لە ئیسلام و، موجاهید دەڵێ: بریتیە لە هەق.

جا شەیتان واز لە هیچ ڕێگەیەکی خێر ناهێنێ و لە هەمواندا کەمین دەگرێ و خەڵکیان لێ لادەدا

٤- گەندەڵ کردنی تاعەتەکان:

ئەگەر شەیتان نەیکرا ڕێگەی تاعەتەکان بگرێ، هەوڵی تێکدان و

گمنەنكردنی پەرستش و تاعەتان دەدا، تاكو بەندە لە ڕێزانەو پاداشتەكان بێبەش كا، جارێك یەكێك لە هاوەڵان هاتە لای پێغەمبەر ﷺ و پێی گوت: شەیتان هاتۆتە نێوان من و نێوان نوێژو قورئان خوێندنەوەم، لێم تێكەڵ دەكا! پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ذلك شیطان یقال له: خنزب، فأذا احسسته فتعوذ بالله منـــه، واتفل علی یسارك ثلاثاً: ئەوە شەیتانێكە پێی دەڵێن: خینزیب، ئەگەر هەستت پێ كرد خۆت بەخوا پەنابگرە لێی و، سێ تفان لەلای چەپەت كە))، دەڵێ: جا منیش وەهام كردو، خودا لێمی دور خستەوە (رواه مسلم و صحیحـه). ئەوجا كە بەندە دەست بە نوێژی دەكا، شەیتان دێ وەسوەسەی بۆ دەكاو لە تاعەتی خودا دەیخافڵێنێ و، كاروباری دنیای دەخاتەوە بیر، هەروەكو لە صەحیحی موسلیمدا هەیە كە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ان الشیطان إذا سمع النداء بـــالصلاة، أحال له ضراط، حتی لا یسمع صوته، فاذا سكت رجع فوسوس، فإذا سمع الاقامة، ذهب حتی لا یسمع صوته، فإذا سكت رجـــع فوســـوس: شەیتان ئەگەر گوێی لە بانگی نوێـژی بـو، تـڕان دەكـەنێ، تـا دەنگەكـەی نەبیسـتێ، جـا كـە بێـدەگ بـو دەگەڕێتەوەو، وەسوەسـە دەكـات، جـا ئەگـەر گوێـی لـە قامـەت بـو، دەڕوا تـا

دەنگەكەی نەبیستێ، كە بێدەگ بو دەگەڕێتەوەو وەسوەسە دەكات)) رواه مسـلم.

لە ریوایەتێكی تریشدا: ((فاذا قضی التثویب أقبل، حتی یخطر بین المرء ونفسه، یقـول له: اذكر كذا، اذكر كذا، لما لم یكن یذكر من قبل حتی یظل الرجل ما یدري كم صلـی: جا كە نوێژی سونەتی كرد، شەیتان دێ تادەگاتە نێوان مرۆڤ و ناخی و پێی

دەڵێ: فلاَنە شت بێنەوە یاد، فلاَنە شت بێنەوە یاد، لەو شتانەی پێشتر لە بیری نەبون، تا وا لە پیاوە دەکا نەزانێ چەند ڕکاتە نوێژی کردوە)) (رواه البخاري ومسلم).

هەرسەرپێچیکردنێك لە خودا تاعەتێکە بۆ شەیتان:

خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلاَّ إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلاَّ شَيْطَانًا مَرِيدًا ۞ لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا: ئەوانە بێجگە لە خودا تەنیا کۆمەڵە بتێکی مێینەو تەنیا شەیتانی بێ خێرو وێرانکەر بانگ دەکەن و دەیپەرستن، خودا نەفرەتی لە شەیتان کردو ئەویش گوتی پشکێکی دیاریکراوی بەندەکانی تۆ دەکەمە بەندەی خۆم ﴾ (سورة النساء ١١٧-١١٨).

جا هەر کەسێك بێجگە لە خودا شتێك بپەرستی جا چ پەریکەرێك یا بتێك بێ، یان ڕۆژو مانگ بێ، یا هەوەس و ئارەزو بێ، یان مرۆڤێك یا ڕێبەرو مەبدەئێك بێ، ئەوکەسە بیەوێ یا نەیەوێ شەیتان پەرستە، چونکی شەیتان فەرمان بە وان کاران دەکاو ئارەزوی مرۆی بۆ دەبزوێنێ و، هەر بۆیەشە ئەوانەی فریشتانیش دەپەرستن لە ڕاستیدا شەیتان دەپەرستن، ﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ۞ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ

كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ: لەو رۆژەی هەموویان خڕ دەکاتەوە، پاشان بە فریشتان دەڵێ: ئایا ئەمانە پەرستشیان بۆ ئێوە دەکرد؟ گوتیان تۆ پاك و بێخەوشی و ، تەنیا تۆ پشتیوانی ئێمەی نەك ئەوان، بەڵکو جنۆکەیان دەپەرست، زۆربەیان بەوانە بڕوادار بون ﴾ (سورة السبأ: ٤٠-٤١).

کەواتە فریشتە فەرمانیان بەوان نەداوە، بەڵکو جنۆکە فەرمان بەوانە دەکەن، تایبتە بەندەی ئەوان شەیتانان کە خۆیان بۆ رادەنوێنن، هەروەکو بتەکانیش شەیتانیان هەیە.

به پوختی:

ئەوەی بۆمان پوخت دەبێتەوە، ئەوەیە کە شەیتان فەرمان بە هەمو کارێکی خراپ دەکاو مرۆڤی بۆ دنە دەدا، رێ لە هەمو چاکەکاری و خێرێکیش دەگرێ‌و ترسی دێختە ناو، تا مرۆڤ یەکەمیان ئەنجام بداو واز لە دوەمیان بێنێ، هەروەك خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا: لە کاتی بەخشیندا شەیتان ترسی تەنگ دەستیتان وەبەر دەنێ‌و فەرمانی کاری ناشیاوتان پێدەدا، بەڵام خودا وادەی لێخۆشبون و زۆر بونی ماڵتان پێدەدا ﴾ (سورة البقرة/ ٢٦٨).

بە هەندێش لە هەژاری دەمانترسێنێ کە دەڵێ: ئەگەر ماڵی خۆتان ببەخشن

هەژار دەبن، ئەو کارە ناشایستەی فەرمانیشمان پێ ئەکا: هەمو کردەوەیەکی نەشیاوی پیسە لە رژدی و چروکی و لە زیناو تاوانی دیکە.

٥- ئازاردانی جەستەیی‌و دەرونی:

هەروەکو شەیتان دەیەوێ مرۆڤ بە کوفرو گوناهان گومراکا، دەیەوێ موسڵمانیش لە جەستەو لە دەرونەوە ئازار دا، جا ئێمە باس لەو ئازاردانانە ئەکەین کە ئەیانزانین:

أ) هێرش کردنە سەر پێغەمبەر ﷺ:

ئەو فەرمودە پیرۆزە دێتە پێشمان کە باس لەوەی ئەکا شەیتان هێرش کردۆتە سەرو بلێسە ئاگرێکی هێناوە تاکو بۆ روی پێغەمبەرﷺ بهاوێ.

ب) خەونی خراپ لە شەیتانەوەیە:

شەیتان توانای هەیە لە کاتی نوستندا خەونی ناخۆش بە مرۆڤ نیشاندا کە بێزاری بکاو دڵی تەنگ بکا، بە ئامانجی خەمبارکردن و ژان پێ گەیاندنی.

پێغەمبەر ﷺ پێی راگەیاندوین کە ئەو خەونانەی مرۆڤ لە کاتی نوستندا

دەیانبینێ سێ جۆرن: خەونێك لە خوداوەیە، خەونێکیش دڵتەنگ کردنە لە شەیتانەوە، خەونێکیش ئاخافتنی دەرونە (صحیح الجامع ٣/١٨٤–١٨٥)، هەروەها لە صەحیحی بوخاریدا هاتوە کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ((إذا رأى أحدكم الرؤيا يحبها، فإنما هي من الله، فليحمد الله عليها، وليحدث بها، وإذا رأى غير ذلك مما يكره، فإنما هي من الشيطان، فليستعذ بالله، ولا يذكرها لأحد، فإنها لاتضره: ئەگەر یەکێك لە ئێوە خەونێکی خۆشی دیت، ئەوە لە خواوەیەوە باسوپاسگوزاری خوای لەسەر بکاو بیگێڕێتەوە، بەڵام ئەگەر هی ناخۆشی دیت، ئەوە لە شەیتانەوە، با بە خودا پەنابگرێ‌و، بۆ کەسی باس نەکا، چونکە ئەمە چ زیانێکی پێناگەیەنێ)).

ج) سوتاندنی ماڵان:

ئەمەش بە هۆی هەندێك گیانلەبەرەوە دەبێ کە شەیتان بۆ ئەو کارەی دەنەیان دەدا، لەسونەنی ئەبو داود و صەحیحی ئیبنی حیباندا بە سەندێکی صەحیح هاتوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموی: ((إذا نمتم فأطفئوا سرجكم، فإن الشيطان يدل مثل هذه (الفأرة) على هذا (السراج) فيحرقكم: ئەگەر نوستن چراکانتان وەکوژێنن، چونکە شەیتان وەکو ئەو مشکە ڕێنمایی دەکا بۆ ئەو چرایەو دەتانسوتێنێ)).

د) دەستوەشاندنی شەیتان لە مرۆڤ لە کاتی مردن:

پێغەمبەرﷺ هەمو جارێ خۆی پەنادەگرت لە هەندێ و دەیفەرمو: ((اللـهم اني أعوذ بك من التردي، والهدم، والغرق، والحرق، وأعوذ بك أن يتخبطني الشيطان عنـــد الموت، وأعوذ بك أن أموت في سبيلك مدبراً، وأعوذ بك من الموت لديغاً: خودایە، من خۆم پەنا دەگرم بە تۆ، لە هەڵدێران و، روخان و، خنکان و، سوتان و، لەوەش خۆم بە تۆ پەنا دەگرم کە شەیتان لە کاتی مردنێدا دەستم لێ بوەشێنێ، خۆشم بە تۆ پەنادەگرم لەوەی بە هەڵاتویی لە جیهادی رێی تۆدا بمرم و خۆشم بە تۆ پەنا دەگرم لەوەی کە بە مارانگازی بمرم)) (رواه النسائي والحاكم بإسناد صحيح، (الصحيح الجامع ١/٤٠٥).

٥) ئازاردانی کۆرپە کاتێ لە دایک دەبێ:

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((كل بني آدم يمسه الشيطان يوم ولدته أمـــه إلا مـــريم وابنـــــها: هـــەمو ئـادەمیزادێك لـەو رۆژی لـە دایـك دەبـێ شـەیتان دەسـتی لێ دەوەشێنێ، جگە لە مەریەم و کورەکەی)) (رواه مسلم) (صحيح الجامع ٤/١٧١)، لە

صەحیحی بوخاریشدا هاتوە: ((كل بني آدم يطعن الشيطان في جنبيه بإصبعه حـــين يولد غير عيسى ابن مريم، ذهب يطعن، فطعن في الحجاب: لە کاتی لە دایك بونی هەر ئادەمیزادێك شەیتان پەنجەی لە هەردو تەرۆکی دەچەقێنێ، جگە لە عیسای کوڕی مەریەم چو پەنجەی تێبچەقێنێ، لە حیجابەکەی چەقاند)).

هەر لە بوخاریدا: ((ما من بني آدم مولود إلا يمسه الشيطان حين يولـــد، فيســـتهل صارخاً من مس الشيطان، غير مريم وابنـــها: هـەر ئادەمیزادێك لـە دایكبـێ شـەیتان دەستی لێدەوەشێنێ لە كاتی لەدایكبوندا، جـا لەبـەر دەسـت وەشـاندنەكەی شەیتان دەست بەقیژەو هاوار دەكا، جگە لە مەریەم و كوڕەكەی)).

هۆی پاراستنی مـەریم و كوڕكـەی لـە شـەیتان، گـیرابونی دوعاكـەی دایكـی مەریەمە لەلای خودا، كە مەریـەم لـە دایك دەبو: ﴿ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ: خودایە مەریـەم و زارۆكەكانی دەخەمـە پـەنای تـۆ لـە شـەڕی شەیتان دوورین ﴾ (سورة آل عمران/٣٦).

لەبەر ئەوەی دایكی مەریەم لە داواكـەیدا ڕاستگۆ بو، خودا دوعاكەی گیرا كردو بۆی جێبـەجێ كردو، مەریـەم و كوڕەكـەی لـە شـەیتان پـەنادا، هـەروەها خودای گـەورە عـەمماری كـوڕی یاسریشـی پـەنادا، هـەروەكو لـە صـەحیحی بوخاریدا هاتوە كە ئەبو دەرداء گوتی: ئایا ئەو كەسەتان لە نێودایە كە خودای گەروە لەسـەر زاری پێغەمبەرەكـەی لـە شـەیتان پـەنایداو پاراسـتی، موغـیرە گوتی: ئەوكەسەی خودا لە شـەیتان پەنایدا لەسـەر زاری پێغەمبەرەكـەی واتا عەممار.

و) نەخۆشی تاعون لە جنۆکانەوەیە:

پێغەمبەر ﷺ هەواڵی پێداوین کە: ((فناء أمتي بالطعن والطاعون، وخز أعدائكم من الجن، وفي كل شهادة: **تونابونی نەتەوەی من بە پێکان و تاعونە، کە بریتیە لە هەنگاوتنی جنۆکە دوژمنەکانتان و، لە هەردو بارانیشی شەهید بونە**)) رواه احمد والطبراني باسناد صحيح (صحيح الجامع ٤٠٠٩).

هەروەها لە موستەدرەکی حاکیمدا هاتوە: ((الطاعون و خز أعدائكم من الجن، وهو لكم شهادة: **تاعون بریتیە لە هەنگاوتن لەلایەن جنۆکە دژومنەکانتانەوە، بۆ ئێوەش شەهید بونە**)).

دەشبێ ئەوەی توشی ئەیوبی پێغەمبەری خودا هات بەهۆی جنۆکان بوبێ، هەروەك دەفەرمێ: ﴿ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ: **یادی ئەیبوبی بەندەی ئێمە بکەرە کاتێك هاواری لە پەروەردگاری خۆی کرد کە بەڕاستی شەیتان توشی بەڵا رەنج و ئەشکەنجەو ئازاری کردوم** ﴾ (سورة ص/٤١).

ز) هەندێك نەخۆشی دیکە:

پێغەمبەر ﷺ بە ئافرەتێکی فەرمو کە خوێنبەربونی بەردەوامی هەبو: ((إنما هذه ركضة من ركضات الشيطان: **ئەوە هەر لەقەیەکە لە لەقەکانی شەیتان**)) رواه الأربعة باسناد حسن (صحيح الجامع ٣/١٩٦).

ح) بەشدار بونی لەگەڵ ئادەمییان لەخواردن و خواردنەوەو نشنیگەیان:

لەو ئەزیەت و ئازارانەی شەیتان بۆ مرۆڤی دێنێ ئەوەیە کە دەستدرێژی بۆ سەر خواردن و خواردنەوەی دەکاو تێیاندا بەشدار دەبێ و، دەبێتە هاوبەش لە

ماڵەکەی‌و تێیدا دەمێنێتەوە، ئەوەش هەمو لە کاتێکدا دەبێ کە بەندە پابەندی رێنوێنی خودا نەبێ، یان لە یادی خودا غافڵ بێ، بەڵام ئەگەر پابەند بو بەرێنوێنی خودای بەرزو لە زیکرویادی خودا نەخافڵا، شەیتان چ رایەک نادۆزێتەوە تا دزەبکاتە نێو خانو و ماڵی، شەیتان تەنێ دەتوانێ لەو خواردنە بەشدار بێ کە یەکێك دەیخوا (بسم الله)ی لێ نەکردوە، بەڵام ئەگەر ناوی خوای لەسەر هات، لە شەیتانی حەرام دەبێ: موسلیم لە صەحیحەکەیدا لە حوذەیفە دەگێرێتەوە، دەڵێ: ئەگەر ئێمە لەگەڵ پێغەمبەرداﷺ ئامادەی خواردنێك بوینایە، دەستمان بۆ نەدەبرد تا پێغەمبەرﷺ دەستی بۆ درێژ دەکرد، جا جارێکی لەگەڵیدا لەسەر خواردنێك بوین، کەنیزەکێك هات وەك ئەوەی پاڵی پێوە بنێن، ویستی دەستی بخاتە نێو خۆراکەکە، پێغەمبەری خواﷺدەستی گرت، پاشان دەشتەکیەك هات وەکو پاڵی پێوەنێن، دەستی ئەویشی گرت، جا پێغەمبەرﷺ فەرموی: ((إن الشيطان ليستحل الطعام أن لا يذكر اسم الله عليه، وإنه جاء بهذه الجارية ليستحل بها، فأخذت بيدها، فجاء بهذا الأعرابي ليستحل به، فأخذت بيده، والذي نفسي بيده ان يده في يدي مع يدها: شەیتان خواردنێکی لا حەڵاڵ دەبێ کە ناوی خوای لەسەر نەهێنرێ، جا ئەو کەنیزەکەی هێنا هەتا خۆراکەکەی پێ

حەڵاڵ بکا، کە من دەستیم گرت، ئەو دەشتەکیەشی هێنا تا خۆراکەکەی پێ حەڵاڵ کا، من دەستی ئەویشم گرت، سوێند بەوەی گیانی منی بە دەستە ئێستا وا دەستی شەیتانی دەگەڵ دەستی کەنیزەکە لە نێو دەستمدایە)).

هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ داوین کەماڵ و سامانمان لە شەیتان بپارێزین، بە داخستنی دەرگاکان و داپۆشینی دەفرەکان و ناوی خودا هێنان، چونکە ئەمە لە شەیتان پەنای دەدا، هەروەك دەفەرموێ: ((أغلقوا الأبـواب، واذكروا أسم الله، فإن الشيطان لا يفتح باباً مغلقاً، وأوكوا قربكم، واذكروا أســـم الله،

وخمروا آنيتكم، وأذكروا أسم الله، ولو تعرضوا عليها شـــيئاً، واطفـــوا مصـــابيحكم: دەرگەکان گاڵەدەن و نێوی خوای لەسەر بێنن، چونکە شەیتان دەرگەی داخراو ناکاتەوە، کوندەکانتان گرێدەن و دەفرەکانتان داپۆشن و، ناوی خودا بێنن هەرچەندە کە شولێکیشی بەسەردا ڕاتێن، چراکانیشتان وەکوژێنن)).

دیسان ئەگەر مرۆڤ بە دەستی چەپە خواردیەوە شەیتان لەگەڵی دەخوا، هەروەها ئەگەر بەپێوە شتێکی خواردەوە، چونکە لە موسنەدی ئەحمەد، لە عائیشەوە لە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: ((من أكل بشماله أكل معـــه الشيطان، ومن شرب بشماله شرب معه الشـــيطان: هەر کەسێکی بەدەستی چەپە بخوا شەیتان دەگەڵی دەخوا، هەر کەسێکی بەدەستی چەپە بخواتەوە شەیتان لەگەڵی دەخواتەوە)).

هەر لە موسنەددا لە ئەبوهورەیرە ﷺ هاتوە، کە پێغەمبەرﷺ پیاوێکی دیت بە پێوە دەیخواردەوە پێی فەرمو: (قـــە: بیهێنـەوە)، کابرا گوتی بۆ؟ فەرموی: (أیسرّك ان یشرب معك الهـرّ؟: پێت خۆشە پیشیلە لەگەڵت بخواتەوە؟) گوتی: نەخێر، فەرموی: (فانه قد شرب معك من هو شرّ منـــه، الشــیطان: دەبزانە یەکێك لەگـەڵی خواردیـــەوە زۆر لـــە پشـیلە خـراپ و پیســـترە، شـەیتان لەگـــەڵی خواردیەوە). هەتاوەکو شـەیتانەکانیش لـە ماڵێ وەدەرنێـی؛ لـە بیرمەکـە کـە لەماڵی دایە زۆر ناوی خودا بێنی، پێغەمبەریش ﷺ رێنمونی کردوین بۆ ئەوە، دەفەرمێ: ((إذا دخل الرجل بیته فذکر اسم الله حین یدخل وحین یطعم، قال الشیطان لا مبیت لکم ولا عشاء هنا، وإن دخل ولم یذکر اسم الله عند دخوله قال: أدرکتم المبیـــت، وإن لم یذکر اسم الله عند طعامه قال أدرکتم المبیت والعشاء: ئەگەر پیاو چۆوە ماڵی خۆی و لە کاتی وەژورکەوتن و نان خواردن ناوی خوای هێنا شەیتان دەڵێ نەمانەوەی شەوێ و نەخواردنی شێوتان لێرە چنگ ناکەوێ، بەڵام ئەگەر کابرا

وەژورکەوت ناوی خوادی نەهێنا شەیتان دەڵێ: شەومانەوەتان چنگ کەوت، ئەگەر لەسەر خواردنیش ناوی خوای نەهێنا دەڵێ: مانەوەی شـەوێو خۆراکی شێوتان چنگ کەوت)).

گ) دەستوەشێنی شەیتان لە مرۆڤ (پەرکەم):

ئیبنیتیمیە لە (مجموع الفتاوي ٢٧٦/٢٤) دا دەڵێ: (چونە ژورەوەی جنۆکە لـە جەستەی مـرۆڤ بەیـەکدەنگی پێشـەواکانی ئـەهلی سـونەتوجەماعەت

سەلماوە، خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لاَ يَقُومُونَ إِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ: کەسانێك کە سود دەخۆن، هەڵناستن، مەگەر وەکو کەسێکی شەیتان دەستی لێی وەشاندبێ و نەتوانێ خۆی راگرێ﴾ (سورة البقرة/٢٧٥).

لە صەحیحیشدا لەپێغەمبەرەوە ﷺ هاتوە: ((إن الشیطان یجری من ابن آدم مجری الدم: شەیتان بەڕاڕەوی خوێنی ئادەمیدا دەڕوا)).

وەعەبدوڵڵای کوڕی ئیمام ئەحمەدی کوڕی حەنبەل دەڵێ: (بەبابم گوت: خەڵکانێك هەن دەڵێن: جنۆکە ناچێتە ناو لەشی خودار، گوتی: کوڕەکەم درۆ دەکەن، ئەوە جنۆکە لەسەر زاری وی قسان دەکا).

ئیبنی تەیمیە دەڵێ: (ئەوەی ئیمام گوتویەتی بەناوبانگە، جنۆکە پیاو توشی فێ دەکاو جا بەزمانێك قسان دەکا ماناکەی نازانرێ، جاروەیە هەند خراپی لە جەستەی دەدرێ، ئەگەر لە حوشترێك بدرێ کاریگەریەکی زۆری دەبێ، لەگەڵ ئەوەش فێدارەکە هەست بەلێدانەکە ناکاو، ئاگاشی لە خۆی نیە چ دەڵێ، وا دەبێ جنۆکەکە فێدارەکە یان کەسێکی دی رادەکێشێ یا ئەو رایەخە رادەکێشێ کە لەسەری دانیشتوەو، ئامێرەکان دەگوڕێ... وکرداری

ـیکەی واش ئەنجام دەدا کە هەر کەسێك بیانبینێ چاك دەزانێ ئەوەی لەسەرزاری ئەو مرۆیە قسان دەکاو ئەو تەنانە دەجوڵێنێ رەگەزێکی دیکەی لە

مرۆڤ جیاوازە.

دیسان ئیبنی تەیمیە دەڵێ: (کەسیش نیە لە پێشەواکانی موسڵمانان باوەڕی بەوە نەبێ کە جنۆکە دەچنە لاشەی فێدار و غەیری فێداریش، هەرکەسێکی باوەڕیشی بەوەی نەبێ و بڵێ شەرع ئەوە بەدرۆ دەخاتەوە، ئەوکەسە درۆی بە شەرع هەڵبەستاوە، هیچ بەڵگەیەکی شەرعی نیە کە ئەوە ڕەت کاتەوە).

هەروەها لە (مجموع الفتاوي ١٢/١٩)دا دەڵێ: ئەوانەی کە باوەڕیان وانیە جنۆکە دەچنە لاشەی پەرکەمداران، کۆمەڵێکن لە موعتەزیلەکان وەکو ئەلجەبائی و ئەبوبەکری رازی، هەرلێش دەدین تیشکێکی زیاتر بخەینە سەر ئەم باسە لە بەندی پێنجەمدا.

٩٩

سەرکردەی جەنگی

ئیبلیس بە خۆی پیلانڕێژو سەرکردەی جەنگیە دەگەڵ مرۆزادان. هەر لە بنکەی خۆیڕا نێردەو تیپان بە ئاڕاستەی جیا جیادا دەنێرێ و، کۆڕو کۆبونەوان گرێ دەداو گفتوگۆ لەگەڵ سەربازو سوپاکانی خۆی دەکاو لەبارەی ئەو کارانەی ئەنجامیان داوەو، ئەوان ستایش دەکا کە چاکیان زانیوە خەڵکی گومڕاو وێڵ بکەن، ئیمام موسلیم لە صەحیحەکەی دا لە جابیر ﷺ دەگێڕێتەوە، لە پێغەمبەرﷺ فەرموی: ((إن الشيطان يضع عرشه على الماء، ثم يبعث سراياه في الناس، فأقربهم عنده منزلة أعظمهم عنده فتنة، يجيء أحدهم فيقول: ما زلت بفلان حتى تركته وهو يقول كذا وكذا، فيقول إبليس: لا والله ما صنعت شيئاً، ويجيء أحدهم فيقول: ماتركته حتى فرقت بينه وبين أهله، قال: فيقربه ويدنيه، ويقول: نعم أنت: شەیتان عەرشی خۆی لەسەر ئاوێ دادەنێ، ئەوجا تیپەکانی خۆی بە نێو خەڵکیدا دەنێرێ، نێزکترین دەست و پێوەند لە خۆی، ئەوەیانە کە ئاشوبی

زۆرتر بێ، یەکێکیان دێت و دەڵێ: هەر خەریکی فڵانەکەس بوم تاوام لێکرد واو وا بڵێ، ئیبلیس دەڵێ: نا واللە هیچت نەکردوە، یەکێکی دیکەیان دێ و دەڵێ: لێی نەگەڕام هەتا جودابیم لە نێوان وی و خانەوانەی ساز کرد، دەڵێ: جا لە خۆی نێزیکی دەکاتەوەو، دەڵێ: بەڵێ تۆ..)) هەروەها لە موسنەدی ئیمام ئەحمەد هاتوە، پێغەمبەر ﷺ بە ئیبنی صائیدی (پێغەمبەر ﷺ گومانی پێ دەبرد کە دەجال بێ) فەرمو: (ماترى: چ دەبینی)؟ گوتی: عەرشێك دەبینم لەسەر دەریایەو ماری لە چواردەورن، پێغەمبەری خودا ﷺ فەرموی: (صدق ذاك عرش ابليس: راست دەكا ئەوە عەرشی ئیبلیسە).

١٠٠

جا شەیتان شارەزایی و لێزانیەکی زۆری لە بواری گومڕاکردن هەیە، هەر بۆیە دەزانێ چۆن پیلانەکانی داڕێژێ و، تەڵە و داو و تۆڕکانی دابنێتەوە، چونکە هەر لەو ساتەوە لە ژیاندایەو بەگومڕاکردن خەریکە، کە مرۆڤی تێدا هاتۆتە بون هەتا ئەمڕۆ تا رۆژی دواییش هەر دەمێنێ: ﴿ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۝ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ۝ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴾ گوتی: پەروەردگارم، تا رۆژی ژینەوە بەزندویی رامگرە و مۆڵەتم بدە، فەرموی: جا بە راستی تۆ لە مۆڵەت دراوانی، تا رۆژێك کە کاتی دیاریکراوە ﴾ (سورة الحجر/٣٦-٣٨).

وە شەیتان زۆر سورە لەسەر ئەنجامدانی ئەو خراپەکاریانەی خۆی بۆ تەرخان کردوە، ئەماندی دەبێ ئەبێزار، لە فەرمودەشدا هاتوە: ((إن الشيطان قال: وعزتك وجلالك لا ابرح أغوي عبادك ما دامت أرواحهم في أجسادهم، فقال الرب: وعزتي

وجلالي لا ازال اغفر لهم ما استغفروني: شەیتان دەڵێ: خودایە سوێند بە بڵندی و شکۆی تۆ هەر خەریکی فریودانی بەندەکانی تۆ دەبم تا گیانیان لە جەستان دامابێ: پەروەردەگار فەرموی: سوێند بە بڵندی و شکۆی من هەر لێیان خۆش دەبم، تا داوای لێخۆشبونم لێ بکەن)) رواه أحمد والحاكم باسناد حسن(صحيح الجامع ٢/٧٢).

سەربازەکانی:

شەیتان دو کۆمەڵە سەربازی هەن: کۆمەڵێکیان لە جنۆکانن وکۆمەڵێك لە مرۆڤ.

سەربازەکانی لە جنۆکان:

شەیتان سەربازو یاریدەدەری جنۆکەی هەن لە پێشدا باسی ئەو فەرمودەمان کرد لە ناردنی تیپی جنۆکان لە لایەن شەیتانەوە بەدوی، لە قورئانیش دا هاتوە: ﴿ وَاسْتَفْزِزْ مَنْ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ

وَرَجِلِكَ: هەر کەس لەوانەی کە دەتوانی بە دەنگی خۆت دەنەیان بدەو بەرگریان لێبکەو بە لەشکری سوارەو پیادەت بنێرە سەریان ﴾ (سورة الاسراء/٦٤).

جا شەیتان سەربازی هەن و بە سواری و بە پیادەیی هێرش دێنن، بۆ سەر بەندەکانیان دەنێرێ تا بەرەو خراپەکاری بیانجێنن ﴿ أَلَمْ تَرَى أَنَّا أَرْسَلْنَا

الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا: ئەدی ئەت دیت کە ئێمە شەیتانەکانمان ناردە سەر کافران تا رایان تلەکێنن ﴾ (سورة مريم/٨٣).

هەر مرۆڤێك هاودەمێکی لە جنۆکان هەیە:

هەمو مرۆڤێك شەیتانێك هاودەمی دەکاو لێی دانابڕێ، هەروەکو لە فەرمودەکەی عائیشەدا هاتوە لەلای موسلیم، کە دەڵێ: (پێغەمبەر ﷺ بەشەوێ لە لای من چوە دەرێ، منیش ئیرەییم پێ برد، کە هاتەوە دیتی چ دەکەم، فەرموی: (اغرت!: ئایا ئیرەییت پێ بردم!) گوتم: جا چۆن یەکێکی وەکو من ئیرەیی بە یەکێکی وەك تۆ نابا! فەرموی: ((أقد جاءك شيطانك؟: ئایا شەیتانەکەت هاتوتە لات؟)) گوتم: بۆ ئەی پێغەمبەری خوا من شەیتانێکم لەگەڵە؟! فەرموی: (نعم: بەڵێ)، گوتم: هەمو مرۆڤێکیش شەیتانێکی لەگەڵە؟ فەرموی: (نعم: بەڵێ)، گوتم: لەگەڵ تۆش دا هەیە ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرموی: ((نعم ولكن ربي اعانني عليه حتى اسلم: بەڵێ، بەلام پەروەردەگارم یاریدەی دام بەسەریدا تا موسڵمان بو)).

هەروەها موسلیم و ئیمام ئەحمەد لەعەبدوڵلاوە دەگێڕنەوە، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((مامنكم من احد إلا وقد وكل به قرينه من الجن، وقرينه من الملائكة قالوا: وإياك يا رسول الله؟ قال: وإياي لكن الله أعانني عليه فأسلم فلا يأمرني إلا بخير: هەر یەکێك لە ئێوە ئەسپاردەی هاودەمێك لە جنۆکان و هاودەمێك لە

فریشتان کراوە، گوتیان: تەنانەت تۆش ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرموی:

ئەنانەت منیش، بەڵام خودا یاریدەی دام بەسەریدا تا موسڵمان بو، بە کاری چاك نەبێ فەرمانم پێناکا)).

لە قورئانی پیرۆزیشدا هاتوە: ﴿ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَانِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ: هەر کەس لە یادی خودا رو بسورێنێ شەیتانێکی بۆ دەنێرین کە هەمیشە لەگەڵیدا بێ ﴾ (سورة الزخرف/٣٦)، هەروەها لە ئایەتێکی دیکەدا دەفەرموێ: ﴿ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ: جۆرە هاودەمێکمان بۆ ئەوانە داناوە جا کردەوەی بەدی بەردەم و پشت سەریان بۆ رازاندنەوە ﴾ (سورة فصلت/٢٥).

مرۆڤە پشتیوانەکانی:

شەیتان سەرسەختترین دوژمنی مرۆڤەو هەونی بەهیلاك چونی دەدا، لەگەڵ هەندێشدا زۆربەی خەڵکی بە پشتیوانیان گرتوە، شوێن پێی هەڵدەگرن و بیری وی پەسەند دەکەن، جا چەند ناچیزو نابەجێیە کە مرۆڤێکی ژیر دژمنی خۆی بە دۆست و پشتیوان بگرێ ﴿ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلاً: ئایا شەیتان و زارۆکانی لەباتی من دەکەنە پشتیوانی خۆتان، کەچی دوژمنی ئێوەن؟ چ گۆڕینەوەیەکی خراپە بۆ ستەمکاران ﴾ (سورة الكهف/٥٠).

جا ئەوانەی شەیتان دەکەنە دۆست و پشتیوان زەرەرمەندو ماڵوێرانن:

﴿ وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِن دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا: هەر كەسێك لە باتی

باتی خودا شەیتان بكاتە دۆست و پشتی پێ ببەستێ، بەراستی زیانێكی ئاشكرای كردوە ﴾ (سورة النساء/١١٩).

بۆیەكەش زیانبارو زەرەرمەندن چونكە شەیتان ئاخ و دەرونیان گەندەڵ و گەنی دەكاو، لە نیعمەتی ڕێنوێنی بێبەشیان دەكات و، لە گومڕایی‌و وێڵی‌و سەرگەردانییان دەهاوێ: ﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ: ئەو كەسانەی بێباوەڕن یارو هاودەمی ئەوان تاغوتە، ئەوان لە روناكیەوە دەبەنە تاریكی. ئەوانە ئەهلی ئاگرن و تا هەتایی لەنێو ئاگردا دەمێننەوە ﴾ (سورة البقرة/٢٥٧).

لەبەر ئەوەش توشی زیان و دۆڕانی هاتون، چونكە لە رۆژی دواییدا شەیتان بەرەو جەهەننەم رایاندەكێشی‌و دەیانهاژوا: ﴿ إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ: كۆمەڵی خۆی بانگ دەكا تا ببنە هاوەڵی ئاگری بەتین ﴾ (سورة فاطر/٦)، هەروەها ئەوانەی دەبنە دۆست و پشتیوانی شەیتان، بەكەیفی خۆی رام و دەستەمۆیان دەكاو دەیانكاتە سەربازی دەست لەسەر سنگ و پیلان و ئامانجەكانی بەوان جێبەجێ دەكات.

تەڵەکەو شەرمەزارکردنی بۆ دۆستانی خۆی:

زۆر لە خەڵکی دۆستایەتی شەیتانی دەکەن، بەڵام ئەو تەڵـەو داویـان بـۆ دەنێتەوەو، بەوان ڕێیانیاندا دەبا کە تێیدا دەفەوتێن و بەهیلاک دەچن، ئەوجا دەستیان لێ بەردەداو تیزو گاڵتەیان پێ دەکـاو پێیـان پێ دەکـەنی. فـەرمانیان پێ دەکا خـەڵکی بکوژن و دزی بکەن و زینا بکـەن، ئـەوجا ئاشـکرایان دەکـاو ئابڕوویان دەبا، هەروەاشی لە موشریکەکان کرد لـە شـەڕی بـەدردا، کـاتێك بـە

وێنـەی سـوراقەی کوڕی مالیك هاتە لایان و وادەو بەڵێنی سـەرکـەوتنی دانێ ﴿ وَقَالَ لاَ غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنْ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ: گوتـی: ئـەمڕۆ هیـچ کـەس بەسەرتاندا زاڵ نیەو من پشتیوانی ئێوەم ﴾ (سـورة الأنفال/٤٨)، جا پاشان کە فریشـتەی دیـت بـۆ سەرخسـتنی بـاوەڕداران دابـەزین، پێـی بـە غـاریێ وەنـاو دەستبەرداری وان بو و تەسلیمی کردن. هـەروەك حەسسـانی کـوڕی سابیت دەڵێ:

ولأهم بغُرورٍ ثم اسلمهم
ان الخبيث لمن والاه غرّارُ

واتە: بەغروری دۆستایەتی کردن و دوایی بە دەستەوەی دان هەمو پیسێك ئەوان فریودەدا کە دۆستایەتی دەکەن و پشتی پێ دەبەستن. هەر ئاواشی لەو راهیبە کرد کە ژنەکەو کوڕەکـەی کوشـت، پێشتر فـەرمانی زینـای پـێکرد، ئەوجا کوشتن، پاشان کـەس و کـاری ژنـەی لێ ئاگـادار کـرەوەو کارەکـەی لێ

سپی کردەوە، ئینجا فەرمانی پێکرد سوژدەی بۆ ببا، کە ئەمەشی پێکرد بەخۆی هەڵات و بەجێی مێشت، هەروەك بە درێژی باسی دەکەین.

لە رۆژی قیامەتیشدا پاش ئەوەی بەخۆی و بە دۆستەکانی دەچنە دۆزەخێ، پێیان دەڵێ: ﴿ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ: من سەبارەت بەوە بێزارو بێبڕوام کەپێشتر ئێوە بەمن موشریك بون ﴾ (سورة ابراهيم/٢٢)، توشی تاڵیو ناخۆشترین چارەنوس و سەرەنجامی کردن و پاشان تەواو پشتی تێکردن و خۆی لێ نەکردنە ساحێب.

سەرهاتی ئەو کەسیش دێنینەوە کە وا بانگەشە دەکا زانایەکی روحانیە، چۆن شەیتانەکان پشتی تێ دەکەن پاش ئەوەی ناو شۆرەتێکی گەورە وەدەست دێنێ و لە ئەنجامدا وێڵ و سەرگەردان و زەبون دەبێ و نازانی چ بکا.

شەیتان دۆستانی خۆی بۆ رازەی خۆی و جەنگی بڕواداران دەرەخسێنێ:

خەڵکی دو دەستەن: دۆستانی خوداو، دۆستانی شەیتان، دۆستەکانی شەیتانیش، هەمو کافرانن بە جیاوازی رەگەزو بنەچەیان ﴿ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ: ئێمە شەیتانەکانمان تەنها کردۆتە دۆست و خۆشەویست بۆ کەسانێکی کە بڕوا ناهێنن ﴾ (سورة الأعراف/٢٧)، جا شەیتان ئەمان دەرەخسێنێ بۆ گومراکردنی بڕواداران بە ناتەوەی گومان و سەر لێشێواوی لە

ئێویاندا: ﴿ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ: شەیتانەکان بەدزی مەبەستی خۆیان بە دۆستەکانیان دەگەیەنن تا لەگەڵ ئێوە مشتومڕ بکەن، ئەگەر پەیڕەویان بکەن، ئێوەش موشریکن ﴾ (سورة الأنعام/١٢١). ئەو گومان و وێچونانەی رۆژهەلاتچی و خاچپەرست و جولەکەو بێدینەکانیش دەیانهێننە گۆڕی هەر لەم بابەتەن.

هەروەها شەیتان دنەی پێڕی خۆی دەدا تا لەبواری دەرونیەوە ئازاری خاوەن باوەڕان بدەن ﴿ إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا: بەڕاستی سرتەکردن لە شەیتانە تاکو بڕواداران خەمگین کا ﴾ (سورة المجادلة/١٠)، وەکو ماوبەشکارەکانی هان دەدا کە موسڵمانەکان لێیان نزیك دەبون لەنێو خۆدا چرپەچرپ بکەن، تاکو موسڵمانەکە وای زانیبا تەگبیری لێدەکەن.

بە هێندەش ناوەستێ بەڵکو بۆ جەنگی موسلمانان پاڵیان دەنێ ﴿ الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا: کەسانێکی کە بڕوایان هێناوە لەڕێگەی خوادا

دەجەنگن و، بێباوەڕان لەڕێگەی تاغوتدا دەجەنگن، جا لەگەڵ دۆست و یارانی شەیتاندا بجەنگن، بەڕاستی فڕو فێڵی شەیتان کزو لاوازە ﴾ (سورة النساء/٧٦).

بەبەردەوامیش دۆستەکانی خۆی دەترسێنێ ﴿ إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ: ئەمە تەنیا شەیتانە کە دۆستان و پەیڕەوانی خۆی دەترسێنێ، جا ئەگەر بڕواتان هەیە لەوان مەترسن و لە من بترسن ﴾ (سورة آل عمران/١٧٥).

دیارە دۆستانی شەیتانیش کۆمەڵێکی زۆرن ﴿ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ: شەیتان لە بابەت ئەوانەوە گومانی خۆی جێبەجێ کرد، جا لە کۆمەڵێکی بڕواداران بترازێ ئەوان هەمو شوێن شەیتان کەوتن ﴾ (سورة سبا/٢٠).

شێوازەکانی شەیتان بۆ گومڕاکردنی ئینسان

ئاشکرایە شەیتان نایەتە لای مرۆڤ و پێی بڵێ: واز لەو کارە چاکانە بێنەو، ئەو کارە خراپانە بکە بۆ ئەوەی لە دونیاو قیامەتدا هەشت بەسەر بێ، چونکە ئەگەر بەم شێوەیە بێ، کەس گوێی ناداتێ، بەلام ئەو زۆر شێواز و ڕێگە دەگرێتە بەر کە بەندەکانی خودای پێ هەڵخەڵەتێنێ.

١- ڕازاندنەوەی ناڕەوا:

ئەمە ڕێبازێکە هەر لە سەرەتاوە تاکو ئێستا شەیتان بۆ گومڕاکردنی بەندان دەیگرێتە بەر، جا بەرگی هەق لەبەر ناهەق دەکاو، هەق بە ناهەق پیشان ئەداو، بەردەوام خەریکی مرۆڤ دەبێو کاری ناڕەوای لەبەر دڵی شیرین دەکاو ڕەوای لەبەر چاوان تاڵ دەکا، هەتا وای لێدێ دەست بە خراپەکاری دەکاو پشت لە هەق و هەقخوازی دەکا، هەروەکو پێشتریش ئەو نەفرەت لێکراوە بە پەروەردگاری مەزنی گوتبوو: ﴿ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الأَرْضِ وَلأُغْوِيَنَّهُمْ

أَجْمَعِينَ، إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ: پەروەردگارم بەوەی گومڕات کردم ئەوەیان بۆ دەڕازێنمەوە کە لە زەویدا هەیەو هەموویان فریودەدەم و گومڕایان دەکەم بێجگە لە بەندە پاك و دڵڕاستەکانی تۆ ﴾ (سورة الحجر/٣٩-٤٠).

ئیبنیلقەییم لە (اغاثة اللهفان ١/١٣٠)دا لەم بارەیەوە دەڵێ: (لە تەڵەو داوەکانی شەیتان ئەوەیە کە بەردەوام ئەفسون لە هۆش دەکا تا دەداوێی دەخاو، تەنها ئەوانەش لە ئەفسونی وی ساغلەم دەردەچن کە خودا ویستی لەسەرە، جا کاری زیانبەخش وا دەڕازێنێتەوە کابرا وای بە خەیاڵدا بێ بەسودترین کارە، پڕ سودترین کاریش وا بێزراو دەکا، تا وا تێدەگا زیانی پێ دەگەیەنێ.

١٠٨

لا اله الا الله، چەند کەسی بەم ئەفسونەی توش کردوەو، چەند جودایی خستۆتە نێوان دڵان ونێوان ئیسلام و باوەڕو چاکەکاری! چەندین جار ناڕەوای لە وێنەیەکی جوان و شیرین بەرجەستە کردوەو، گەلەك جارانیش هەقی قێزەون کردوەو وێنەی تێك شێواندوە، هەر شەیتان ئەفسونی لە هۆشان کردوەو هۆشمەندانی لە ئارەزو و تۆزە ڕێچکەی تێکچڕژاو خستوەو، هەمو ڕێگایەکی گومڕایی پێ تەی کردون، هەمو جارێك بەسەر وێرانییدا بردون، پەرستنی بتانی بۆ وان ڕازاندۆتەوە، هاموشۆی لەلا پچڕاندون، کیژۆڵەی پێ لەخاك ناون، نیکاحی دایکانی بەچاك داناوە، لەگەڵ کوفرو لەدین دەرچون و تاوان و یاخیبون وادەی بەهەشتێی پێ داون، بە مەزنترین شێوە شیرکی پێ نیشان داون، باوەڕ نەبون بە سیفەتەکانی پەروەردگاری بەرزو بەرزێتی خوداو

گوفتاری لە کتێبەکانیدا بە پاکیگاری داناوە، وازهێنان لە فەرمان بە چاکەو ناکردن لە خراپەی خستۆتە قالبی گونجان و رەفتاری چاك لەگەڵ خەڵکی و مانای ئایەتی ﴿ عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ: ئاگاتان لەخۆتان بێ ﴾ (سورة المائدة/١٠٥)، هەروەها پشتکردنە سونەتی پێغەمبەری ﷺ خستۆتە قالبی تەقلیدو، رازی بون بەقسەی کەسانێکی لەمان زاناتر، دەغەڵی‌و مادەلایی کردنیشی لە دینی خوا لە چوارچێوەی عەقلی بەرێوەچون و ژیان داناوە کە بەندەی پێ دەچێتە ناو خەڵکی.

بەم شێوەیە ئیبلیسی نەفرەت لێکراو ئادەم ﷺ ی لە داوێ خست کاتێك خواردنی ئەو دارەی بۆ رازاندەوە کە خودا لێی حەرام کردبو، هەر خەریکی بو دەیگوت ئەم دارە داری نەمریەو هەرچی لێی بخوا لە بەهەشتێدا بە نەمری دەمێنێتەوە یا دەبێتە فریشتە، تاوەکو ئادەم ﷺ بەگوێی کردو، سەرەنجام لە بەهەشتێ چوە دەرێ.

ئەمرۆش سەیری دۆستەکانی شەیتان بکە چۆن هەمان رێگا بەکاردێنن لە گومراکردنی بەندان.

ئەوە بانگەشەی کۆمۆنیزم و سوسیالیزمە.. وا لە خەڵکی دەگەیەنن هەر تەنێ ئەم راپەوانە مرۆڤایەتی لەسەرگەردانی و دڵەپاوکێ‌و ونبون و برسێتی رزگار دەکەن.. لەولاوەش ئەو بانگەوازانەی بەناوی ئازادیەوە داوا لە ژنان

دەکەن بە پۆشتەپوتی بچنە دەرێ و، بانگەشە بۆ نواندن و تەمسیلکاری دەکا کە رەوشت و ناموسی تێدا پێخوست دەکرێ و بە ناوی هونەرەوە سنورە حەرامەکانی تێدا دەبەزێ.

هەروەها ئەو بیرۆکە ژاراویانەی داوا دەکەن خەڵکی ماڵ و سامانیان لە بانکە سوخۆرەکان دابنێن بۆ وەدەست هێنانی قازانج لە ژێر ناوی گەشەپێدان و سودی فرە، هەروا ئەو بانگەوازانەی کە دەستگرتن بە دین بە کۆنەپەرستیو ویشکیو دواکەوتن دادەنێن و، ئەوانەی بانگبەرانی ئیسلام بەشێت و بەنۆکەرانی رۆژئاواو رۆژهەڵات ناوزەد دەکەن...تاد.

ئەمانە هەموی درێژ بونەوەی هەمان رێبازی شەیتانن کە لە زووەوە ئادەمی پێ خەڵەتاندوە وە بریتیە لە جوان نیشان دان و رازاندنەوەی ناهەق و، ناشیرین و ناچیزکردنی هەق بۆ خەڵکی ﴿ تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ: سوێند بە خودا پەیامبەرانمان بۆ ئومەتەکانی پێش تۆش رەوان کردوە، بەڵام شەیتان کردەوەکانی بۆ رازاندنەوە ﴾ (سورة النحل/٦٣).

سوێند بە خودا، ئەمەش رێبازێکی ترکزەو بیمناکە، چونکە ئەگە ناڕەوا لەبەر چاوی مرۆڤ رازێنراوە تاکو بەجوانی تێدەگا، دیارە لەو کاتەدا بە هەمو هێزی خۆی تەقەلا دەدا ئەوەی پێی حەقە جێبەجێی بکا، جا ئەگەر سەریشی

لەپێناو دانێ: ﴿ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا۝ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا: ئایا لە زیانکارترین خەڵك ئاگادارتـان بکـەم، کێن؟ کەسانێکن کە تێکۆشانی دنیایان بە فیڕۆ چوەو، بەو رەنگەش هەر پێیان وایە کـاری چـاك ئەنجـام دەدەن ﴾ (سورة الكهف/١٠٣-١٠٤)، جا ئەوانـە رێ لە خەڵکیش دەگرن دینی خودا بگرێو لـەدژی دۆسـتانی خـوداش دەجـەنگێن، واش تێدەگـەن کـە هـەر بـەخۆیان لەسـەر هـەقن ﴿ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ: وە شەیتانەکان ئەم دەستەیە لە رێگەی خوا دەگێڕنەوە، لە کاتێکدا لایان وایە هەر ئەوان رێنوێن بوینە ﴾ (سورة الزخرف/٣٧).

ئەمەش ئەو هۆیەیە کەوای لە کافران و بێبڕوایان کردوە دونیا بە چاکـتر تێبگـەن و پشـت لە رۆژی دوایـی بکـەن، هەروەك خـودای بـەرز دەفەرموێ: ﴿ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ: جۆرە هاودەمێکمان بۆ ئەوانە دانـاوە جا کـردەوەی خراپی بەردەم و پشـت سـەریان بۆ رازانـدنـەوە ﴾ (سورة فصلت/٢٥)، هاودەمەکانیش بریتین لە شەیتانەکان، کاروباری بەردەست و بەرچاوی دونیایان بۆ دەرازێننـەوە تا بەپێشی دەخەن و، بانگیان دەکەن بۆ وەدرۆ خسـتنەوەی رۆژی دوایـیو ئەمەشـیان بۆیـان رازاندۆتـەوە هـەتا وایـان لێهاتوە باوەڕ بە ژیانەوەو لێپرسینەوەو بەهەشت و دۆزەخیش ناکەن و رەتیان دەکەنەوە.

ئاونانی کاروباری حەرام بە ناوی خۆش و شیرین:

یەکێکی دیکە لە هەڵفریواندنەکانی شەیتان رازاندنەوەی ناهەقە بۆ مرۆڤ و ناوبردنی کاروباری حەرام و تاوان و یاخی بونە بەناوی خۆش و لەدڵدا

شیرین، بۆ خەڵەتاندنی مرۆڤ و هەڵگێڕانەوەی هەقیقەت، هەروەکو ناوی لە درەختە حەرامەکەی بەهەشتی نا: دەرختی نەمری ، هەتاکو خواردنەکەی بۆ ئادەم برازێنێتەوە: ﴿ قَالَ يَاآدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَى: گوتی: ئادەم، ئایا درەختی نەمریو موڵکی لەبن نەهاتوت پێ نیشانبدەم ﴾ .

ئیبنیقەییم دەڵێ: (شوێنکەوتوانی خۆی وا راهێناوە کە شتە حەرام و ناچیزەکان بە نێوی خۆش و لە دڵ شیرین ناوبنێن، جا ناویان لە شەراب و مەی ناوە: (دایکی شادی) یان (خواردنەوەی گیان) و، قوماریشیان ناوناوە (یاروی هەسانەوە)، سو خۆرییان بە مامەڵە ناوبردوەو باجی دەرامەت بە مافەکانی دەوڵەت ناوزەد دەکەن..

ئەمڕۆش سوخۆری بە قازانج وسود ناودەبەن و، سەماوگۆرانیو تواندن و پەیکەرتاشیش بە هونەر.

٢- زیادەرۆییو بەزایەدان:

ئیبنیقەییم لە (الوابل الصیب ص١٩)دا لەم بابەتە دەڵێ: (خودای بەرز هەر

فەرمانێك دەربكا شەیتان دو سیفەتی تێدا هەیە: یان كورتپری و بەزایەدان، یان بەتانچون و توندگیری، هیچ گوێش ناداتێ بەندە كامیان لەو دو گوناهە لێ هەڵبژێرێ، دێتە لای دڵی بەندەو بۆتی دەكاو بەسەری دەكاتەوە، ئەگەر دیتی ساردبونەوەو سستی كردنی تێدایە لەم لایەنە بۆی دەچێ و ساردی دەكاو دایدەكەسێنێ و، توشی تەمبەڵیو تەوەزەلی دەكاو، دەرگای تەئویف و تكاو شتی دیكە دەكاتەوە، تەنانەت رەنگە بەندە واز لە هەمو فەرمانبەریەكان بێنێ.

ئەگەر دیتی ئاگای لە خۆیەو بە جۆش و خرۆشە و قوڵی هەڵماڵیوە، لێی بێهیوا دەبی كە لەم دەرگایەوە بۆی بچێ، فەرمانی پێ دەكا زێدە لە پێویست

بە كۆشین خەریك بێ و، وای گومرا دەكا كە هێندەت بەس نیەو توانای تۆ لەمە زێترەو، دەبێ لەخەڵكی چاكەكار پتر هەوڵ دەیو ئەگەر ئەوان راكشان تۆ نابێ پاڵ دەیەوەو، ئەگەر ئەوان رۆژیان شكاند تۆ هەردەبێ بەرۆژو بی، ئەگەر ئەوان سارد بونەوە تۆ بەردەوام بی، ئەگەر یەكێك سێ جار دەست و چاوی شوشت، ئەتو حەفت جاران بیانشۆی، ئەگەر دەستنوێژی بۆ نوێژێ شوشت، تۆ خۆت بەتەواوی بشۆ. هەروا كاروباری هاوشێوەی دیكە لە زیادەڕۆیی و بەقوڵدا چون، جا توشی توندگیریو لەسنور تێپەڕینی دەكاو لە راستەڕێگا لای بەدا، هەروەكو ئەوەی یەكەمی توشی كورتپری و بەزایەدان كرد، لەگەڵ هەردو پیاوانیشدا مەبەستی شەیتان هەرئەوەیە لە ڕێ دەریانكاو نەیەڵێ یەكەمیان لێ نێزیك ببێتەوەو ئەمەشیان وا لێبكا سنور بەزێنی تێدا بكاو لێی تێپەڕێنێ، خەڵكێكی زۆریش بەمە بەهیلاك چون و تەنها بەزانستی قوڵ مرۆڤ لەمە

رزگاری دەبێ، لەگەڵ بونی باوەڕێکی چەسپاو هێزی بەگژداچونەوەو میانەگیری و یاریدەش لە خواوەیە.

٢- ساردکردنەوەی بەندەکان لە کردەوەو گنخان و تەمبەڵ کردنیان:

بۆ ئەمە شێوازی جیاجیای هەن: لە صەحیحی بوخاریدا لە ئەبوهورەیرە هاتوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((يعقد الشيطان على قافية رأس أحدكم إذا هو نام ثلاثة عقد، يضرب كل عقدة مكانها، عليك ليل طويل فارقد، فإن استيقظ فذكر الله انحلت عقدة، فإن توضأ انحلت عقدة، فإن صلى انحلت عقده كلها، فأصبح نشيطاً طيب النفس، وإلا أصبح خبيث النفس كسلان: ئەگەر یەکێك لە ئێوە نوست شەیتان سێ گرێی لە پشت سەری لێدەدا، هەر گرێیەك لە شوێن خۆی گیردەکا، شەوێکی درێژت لەپێشە جا پاڵدەوە، ئەگەر هەستاو یادی خودای کرد گرێیەك دەبێتەوە، ئەگەر دەستنوێژی شوشت گرێیەکی دیکە دەبێتەوە، ئەگەر نوێژی

کرد هەمو گرێیەکانی دەبنەوەو، بە چالاکیو دەرونێکی باشەوە بەیان دەکاتەوە، ئەگەرنا بە دەرونێکی پیس و تەمبەڵی رۆژ دەکاتەوە)).

هەروەها لە بوخاریو موسلیمدا هاتوە: ((إذا استيقظ أحدكم من منامه فتوضأ، فليستنثر ثلاثاً، فإن الشيطان يبيت على خيشومه: ئەگەر یەکێکتان لە خەوی هەستا با دەستنوێژ بشواو، سێ جار ئاو لە کەپوی وەربکا. چونکە شەیتان لەسەر لوتی رۆژ دەکاتەوە)).

پرسیاریان لە پێغەمبەر ﷺ کرد لە بارەی پیاوێك کە شەوێك تا سبەینێ نوستبو، فەرمووی: ((ذاك رجل بال الشيطان في أذنيه: ئەوە پیاوێکە شەیتان میزی لە گوێچکەکانی کردوە)) رواه البخاري.

ئەوانەی باسمان کردن ساردکردنەوەو تەمبەڵ کردن بون بە هۆی کردەوەی شەیتان، واش دەبێ کە بە هۆی وەسوەسە مرۆڤ توشی تەوەزەل بکا، بۆ هەندێش تەوەزەلی لەلای مرۆڤ خۆشەویست دەکاو ئەمڕۆ بە سبەی دەخاتە کارو کردەوەکانی‌و هەر کارێك دەداتە پاڵ هومێدی دور، ئیبنی‌جەوزی لە (تلبيس ابليس/٤٥٨)دا لەم بارەیەوە دەڵێ:(گەلێك جاران جولەکەیەك یان گاورێك خۆشەویستی ئیسلامی بە سەردڵدا رابردیە، کەچی ئیبلیس بەردەوام ساردی کردۆتەوەو، پێی گوتوە: خێرا مەبەو لەسەرەخۆ تێبڕوانەو: تاکو بەکافری دەمرێ ئەمڕۆ بەسبەی پێ دەکا.

هەر بەم جۆرەش گوناهباران لە تۆبەکردنێ دەخاتە دواو، ئارەزوەکانی دەخاتە بەردەم، ژیوانی لەلا دەکاتە هیوایەك، هەروەك شاعیر دەڵێ:

لاتعجل الذنب لما تشتهي

وتأمل التـــــوبة من قابل

واتە: خێرا مەبە لە گوناهو تاوانان بۆ ئارەزوەکانت و ژیوانیش هەر بە هیواو ئاواتێکی داهاتو بخوازی، چەندین کەسی خاوەن ویست و ئیرادەی

توشی گنخان کردوه! چەند کۆششکارانی پایەداری ساردکردۆتەوە! رەنگە فەقیهێك ویستبی وانەکە دوبارەکاتەوەو پێیدابچێتەوە، پێی گوتبی: دەمێك بحەسێوە، یان خوا پەرستێك شەوێ وە ئاگاهاتبێ تا نوێژێ بکا، پێی گوتبێ: وەختت زۆر لە دەستدا ماوەو، هەر بەردەوامیشە لە خۆشەویست کردنی تەمبەڵی و پشتگوێ خستنی کردەوە، هەمو کاروبارێکیش دەداتە پاڵ هومێدی دور.

جا ئەگەر یەکێك بیەوێ کارێك بکات دەبێ بە دڵنیاییەوە بیکاو بە کاتەکەی رابگاو، ئەمرۆ بە سبەی نەکاو لە هۆمێدەواری گەرێ، چونکە ئەوی چو ئاگەرێتەوەو هۆکاری هەموکەم و کورپەك و، شەرڤانیەك، بریتیە لە هیوادرێژی و هومێدی دور، چونکە مرۆڤ هەر خەریکە خۆی دەدوێنێ تا لە خراپە وەدور کەوێو، رو لە چاکە بکا، گومان لەوەدا نیە هەر کەسێکی ئەمرۆ بە سبەی بکا، لە کردەوەکانی سست دەبێو، ئەوی مردنیش بەنزیك بزانێ لە کارەکاندا جدیتر دەبێ، هێندێك لە پێشینەکان دەڵێن: ئاگادارتان دەکەمەوە لەوەی بڵێن، پاشان وا دەکەم، چونکە ئەم گۆتەیە گەورەترین سەربازی ئیبلیسە، نمونەی کارگەری خاوەن ویست و داسەکناو بە هۆی هیوا درێژی، وەك نمونەی کەسانێکن کە لە سەفەردا بن و بچنە دێیەك، ئەوی توندو تۆڵ و دوربینە، دەچێ چی پێویستە بۆ تەواو کردنی سەفەرەکەی دەیکرێو، خۆی بۆ گەشتەکەی کۆك و ئامادە دەکات، هەرچی خەمساردەکەشە دەڵێ: خۆم هەر ئامادە دەکەم، رەنگە مانگەك بمێنینەوە، جا یەکسەر کەرەنای بەرێکەوتنێ لێیدا، ئەوی خۆی سازو ئامادەکردبو دڵشاد بو، سەرگەردانیش بەشی

خەمساردەکە بو، خەڵکیش لە دونیادا ئاوان، تێیان دایە ئامادەو وەئاگایە. جا

ئەگەر فریشتەی مەرگەوان بێ پەشیمان نیە، بەلأم لەخۆبایی‌و خەمساردەکە لەکاتی کەرتنەرێدا تالأوی پەشیمانی دەچێژێ، جا ئەگەر مرۆڤ مۆرکی لەسەرەخۆیی‌و هۆمێدی دوری گرتبیێ، شەیتانیش دنەی بدا تا بەپێی ئەو ئارەزوە رەفتار بکا، کۆششی زەحمەت دەبێ، بەلأم ئەوی رادەبێ و وەئاگا دێ، ئەزانێ کە لەبەرەی جەنگدایەو، دژمنەکەی خەمساردی لێناکا، ئەگەر بەرۆکەشیش خەمساردی نواند، لە بنەوە تەڵەو فێڵێکی بۆ ئامادە دەکات (تلبیس ابلیس/٤٥٨).

٤- بەڵێن دان و بەهەویاکردن:

شەیتان گەلێك بەڵێن و وادەی درۆ بە خەڵکی دەداو بە ئاوات و ئومێدی شیرین پاساویان بۆ دەداتەوە، تاکو بیانخاتە بنەوەی گومڕایی: ﴿ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلاَّ غُرُوراً: شەیتان بەڵێنیان پێ‌دەداو بە ئارەزو دڵخۆشیان دەکا، بەڵێنەکانی شەیتانیش هەر بۆ فریودانە ﴾ (سورة النساء/١٢٠).

ئەگەر بێبڕوایان لەگەڵ ئیمانداران جەنگان، شەیتان وادەی بردنەوەو سەرکەوتن وزاڵ بونیان دەداتێ، پاشان دەستیان لێ بەردەداو، پێ بەغارێوە دەنێ: ﴿ وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لاَ غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ

لَكُمْ، فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ: كه شەیتان كردەوەی ئەوانی رازاندەوەو گوتی: ئەمڕۆ هیچ كەس بەسەرتاندا زاڵ نیەو من پشتیوانی ئێوەم، جا كاتێك كە هەردو دەستە روبەڕوی یەكتر بون، شەیتان لەسەر پاژنەی خۆی گەڕاوەو گوتی: بەڕاستی من لە ئێوە بێزارم! ﴾ (سورة الأنفال/٤٨).

۱۱٦

بەڵێنی دەوڵەمەندی سامانداری لە دنیاو لە رۆژی دوایی دەداتە كافرە دەوڵەمەندەكان، تا وایان لێدێ دەڵێن: ﴿ وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا: ئەگەر بشگەڕێنرێمەوە لای پەروەردگارم جێگەم لێرە خۆشترو چاكتر دەبێ ﴾ (سورة الكهف/٣٦)، پاشان خودا هەر لە دونیایی سامانەكەی لە دەست دەردێنێ‌و باخەكەی دەفەوتێنێ، ئەوجا بەخۆ دێتەوەو دەزانێ كە فێڵ لێكراو و هەڵخەڵەتاوە.

هەروەها مرۆڤ بە ئاوات و هومێدی شیرینی دور لەڕاستی غافل دەكاو بەمجۆرە بەری كارو كردەوەی چاك و بەرداری لێ دەگرێ‌و وای لێ دێ هەر بە خەیاڵپلاوان و بە هیوا بونێ رازی بێ و ‌چ كاروكردەوەیەك ئەنجام نەدا.

٥- دەرخستنی ئامۆژگاری بۆ مرۆڤ:

شەیتان بانگی مرۆڤ دەكا بۆ گوناه و تاوانان بە ناوی ئامۆژگاری كردن و

خێر پێ نیشان دان، کاتێ خۆی سوێندیشی بۆ باوکمان خوارد کە ئەو لە ئامۆژگارانە: ﴿ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ: وە سوێندی بۆ خواردن کەمن خێرخوازو ئامۆژگاری ئێوەم ﴾ (سورة الأعراف: ٢١).

جا وەهەبی کوڕی مونەببیە ئەم چیرۆکە سەیرەی لە ئەهلی کیتاب گێڕاوەتەوە، دەیهێنێتەوە تا شێوازێکی شەیتان بۆ گومڕاکردنی بەندان بزانین و ئاگاداربین لە ئاست ئامۆژگاریەکانیو، گوێڕایەڵی نەبین کە بۆ شتێك بانگمان دەکا، وەهەب دەڵێ: (خواپەرستێك لە نێو ئیسرائیلزاماندا هەبو، یەکێك بو لە خواپەرستترین کەسی سەردەمی خۆی، هەر لە زەمانی وی سێ برا هەبون و تەنیا خوشکێکی عازەبیان هەبو، نێردەیی بۆ هەرسێکیان دەرچو، نەیانزانی

خوشکەکەیان لە کن کێ جێبێڵن و نەسپاردەی چ دەسپاکێکی بکەن و لە لای کێی دانێن، دەڵێ: هەمو لەسەر جێهێشتنی خوشکەکەیان لەلای خواپەرستەکەی بەنی ئیسرائیل کۆڕابون، چونکە لە ئاخەوە متمانەیان پێ هەبو، جا هاتنە لای و داوایان لێکرد خوشکەکەیان لەلای جێبێڵن تا لە ژێر چاودێری و دراوسێی وی بێ تاکو ئەوان لە غەزایێ دەگەڕێنەوە، بەڵام خواپەرست رازی نەبو، خۆی بەخودا پەناگرت لەوان و لە خوشکەکەیان، دەڵێ: هەر لەگەڵیدا خەریك بون هەتا هاتە رایێ، جاگوتی: لە ماڵێکی دابەزێنن لە ئاست خەڵوەتگای من بێ، دەڵێ: لەو خانوە نیشتەجێیان کرد، پاشان وەرێکەوتن و بەجێیان هێشت، کچەش لە پاڵ ئەو خواپەرستە مایەوە، ئەویش

ماوەیەك خۆراكی لە خەلْوەتگەكەی خۆی بۆ دەهێنا خوارو لەبەردەرگەی خەلْوەتگاكەی دادەنا. پاشان دەرگەكەی دادەخست و هەلْدەكشاوە نێو خەلْوەتگەكە، ئەوجا فەرمانی بە كچە دەكرد، لە مالْەكەی دەهاتە دەرێو ئەو خواردنەی بۆی دانابو هەلْی دەگرت. دەلْێ: ئەوجا شەیتان بۆی دەلاواندەوەو زێتر ئارەزوی دەخستە سەر چاكەو، ئەوەی بە مەزن ئیشان دەدا كە ئەو كەنیزەیە بە رۆژ لە مالْێ بێتە دەرێو لەوەی دەترساند كەسێك بیبینێو پەیوەستی بێ، جا ئەگەر تۆ خواردنەكەی بۆ ببەی و لەبەردەرگەی مالْەكەی دانێی پاداشتی پترە.

شەیتان هەر خەریكی بو، وازی لێ نەهێنا هەتا وای لێكرد خواردنەكەی بۆ برد لەبەر دەرگەی مالْەكەی دانا. بەلاْم قسەی لەگەلْ نەكرد، دەلْێ: دەمێكیش بەم حالْ و بارە مایەوە، پاشان ئیبلیس هاتەوە لای و بەرەو خێرو پاداشتێكی پتر هانی داو جەختی لێ كردو، گوتی: ئەگەر خواردنەكەت بۆ بردباو لە مالْەكەیت دانابا خێرو پاداشتت زێتر دەبو، هەر وازی لێ نەهێنا تاوای لێهات خواردنەكەی بۆ بردو لە مالْەكەی دانا و بەم جۆرەش ماوەیەك مایەوە، پاشان

ئیبلیس هاتە لای و بۆ چاكەكاری هانی‌داو دەستی لەپشتی‌دا. جا پێی گوت: ئەگەر قسەت لەگەلْ كردباو بتدواندبا بەلْكو بە قسەكانت هۆگرو هاودەنگێكی دەبو، چونكە ئەو كیژە زۆر هەست بەتەنیایی‌و بێزاری دەكا، هەر خەریكی بو، لێی نەگەڕا تا وای لێهات بۆ ماوەیەك لەسەر خەلْوەتگەكەیەوە سەری بۆ شۆڕ دەكردەوەو دەیدواند.

پاش ئەمەش ئیبلیس هاتەوە لای، پێی گوت: ئەگەر بچوبایە خواریّ ولەبەردەرگەی خەڵوەتگەکەت دانیشتبای و قسەت لەگەڵ کردباو، ئەویش لە پیش دەرگەی ماڵی خۆیرا لەگەڵت بناخاوتبا، زێتر دڵی پیّ خۆش دەبو، هەر وازی لیّ نەهێناو پێوەی خەریك بـو هەتا هێنایە خواریّو لەبەر دەرگەی خەڵوەتگەکەی دایناو قسەیان پێکەوە دەکردو کەنیزەکەش لە ماڵی خۆی وەدەر دەکەوت و لەبەر دەرگەی ماڵیّ دادەنیشت. ماوەیەکیش ئەوها مانەوە.

پاشان ئیبلیس هاتەوە لایو دنەی دا بۆ وەدەست خستنی پاداشتی زۆر لە کردەوەکانی لە ئاست ئەو کیژۆڵەیە، جا پێی گوت: ئەگەر لە دەرگەی خەڵوەتگەکەت بچوبایە دەریّو پاشان لەنزیك ماڵی کچەی دانیشتبای و قسەت لەگەڵی کردبا زێتر تاسەی تەنیایی دەشکا، وازی لیّ نەهێنا هەتا ئەوەشی پێکرد، پاشان ئیبلیس هاتەوە لای، جا پێی گوت: ئەگەر لەگەڵی بچوبایە ژوریّ و قسەت لەگەڵ بکردباو نەتهێشتبا روی بۆ کەس دەرخا، خێرت زیاتر دەگەیشتیّ: لیی نەگەڕا هەتا چوە ماڵەکەیو بەدرێژایی رۆژگار دەیدواندو کە رۆژیش ئاوا دەبو هەڵدەکشاوە خەڵوەتگەکەی.

پاشان ئیبلیس هاتەوە لایو. هەرکیژەی لە پێش چاوان دەڕازاندەوەو شیرینی دەکرد. تا خواپەرست دەستێکی لە ڕانی داو ماچی کرد، ئیبلیس هەر بەردەوام لەبەر چاوانی وی کیژەی جوان دەکردو دەیڕازاندەوە تاکو پری دایێ،

سکی پڕ کردو کچە کوڕێکی بو، ئەوجا ئیبلیس هاتەوە لای و پێی گوت: ئەدی ئەگەر برایەکانی ئەو کەنیزکە هاتنەوە، وا لە تۆ منداڵێکیشی بوە، چی دەکەی؟ دڵنیا نیم لەوەی ئابڕوت نەچێ یا ئەوان ئابڕوت نەبەن، جا بڕۆ سەری کوڕەکەی بڕەو بیشارەوە، کیژەش لەترسی برایەکانی بێدەنگ دەبێ، ئەوەت بزانن تۆ چیت لێ کردوە، جا چو منداڵەکەی سەربڕی، ئەوجا پێی گوت: وای دەبینی کە لە براکانی بشارێتەوە، چیت لە خۆی کردوەو کوڕەکەیت کوشتوە، بڕۆ سەری ئەویش بڕەو لەگەڵ کوڕەکەی لە چاڵێکی نێ، هەر لەدوی بو هەتا سەری ئەویشی بڕیو لەگەڵ کوڕەکەی لەچاڵێکی هاویشت و، بەرنەکی زەلامی خستەسەریان و خۆڵی بەسەریدا کردن، جا بەسەر خەلوەتگەکەی کەوتەوەو خەریکی پەرستش بو، ئەوەندەی خودا ویستی تێیدا ماوە، تاکو برایەکانی کیژە لە غەزایێ گەڕانەوەو، هاتنە لای لە خوشکی خۆیان پرسی، ئەویش سەرەخۆشی لێ کردن و ڕەحمەتی بۆ ناردو بۆی گریاو، گوتی: چاکترین ئافرەت بو، ئەمەش گۆڕەکەیەتی، جا سەیری کەن، برایەکانی چونە سەر گۆڕەکەی، بۆ خوشکی خۆیان گریان و ڕەحمەتیان بۆ هەناردو چەند ڕۆژێك لەسەر گۆڕەکەی مانەوە، ئینجا هەر کەسەو چوە ناو ماڵ و منداڵی خۆی.

کە شەویان بەسەرداهات و پاڵیان داوە، شەیتان لە شێوەی پیاوێکی ڕێبوار هاتە خەونیان، لەوی گەورەترێ دەستی پێکردو، لە بابەت خوشکەکەیان پرسیاری لێکرد، ئەویش قسەی خواپەرستەکەی بۆ گێڕاوە کە مردوەو ڕەحمەتی بۆ ناردوە، گوتی کە چۆن شوێنی گۆڕەکەی نیشان داون، بەڵام شەیتان بەدرۆی خستەوەو گوتی: لەمەسەلەی خوشکەکەتان لەگەڵتان ڕاستگۆ

ئەبوە، ئەو کابرایە سکی خوشکی ئێوەی پڕ کرد، جا کیژە کوڕێکی لێ بو لە
ترسی ئێوە منداڵەکەی سەربڕیو خوشکەکەشتانی لەگەڵی سەربڕیو، خستنیە
قۆرتێکی کە بەخۆی هەڵی کەندبو. لە پشت دەرگەی ئەو خانوەی کیژەکەی

تێدا بو. لە دەستەڕاستی ئەوکەسەی دەچێتە ژورێ. جا هەستن هەڕونە ماڵەکەی
خوشکەکەتانی تێدا بو لە دەستەڕاستی ئەو کەسەی دەچێتە ژورێ. چۆنی
پێ 'تان دەڵێم هەموی ئاوا دەدۆزنەوە. لە خەوێ هاتە لای برای ئێوەنجیو هەمان
قسەی بۆ کرد. پاشان هاتە لای گچکەترینیان و چی بەوان گوتبو بەمیشی
گوت، جا کە وەئاگا هاتن سەیریان بەوەی دەهات کە هەریەکەیان دیتبوی،
هەریەکەو روی لە ئەوی دیکە دەکردو دەیگوت: ئەمشۆ شتێکی سەمەرەم دیت
و. هەریەکەیان چییان دیبو گێڕایانەوە گەورەکەیان گوتی: ئەوە تەنیا خەونەو
شتێکی وەهانیە، وازی لێ بینن، برا گچکە گوتی: سوێند بەخوا واز ناهێنم هەتا
دەچمە ئەو جێیەو تەماشای دەکەم، دەڵێ: ئەوجا هەمو بەرەو ئەوێ چون تا
گەیشتنە ئەو خانوەی خوشکەکەیانی تێدا بو، دەرگەکەیان کردەوەو لەو
شوێنەی گەڕان کە لەخەوێدا بۆیان وەسف کرا بو، جا خوشکەکەیان و
کوڕەکەیان دیت بەسەربڕاوی لەو قۆرتەی فرێدراون هەروەک پێیان گوترابو، جا
پرسیاریان لە خواپەرەستەکەی کردو ئەویش قسەکەی ئیبلیسی بەڕاست داناو
دانی‌نا بەوەی پێی کردبون، ئەوانیش پاشای خۆیان لێ تێگەیاند، لە
خەڵوەتگەکەی دایانبەزاندو بردیان لە خاچی دەن، جا کە لە دارییان بەستاوە
شەیتان هاتە لای و، پێی گوت: ئەوە زانیت هەر ئەمن بوم دنەم دای تا توشی

ئەو بەڵایە بوی و زگی ئەو ئافرەتەت پڕکردو بە خۆ بە کوڕەوە سەرت بڕی، جا ئەگەر ئەمڕۆ بە گوێم بکەیو، کوفر بەو خودایە بکەی کە تۆی ئەفراندوەو وێنەی کێشاوی، لێرە دەربازت دەکەم، جا کابرا کوفرەکەی کردو، پاش ئەوەی کوفری بە خودا کرد، شەیتان وازی لێهێناو لەنێوان چوە دەرێ، ئەوجا کابرایان لە خاچ دا.. (سەیری تلبیس ابلیس/٣٩ بکە).

جا ڕاڤەکارانی قورئان ئەم چیرۆکە بۆ ڕاڤەکردنی ئەو ئایەتە پیرۆزە دێننەوە کە دەفەرموێ: ﴿كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ:

هەروەکو شەیتان کە بە مرۆڤی گوت: کافربە، جا کە کوفری کرد گوتی بەڕاستی من لە تۆ بەری و بێزارم﴾ (سورة الحشر/١٦).

دەشلێن لێرەدا مەبەست بە (انسان) ئەو خوا پەرستەو هەمو مرۆڤێکی هاوشێوەیە. خوداش زاناترە.

٦- بەرەبەرە گومڕاکردن:

لە چیرۆکەکەی پێشو یەکێك لە شێوازەکانی شەیتانمان بۆ گومڕاکردن، لا ئاشکرا دەبێت، ئەویش ئەوەیە کە هەنگاو هەنگاو لەگەڵ مرۆڤ دەڕواو، نە ماندو دەبێ نە بێزار، هەر چەند جاری بۆ گوناهێك ڕامی دەکا، بەرەو گوناهێکی گەورەتر دەیهاژوا، تا دەیگەیەنێتە گەورەترین گوناه. و بەهیلاکی دەبا.

ئەمەش سونەتی خودایە لەنێو بەندەکانی خۆیدا ئەگەر لە ڕێ لایان دا شەیتانیان بەسەردا زاڵ دەکاو، دڵیان لارێ دەکا ﴿ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ : جا کاتێك ئەوان لە هەق لایان دا، خودا دڵ و دەروونی وانی لە هەق گلاکرد ﴾ (سورة الصف/٥).

٧- لە بیر بردنەوەی شەیتان بۆ خێرو چاکە لە بەندان:

هەروەکو وای لە ئادەمیش کرد، هێندەی وەسوەسە بۆ کرد تا فەرمانەکەی پەروەردگاری لە بیر بردەوە ﴿ وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا : وە ئێمە پێشتر پەیمانمان لە ئادەم وەرگرت، جا ئەو لەبیری چو لێنەوینێکی وامان لێنەدی ﴾ (سورة طه/١١٥) . هەروەها هاوەڵەکەی موسا بە موسای گوت

﴿ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ: جا لەوێ ماسیەکەم لە بیر چو. ئەوە هەر شەیتان بو کە لە بیری بردمەوە ﴾ (سورة الكهف/٦٣)

هەروەها پێغەمبەر ﷺ نەهی لێکراوە، کە خۆی یا یەکێك لە هاوەڵانی لە کۆڕێکدا دانیشت، تێیدا گاڵتە بە ئایەتەکانی خودا بکرێ، بەڵام ڕەنگە شەیتان ویستی پەروەردگار لە بیر مرۆڤ بباتەوەو توشی بێ لەگەڵ ئەو گاڵتەبازانە

دانیشی ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ: هەر کاتێك کەسانێکت دیت کە گاڵتە بە نیشانەکانی ئێمە دەکەن رویان لێ وەربگێڕە تا قسەکە بگۆڕن، ئەگەر شەیتان لە بیریشی بردیەوە، ئەوا هەردەمێکی هاتەوە بیرت لەگەڵ ئەم دەستەو هۆزە ستەمکارە دامەنیشە ﴾ (سورة الأنعام/٦٨)

یوسفی پێغەمبەری خوداش لەو زیندانییەی داواکرد، کەوا گومانی دەبرد ئازاد دەکرێو لە کوشتن رزگار دەبێو دەگەڕێتەوە بۆ خزمەتی پاشا: تا لە کن پاشادا باسی بکا، کەچی شەیتان لە بیر ئەو مرۆڤەی بردەوە کە بۆ پاشایەکەی باسی یوسفی پێغەمبەری خودا بکا، بۆیە یوسف چەند ساڵێك لە زینداندا ماوە ﴿ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ: وە بەوەی گوت کە دەیزانی رزگار دەبێ: لای خاوەنەکەت یادم بکە، بەڵام شەیتان باسکردنی ئەوی لای خاوەنەکەی لەبیر بردەوە، جا بۆ چەند ساڵان لە زیندانیْ مایەوە ﴾ (سورة يوسف/٤٢).

جا ئەگەر شەیتان تەواو دەرەقەتی مرۆڤ هات و دەستی لێستاند، هەر بەیەکجاری خودای لەبیر دەباتەوە ﴿ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ

أُوْلَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ: شەیتان بەجۆرێك بەسەریاندا زاڵ بوە کە یادی خودای لەبیر بردونەتەوە، ئەوانە دەستەی شەیتانن، بابزانن کە بەڕاستی هەر کۆمەڵی شەیتان زیانبارە ﴾ (سورة المجادلة/١٩)؛ مەبەستیش لێرە لە دەغەڵانە، هەروەکو لە ئایەتی پێش ئەمەدا هاتوە. یادو وەبیرهاتنەوەو یادی خوداش، مایەی وەبیر هاتنەوەو یادکەوتنەوەیە، چونکە یادی خودا شەیتان وەدەر دەنێ: ﴿ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ: هەر کاتێك لە بیرت چۆوە، یادی پەروەردگارت بکە ﴾ (سورة الكهف/٢٤).

٨- ترساندنی بڕواداران لە دۆستانی خۆی:

هەروەها یەکێك لە شێوازەکانی شەیتان ئەوەیە کە بڕواداران لەسەربازو لە دۆستانی خۆی دەترسێنێ؛ جا جیهادیان ناکەن و فەرمانی چاکەیان پێناکەن و لە خراپە نایانگێڕنەوە، ئەمەش گەورەترین تەڵەو داوێتی بۆ بڕواداران. خودای بەرزیش ئەمەی پێ ڕاگەیاندوین کە دەفەرموێ: ﴿ إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ: بەڕاست ئەمە تەنیا شەیتانە کە دۆستان و پەیڕەوانی خۆی دەترسێنێ، جا ئەگەر بڕواتان هەیە لەوان مەترسن و لە من بترسێن ﴾ (سورة آل عمران/١٧٥)

لە بارەی مانای (يخوفكم أولياءه)، قەتادە دەڵێ: (لە دڵتان مەزنیان دەکەن، هەر بۆیەش فەرمویەتی جا لەوان مەترسێن و لە من بترسێن ئەگەر ئیماندارن،

چونکە هەرچەند ئیمانی بەندە بەهێز بێ، هێندە ترسی دۆستانی شەیتانی لە دڵی دەربەچێو، هەر چەندی ئیمانیشی لاواز بێ ترسی لەوان زیاترو زەبەلاحتر دەبێ.

١٢٤

٩- لە دەرون وەژور کەوتنی بەو دەرگایانەی مرۆڤ ئارەزویان دەکاو خۆشی دەوێن:

لە (اغاثة اللهفان ١/١٣٢)دا، ئیبنیقەییم لەم بابەتەوە دەڵێ: ڕێچکەی شەیتان لە ئادەمیزاد بە ڕێچکەی خوێن دەچێت تا دەگاتە دەرونیو تێکەڵی دەبێت، جا پرسیاری لێ دەکا حەزی لە چیەو چی پێخۆشە، ئەگەر زانی ئەوا بەهۆی ئەو ئارەزوانە بەگژ بەندەدا دەچێو لەم دەرگەیەوە بۆی دەچێ. جا شەیتان ئەمەی فێری دەستە براو دۆستانی خۆشی کردوە لەنێو مرۆڤدا. ئەگەر بیانەوێ ویستێکی گەندی خۆیان بەجێ بگەیەنن دەبێ لەو دەرگەیەوە بۆی بچن کە جێبەجێی ئارەزو و خۆشەویستیە، چونکە ئەم دەرگەیە ئاتاجی ئەو کەسە جێبەجێ دەکا کە لێیەوە دەچێتە ژورێ، هەر کەسێکی بیەوێ لە دەرگەیەکی دیکە بچێتە ژورێ لە روی دادەخرێ و ڕێگەی مەبەستەکەی لێ دەگیرێ.

هەر لێرەشەوە شەیتان چوە لای ئادەم و حەوا هەروەک خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَـٰذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ﴾ پەروەردگارتان ئەم دارەی لە ئێوە قەدەغە کردوە ئەوەک ببنە دو

فریشته یا به جاویدانی له بەهەشتیدا بمیننەوە ﴾ (سورة الأعراف/ ٥٠).

ئیبنی‌قەییم دەڵێ: شەیتانی دوژمنی خوا بۆنی دایك و باوكمانی كرد، هەستی كرد حەز لە جاویدانی دەكەن لەو بەهەشتەیدا، بۆیە زانی لەو دەرگەیە ئەبێ ناتوانێ بۆیان بچێ، جا بەخودا سوێندی بۆ خواردن كە ئەم بۆوان ئامۆژگارەو گوتی: ﴿ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلاَّ أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴾ (سورة الأعراف/ ٥٠).

١٠- گومان خستنە دڵان:

یەكێكی دی لە شێوازەكانی شەیتان بۆ گومڕا كردنی بەندان، لەرزەك كردنی عەقیدەیە بەو شك و گومانەی دەیخاتە دڵان، پێغەمبەریش ﷺ لە هێندێك گومان و وێچونان ئاگادارمان دەكاتەوە كە شەیتان دەیانخاتە دڵان، هەروەك لە فەرمودەیەكی بوخاری‌و موسلیمدا هاتوە: ((یأتي الشیطان أحدكم فیقول: من خلق كذا؟ من خلق كذا؟ حتى یقول من خلق ربك؟ فإذا بلغه فلیستعذ بالله ولینته: شەیتان دێتە لای یەكێكتان و دەڵێ: كێ فڵانە شتی ئافەریدە كرد؟ كێ فیساری ئەفراند؟ تا دەگاتە ئەوەی دەڵێ كێ پەروەردگاری تۆی ئافەریدە كردوە؟ جا ئەگەر گەیشتە ئەو رادەیە با خۆی بەخودا پەنابگرێ و چی‌دی بیری لێ نەكاتەوە)). جا هاوەڵە بەرێزەكانی پێغەمبەریش ﷺ لەو جۆرە گومانانەی شەیتان بێبەش نەبون، جا هێندێكیان هاتنە لای پێغەمبەر ﷺ وگازاندەی ئەو

گومان و وەسوەسانەی شەیتانیان لەلا کرد، هەروەك لە صەحیحی موسلیمدا لە ئەبو هورەیرە ؓ هاتوە دەڵێ: خەڵکانێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ هاتنە لای پێغەمبەر ﷺ و لێیان پرسی: ئێمە شتی وا لە دەرونماندا هەست پێدەکەین، کەسێکمان زات ناکەین بیڵێین! فەرموی: ((أو قد وجدتموه؟: ئایا ئەوەتان هەست پێکردوە؟)) گوتیان: بەڵێ، فەرموی: ((ذلك صريح الإيمان: ئەمە بڕوای راستەقینەو راشکاوە)).

جا پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرموێ ((ذلك صريح الإيمان: ئەمە ئیمانی راستەقینەو راشکاوە)) مرازی ئەوەیە کە وەسوەسەی شەیتان لادەبەن و رقیان لێیەو بە کارێکی مەزنی دادەنێن.

جا سەیری ئەو بارە ناخۆشە بکە کە هاوەڵەکانی پێغەمبەر لەبەر گومانەکانی شەیتان تێی کەوتبون، ئەبو داود لە سونەنەکەیدا لە ئیبنیعەبباسەوە دەگێڕێتەوە کە پیاوێك هاتە لای پێغەمبەر ﷺو گوتی: (ئەمن

شتی وام بە خەیاڵیدا دێ و لەگەڵ دەرونی خۆم دەدوێم. ئەگەر ببمە پولیە ئاگر پێم خۆشترە لەوەی بیانگێڕمەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((الحمد لله الذي رد أمره إلى الوسوسة: سوپاس بۆ خودا کە باری ئەوی بۆ وەسوەسە گێڕاوەتەوە))، هەروەها لە تێکڕای ئەو شتانەی شەیتان دەیخاتە دڵان و گومانی پێ دروست دەکا ئەوەیە کە خودا بۆمانی باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ

رَسُولٍ وَلاَ نَبِيٍّ إِلاَّ إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ۞ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ۞ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ: هەر نێردراوێك یا پەیامبەرێكمان لە پێشەتۆ ناردبێ، لە كاتی خوێندنەوەیدا، شەیتان شتی وای خستۆتە بەر گوێی بێباوەڕان كە بەسەر زاری پێغەمبەری خوادا ﷺ نەهاتوە: جا خودا ئەم وەسوەسەو گزیو فزی شەیتانە لەنێو دەباو پاشان ئایەتەكانی خۆی پتەو دەكا، وە خودا زاناو دانایە، جا خودا گزیو فزی شەیتان دەكاتە ئەزمون و گومڕایی بۆ ئەوانەی دڵیان نەخۆشەو گومان و نیفاقی تێدایەو بۆ ئەوانەش كە دڵڕەق و موشریكن، ستەمكارانیش لە دوژمنایەتیەكی سەخت و دور لە هەق دان، مەبەستیش ئەوەیە كە كەسانێكی خوا زانستی پێداون بزانن ئەمە هەقێكە لەلای پەروەردگارتەوە، جا با بڕوای پێ بێنن و دڵانیان ئارام بگرێ، بێگومان خودا ڕێنیشاندەری كەسانێكە كە بڕوایان بە ڕێگەی ڕاست هێناوە ﴾(سورة الحج/٥٢-٥٤).

هەروەها مراز بە (تَمَنّی) قسەو گفتی دەرونە، مەبەستیش ئەوەیە ئەگەر پێغەمبەر ﷺ لە دەروندا لەگەڵ خۆی درابا، شەیتان لە روی گزیو فز هەندێك شتی دەهاویشتە دڵ و دەیگوت: لە خوا داوا بکە غەنیمەتت بداتێ تا موسڵمان زۆربن، یا وا ئاوات بخوازە کە سەرجەم خەڵکی باوەڕ بێنن، جا خودای گەورە ئەوەی لا دەبرد کە شەیتان بەهۆی وەسوەسە دەیخستە دڵی پێغەمبەرﷺ، بەوەی کە لە ئاست هەق وەئاگای دەهێناو ئاگاداری دەکردەوەو، روەو قانی خودا ئاراستەی دەکرد... هەر شتێکیش گوترابێ لە بابەت ئەوەی گوایە شەیتان شتانێك دەخاتە نێو قورئان کە تێیدا نیە ئەمە مەسەلەیەکی دورەو، هێندەش بەسە بۆ وەرام و رەتکردنەوەی کە پێغەمبەر ﷺ لە راگەیاندنی پەیامەکەی مەعصوم و بێخەوشە.

شەقیق ﷺ کەیەکێکە لەزانا ناودارەکان، هەندێك وێچون وگومانان رون دەکاتەوە کە شەیتان دەیخاتە دەرونی مرۆڤ و دەڵێ: (هیچ سبەینەیەك نیە، مەگەر شەیتان چوار سەرەڕێی لێم نەگرتبێ: لە پێشم و، لە پشتەوەم و، لەلای راست و، لەلای چەپەم، جا پێم دەڵێ مەترسێ، چونکە خودا لێبوردەو بەرەحمە، منیش ئەو ئایەتە دەخوێنمەوە: ﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى: بەڕاستی من زۆر لێخۆشبو بەخشەرم بۆ کەسانێك کە ژیوان بینەوەو بڕوا بێنن و کاری چاك ئەنجام بدەن و پاشان رێنوێن بن ﴾ (سورة طه/٨٢)، کە لە پاشەوەش بۆم دێ لەوە دەمترسێنێ کە ئەوانی لە پاشەخۆم جێیان دێڵم وێڵو سەرگەردان بن، جا ئەم ئایەتە دەخوێنمەوە: ﴿ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي

الأَرْضِ إِلاَّ عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا: وه هەر جوڵندەیەك لە زەویدا هەبێ، ڕۆزیەكەی لەسەر خوایە ﴾ (سورة هود/٦)

١٢٨

لەلای ڕاستەوەش بۆم دێ لەلای ژنانەوە، منیش ئەمە دەخوێنمەوە: ﴿ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ: وەسەرەنجامی چاك بۆ پارێزكارانە ﴾ (سورة الأعراف/١٢٨)

لەلای چۆپەش بۆم دێ لە هەوەس و ئارەزوانەوە، منیش ئەو ئایەتە دەخوێنمەوە: ﴿ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ: ئەوان و ئارەزووەكانیان لێك جودا كرانەوە ﴾ (سورة سبأ/٥٤)

(١١-١٤)- بادەو قومارو بت و فالگرتنەوە:

خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ۞ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاء فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلاَةِ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ: بەراستی بادەو قومارو بتكەل و فالگرتنەوە پیسن و لە كردەوەی شەیتانانن، جا لێیان دور كەونەوە، بەڵكو ڕزگاربن، شەیتان دەیەوێ بە هۆی شەراب و قومارەوە دوژمنایەتی و ڕق وكینەتان لەنێواندا بخاتەوەو، ئێوە لەیادی خوداو نوێژكردن

بگێڕنەوە، جا ئایا دەست لەم کارانە هەڵدەگرن؟ ﴾(سورة المائدة/ ٩٠-٩١).

جا بادە بریتییە لە هەموو جۆرە سەرخۆشکەرێك و، قوماریش هەموو جۆرەکانی دەگرێتەوەو بتیش هەموو ئەو شتانەن کە بێجگە لەخودا دەپەرسترێن، جا بەرد بێ یا دار بێ، یا پڕوپوچێك یا گۆڕێك بێ، یا ئالاو بەیداخێك. فاڵگرتنەوەش: تاقی کردنەوەی بەختەو هەوڵدانە بۆ زانینی قسمەت و بەش، جا بەهەر جۆرێك بێت، وەك ئەوەی چەند تیرێك یا چەند بەردێك بخرێتە نێو جۆرکێك و، لە سەر یەکێکیان نوسرابێ بیکەو لەسەر ئەوی دی

نوسرابێ مەیکە، جا بۆ نمونە کە یەکێك بیەوێ ژن بێنێ یا سەفەرێك بکا یا بۆ کارێکی‌تر. دەست دەخاتە نێو جۆرکەکەو بەردێك یا تیرێك رادەکێشێ و چۆنی لەسەر نوسرابو وا دەکا.

جا شەیتان خەڵکی بۆ ئەم چوار کردەوەیە هان دەدات، چونکە هەر لە خۆیاندا گومڕایین و ناکامی وێران و کاریگەری خراپیان هەیە، هەرچی مەی خواردنەوەیە عەقل و هۆشی مەیخۆرەکە ناهێڵێ، هەرچی هۆشیشی نەما تاوان و کردەی حەرام ئەنجام دەداو، واز لە تاعەتان دێنێ‌و بەندەکانی خودا ئازار ئەدا، ئیبنی‌کەثیر لە تەفسیرەکەیدا لە عوسمانی کوڕی عەففانەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە دەڵێ: (خۆ لە مەی بپارێزن، چونکە دایکی هەمو پیسیەکە، لەوانی پیش ئێوە پیاوێك هەبو، بە خواپەرستی خەریك بو، خۆی لە خەڵکی دابڕیبو، ئافرەتێکی خراپ پەیوەندی پێوە کرد، کەنیزەکەی خۆی ناردە لای

تاكو بۆ شایەدیەك بانگی‌كا ئەویش لەگەڵی چوە ژوریٚ، لە هەر دەرگەكی وەژور دەكەوت، لەسەری دادەخست، تا گەیشتە لای ژنێكی جوان كە كورپژگەیەك و بادیە مەیەكی لەلا بو، ژنە پێی گوت سوێند بەخوا بۆ شایەدی بانگم نەكردوی، بەڵكو بۆ هەندیٚ بانگم كردوی تا تۆخنم كەوی، یا ئەو كورپژگەیە بكوژی یان ئەو شەرابە بخۆیەوە، جا پێكێكی دایە، كابرا گوتی: زێترم بدەنیٚ، تا هێندەی نەبرد توخنی ژنە كەوت و كورپژگەكەشی كوشت، جا مەی خۆری و بروا هەرگیز پێكەوە كۆنابنەوە، بەڵكو هەر دەبیٚ یەكێكیان ئەوی تر دەركا) رواه البیهقي وصحح ابن كثیر اسناده.

هەروەها موسلیم و خاوەن سونەنەكان دەگێرنەوە: پیاوێك لە پشتیوانان خواردنی بۆ هەندێك لە هاوەڵان دروست كردو، پاشان مەی پێ‌نوشین و لەوكاتی هێشتا حەرام نەكرا بو، جا كە سەرخۆش بون، خۆیان هەڵكێشاو بە خۆدا خورین و، بەشەڕهاتن، سەعدی ئبنی‌ئەبی‌وەققاصیش لەو شەڕەدا ئازاری

پیٚ گەیشت، چونكە یەكێك بە چەناگەی حوشتر لێی‌داو بەر كەپوی كەوت، بەدرێژایی ژیانی شوێنی هەر مابو، هەروەها لە پێش حەرام كرنی مەیخۆری یەكێك لە هاوەڵان پێشنوێژی بۆ خەڵكەكە كرد، قورئانی بە هەڵە خوێندەوەو گوتی: ﴿قُلْ يَاأَيُّهَا الْكَافِرُونَ۝ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ﴾ جا خودا ئەم ئایەتەی دابەزاند: ﴿لاَ تَقْرَبُوا الصَّلاَةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ: بەسەرخۆشی نزیك نوێژ مەكەونەوە، هەتا بزانن چی دەڵێن﴾ (سورة النساء/٤٣)

پیاوی زۆر پیرو کەنەفتمان دیوە کە مەی خواردۆتەوە وەك شێتان هەڵسوکەوتی کردوەو، گەورەو گچکە پێی پێکەنیون، لە لاڕێیان کەوتوەو خەڵك پێیان لێناوە.

قوماریش وەکو مەی نەخۆشیەکی ترسناکە ئەگەر بە ناخی مرۆڤدا رەگاژۆ بو چارەسەری زەحمەت دەبێ، رێگەیەکیشە بۆ لەدەست دانی کات و ماڵ، کینەو بوغز لە دڵاندا دەنێتەوەو مرۆڤ بەرەو حەرام دەبا.

هەروەها شەیتان بانگەشەی دروست کردنی پەیکەران دەکا هەتا لەدوایی بکرێنە خوداوەندو بێجگە لەخوا بپەرسترێن، بتپەرستیش لە کۆن و نوێدا هەر بڵاو بوەو، شەیتانەکانیش بەندیواری ئەو بتانەن و، هەندێ جار لەگەڵ بتپەرستان دێنە ئاخاوتن و، هەندێك شتی وایان پیشان دەدەن کە بتپەرستەکان پتر متمانە پەیدا کەن، جا ئاتاجی خۆیانی وەبەر دەبەن و، لە ناخۆشیدا لێیان دەپارێنەوەو، لە شەڕێدا داوای سەرخستنیان لێ دەکەن و، کوشتارو دیاری پێشکێش دەکەن و، بەدەوریدا دەسوڕێن و گۆرانیان دەڵێن و، جەژن و ئاهەنگیان بۆ سازدەکەن و، گەلێك خەڵکیشی بەمە گومڕا کردوە، هەروەکو ئیبراهیم لە خودا پاڕاوەو گوتی: ﴿ وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الأَصْنَامَ﴾

رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ: پەروەردگارم: من و کوڕەکانم لە بتپەرستی

دور بکەوە، ئەی پەروەردگـارم ئەو بتـانە خەڵکێکی زۆریـان گومـڕا کـردوە ﴾ (سورة إبراهيم/٣٥-٣٦)، تاکو ئێستاش گۆڕپەرستن لە نێو موسڵمانانـدا باو بڵاوە، ڕو لە گۆڕ دەکەن و دەپاڕێنەوەو کوشتیان بۆ سەردەبڕن بیدعەیەکی نوێـی دیکەش تازە بڵاو بۆتـەوەو شەیتان گەمەی پـێ بـە خـەڵکی دەکـات، ئـەویش پەیکەری سەربازی نەناسراوە، گوایە هێمایە بۆ سەربازی جەنگاوەرو، بەگوڵ و دیاری وەمەزنگرتن ڕێزی لێ دەگرن و، هەر چەند جاری سەرۆکێك سـەردانی وڵات بکا، دێتە لای ئەو پەیکەرەو دیاری بۆ دێنـێ و، ئەمەش هەموی پەیکەر پەرستیەو لە کردەوەی شەیتانە.

فاڵگرتنەوە:

مەسەلەو ڕوداوەکانی داهاتو، لە زانستی خـودا دایـە، بۆیـە پێغەمبـەر ﷺ فەرمانی پێ کردوین ئیستیخارە بکەین، ئەگەر سەفەر کردن یا ژنهێنان و شتی دیکەمان لە پێش بێ، تا تکا لە خودا بکەین چاکترین شتمان بۆ هەڵبژێرێ.

خراپترین جۆری فاڵگرتنەوەش ڕەمل لێدان و تـیر هەڵبژاردنـە، ڕاوێـژ پـێ کردنیشی لە بێهۆشی و کەمزانیە، باڵندەهەڵدانیش هەر لەم بابەتەیە، یـەکێك بەتەمای سەفەرێك دەبو، کە لە ماڵ دەردەچو گەیشتبا باڵندەیـەك کشـەی لێ دەکرد جا ئەگەر بەلای ڕاستدا بچوبا سەفەرو گەشتەکەی پیرۆز بو، ئەگەر بە لای چەپیشیدا بچوبا خراپەی دەهاتە ڕێ... دیارە ئەمەش هەموی گومڕاییە.

١٥- جــــادو:

شتێکی دیکە لەوەی شەیتانەکان ئادەمیزادی پـێ گومڕا دەکەن: جـادوە،

ئەوان فێری ئەو زانستەی ئەکەن کەزیانی هەیەو سودی نیە، بەهۆی ئەم

ـ نستە پیاو و ژنەکەی لێك جودا دەکەنەوەو، جیا کردنەوەی هاوسەرانیش ـەلای شەیتان گەورەترین کارە سەربازەکانی پێی هەستێ.

خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاس سِحْرَ يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ حَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا فَهُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ: سلێمان جادوی نەکردو کافر نەبو، بەڵام شەیتانەکان کافر بون و خەڵکیان فێری جادوگەری ئەکرد، لەوەی بۆ دو فریشتەکەی بابل، هـاروت و مـاروت دابـەزیبو، وە هیچ کەسیان فێر نەدەکرد تا پێیان ئەگوت: ئێمە هۆی ئەزمون و تاقیکردنەوەین، جا وشیاربە کافر نەبی، بەڵام ئەوان شتی وا لەو دو فریشتەیە فێر دەبون کە بەو جادوە ژن و مێردێك جیا بکەنەوە، وە ئەوانە بێ‌فەرمانی خودا ناتوانن هیچ زیانێك بە کەس بگەیەنن، ئەوانـە شتێك فێر دەبـون کە زیـانی بۆیـان هـەبو سودێکی پێ نەدەگەیاندن، بەڕاستی دەیانزانی هەرکەس کڕیاری ئەم جۆرە کاڵایە بێ، لە ڕۆژی بەرێدا سودێکی پێ ناگا، چەند ناحەزو ناپەسەندە ئەوەی

که خۆیان پێ دەفرۆشێ، ئەگەر بیانزانیبا ﴾ (سورة البقرة/١٠٢).

ئایا جادو راستەقانی تێدایە:

زانایان لەم بابەتە جیا ران، هەیانە دەڵێن: هەر خەیاڵەو هیچ حەقیقەتێکی نیە، ﴿ فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ: جبا پەتك و

داردەستەکانیان لەبەر جادوەکەیان وایان پیشان دەدا کە دەجمێن و دەڕۆن ﴾
(سورة طه/٦٦).

هەشیانە دەڵێن: بە پێی ئایەتەکەی سورەتی (البقرة) راستەقینەی تێدایە، راستەکەش ئەوەیە جادو دو جۆرە: جۆرێکیان جادوێکە پشت بە فێل و تەڵەکەی زانستیو دەستسوکیو خێرا جولانەوە دەبەستێ، جۆرەکەی دیکەش راستەقینەی تێدایەو پیاو ژنی پێ لێك جیا دەکرێتەوەو خەڵکی پێ ئازار دەدرێ.

جادوکردنی جولەکان لە پێغەمبەر ﷺ:

لە عائیشەوە (رضي الله عنها) گوتی: (جولەکەیەك لە زورەیقزادەکان، کە ناوی لەبیدی کوری ئەعصەم بو جادوی لە پێغەمبەر ﷺ کرد، تاکو پێغەمبەر ﷺ وای بەخەیاڵدا دەهات شتێکیکردوە کە پێشتر نەیکردبێ: هەتا رۆژێك پێغەمبەر ﷺ چەندین جار لە خودا پاڕاوە، پاشان فەرموی: ((يا عائشة اشعرت ان الله افتاني فمـا

استفتيته فيه؟ جاءني رجلان، فقعد أحدهما عند رأسي، والاخر عند رجلي، فقال الذي عند رأسي للذي عند رجلي، او الذي عند رجلي للذي عند رأسي: هۆ عائیشە، هەستت کرد خودای گەورە دوعاکەمی گیراکردو داواکەمی جێبەجێ کرد، دو پیاو هاتنە لام و یەکێکیان لە لای سەرم دانیشت و ئەوی دیکە لەلای پێیەکانم)).

ئەوی لە لای سەرم دانیشتبو بە ئەوی لای پێیەکانمی گوت، یا ئەوی لای پێیەکانم دانیشتبو بە ئەوی لای سەرمی گوت:

ئەم پیاوە چیەتی؟

گوتی: جادوی لێکراوە.

گوتی: کێ جادوی لێکردوە؟

گوتی: لە بیدی کوڕی ئەعصەم.

گوتی: لە چی؟

گوتی: لەو تاڵەموانەی لەکاتی داهێنانی پرچ هەڵدەوەرێن لەگەڵ پەلکی دەنکەخورمای نێر.

گوتی: جا ئەوە لە کویە؟

گوتی: لە بیری ذی ئەروان.

جا عائیشە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بەخۆی‌و خەڵکانێک لە هاوەڵانی، چونە سەر

بیرەکەو پاشان فەرمووی: ((یاعائشة، واللە لکأن ماؤها نقاعة الحناء ولکأن نخلـها رؤوس الشـــياطين: هۆ عائیشە سوێند بە خوا ئاوەکەی دەتگوت ئاوی خەنەیەو دارخورماکانیشی وەکو سەرکی شەیتانان بو)).

گوتم: جا بۆ نایسوتێنی، ئەی پێغەمبەری خوا؟

فەرمووی: ((لا، أما انا فقد عافاني الله، وکرهت أن اثیر علی الناس شراً فأمرت بهـــا فدفـــنت: نەخێر، خودا منی چاکردەوەو، حەزم نەکرد شەڕێك بۆ خەڵکی بوروژێنم، جا فەرمانم کرد لە بن خۆڵیان ناو شاردیانەوە))، (رواه البخاري ومسلم)

ناشبێ بگوترێ جادوکردن لە پێغەمبەر ﷺ کاری بەسەر پەیام و پێغەمبەرایەتیدا هەبوە، چونکە شوێن و کاریگەری جادوەکە لە روکەشی لەشی پیرۆزی تێپەڕنەبو، نەگەیشتە دڵ و هۆشی، بۆیە وەکو هەر نەخۆشیەکی دیکە بوە کە توشی هاتوەو شەرعی خوداش لەلایەن خودای بەرزەوە پارێزراوە؛ خودای بەرز دەفەرموێ:﴿ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ: بەڕاستی ئێمە قورئانمان دابەزاندوەو بەڕاستی پارێزەی قورئانیشین ﴾ (سورة الحجر/٩).

١٦- لاوازی مرۆڤ:

مرۆڤ خاڵی لاوازی گەلێك زۆر تێدا، کە لە راستیدا نەخۆشین و شەیتانیش ئەم نەخۆشیانە بەناخی مرۆڤدا دەباتە خوارێ، بەڵکو دەیانکاتە دەرگا بۆ چونە

نێـو دەرون و نـاخی مرۆڤـەوە، لـەو نەخۆشـیانەش: لاوازی، رەشـبینی، بێهومێـدی، زلفـیزی، بەخۆشـابون، خۆپەسـەندی، شـانازیی، سـتەم، دەستدرێژی، سەهەندەیی، سەرکێشی، پەلەکردن، ئاوەز رۆیشتن، هەرزەیی، رژدی، چروکی، هەتەر بون، مشت ومڕ، دەمەوەڕی، گومان، دودڵی، نەزانی، بێئاگایی، سەرسەختی، لەخۆبایبون، درۆزنی، زەبونی، نەوێری، قرچۆکی، لاملی، یاخیبون، سنور بەزێنی، خۆشەویستنی ماڵ و سامان، گرفتار بون بە دڵنیـایی دنیا... جا ئیسـلام بانگـەواز بـۆ چاکسـازی دەرون و قوتـاربون لـە نەخۆشیەکانی دەکا، ئەمەش پێویستی بە توانایەك هەیە بۆی خـەرج بکرێ، ئاتـاجی ئارامیکـە لـە ئاسـت تەگـەرەکانی ڕێگـاو، هـەرچی شـوێنکەوتنی ئارەزوەکـان و نەفسـی فەرماندەیـە کـارێکی سـاناو سـوکەو، یەکـەمیان وەکـو کەسـێکە بـەردێك هـەڵگرێ بـۆ لوتکـەی چیـا سـەری بخـاو، دوەمیش وەکـو کەسـێکە لـە لوتکـەی چیـاوە بـەردێك بـۆ دامێنـی غلۆرکاتـەوە، هـەر بۆیـەش بەپیرەوە چونی شـەیتانی زیاترەو، بانگبەرانی راستیش زۆر گرانبار دەبن لە بانگەوازیان بۆ خودای بەرز.

ئێمەش هەندێك قسەی پێشینانت بۆ دێنینـەوە، تا بزانـی شـەیتان چـۆن خاڵەکانی لاوازی لە مرۆڤ دەقۆزێتەوە:

موعتەمیری کوڕی سلێمان لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە کە گوتی: (ذکـــر لي أن الشيطان الوسواس ينبعث في قلب ابن آدم عند الحزن والفرح، فإذا ذكر الله خنـس: بۆم باس کـرا کـە شـەیتانی ئیختیخـەدەر لـەکاتی خۆشـیو ناخۆشـیدا لـەدڵی

ئادەمیزاد سەر هەڵدەدا، جا گەر یادی خوا کرا هەڵدێ) (تفسیر القرآن ابن کثیر ٧/٤٢٣).

وەهەبی کوڕی مونەبیە دەڵێ: (راهیبێك لەشەیتانی پرسی، ئەوکاتی شەیتان خۆی پیشان دابو: کامە رەوشتی ئادەمیزاد زیاتر لەدژی وان یاریدەی تۆ دەدا؟ گوتی: توندوتیـژی. ئەگەر بەندە توندوتیژ بو، چۆن منداڵ تۆپ هەڵگێڕوەرگێڕ دەکەن ئێمەش بەو شێوەیە ئەو مرۆڤە هەڵگێڕوەرگێڕ دەکەین) (تلبیس ابلیس/٤٢). هەر ئیبنی جەوزی لەئیبنی عومەرەوە هێناویەتەوە کە نوح پرسیاری ئەو سیفەتانەی لەشەیتان کرد کە مرۆڤی پێ بەهیلاك دەبا، شەیتان گوتی: (حەسودیو هەتەر بونە) ئەوەشمان لێ دور نیە کە شەیتان بەسەر یوسف و برایەکانی هێناو چۆن دڵی براگەل لەئاست برای خۆیان رەش کرد، یوسفیش فەرموی: ﴿ وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِّنَ الْبَدْوِ مِن بَعْدِ أَن نَّزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي: چاکەی لەگەڵ کردم کاتێك لەزندان رزگاری کردم و ئێوەی لەو بیابانەوە هێنا ئێرە، پاش ئەوەی کە شەیتان ناکۆکی لەنێوان من و براکانم سازدا. ﴾ (سورة یوسف/١٠٠)

١٧-ئافرەت و گیرۆدەبون بە دنیا:

پێغەمبەر ﷺ هەواڵی داوێنێ، کە لە پاش خۆی هیچ فیتنەیەکی لە ئافرەت توندتری بۆ پیاو جێ نەهێشتوە، بۆیە ئافرەت فەرمانی پێدراوە کە جگە لە رو و هەردو دەستی هەمو لەشی داپۆشێ، پیاوانیش فەرمانی چاوپۆشینیان پێدراوە، پێغەمبەریش ﷺ نەهی کردوە لەوەی ژن و پیاوی نامەحرەم تەنها

پێکەوە بن. ئەوەشی ڕاگەیاندوە هەر پیاو ژنێك دو بەدو جودا بنەوە شەیتان سێهەمیانە. بە ئیسنادێکی صەحیحیش لە سونەنی نەسائیدا هاتوە: ((المرأة عورة فإذا خرجت استشرفها الشیطان: ئافرەت شەرمگەیە، ئەگەر چوە دەری شەیتان چاوی تێدەبڕێ و سەیری دەکا)).

ئەمڕۆش ئێمە دەبینین چ فیتنەیەکی مەزن بڵاوبۆتەوە، کە زۆربەی ژنان دەچنە دەرێ بەو شێوەیەی پێغەمبەر ﷺ باسی کردون کە پۆشتەی روتن. گەلێك دامەزراوەش لە رۆژهەلات و رۆژاوا خۆیان تەرخان کردوە بۆ خستنەگەڕی بیر. ئامێکی زۆر لە مەوپێداتی داوێنپیسی بە وێنەی بینراو، چیرۆکی ...ی و ...ەو فیلمانەی باس لە بێنابڕویی دەکەن و بانگەوازی بۆ دەکەن.

هەرچی خوشویستن و گیرۆدەبونیشە بە دنیا، سەری هەمو گوناهانە، هەر خوێنێك ...دو هەر ناموسێك براوەو، هەر ماڵێك داگیرکراوە، هەر

دروستینیەکی پچڕاوە... هەموی بۆ دەست خستن و لە خۆگرتنی دنیاو کێشەو ململانێ و هەتەربونە لە پێناو خۆشیو رابواردنە ساختەکانی.

۱۸- گۆرانی و مۆزیقا:

گۆرانی و مۆزیقا دو رێگەن ، شەیتان دڵانی پێ گەند دەکاو دەرونانی پێ کاول دەکا، ئیبنیقەییم دەڵێ: (لەو فێل و تەڵەو داوانەی دوژمنی خوا، کە کەسانێکی بێبەش لە زانست و هۆش و دین دوچاریان دەبن و، دڵی نەزان و بێئاگایانی پێ دەداویٚ دەخا: گوێگرتنە بۆ فیتەو چەپڵەو، گۆرانی گوتن بەو ئامێرە حەرامانەی بەری دڵان دەگرێ لە قورئانی پیرۆز، بە یاخیبون و

تاوانکاری خەریکی دەکا. جا ئەوە قورئانی شەیتانەو پەردەیەکی چرە لە رێی خوادا، نوشتەی زیناو نێربازیەو. شەیتان دەرونە لەکارخەرەکانی پێ راوکردوەو بە ئۆین و غروری بۆی رازاندوتەوەو گومانە پوچەکانی خۆی پێ گەیاندوە. ئەویش سروشی شەیتانی وەرگرتوەو. بۆ مەندیٚ قورئانی جێهێشتوە..) ([illegible] ١/٢٤٢)، سەیرو سەمەرەش ئەوەیە هەندێك خەڵك بە ناوی پەرستش بە گۆرانیو سەماو خۆبادانیٚ خەریك دەبن و، واز لە قورئانی خودا دەهێنن و، بۆ گۆرانی شەیتانی دەچن. جا ئیبنیقەییم لە (اغاثة ٢٥٦/١)دا کۆمەڵە ناوێکی بۆ ئەم گۆیندەییە ژماردوە: لەهو و، لەغو و، ناڕەواو، ساختەو فیتەو، چەپڵەو، نوشتەی زیناو، قورئانی شەیتان و، کێڵگەی دەغەڵی لە دڵان و، دەنگە دەبەنگەکەو، دەنگە بەدڕەوشتەکەو، دەنگی شەیتان و،

زوڕنای شەیتان و، خافڵێنەر.

زۆر بەپێشـی‌درێژیش باسـی لـە حـەرامکردنی‌و ئـەو سـاختەو بوختانانـە کردوەکە تیایدان، جا ئەگەر دەتەوێ بگەڕێوە سەری.

۱۹- سستی موسڵمانان لە هێنانەدی ئەو فەرمانانەی پێیان دراوە:

ئەگەر موسڵمان بە ئیسلامەکەی پابەند بو، شەیتان ناتوانێ گومڕای بکاو گاڵتەی پێ بکا، بەڵام ئەگەر لە هەندێك مەسەلەدا سستی‌و تەمبـەڵی نواند، شەیتان دەرفەتێك دەدۆزێتەوە. خوای بەرز دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ ئەی ئەو کەسـانەی بڕواتان هێناوە، هەموتان بڕۆنە نێو ئیسلام و ئاشتی و، شوێن هەنگاوەکانی شـەیتان هەڵمـەگرن و پـەیڕەوی ڕێبـازی مەکـەن، بەڕاسـتی ئـەو دوژمنێکـی ئاشکرای ئێوەیە﴾ (سورة البقرة/٢٠٨)، چونە ناو ئیسلام لەهـەمو مەسـەلەیەکدا،

مایەی قوتار بونە لە شەیتان، بۆ نمونە ئەگەر ڕیزی نوێژکەران ڕێك بو شـەیتان ناتوانێ بچێتە نێوانیان، بەڵام کە بۆشایی لەنێوان ڕیزەکاندا بێت، شـەیتانەکان لەنێوان ڕیزەکاندا سەما دەکەن، لە فەرمودەیەکی پیرۆزیشدا هاتوە: ((أقيمـوا صفوفكم، لا تتخللكم الشياطين كأنها أولاد الحذف، قيل يا رسول الله: وما أولاد الحذف؟ قيل جرد (بأرض اليمن)): ڕیزەکانتان ڕاست کەن، با شـەیتانەکان نەچنە نێوانتان

وەکو بەرخی ڕەش)) رواه أحمد والحاكم باسناد صحيح) (صحيح الجامع ١/٣٨٤).

لە فەرمودەیەکی تریش دەفەرموێ: ((اقيموا صفوفكم، وتراصوا، فوالذي نفسي بيده إني لأرى الشياطين بين صفوفكم كأنها غنم عفر: **ڕیزەکانتان ڕاست کەن و، پاڵ وێك دەن، سوێند بەو زاتەی گیانی منی بەدەستە، من شەیتانان دەبینم لە نێوان ڕیزەکانتان دەڵێی مەڕی تۆزاوین))** (رواه ابو داود الصباني باسناد صحيح)(صحيح الجامع ١/٣٨٤).

چۆن شەیتان دەگاتە ناخی مرۆڤ

وەسوەسە:

شەیتان دەتوانێ بگاتە بیرو دڵی مرۆڤ. بەشێوازێکی وا کە ئێمە پەی پێ نابەین و نایزانین، ئەو سروشتەی کە لەسەری ئافەریدکراوە بۆ هەندێ یارمەتی دەداو هەر ئەوەیە کە ئێمە بە وەسوەسە ناوی دەبەین، خودای بەرزیش ئەوەی پێ ڕاگەیاندوین کە ناوی ناوە ﴿الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ۝ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ﴾ (سورة الناس/٤-٥) ئیبنیکەثیر لە تەفسیرەکەیدا دەڵێ: (الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ) بریتیە لە شەیتان کە لەسەر دڵی مرۆڤ دانیشتوە، ئەگەر غافڵ و بێئاگا بێ وەسوەسە دەکاو، ئەگەر یادی خوداش بکا شەیتانەکە هەڵدێ.

لە صەحیحی بوخاریشدا چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((إن الشيطان يجري من ابن آدم مجرى الدم: شەیتان لە مرۆڤدا بە ڕاڕەوی خوێن دادەچێ)).

هەر بەو وەسوەسەیە ئادەمی گومڕا کردو بۆ خواردنی دارەکەی فریوی دا: ﴿فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَى: شەیتان وەسوەسەی خستە دڵی و گوتی: هۆ ئادەم ئەو دارەت پێ نیشان دەم کە مایەی جاویدانی و موڵکێکی لە بن نەهاتوە﴾ (سورة طه/١٢٠).

ڕەنگە شەیتانەکانیش خۆ بەوێنەی مرۆڤ ڕانوێنن و، ڕەنگە لەگەڵ مرۆڤ بئاخێون و دەنگی بدەن و فەرمان و نەهی بەویستی خۆیان پێ بدەن، هەروەکو

باسی دەکەین.

بەندی چوارەم

خۆ رانواندنی شەیتانان

هێنانی گیانان

جنۆکەو پیوارزانی

جنۆکەو دەفرەفڕیوەکان

خۆ رانواندنی شەیتانان

هەندێك جار شەیتانەكان بەرێگەی وەسوەسە بۆ مرۆڤ نایەن، بەڵكو لە وێنەی مرۆڤ خۆ نیشان دەدەن، یا دەنگەكە دەبیستیٚ و رەنگەكە نابینی، یا بە وێنەی سەیرو نامۆ شێوە دەگۆڕن. هەندێك جار دێنە لای خەڵكی و پێیان دەڵێن لە جنۆكانین، جاریش هەیە درۆ دەكەن و دەڵێن لە فریشتانین، واش دەبێ بە پیاوانی پەنهانی خۆ ناوزەد دەكەن یا دەڵێن ئێمە لە جیهانی گیاناندایین.

جا بەم هەمو شێوازە كۆمەڵە خەڵكێك دەدوێنن و، یا راستەوخۆ قسەیان لەگەڵ دەكەن، یا بەهۆی كەسێكی كە بەنێوەند نێودەبرێ و شەیتانەكە دەچێتە بەرەو لەسەرزاری وی قسان دەكاو، رەنگە وەڵامەكانیش بە نوسین بێ.

واش دەبێ لەمانە زیاتر بكا، مرۆڤ هەڵگرێو بە ئاسمانێدا بیفڕێنێو لە شوێنێكەوە بۆ شوێنێكیتر رایگوازێو رەنگە چی بوێ بۆی بێنێ، بەڵام ئەو كارانە تەنها بۆ كەسانێكی گومڕا ئەنجام دەدەن كە كوفر بكەن بەخودای پەروەردگاری زەوی و ئاسمانان، یا گوناهـ و تاوانی زل و گەورە ئەنجام بدەن، وا دەبێ لە روكەش و رواڵەت ئەوانە خۆشیان بە چاكەكار و خۆپارێز پیشان بدەن، كەچی لەڕاستیدا گومڕاترین و بێدین ترین خەڵكن، زاناكانی پێشان و ئێستا زۆریان لەم بابەتە باس كردوە، كە بواری وەدرۆخستنەوەی تێدا نیە، چونكە گەیشتۆتە پلەی تەواتور.

لەوانە باسێك هەیە نیبنیتەیمیە لە حەللاجەوە دەیگێڕێتەوەو دەڵێ: (کابرایەکی کیمیازان بو، شەیتانەکانیش جار جارە خزمەتیان دەکرد، جارێك هێندێك لە شوێنێکەوتوانی لەسەر کێوی ئەوبو قوبەیس لەگەڵیدا بون، داوای شیرینییان لێکرد، ئەویش چوە جێیەکی نێزیك و لەگەڵ شیرینیەکی هێنا، کارەکەیان ئاشکرا کرد، دیتیان ئەو لەگەڵ شیرینیە لە دوکانێکی شیرنەمەنی لە یەمەن دزرواە، شەیتانی ئەو ناوچەیە بۆی هێنا بو).

دەڵێ: (شتی لەم بابەتە بەسەر زۆران کەسی بێجگە لە حەللاجیش دێ کە حاڵی شەیتانیان هەیەو، ئێمەش زۆر لەوانەی هی سەردەمی خۆمان و پێشەخۆشمان دەناسین، وەکو کەسێکی کە ئێستا (لەسەردەمی نیبنیتەیمیە) لە دیمەشقە، شەیتان لە کێوی صاڵحیەوە هەڵی دەگرت بۆ گوندێکی دەوروبەری دیمەشق، جا هەر بە حەوایدا دەهاتە تاقی ئەو ماڵەی خەڵکی تێدا بو، دەهاتە ژورێو ئەو خەڵکەش دەیانبینی، شەوانەش دەهاتە دەرگەی بچوك (کە یەکێکە لە شەش دەرگەکانی دیمەشق لەو زەمانی)، جا بە خۆیو بە هاوڕێیەکەی لێی دەپەڕیتەوە.

یەکێکی دیکەشیان لە قەڵاتی شۆبەك بو کە دەکەوێتە دەوروبەری شام لە گوندێکی کە پێی دەڵێن (ئەلشاهیرە)، ئەویش بەحەوایدا دەفڕی تا ترۆپکی چیاو، خەڵکیش هەمو دەیاندیت، شەیتان هەڵی دەگرت و رێگەشی دەبڕی.

ئەوانە زۆربەیان شێخی بەدکارین، یەکێکیان ناوی (ئەلبەوشی

ئەبی‌موجیب) بو، لە تاریکە شەوێدا (خرکاە)[*] یان بۆ دەچەقاند، وەکو نێزیک بونەوە نانیان بۆ دەکرد ئەناوی خودایان دەهێناو ئەکەسیشیان لەلا دەبو یادی خودا بکا، ئەکتیبێك ناوی خودای تێدا هاتبێ، ئەوجا ئەو بەرشیە بۆ ئاسمانێ

---

[*] ئەمیچ فەرمەنگێکی بەردەست مانای ئەم وشەیەم چنگ نەکەوت

بەرز دەبۆوە، خەڵکیش دەیانبینی. دەیانبیست کە شەیتانی دەدواندو شەیتانیش ئەوی دەدواند. جا هەر کەسێکی پێکەنیبا یا لە نانەکەی بدزیبا، دەفەکە لێی دەدا، کەسیش نەیدەدیت کێ دەفەکەی بە دەستەوەیە.

پاشان شەیتان هەندێك پرسیاری وەڵام دەدانەوەو، فەرمانی پێ دەکردن چێل و وڵاخی بۆ بکەنە قوربانی و بەخنکاندن بیخنکێنن و ناوی خودای لەسەر نەهێنن، جا ئەگەر وایان بکردبا، کارەکەی بۆ جێبەجێ دەکردن.

هەروەها ئیبنی‌تەیمیە دیسان باس دەکا: (کە شێخێك بە خۆی بۆی گێڕاوەتەوە کە لەگەڵ ژناندا زینای کردوەو لەگەڵ پارچەڵان نێربازی کردوە، جا دەیگوت: سەگێکی رەش دەهاتە لام کە دو پنتکی سپی لە نێو چاوان هەبو، پێی دەگوتم: فڵانی کوڕی فڵان نەزرێکی بۆ تۆ لە خۆگرتوەو سبەینێ بۆتی دەهێنن و منیش لەبەر تۆ پێویستیەکەیم بۆ جێبەجێ کردوە، جا سبەینێ کابرا نەزرەکەی بۆ دەهێنێ‌و، ئەو شێخە بێبڕوایەش موکاشەفەی دەکا).

دیسان لەبارەی هەمان شێخەوە باس دەکا کە گوتویەتی: (ئەگەر داوام

لیکرابایە شتێکی وەك کەتیرە بکۆڕم، هەر دەمگوت هەتا بێهۆش دەبوم، هێندەم دەزانی کەتیرەکە دەهاتە ناو دەستم یا ناو دەرم بێ ئەوەی بزانم کێ دایناوە.

دەڵێ: بەڕێدا دەڕۆیشتم و کۆڵەگەیەکی رەشم لە پێشدا بو کە روناکی پێوە بو.

دەڵێ: جا کاتێك ئەو شێخە ژیوان بۆوەو دەستی بە نوێژو رۆژییان کردو خۆی لە حەرام پاراست، سەگە رەشەکە جێی هێشت و گۆڕینەکەش نەماو نەکەتیرەی بۆ دەهێناو نە هیچی دیکە.

هەروەها لە بارەی شێخێکی دیکە بۆمان دەگێڕتەوە کە هەندێك شەیتان هەبو دەیناردن تاکو خەڵکانێك توشی فێ بکەن، جا خانەوادەی ئەو فێدارە

دەهاتنە لای شێخەکەو داوایان لێ دەکرد چایکاتەوە، ئەویش دەیناردە لای شوێنکەوتەکانی تا لە فێدارەکە جودا ببنەوە، جا خەڵکەکە بۆ ئەم مەبەستە پارەو ماڵێکی فرەیان بە شێخەکە دەدا، جاری واش هەبو جنۆکە پارەو خواردنیان لە خەڵکی دەدزیو بۆیان دەهێنا، تەنانەت خەڵکێك هەندێك هەنجیریان لە نێو قەرتارەیەکیدا هەبو، کە شێخ داوای هەنجیری لە شەیتانەکانی دەکرد، لەو هەنجیرەیان بۆ دەهێنا، کە خاوەن هەنجیر سەیری قەرتارەکەیان دەکرد هەنجیرەکان نەمابون.

لە بارەی یەکێکی دیکەش دەڵێ: کە خەریکی زانست و زانیاری بو شەیتانەکان هەڵیان خەڵەتاندو پێیان گوت: ئێمە نوێژت لەسەر لا دەدەین و

هەرچی بتەوێ بۆتی دەهێنین، وای لێهات شیرینیو میوەیان بۆ دەهێنا، تاکو هاتە لای شێخانێکی شارەزا لە سوننەت، ئەمیش تۆبەی پێکردو، نرخی ئەو شیرینیەشی دا بە خاوەنیان، کە هەڵخەڵەتاوەکە خواردبوی (جامع الرسائل لابن تیمیة/ص ١٩٠- ١٩٤).

هەروەها هێندێك رێچکەی دیکەی شەیتانی خستۆتە رو کە شەیتان بۆ فریودان دەیانگرێتە بەر، جا لە (مجموع الفتاوی ١١/٣٠٠)دا دەڵێ: (من یەکێك دەناسم روەکەکان پێی دەڵێن بۆچی سودیان هەیە، کەچی ئەوە روەکەکە نیە، بەڵکو ئەو شەیتانەیە کە چۆتە ناوی، کەسانی دیکەش دەناسم کە داروبەرد لەگەڵیان دەناخێون و دەڵێن نۆشی گیانت بێ ئەی دۆستی خوا، بەڵام کە ئایەتولکورسی دەخوێنی ئەمە دەرواو نامێنێ، هەروەها هی دی دەناسم بۆ راوی باڵندە دەچێ، کەچی کێشکەو باڵندەکانیتر دەیدوێنن و دەڵێن: بمبە تا هەژارەکان بمخۆن، دیارە ئەوە شەیتانە چۆتە ناویان هەروەکو دەچنە نێو مرۆڤیش و ناخاوتنەکەش لەویەوەیە، نی واش هەیە لە ماڵی خۆی دانیشتوەو دەرگەی گاڵە داوە، کەچی بێ ئەوەی دەرگە بکرێتەوە خۆی لە دەرێ دەبینی یا

بە پێچەوانە، هەروەها بە گوێرەی دەرگاکانی شار، جنۆکەن بە خێرایی دەیبەنە ژورێو دەیهێننە دەرێ، یا تیشك و روناکی پێدا تێپەردەبێ، یان هی رای دێتە لا کە بەخۆی داوایان دەکا، دیارە ئەوەش لە شەیتانانەوەیە کە خۆ دێننە سەر شێوەی هاوەڵەکەی، جا ئەگەر چەند جار بەدوای یەك ئایەتولکورسی خوێند ئەمە هەموی دەرواو نامێنێ.

هەروەها ئیبنی‌تەیمیە دەڵێ: (کەسانی دیکە دەناسم یەکێك لەگەڵی داخێوێ‌و پێی دەڵێ: من لە فەرمانی خوادام، بەڵێنی دەداتێ کە ئەو مەهدیەیە پێغەمبەر ﷺ موژدەی پێ داوە، جا شتی سەرسامی بۆ دەردەخا، وەك ئەوەی هەڵس و کەوتی باڵندەو کلۆی ئاسمانی بە دڵیدا دێنێ، ئەگەر وای هاتە دڵ کە باڵندەکە یا کلۆیەکە بەرەو لای ڕاست یان لای چەپ دەڕوا، بۆ ئەو لای دەچێ کەئەو دەیەوێ، یا ئەگەر هەستان یا نوستن یا ڕۆیشتنی هەندێك ماڵاتی بە دڵیدا هات ئەوەی بەسەر دێت کەئەو دەیەوێت، بێ ئەوەی لەڕواڵەت هیچ جوڵەیەك لە کابراوە ڕوی دابێ، هەروەها بەرەو مەککە هەڵی دەگرێ و دەیهێنێتەوە، کەسانێکی بە وێنەی جوان دێنێتە لا و پێی دەڵێ ئەوانە فریشتەن و بۆ سەردانی تۆ هاتون، کە لە دڵی خۆیدا دەڵێ: ئەوانە چۆن خۆیان هێناوەتە سەر شێوەی لوسکان؟! جا سەری بڵند دەکا دەبینی ڕدێنیان هەیە، هەروەها پێی دەڵێ: نیشانەی ئەوەی کە تۆ (مەهدی)ی خاڵێك لە جەستەت شین دەبێ، جا خاڵەکە دەڕوێ و دەشیبینێ و شتی دیکەشی بەسەردا دێ‌و، هەموشی لە تەڵەکە و فێڵی شەیتانە).

هەروەها ئیبنی‌تەیمیە لە (٤١/١٩)دا ڕونی کردۆتەوە (ئەو گومڕاو بیدعەکارانەی دونیا نەویستی و پەرستشی دور لە ڕوی شەرعییان لێ بەدی دەکرێ و، هەندێ جار کەشف و کاریگەرییان هەیە، زۆر جار پەنا دەبەنە بەر شوێنگەی شەیتانان، کە بەرهەڵستی کراوە نوێژیان لێ بکرێ، چونکە لەوان

شوێنانەدا شەیتانەکان دادەبەزنە سەریان و لەگەڵیان دەدەناخێون لە هەندێك

مەسەلەی وەك ئەوەی كە لەگەڵ كاهینەكاندا دەدوان و، هەروەكو دەچونە نێو بتان و قسەیان لەگەڵ بتپەرستان دەكردو، لە هەندێك پێداویستی هاریكاریان دەكەن هەروەك یاریدەی جادوگەرانیان داوە، هەروا وەك یاریدەدانی بۆ بتپەرست و رۆژو مانگ و هەسارەپەرستان: كە هەندێك پەرستشیان بۆ ئەمانە ئەنجام دا خۆیان پێیان گونجاو بو، وەك پاكیكردن و جلوبەرگ و بخورو جگە لەمانەش؛ جا رەنگە هەندێك لە شەیتانانیان دابەزنە سەریّ كە بە رۆحانیەتی هەسارەكان ناوزەدیان دەكەن و رەنگە هەندیّ ئاتاجیان بۆ جێبەجیّ بكەن).

ئەوانەی شەیتانەكان رازییان دەكەن، بە هۆی تاوانان لێیان نزیك دەبنەوە:

ئەوانە باسی وەلییاتی دەكەن و لەڕاستیدا شەیتانەكان رازیان دەكەن بەوان شتانە كە شەیتان حەزی لیّ دەكەن وەكو بێبڕوایی‌و شیرك و لەشەیتانان نزیك دەبنەوە، تاكو هەندێك پێداویستییان بۆ جێبەجیّ بكەن، ئیبنی تەیمیە لە (مجموع الفتاوی ۱۹/۳۵)دا باسی كردوە كە زۆر كەس لەوانە فەرمایشتی خودا بە پیسایی دەنوسن و، رەنگە پیتەكانی فەرمایشتی خودا هەڵگێڕنەوە، جا یان پیتەكانی سورەتی فاتیحە، یان پیتەكانی (قل هو الله احد)، یا بێجگەلەوانە. باس لەوەش دەكا كە ئەوانە فەرمایشتی خودا بە خوێن یا پیسایی دیكە دەنوسنەوە، یان شتی دیكە دەڵێن یان دەنوسن كە شەیتان رازی دەكا.

جا كاتێك ئەو شتانەیان گوت یا نوسیان كە شەیتانەكان پێی رازین، ئەوانیش هەندێك پێداویستی بۆ جێبەجیّ دەكەن، وەك: نغرۆ بونی ئاویّ یا هەڵگرتنی بە حەوایدا بۆ هەندێك شوێنان، یان هەندێك پارەو ماڵی خەڵكی بۆ دێنن، هەروەك شەیتانەكان لە ماڵی خیانەتكاران دەیدزن دەیهێنن، لەگەڵ

ئەوانەی کە ناوی خودایان لەسەر نەهاتوەو یا شتی دیکەیان بۆ دەکەن.

١٥٠

پیاوانی پیوار:

راڤەکاری طەحاوی دەڵێ: (جۆرێك لە شەیتانان هەن خەڵك بە پیاوانی پەنهان ناویان دەنێن و، خەڵکانێك هەن دەیاندوێنن و ئەوانەش شتی سەراسایان لێ رو دەدا، جا دەڵێن لە دۆستانی خودان، هەندێکیش لەوانە هاریکاری موشریکان دەکەن دژی موسڵمانان و، دەڵێ پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێداوە لەگەڵ موشریکان دژی موسڵمانان بجەنگێ، چونکە موسڵمان یاخی‌و گوناهبار بون).

لە دوای ئەوەش راڤەکاری طەحاوی دەڵێ: (لەڕاستیدا ئەوانە براگەل موشریکانن، باسی ئەوەشی کردوە کە خەڵکی زانا لە بارەی پیاوانی پیوارەوە سێ کۆمەڵن:

١) کۆمەڵێك بونی پیاوانی پیوار وەدرۆ دەخەنەوە، بەڵام خەڵکی بە چاو دیویانن، لە کەسانێکیش سەلماوە کە دیویانن، یا لە کەسانێکی متمانەدارەوە بیستویانە کە دیویانە جا ئەوانە ئەگەر بیانبینن و لە هەبونیان دڵنیا بن، ملیان بۆ کەچ دەکەن.

٢) کۆمەڵێکیش هەن دەیانناسن و، بۆ قەدەر دەگەڕێنەوەو، بیرو باوەڕیان وایە کە بێجگە لە رێی پێغەمبەران، لەباطیندا رێیەکی دیکەش هەیە بۆ خودا.

٣) کۆمەڵێکیش هەن نەیانتوانیوە دان بە هیچ وەلی و دۆستێکدا بنێن بەدەر لە بازنەی پێغەمبەریتی، ئەوانە دەڵێن: پێغەمبەر هەر موحەممەدە بۆ هەر دو تایەفە، جا ئەوانە پێغەمبەر بەمەزن دەگرن بەڵام ناشارەزاو نەفامن لە دینەکەی.

پاشان حەقیقەتی ئەوانەو شوێنکەوتوی ئەوانەی رون کردۆتەوە: راستی وایە کە ئەوانە شوێنکەوتەی شەیتانانن و پیاوانی پەنهانیش جنۆکەن: بەڵام

بە پیاوان ناو دەبرێن، هەروەکو خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا: وە زۆر کەس لە ئادەمیان پەنایان دەبردە بەر جنۆکان کە بیانپارێزن، کەچی زێتر ماندویان دەکردن ﴾ (سورة الجن/٦).

هەرچی مرۆڤیشە هەمو دەبینرێن و، ئەگەر جارجارە پەردە پۆش و بزربن، بەڵام بە بەردەوامی لە چاوی خەڵکی بزرنابن، جا هەر کەس بە مرۆڤیان تێ بگا، بە هەڵەدا چوەو فامکاڵە.

پاشان هۆی جیاپایی ئەو سێ کۆمەڵەی رون کردۆتەوە کە بریتیە لە جیاوازینەکردن لە نێوان دۆستانی شەیتان و دۆستانی خوداو، لەنێوان ئەوەی کە دەبێ کردەو گۆتەو باری خەڵکی بەقورئان و سوننەت هەڵسەنگێنرێ، جا ئەوی دەگەڵیان رێك کەوت کارێکی چاکەو، ئەوەی پێچەوانەشیان بو کارێکی

خراپە، مرۆڤیش هەرچی کردو چی نیشان دا، نابێتە بڕوادار و دۆستی خودا، ئەگەرچی بەحەوایدا بفڕێ‌و لەسەر ئاویش بڕوا، هەتاکو پابەندی قورئان و سوننەت نەبێ. (شرح العقيدة الطحاوية ٥٧١-٥٧٢).

جا پێویستە بەندە ئەو تەرازوەی لەلا بێ کە دۆستانی خواو دۆستانی شەیتان و چاکان و خراپانی پێ هەڵسەنگێنێ و لێکدیان جوایەز بکاتەوە، دەنا بەهەڵەدا دەچێ‌و گومڕا دەبێ‌و، دوژمنانی خودا بەدۆستی تێ‌دەگا، ئەو تەرازوەش قورئانی پیرۆزو سوننەتی پێغەمبەرە ﷺ، جا ئەگەر بەندە پێیانەوە پابەند بو باشە، ئەگینا ئەو کەسە لەسەر هیچ شتێك نیە، تەنانەت ئەگەر بیبینین مردوان زندی کاتەوە، کانزای بێ‌بەها بکاتە کانزای دەگمەن و گرانبەها. ئیبنی تەیمیە ﵀ لە (جامع الرسائل ص ١٩٧)دا دەڵێ: ئەوەی حاڵە خوداییەکانی جودا نەکردنەوە لە حاڵە دەرونیەکان، حەق و ناحەقی لێ تێکەڵ

دەبێ. هەر کەسێکیش خوای گەورە دڵی بە حەقیقەتی ئیمان و شوێنکەوتنی قورئان رونـاك نـەکردەوە، ئەوا رێـی حـەقخوازو ناحـەقخوازانی لێ ون دەبـێ‌و کاروباری لێ تێکەڵ دەبن، هەروەك حاڵی موسەیلەمەی یەمامەو درۆزنەکانی دی کە بانگەشەی پێغەمبەرایەتیان دەکرد لە خەڵکی تێکەڵ بو.

هەروەها ئیبنی‌تەیمیە کتێبێکی مەزنی داناوە کە ئەگەر تێیدا شارەزا بوی هەست بە جیاوازی گەورەی نێوان دۆستانی خوداو دۆستانی شەیتان دەکرێ، بە شێوەیەك پاش ئەنگی چی‌دیکە کاروباری دۆستانی شەیتانت لێ تێکەڵ و ون نابێ، ناویشی لە کتێبەکەی ناوە (الفرقان بين اولياء الرحمن واولياء

الشيطان).

حوكمی بەكارهێنانی جنۆكان:

ئەوەی ئاشكرایە خودا وەڵامی سلێمانی داوەتەوەو موڵكێكی داوەتێ لە پاشەوی بۆ كەس نەبوە، جا ئەگەر جنۆكەیەك گوێڕایەڵی یەكێك لە مرۆڤانی كرد، ئەوە بەشێوەی خستنە ژێربارو رامكردنی نیە، بەڵكو بەرەزامەندی جنۆكەكەیە، بەڵام ئایا دروستە؟ ئیبنی تەیمیە لە (مجموع الفتاوی ٣٠٧/١١)دا دەڵێ:

جنۆكە چەند بارێكیان لەگەڵ خەڵكیدا هەیە:

هەر مرۆڤێك فەرمان بە جنۆكان بدا فەرمانەكانی خوداو پێغەمبەرەكەی لە بەتەنیاپەرستنی خوداو گوێڕایەڵی پێغەمبەرەكەی و، هەروەها ئەم فەرمانانە بە مرۆڤیش بدات، ئەو كەسە لە چاكترین دۆستەكانی خودایەو بەم كارەی دەبێتە جێنشین و نوێنەری پێغەمبەر ﷺ.

هەر كەسێكی جنۆكەش لەوكارانە بەكاربێنێ كە بۆی موباحە، وەكو ئەو

كەسە وایە لە كاری موباحدا مرۆڤ بەكاربێنێ، وەك ئەوەی فەرمانیان پێ بكا بەو شتانەی لە سەریانە و بەرهەڵستییان لێ بكا لەوشتانەی كە پێیان حەرامەو، بەكاریان دێنێ لەوشتانەی بۆی موباحە، بۆیە لە پلەو پایەی ئەو پاشایانە

نەبیٚ کە لەم جۆرە کارانە دەکەن، جا ئەگەر ئەوەش لە دۆستانی خودا بو دەبیٚ لە تێکڕای دۆستانی خوادا بیٚ، وەك پەیامبەری پاشا، لەگەڵ بەندەی رەوانە کراوە، وەکو: سلێمان و یوسف لەگەڵ ئیبراهیم و موساو عیساو موحەممەد (علیهم الصلاة والسلام).

هەر کەسێك جنۆکە بەکار بێنێ ئەو کارانەی کە خوداو پێغەمبەرەکەی نەهییان لیٚ کردوە، جا لە شیرك بیٚ یا لە کوشتنی کەسێك بە ناحەق، یا لە دژایەتیەکی بیٚکوشتن وەکو نەخۆش خستن و زانست بیربردنەوەو جۆری دیکەی ستەم، یا بۆ داوێن پیسی وەکو هێنانی یەکێك کە داوای داوێنپیسی لێبکا، ئەوە کۆمەکخوازی لیٚ کردوە بۆ خراپەکاری و دوژمنایەتی، پاشانیش ئەگەر بۆ کوفر کۆمەکخوازیان لێبکا، کافر دەبیٚ، بۆ گوناهان کۆمەکیان لیٚ بخوازیٚ یاخیو گوناهکار دەبیٚ؛ جا یا لە دین دەردەچی یا توشی تاوانباری دیٚ.

بەڵام ئەگەر زانستیکی شەرعی تەواوی نەبو، کۆمەکخوازیشی لێکردن بۆ هەندێك شتی کە بەکەرامەتیان تیٚ دەگا، وەکو ئەوەی بۆ حەج کردنی یارمەتی بدەن، یان لەکاتی گوێندەیی بیدعەدا بیفڕێنن، یا خود بەرەو عەرەفات هەڵی بگرن و، ئەو حەجە شەرعیە نەکا کە خوداو پێغەمبەر ﷺ فەرمانیان پیٚداوە، یا لە شارێکەوە بۆ شارێکی دیکە هەڵی بگرن، ئەوە لە خۆبایی بوەو فێڵیان لیٚ کردوە.

هێنانی گیانان

لەم سەردەمەی ئێمەدا باسی هێنان و ئامادەکردنی گیانان بۆتە بنێشتە خۆشکەی سەرزاران، کەسانێکی زۆریش لەوانەی خەڵك بەزاناو هۆشمەندیان تێ‌ئەگەن باوەڕیان پێ‌هێناوە.

ئەو گیان هێنانەی باسیش دەکرێ، یەك جۆرو ڕێگەی نیە، هی وای تێدایە درۆی ڕاشکاون و فروسمانی دەرونیو جیاوازی تێدا بەکار دێ، لەگەڵ هەندێك فێڵی زانستی، هی واشی تێدان بەکارهێنانی جنۆکەو شەیتانەکانە.

مامۆستای دکتۆر موحەممەد موحەممەد حوسێن لە کتێبی (الروحية الحديثة)دا، گەلێك تەڵەکەبازیو ساختەکاری ئەوانەی ئاشکرا کردوە، ئەوانە تاقیکردنەوەکانی خۆیان تەنیا لەژێر تیشکێکی کزی سور ئەنجام دەدەن، دیاردەکانی بەرجەستە کردن و دەنگی ڕاستەوخۆو گواستنەوەی تەنەکان و جوڵاندنیان لە تاریکاییەکی توتەکدا ڕودەدەن، بۆیە چاودێر ناتوانێ بزانێ شوێنی دانیشتوەکان لە کوێیەو سەرچاوەی دەنگەکان لە کاملایە. هەروەها ناتوانێ بە شوێنەکە ئاشنابێ‌و نازانێ دیوارەکان یا دەرگەکان یان پەنجەرەکان چۆنن.

هەروەها دکتۆر موحەممەد لە بارەی (حەشارگە) دواوە کە ژورێکی لاوەکی دابڕاوە لە ئامادەبوان یا بەشێکی ئەو ژورەیە کە لێی دانیشتون، بەڵام بە پەردەیەکی چڕ جودا کراوەتەوە. جا ئەو کەلێنە جیاکراوەیە بۆ هەندێ ئامادەکراوە تا ئەو پێناوەی لێ دانیشێ کە دیاردە هەڵبەستراوەکانی

بەرجەستەکردنی لە سەردەستان رودەدا. جا لەو شوێنەی کە بێجگە لە تاریکی بە پەردەش داپۆشراوە گیانە بەرجەستەبوەکان دێنە دەرێ و، پاش کەمێکیش هەر بۆ ئەوێ دەگەڕێنەوە، ئامادەبوانیش بۆیان نیەو ڕێگەیان پێ نادرێ دەست لە خێوەکان بدەن.

جا دکتۆر وا دەبینێ کە گیانیەکان لەو کەشە تاریکەدا کاڵایەکی زانستییان لەبەر ئاپڕێ تاکو بیکەنە بەر باڵای فێڵ و تەڵەکەکانیان، ساختەکاری و هەڵخەڵەتاندنی خەڵکی بەفێڵ وتەڵەکان لە زوەوە ئاسراوەو مرۆڤ وشەیتانەکان بەندەکانی خودای پێ گومرا دەکەن، لەنێوخەڵکیدا داوای بەرچاویو ڕێز دەکەن، هەروەکو داوای پارەش دەکەن.

ئیبنی تەیمیە لە (مجموع الفتاوی ١١/٤٥٨)دا، باسی تیپێکی سەردەمی خۆی دەکا کە بە (البطائحیة) ناو دەبران، ئەوانە بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە زانستی پەنهان و کەشفیان پێیە، هەروەك دەیانگوت کە بە خۆیان پیاوانی پەنهان دەبینن و بە خەڵکیشی پیشان دەدەن، پاشان هەندێك لە فرت و فێڵیان ئاشکرا بو، چونکە هەندێك ژنیان بۆ هێندە ماڵان ڕەوان دەکرد، تاکو هەواڵی

حاڵی ئادیاری ئەوماڵەیان بۆ بێنن، ئەوجا ئەوانەیان بۆ خاوەن ماڵەکە ئاشکرا دەکردو دەیانگوت: ئەمە لەو کارانەیە کە بەتەنێ ئەوان بۆیان هەیە سەری پێدا بگرن.

بەڵێنیان بە پیاوێك دا کە بەتەمای موڵکیان کرد بو پیاوانی پیـواری پـێ پیشان بدەن، جا داری درێژیـان دروسـت کرد، خـەڵکێکیان دانا لەسـەری بڕوا وەکو ئـەوەی بە گۆی شوشە گەمـەی بکا، وایان کرد بەسـەر کێوی (المـزة)دا بـڕوا، ئـەو مەڵخەڵـەتاوەش لـە دوورڕا دەیدیـت خـەڵکانێك لـەدەوری کێوەکـە دەسـوڕێنەوەو پێیەکانیشـیان لـەزەوی بـەرزن، جـا پـارەو مـاڵێکی زۆریـان لێستاندو، لەدوایش مەسەلەکەی بۆ ئاشکرا بو.

١٥٦

ساختەیان لەگەڵ یەکێکی دیکەش کرد کە ناوی (قەفجەق) بو، پیاوێکیان ناردبوە ناو گۆڕەکی و قسەی دەکرد، وایان تێگەیاند کە مردو قسـان دەکەن، جا هێنایانە گۆڕستانەکانی (باب الصغیر) بۆلای پیاوەکەو نزیکیان نەخستەوە، بەڵکو هەر لەدورڕا تاکو بەرەکەتەکـەی بەسـەردا بڕژێ! وە گوتیان ئـەوە داوای کۆمەڵە پارەیەکی کردوە، قەفجەق گوتی: شێخ کەشفی پەنهانی هـەیـەو دەزانـێ گەنجینەکانی من هێندەیان تێدا نیە، جا قەفجەق نزیك بۆوەو موەکەی ڕاکێشاو ئەو پێستە بزنە هەڵقەتا کە لە پیستی کابرایان چەسپ کردبو.

هەروەها دکتۆر موحەممـەد حوسـێن دەڵـێ: پێنـاو کەسێکەکە گیانییان دەڵێن ئامادەییەکی ڕێختـی تێدایە دەیڕەخسێنێ تا ببێتـە ئامڕازێك لەوێڕا پێوەندی بکرێ، زۆربەی کات ئەو پێناوە فێڵ وتەڵەکەبازێکی گەڕەوەو

ساختەچیەکی ئەقۆڵا ئەبێ، ئەوەشی ئاشکرا کردوە کە چۆن زۆر لەو پێناوانە نە ئاکاریان هەیە نە ئایین، بەڵکو گیانیەکان هیچ لەو شتانە بۆ پێناو بەمەرج ناگرن، کارەساتێکیشی باس کردوە راستەوخۆ بەسەر خۆیدا هاتوە، پاش لێکۆڵینەوەی بابەتەکەش لای رون بۆتەوە کە پێناوەکە ساختەچی‌و تەڵەکەبازو درۆزن بوە.

هەروەك ئەوەی رون کردۆتەوە کە هەندێك لە ئامادەبوان لەگەڵ گیانهێنەکان رێك کەوتون و چۆن وە ئاگادەبن لە هەڵبژاردنی ئەوان کەسانی رێگەیان پێ‌ئەدرێ لەم جۆرە کۆڕانە ئامادەبن و چۆن بیانو پاساو بۆ کەوتنەکەیان، دێننەوە، کاتێك کەسانێکی زیرەك و هۆشمەند لە نێو ئامادە بواندا بن.

بەکارهێنانی جنۆکەو شەیتانان:

هەروەها دکتۆر موحەممەد موحەممەد حوسێن بە درێژی لە بارەی رێگەی یەکەم دواوە، کە گیانیەکان وا هەڵدەبەستن کە گیانەکانی پێ ئەهێنن کە

رێگەی ساختەکاریی و درۆو بەکارهێنانی ئاوازی کاریگەری دەرونی و فرت و فێڵی زانستیە.

هەر تەنها ئاماژەیەکیشی بۆ رێگەی دوەم کردوە، کە بریتیە لە بەکارهێنانی جنۆکەو شەیتانان، منیش وای بۆ دەچم زۆرینەی بانگەشەکانی هێنانی گیانان لەم جۆرەیە.

هێنانی گیانان بانگەشەیەکی کۆنە:

بەم شێوەیە دەزانین ئەم بانگەشەیە نوێ نیە، بەڵکو کۆنەو یەکجار کۆنیشە، پێشتر باسی ئەوەشمان کرد چۆن هەندێك خەڵك پەیوەندییان بە جنۆکان دەکرد، بەڵکو کتێبە متمانەدارەکان باسی ئەوان کەسانەمان بۆ دەکەن کە دەڵێن گیانی مردوان پاش مردنێ بۆ ژیان دەگەڕێتەوە، ئیبنی تەیمیە لە (جامع الرسائل ١٩٤-١٩٥)دا دەڵێ: (خاوەن حاڵەشەیتانیەکان لە بێبڕواو موشریکان و جادوگەران و هاوەشێوەی ئەوان، هی وایان تێدایە ئەگەر یەکێکیان لێ بمرێ، بیرو باوەڕیان وایە لە پاش مردنێ دێتە لایان و لەگەڵیان دەئاخێوێ و قەردەکانی خۆی دەداتەوەو، راسپاردەکانی لای بۆ خاوەنەکانی دەگێڕێتەوەو وەسیەتیشیان بۆ دەکا، بەهەمان ئەو شێوەیەی زیندێتی دێتە لایان، جا ئەوە شەیتانە لەوێنەی وی خۆی رانواندوەو، ئەوانیش وا گومان دەبەن کە خۆیەتی).

ئەزمونی هاوچەرخێك:

ئەم ئەزمونە بەسەر ئەحمەد عیززەدینی بەیانونی نوسەردا هاتوە، لەکتێبی بڕوا بەفریشتان باسی کردوەو، منیش بە چاکم زانی بە دەقی خۆی رایگوێزم، لەم بابەتە دەڵێ:

ئەو باسە هەڵبەستراوەی هێنان و ئامادەکردنی گیانان دەمێك بو لە رۆژاوا

رۆژهەڵات بیری خەڵکی خەریك کرد بو، جا بەزمانی جیاجیا زۆر وتاری لە بارە

نوسران و لە گۆڤارە عەرەبیو بیانیەکان بڵاوکرانەوە، هەروەها گەلێك کتێبی لەبارە نوسراون و، تۆژەران لێیان کۆڵیەوەو، ئەزمونداران ئەزمونەکانیان، لە پاشاندا هۆشمەندەکان گەیشتنە ئەوەی کە تەنیا درۆو بوختانەو. بانگەشەیە بۆ کوفرو تۆغیان.

ئەرگیان هێنانەی هەڵیدەبەستن درۆو دەلەسەو خەڵەتاندنە، ئەوانەی پێشیان دەڵێن گیان هەر شەیتانەکانن گەمە بە مرۆڤ دەکەن و هەڵیاندەخەڵەتێنن.

لە توانای کەسیشدا نیە، گیانی یەکێکی بانگ بکاو بیهێنێ، چونکە گیانەکان لە جەستە دادەبڕێن، دەچنە جیهانی بەرزەخ.

ئەرجا یا لە نیعمەت و خۆشیدا دەبن، یا سزاو ئازاردان، زۆر لەوەش خەریکترە بە حاڵی خۆیەوە کە گیان هێنەکان باسی دەکەن.

منیش بۆ ئەم مەسەلەیە بانگ کرام، لەلایەن ئەو گیانانەوەو، بە خۆم زۆر بەدرێژی تاقیم کردەوەو ئەزمونادم و، بۆم دەرکەوت درۆو خەڵەتاندنە، هەندێك شەیتان قەشمەریو گاڵتەی پێدەکەن و ئەنجامی دەدەن، مەبەستیشیان هەر گومراکردن و خەڵەتاندنی خەڵکیەو دەیانەوێ دۆستایەتی هەندێکیان بۆ خۆ ڕاکێشن.

سەرەتای ئەزمونەکە:

پێش زێتر لە دەساڵان پیاوێکم دەناسی وای هەڵبەستابو کە جنۆکان بۆ

کاروباری چاك لەراژەی مرۆڤ بەکار دێنێ، بەهۆی پێناوێکی مرۆڤ.

ئەشیگوت بە هۆی خوێندنەوەو زیکری دور و درێژ بەمەگەیشتوە کە

کاتێکی زۆری تێدا بەسەر بردوەو، هەندێك کەسی شارەزا لەو (زانستە) فێریان کردوەو پێیان نیشان داوە!

رۆژێك پێناوەکە هاتەلام ئەوەم پێ رابگەیەنی فلانە پیاو فلانە ژن لە جنۆکان بۆ قسەیەکی گرنگ منیان ئەوێ وئەسکەوتێکی مەزنی بۆ من تێدایە، منیش لە کاتی دیاریکراودا پشت بەخوا زۆر بە شادیەوە چوم بەڵکو لەم ئەزمونەدا شتێکی نوێ فێربم.

خەڵەتاندنەکە چۆن دەستی پێ کرد؟

یەکەم شێوازی خەڵەتاندن کە لەگەڵەمن بەکارهات، ئەوە بو کە چۆنیەتی گیان هێنانەکە، داوای لێخۆشبون و (لا الە الا اللە) گوتن و یادادوەری بو، ئەمەش لە سەرەتادا وای لە مرۆڤ دەکرد وابزانێ ئەگەڵ گیانە بەرزو راستگۆو بێگەردەکاندا ئەدوێ.

لە ماڵی پێناوەکە چومە ژورێو، بەتەنێ جێیان هێشتین، ئەو لەسەر نوێن دانیشت، بە ئاماژەی وی دەستم بە (استغفر الله) و (لا اله الا الله) گوتنێ کرد، هەتا بۆرژا، ئەوجا من هەستام و لەسەر نوێنەکە درێژم کردو، چۆنی فێرکردبوم دامپۆشی، جا ئەنگێکی هێدی هاتە گوێم و خاوەنەکەی سلاوی لێ کردم و زۆر

بەگەرمی بەخێرهاتنی کردم و خۆشحاڵی خۆی بە من دەربڕی‌و، خۆی پێناساندم، کە ئافەریدێکە، گوایە نە لە فریشتانەو، نە لە جنۆکانە، بەڵکو ئافەریدێکی دیکەیە لە جۆرێکی‌تر، بە فەرمایشتی خوای گەورە: (کُن) ببە، هاتۆتە بون.

جا وای هەڵدەبەستا گوایە جنۆکە لە فەرمانی وی دەرناچن و، بۆ فەرمان وەرگرتن لەنێوان ئەو وخودای بەرزدا تەنها چوار پێناو هەن، کە پێنجەمییان جیبریلە، ئەوجا دەستی کرد بە پیامەڵدانم و، دەیگوت: هەمو پەیوەندیەکی

خۆیان لەگەڵ مرۆڤ دەپچڕێنن و تەنیا بە دیداری من وازدێنن، بە قسەی ئەوان گوایە من لەو سەرلەمەدا خاوەنی تایبەتمەندێتیم و شوێن چاوەدێری خودای بەرزم، هەر خودای بەرزیش بۆ هەندێ منی هەڵبژاردوە.

جا بەڵێنی زۆر بەپێزی پێدام، کە شتی زۆر سەیرو سەمەرەی تێدا بو.

منیش خۆم دابەدەست ئەو ئەزمونە نوێیەو بانگەشەخەڵەتێنەو پشتم بەخودای بەرزو بەدەسەڵات بەست، هەر لەخودا دەپاڕامەوە لە خلیسکان بمپارێزێ‌و، بۆ رەوای رون رێنوێنیم بکاو، بەروناکی زانست رێگەی راستیم بۆ رۆشن بکاتەوە، سوپاس وستایشیش هەر بۆ خودای بەرز.

جا کە یەکەم دیدار کۆتایی هات و، بۆ دیدارێکی دیکە بانگێژی کردم، لە ژوانێکی‌تردا، پاشان هەر بەخۆی فێری خوێندنێکی کردم بۆ بەئاگاهێنانەوەی پێناوەکە.

هەرواش رویداو، پێناوەکە دانیشت و، چاوی هەڵپشافت، وەکو یەکێك لە خەوێکی قوڵ وەگاهاتبێ و نەزانێ چ رویداوە.

دوبارە لەژوانی دیاریکراو گەڕامەوە، دیدار دوای دیدارمان هەبو بۆ ماوەیەکی درێژ، لەهەر چاوپێکەوتنێك، زێتر بەڵێنی باشی پێ دەدام و، ئەو داهاتوە جوانەی بۆ وەسف دەکردم کە چاوەڕێم دەکا، لەگەڵ ئەو سودە مەزنەی کە ئوممەت لەسەر دەستی من دەیبینێ.

پەرەسەندنی بابەتەکە:

مەسەلەکە گوڕاو پەرەی ستاند چو، لە هەر دیدارێکدا چەندین گیان دەهاتنە سەردانم، جا هەندێك زیکری پێشین هەبوایە یان نا، جار هەبو لەگەڵ پێناوەکەی لەسەر نانخواردن بوین، یا خەریکی چاخواردنەوە بوین، وەکو

هەمو جارێ دەبوژاو، سەری بەلای پێشەوەدا لار دەبوەوەو چەناگەی لە سینگی دەچەقی. جائەو میوانە کە خۆی بە فریشتە یان جنۆکە یا هاوەڵێکی پێغەمبەرﷺ یا یەکێك لە ئەولیاکان دادەنا، بەشێوەیەك لەگەڵم دەناخاوت کە مۆرکی رێزو قەدرو و پیرۆزمەندی سەردانەکەی منی پێوە دیار بو، جا مژدەی داهاتو و دواڕۆژی پیرۆزو درەوشاوەی پێ دەدام و دەڕۆیشت، بێجگە لەوی و بێجگە لەوی دەهاتن..

میوانەکان کێن؟

وەکو بۆیان هەڵدەبەستام، چەند یەکێك لە فریشتان و، چەند یەکێکی جنۆکان سەردانیان کردم، لەگەل ئەبوهورەیرە ﷺ لە هاوەڵان و کۆمەڵێك لە پیاوچاکانی وەکو ئەبولحەسەنی شازلی ﷺ، هەروەها لە زاناو پیاوچاکانی دیکە، کە گەواهی زانست و خواناسیان بۆ دراوە وەکو شێخ ئەحمەدی ئەرمانینی، هەندێك لەو زاناو پیاو چاکانەی من خۆم بە ژیان دیبومن و پاشان کۆچیان کردبو، باوکیشم یەکێك بو لەوان رەحمەتی خوای لێبێ.

جا پێشتر موژدەی ئەوەیان دامێ کە بابم سەردانم دەکا، لە کاتێکی ئەوان دیاریان کردبو، منیش زۆر بە پەرۆشەوە چاوەڕوانی ژوانەکە بوم.

کە کاتەکەی هات، رایان سپاردم بەدەنگ سورەتی (الواقعة) بخوێنم، منیش خوێندم، جا کە لێبومەوە، گوتیان: پاش ماوەیەکی کەم بابت ئامادە دەبێ، چی پێگوتی گوێی لێ رابگرەو، هیچ پرسیارێکی لێ مەکە!!!

سەرەتای هۆشیار بونەوەم:

پاش چەند خولەکێك ئەوەی دەیگوت گوایە باوکمە، هاتە لام و سلاوی لێکردم، شادمانی خۆی بە دیدارم دەربڕی، دڵشاد بو بەوەی پەیوەندیم بەو گیانانە کردوە، رایسپاردم چاوم لە پێناوەکەو خانەوادەکەی بێ! بە چاوی

سۆزو چاکەکاریەوە چاوەدێری بکەم، چونکە لەم رێیەوە نەبێ هیچ دەرامەت و داهاتێکی دیکەی نیە.

ئینجا بە درودی ئیبراهیمی کۆتایی بەقسەکانی هێنا، منیش نەمزانی کە

باوکم زۆر متوی دروودناردن بو بۆ پێغەمبەر ﷺ بەتایبەتی درودی ئیبراهیمی. سەیریش لەوەدا بو، شێوەزاری قسەکەرەکە تاڕادەیەك بەمەی باوکم دەچو. دوایێ سلاوی کردو رۆیشت.

جا پرسیارم لە خۆم دەکرد بۆچی رایانسپاردم هیچ پرسیارێکی لێ نەکەم؟

بێگومان ماستەکە مویەکی تێدایەو کارەکە رازێکی تێدایە.

ئەو نهێنیە پەنهانەی ئەوکاتی بۆم ئاشکرا بو ئەوە بو کە باوکم نیە، بەڵکو هاودەمە جنۆکەکەیەتی، کە بەدرێژایی ژیان لەگەڵیدا بو، کە هاتۆتە لام دەنگی خۆی بە ئی‌وی چواندوەو تایبەتمەندێتیەکی ئەویشی هەڵگرتوە، رایانسپاردم کە هیچ پرسیارێکی لێ نەکەم، چونکە ئەو هاودەمەو جنۆکەیە هەرچی دەربارەی بابم بزانێ‌و ئەزبەری کردبێ، هێشتا ناتوانێ هەمو ئەو وردەکاریانە ئەزبەر کا کە کوڕ دەربارەی باوکی دەیزانێ، جا ئەوەکو پرسیارێکی لێ بکەم، وەلامی پێ نەبێ‌و مەسەلەکە ئاشکرا بێ.

لە دیدارەکانی داهاتوم لەگەڵ کەسانی دی شێوازیان گۆڕی، هەتاکو کاتی رۆیشتن ناوەکانیان پێ نەدەگوتم، ئەوجا هەریەکە دەیگوت: من فلانم، جا سلاوی دەکردو یەکسەر دەڕۆیی.

نهێنی ئەو مەسەلەیەش هەر ئەوەیە کە باسم کرد؛ ئەگەر یەکێکیان خۆی پێ ناساندبام، کە پیاوێکی زاناو شارەزاشە، منیش گرفتێکی زانستیم لەگەڵی بتۆژیباوە، لەوەلامدانەوە دەستەوسان دەبو و کارەکە ئاشکرا دەبو.

جارێکیان یەکێك هاتە لام و لە بابەت موباحێتی دەرخستنی روی ئافرەت گفتوگۆی لەگەڵ کردم، کە گوایە عەورەت نیە، منیش وەڵامم داوە، جا وەڵامێکی دامەوە بۆنی زانستی پێوە نەبو. ئینجا مشتومڕی نێوانمان توند بو.

پێم گوت: بە چی وەڵامی گۆتەی ئەو فەقیهانە دەدەیەوە کە دەڵێن: روی ئافرەت عەورەتە، لە ترسی گەندی دەبێ داپۆشری؟

مشتومڕەکەمان بەبێ هیچ ئەنجامێك تەواو بو، ئەوجا پێی گوتم کە ئەوە شێخ ئەحمەدی تەرمانینیەو، رۆیشت.

منیش گومانم لەوەدا ئەما کە درۆیە، چونکە شێخی ناوبراو لە گەورە فەقیهەکانی شافیعییانەو، ریزدارانی شافیعییانیش دەڵێن: ئافرەت هەموی عەورەتە، هەر چەندە پیرەژنێکی رزاوەش بێ، جا ئەگەر ئەوە شێخی ناوبراوبایەو، کە لەجیهانی بەرزەخدایە شتی نوێی بۆ ئاشکرا ببوایە، پێی دەگوتم و بەڵگەکانیشی نیشان ئەدام.

بەڵام ئەوە درۆو خەڵەتاندنەو، ویستێکە بۆ گومراکردن، ستایش و سوپاس بۆ خوای بەرز کە رینوێنی کردم و لەسەر راستیو رێنوێنی جێگیری کردم، چونکە رو دەرخستنی ئافرەتان، بە تایبەتی لەم سەردەمە گەندەڵەو لەم کۆمەڵە نەخۆشەدا کارێکە مرۆی خاوەن هۆش و دین پەسندی ناکا.

دەرکەوتنی راستی:

جار لەدوای جار و ئەزمون لەدوای ئەزمون روی راستیەکانم زیاتر بۆ دەردەکەوت، تاکو دڵنیا بوم لەوەی مەسەلەکە هەموی درۆو بۆختانەو تەڵەکەو تۆغیانە، هیچ بناغەیەکی پارێزکاری نیەو چ کۆڵەگەیەکی دینیشی لەبەر نیە، چونکە ئەو پێناوەی هێندە گرنگی پێ دەدەن و، بە چاك چاودێریکردنی و رێزلێنان راسپێری دەکەن، بابایەکی نوێژنەکەرەو. فەرمانی نوێژکردنیشی

پێناکەن، ردێنی دەتاشێ پێی ناڵێن بەریدەوە.

هەروەها ماڵی خەڵکی بە ناهەق دەخوا، بە هۆی بەڵێنی خەڵەتێنەرو هیچ داهاتێکی دیکەشی نیە لەم رێیە پیسەوە نەبێ.

پیاوێك هاتە لام پاش ئەوەی بە پەیوەندیەکەمی زانیبو بەو پێناوە گلەوگازاندەی ئەوەی لەلا دەکردم کە هەڵیخەڵەتاندوەو. سێسەد لیرەی سوری لێ خواردوەو، ئەویش زۆر هەژارو ئاتاجە.

جا زۆرم لە پێناوەکە کرد ماڵەکەی بۆ بگێڕێتەوە، ئەویش ئیشەکەی ئەنجامدا، چونکە بەخۆی و بەشەیتانەکان لەسەر مانەوەی پەیوەندیم لەگەڵیاندا سور بون، سەرەڕای ئەمەش پێناوەکەو خێزانەکەشی لە زۆربەی کاروبارییاندا ژیانیان هەر لەسەر درۆیە.

کۆتایی:

جا پاش ئەوەی مەسەلەکەم تەواو لەلا ئاشکرا بو، ئەو گیانانە هەوڵیان دا رێبازی گەفوگوڕم لەگەڵدا بگرنەبەر، بەڵام سوپاس بۆ خوای بەرز ئەوە هیچی

له دڵ نەلەرزاندم.

لەم ماوە دورو درێژەشدا دو پەڕاوی گەورەم نوسیبوو کە زۆریەی ئەو قسانەی گرتبوە خۆ کە لەم ماوەیەدا لە گەڵیان کردبوم، کاتێ کە تەواو ناحەقەکەشم لەلا رون بۆوە بە شێوەیەکی حاشا هەڵنەگر بۆم ئاشکرا بو، پەیوەندیم لەگەڵیاندا بڕیو، بەحوکمی خۆم حوکمم لە سەردان و، ئەو دو پەڕاوەشم سوتاند کە بە درۆودەلەسان پڕ ببووە.

ئەو گیانانەش کە بانگەشەی ئەوە دەکەن گیانی هاوەڵان و ئەولیاو پیاو چاکانن، هەمویان شەیتانن و بڕواداری هۆشمەندو زیرەك تابێ پێی هەڵخەڵەتێ.

١٦٥

هەمو ئەو وێنەو شێوازانەش کە گیانهێنەکان لێی راهاتون درۆو ناهەقە. جا چ شێوازی پێناو بێ کە ئەمن باسم کردو وەکو ئەزمون پێیدا تێپەڕیم، یا شێوازی مێزو فنجان بێ، کە هەندێك لەوانی تاقیان کردۆتەوە باسیان بۆ کردوم و گەیشتونەتە هەمان ئەو ئەنجامەی کە من پێی گەیشتبوم.

سەیریش لەوەدایە، پاش ئەو روداوە هەندێ کتێبم خوێندەوە کە لەو بابەتە دەدوان، دیتم هەر کەسێکی تێگەیشتو و ژیرە گەیشتۆتە هەمان ئەنجامەکانی من و حوکمیان لەبارەی ئەو گیانانە ئەوە بوە کە هاودەمی جنۆکەکانی ئادەمیزادن، هەروەکو سوپاس بۆ خودا، پێشتر منی رێنوێنی کردبو.

منیش بەو قسانەم ئەو ئامۆژگاریەم گەیاند کە لەسەر شانم بو، خوداش

ڕێنوێنە بۆ ڕاستەڕێ.

ترکزەیی ئەم بانگەوازانە:

ئەو بانگەوازانەی گوایە توانای هێنانی گیاناتیان هەیە، لەلایەن شەیتانەکانی جنۆکەو مرۆڤ، بۆ گەندکردن و شێواندنی دین قۆزراوەتەوە، چونکە ئەو گیانانەی دەهێنرێن کە لەڕاستیدا شەیتانەکانن قسەی وا دەکەن کە دین تەفرو تونا دەکەن و هەندێك ڕێ وبیروبۆچونی نوێ دێنن لەگەڵ ڕەواو ڕاستی تەواو ناکۆك و دژن، جا لە یەکێك لەو کۆڕانەدا گیانەکە (شەیتان) وای هەڵبەستا لەسەر زاری پێناوەکە کە جیبریل لەو کۆڕەدا ئامادەیە، کە زانی ئامادەبوان جیبریل ناناسن، گوتی: (ئەی جیبریل ناناسن کە قورئانی بۆ موحەممەد دادەبەزاند؟! ئەو ئەم کۆبونەوەیە پیرۆز دەکا)، هەروەها دکتۆر موحەممەد موحەممەد حوسێن، لە گۆڤاری (جیهانی گیان)دا، لە وتارێك بە ناوی (ئاخاوتنی گیانی گەورە هوایت هۆك) ئەمە ڕادەگوێزێ: (پێویستە لەم بزوتنەوەدا یەك بگرین، لەم دینە نوێیەدا، دەبێ خۆشەویستی باڵی بەسەرماندا

بکێشی، هەروەها پێویستە توانای خۆگرتن وتێگەیشتنمان هەبێ. پەیامی من (لێرەدا هەر گیانەکەیە قسە دەکا واتە شەیتان) ئەوەیە کە دڵی بێبەشان بدەمەوەو، هاوکاری مرۆڤ بکەم تا لەدەرونەوە خۆی لە خوای بەرز قوتار کا: (ڕاست دەڵێ، ئەمە پەیامەکەیەتی: کەوا لە مرۆ بکا کوفر بەخوا بکا) مرۆڤ خواوەندێکە بەرەگەزەکانی زەوی داپۆشراوە، (بەم شێوەیە مرۆڤ پڕ با دەکاو

درۆی بۆ دەکا، تاکو گومڕای کا) جا مرۆڤ پەی بەوە نابا چی لە تواناdا هەیە، هەست بەبەشە فریشتەییە خوداوەندیەکەی خۆی دەکات، گیانایەتی لە ڕێبازەکانی دی توانای زیاتر دەبێ بۆ دامەزراندنی دینێکی فراوانی نوێ بۆ هەمو جیهان).

هەر لە هەمان گۆڤارەوە پێناسەیەکی ئەو ڕێکخراوە دەگوازێتەوە کە بۆ ئەم مەبەستە دامەزراوە: (ئەم ڕێکخراوە بۆ هەمو مرۆڤایەتیە، لە میانەی ئەمەوە دانیشتوانی جیهانی گیانی، شێوازێکی تازەی ژینمان بۆ ڕون دەکەنەوەو، بیرۆکەیەکی دیکەمان دەدەنێ لە بارەی خوداو ویستی خودا، ئەوان ئاشتیو دڵنارامی و ئاسودەیی دەڕون و دڵمان بۆ دەهێنن. بەربەستی نێوان میللەتان و تاکەکان و نێوان بیروباوەڕو دینەکان دادەڕوخێنێ، (بەم شێوەیە)... ئەندامێتش لەم ڕێکخراوەدا بە چاوپۆشینە لە نیشتمان یا ڕەنگ یان دین یا ڕاڕەوی ڕامیاری).

گیانەکان وا هەڵدەبەستن گوایە پەیامبەری ڕەوانەکراون لەلای خودا، دکتۆر باسی ئەوە دەکا کە موحەممەد فەرید ڕەجدی لەم گیانانەوە (واتە شەیتانەکان) دەگوازێتەوە کە دەڵێن: (ئێمە لەلای خودا ڕەوانە کراوین، هەروەکو پێغەمبەرانیش لە پێش ئێمە ناردراون، بەڵام ئەوەندە هەیە دەستورەکانی ئێمە لە هی ئەوان باڵاترە، خودای ئێمە خودای ئەوانە، بەڵام خوداوەندی ئێمە دیارترە لە خوداوەندی ئەوان و سیفەتی مرۆڤانەی کەمترەو سیفەتی خوایانەی

زێترە...ناکەوێتە بەر هیچ بیروباوەڕێکی مەزهەبیو، بەبێ بینین و ڕامانیش هیچ

ئەستورێك قبولْ ناكات كە پشت بە زێری نەبەستێ).

هەروەها ئەوانە وایان هەڵبەستاوە كە پێغەمبەران تەنها هێندێك پێناون كە پلەی پێناوێتیان بەرزە، ئەو پەرجوانەی لەسەردەستی ئەوانیش روی داوە تەنیا برتیین لە دیاردەی گیانی، هەروەكو ئەو دیاردانەی لە زۆری گیانهێنان رودەدەن، هەروەك وا هەڵدەبەستن كە دەتوانن هەمو ئەوان روداوان سەرلەنوێ دووبارە بكەنەوە لەو گیانانەی دراونەتە پاڵ مەسیح، هەندێك رۆژنامەش شالاّوی بانگەوازی گەورەیان سازكرد، كە یەكێك لە گیانهێنەكان لە ئەمریكا دەتوانێ هەمان پەرجوەكانی مەسیح ئەنجام بدا، سۆما بۆ كوێران دەگەڕێنێتەوەو دوان بۆ لالآن و شەپلەلێدراو دەخاتەوە جوڵە، هێندەی ماوە بزانی ئەو دكتۆرە هەڵبەستراوە منداڵێكی دەساڵانەو ناوی (میشێل)ە، كە نەخۆشێك دێتە لای پەنجەكانی خۆی لەسەر دادەنێ‌و بە هەندێك دوعاو گوتنێ دەكەوێتە بۆڵەبۆڵ و، پەرجوەكە دێتە ئارا، دەشڵێن ئەو منداڵە ئەو بەهرە گیانانیەی لە باپیەوە بۆ بەجێماوەو، هیچ پارەش وەرناگرێ لە پای ئەو نیشانەی دەیكات، (سەیری پاشكۆی رۆژنامەی (القبس)ی كوێتی بكە ١٩٧٧/١٠/١٧)، مەسەلەی میراتگری ئەو منداڵەش بۆ ئەم جۆرە كارانە لە باوكیەوە، چیرۆكێكمان دەهێنێتەوە بیر كە لە هێندێك ناوچەی فەڵەستین دەگێڕدرێتەوە، دەڵێن پیاوێك كە چاكی‌و خۆپارێزی دەردەخست، كاروباری سەمەرەی دەكرد، لەو كاتی نە تەیارە هەبو نە سەیارە، ئەوجە ئەو كابرایە لە شەوی عەرەفاتێ بەرەو حەج بەرێ دەكەوت، رۆژەكەی دەگەڵ حاجیان بەسەردەبردو، نامەی خزم و خۆێشی وانی پێ دەگەیاندن و، وەرامنامەی لێ وەردەگرتن و لەشەوەكەی دی دەگەڕاوەو ئەمانەشی دەگەیاندە خزم و

دۆستان، گەلێك خەڵك باوەڕیان بە پیاوچاكیو خێرمەندی ئەو پیاوە هەبو، هەر

چەندە كە ئەچوە حەجیٚ بە تەواوی حەجەكەی بەجیٚ نەدەگەیاند، تەنانەت كاتی پێویست لە میناداد نەدەماوەو شەیتانیشی ڕەجم نەدەكرد، پاشان خودا ویستی ناڕەوای ئەو پیاوە دەربخاو بە خەڵكی پیشان دا، كە لەسەرەمەرگدا بو، كوڕە گەورەكەی گاز كردو پێی گوت: ساڵانە لە شەوی عەرەفات وشترێك دیٚ و بەرەو كێوی عەرەفات هەڵی دەگریٚ، جا كە وشترەكە هات وكوڕە سواری بو بەینێكی هاژۆت ڕاوەستاو دەگەڵ كوڕەی كەوتە قسان و پێی ڕاگەیاند كە شەیتانەو باوكی ئەویش دەیپەرست و سوژدەی بۆ دەبرد، ئەمیش لە پای هەندیٚ ئەم جۆرە ڕاژانەی پێشكەش دەكرد، بەڵام كە كوڕەكە سوژدەی بۆ نەبردو خۆی بەخودا لێی پەنادا، لە بیاباندا جێی هێشت و بە قەدەری خودا گەڕایەوەو ڕاستەقانی باوكە كافرەكەی دەرخست، (ئەلبەیانونی) لە كتێبی (الملائكة)دا كورتتر لەمە ئەم چیرۆكەی هاوردوە.

ئایا دەكریٚ گیانەكان بهێنرێنەوە؟

گۆواری (سانیتفیك ئەمێریكان)، پاداشێكی ماڵی زۆر تەرخان كرد، بۆ هەر كەسێكی بیانویەك بۆ ڕاستی دیاردە گیانیەكان بهێنیٚ، تا ئێستاش ئەم پاداشتە لە گۆڕێیەو كەسێك وەدەستی نەهێناوە، هەر چەندە لەئەمریكادا گیانانیەكان بڵاون و لێهاتویی و دەسەڵاتیشیان هەیە.

پاداشێكی دیكەش چۆتە پاڵ هەمان ئەم پاداشە كە دینینجەری جادوگەری

ئەمریکایی بۆ هەمان مەبەست تەرخانی کردوەو تا ئێستا کەسێک وەدەستی نەهێناوە.

بەڵام ئایا هەڵوێستی ئیسلام لە ئاست هێنانی گیانی کۆچکردوان چیە؟

رامان لەو دەقانەی لەم مەسەلەیەدا هاتون وا لە توێژەر دەکا بەدڵنیاییەوە بڵێ ئەمە مەحاڵە، خودای بەرز هەواڵی پێداوین گیان لە جیهانی پەنهان دایەو

چ رێیەک نیە بۆ پەی پێ بردنی ﴿ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً: لە بابەت گیان پرسیارت لێدەکەن، بڵێ: گیان شتێکە تەنیا پەروەردگارم لێی ئاگایەو، ئێوە هەر زانستێکی کەمتان پێ بەخشراوە ﴾ (سورة الإسراء/٨٥).

هەروەها هەواڵی داوە کە خودا لە کاتی مردندا گیانان دەکێشێ ﴿ اللَّهُ يَتَوَفَّى الأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى: خودا لەکاتی مەرگدا گیانانێک دەستێنێو ئەوکەسەی لە خەوی خۆیدا نەمردوە، جا گیانگەلێک دەکێشێ کە فەرمانی مەرگیان بۆ هاتوە، ئەوانی دیکەش تا سەردەمی دیاریکراو رادەگرێ ﴾ (سورة الزمر/٤٢).

خودای گەورە گیانەکانی بەفریشتان ئەسپاردە کردون، ئەگەر ئاشادو

بێباوەڕین، ئازاریان دەدەن و، ئەوەی چاکەکارو پارێزکاریش بێ لە نیعمەتی خودای دەهاوێن.

پێغەمبەریش ﷺ بۆی ڕون کردوینەوە، فریشتەی گیانکێشان چۆن چۆنی گیانان دەکێشێ و پاش مەنگی چیان لێدەکا.

کاتێك گیانەکانیش لەلای خوداوە گیرا بن، بە پارێزەری بەهێزو لێزان راسپێردراون و، ناتوانن بەملاو بەولادا بچێ و هەڵبێ، چ جای ئەوەی بێتە لای ئەوانەی گەمە بە هۆشی بەندان دەکەن.

هێندێکیش لەوانە دەڵێن گوایە گیانی یەکێك لە بەندە چاکەکانی خودای لە پێغەمبەران و شەهیدان هێناوە، جا چۆن ئەمانە بەهەشتی ئەمری جێ دێڵن بۆ

ژوری تاریکی گیانهێنان، خوای گەورەش پێی راگەیاندوین کە شەهیدان لە لای پەروەردگاریان زندون ﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ . : هەرگیز وا گومان مەبەن ئەوانەی لەرێی خوادا شەهید کراون، مردون، بەڵکو زندون و لەلای پەروەردگاری خۆیان ڕزق و ڕۆزی دەدرێن ﴾ (سورة آل عمران/١٦٩).

پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: ((أن ارواح الشهداء في حواصل طيور خضر تسرح في رياض الجنة، تأكل من ثمارها وتشرب من أنهارها وتأوي إلى قناديل معلقة في سقف عرش الرحمن: گیانی شەهیدان لە چکڵدانەی باڵندەگەلێکی سەوزدان، لە

میرگەکانی بەهەشتیدا ئازادن و چینە دەکەن، لە بەروبومی بەهەشت دەخۆن و لە روبارەکانی دەخۆنەوە، لە چراگەلێکی هەڵواسراو بە عەرشی خودای میهرەبانیشدا دەحەوێنەوە)). جا چۆن تەڵەکەبازانی سەردەم وا هەڵدەبەستن کە گیانی ئەوانە دێنن؟ ﴿ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾.

گومانێك و وەڵامێك:

دەڵێن جا چۆن پاساوی ئەوە دەدەنەوە کە گیانەکان شارەزای ئاکارو کردەوەی ئەو کابرایەن کە گوایە لەنێو جەستەی ویدا بونە؟

دەڵێین ئەوەی هەڵدەبەستن کە گیانە، لە راستیدا شەیتانە، رەنگە ئەو شەیتانە هەمان ئەو هاودەمە بێ کە لەگەڵ مرۆڤ دایە. باسی ئەو دەقانەشمان کرد کە بەڵگەن لەسەر ئەوەی هەمو مرۆڤێك شەیتانێکی هەیە، جا ئەم هاودەمەی هەمیشە لەگەڵ مرۆڤ دایە، گەلێك شتی لەبارەی ئاکارو نەریت و سیفەتەکانی دەزانێ‌و خزم و دۆستانی دەناسێ.

کە تاقی دەکرێتەوە، زۆر بەئاسانی دێتەگۆو وەلامان دەداتەوە، ئەگەر بشگوترێ چۆن ئەو وەرامە زانستییانە لێك دەدەنەوە کە هەندێك جار لە گیانانەوە گوێ بستیان دەبن، دەڵێین: پێشتر ئەوەمان رون کردەوە کە شەیتانەکان و جنۆکە توانای زانستی وایان هەیە بتوانن وەڵام بدەنەوەو سود بگەیەنێ.

بەلأم سودێك كە گومڕاكردنێكی گەروەی لە خۆ حەشار دابێ، چونكە ئەوان بە بڕێكی دیاریكراو نەبێ سودمان پێ ناگەیەنن، تەنها بۆ ئەوەی متمانەیان پێبكەین و ئینجا كویان بوێ ئاوا بەرەو خراپەو گومڕایی ئاڕاستەمان بكەن، كە لە دونیاو لە قیامەتدا توشی مەشبسەریمان بكەن.

دەستبەرداری شەیتانەكان لە شوێنكەوتەكانیان:

ئەوانە كە(گیانانی)یان پێ دەگوترێو وا هەڵدەبەستن گوایە گیانان دەهێنن و چارەسەرییان پێدەكەن، درۆزنن، ئەو گیانانەش لە شەیتان بترازێ چی دیكە نین، واش دەبێ شەیتانەكان واز لەوانە بێنن و روزەردو شەرمەزاریان بكەن، رۆژنامەی (القبس)ی كوێتی لە پاشكۆكەیدا، لە ١٩٧٨/٦/١٢ وتارێكی بلأو كردەوە، تێیدا هاتبو: لەم رۆژانەدا تێكڕای بەریتانیا لەبارەی (پیتەر گۆدوین)ی زانای گیانانی ئەدوێ، كە كۆمەڵێك بەهرەی گیانانی لە سنور بەدەری هەبو، بەهۆی ئەم بەهرانەوە دەیتوانی نەخۆشی گران چارە بكاو شتی ون بو بدۆزێتەوەو، گیانان رام كا بۆ راژەی مرۆڤ.

پیتەر گۆدوین توانایەكی ناوازەی هەبو، دەیتوانی لەیەك كاتدا لە زێتر لە شوێنێك بێ، بۆ نمونە جار هەبو هاورێكانی لە لەندەن دەیاندیت، هێندێكی دیكەش لەهەمان كات لە لیڤەربول دەیاندیت و، كەسانێكی دیكەش لە

مانشستەر، کۆمەڵی چوارەمیش بەدڵنیاییەوە دەیانگوت ئەلەویٚ بوەو نەلەویٚ، بەڵکو لەماڵی خۆیدا لەگەڵ ژنی ومنداڵەکانی دانیشتبو.

هەندیك جاریش، جەستە ئەثیریە جیاوازەکانی پێکەوە لە شوێنێکدا جەم دەبون، بۆ نمونە لەنێوان هاوڕێکانی دادەنیشت، لە ناکاو کەسێتیەکەی تری خۆی لە هەموان وەژور دەکەوت و، لەگەڵیان دادەنیشت و.. کەسێتی سێیەم دەهات و، چوارەم و پێنجەمیش لە پاشەوی، جا پیتەر گودوین دەبوە پێنج کەسێتی و لەگەڵ ئامادەبوان دادەنیشت و لەگەڵیان دەئاخێوی، یان لەنێو خۆدا پێکەوە قسانیان دەکرد، لەکاتێکدا کە هەمو سەرسوڕماو و واق وڕماون. .کتوپڕ پیتەر گۆدوین هەمو شتێکی لەدەست چو، بوە مرۆڤێکی ئاسایی، چی دی نەیتوانی نەخۆشان چاکاتەوەو، بزربوان وەدۆزیٚو، داهاتو ئاشکرا کا، یان گیانان بۆ ڕاژەی خەڵکی ڕام کا. تراژیدیای گۆدوین لە پارەوە دەستی پێکرد، کاتێك هەوڵیدا ئەو بەهرانەی خودا پێی‌داوە، بیانقۆزێتەوە بۆ دەستخستنی قازانج و سودی مادی... ئێستاش لە ڕابردوە نێزیکەکەی دەڕوانیٚو دەڵیٚ: ئەوی بەسەرەمن هات، لە خەیاڵاندا نەبو، گیانەکان لێم تورە بون و بەرەکەتی خۆیان لیٚ ستاندمەوە.

سەرەتای چیرۆکەکە:

چیرۆکەکە ئەوەیە کە پیتەر گۆدوین ساڵی پار هەوڵی‌دا، چەند بنکەیەك بۆ چارەسەری‌گیانی لە درێژی و پانی بەریتانیا بکاتەوەو، لەهەر شارێکی

گەورەی بەریتانیا بنکەیەك دامەزرێنێ، بۆیە بانگەوازێکی لە هێوارەنامەی (بۆنماوت) بلاوکردەوە، داوای مەشق پێکراوی توژینەوەی گیانیەکانی کردبو، بەدەوامێکی تەواو یا نیو دەوام، پرۆژەکەش داهاتێکی هەفتانە ٤٠ هەتا ٥٠

جونەیهی وەدەست دینێ.

پاش ئەوەی پیتەر گۆدوین بانگەوازەکەی بلاو کردەوە، داواکاری بەسەردا ڕژان، لەنێو ئەوانەی بەدەنگ داواکەیەوە هاتبون، نوسەرێکی تەمەن بیست و نۆ ساڵان بو، ناوی رۆبین لاسی بو، لەگەڵ ژنێکی شەست و پێنج ساڵان بە ناوی جین بارتلیت و پیاوێکی سی ساڵان کە ناوی ئارثەر جیفری بو.. بەڵام هەر کە پیتەر گودوین دەستی بە چاوپێکەوتنەکان کرد، گرفتی لە رێ پەیدا بون، رۆبین لاسی دەڵێ:

(سەیرم پێهات کاتێك ئامادەی دیدارەکە بوم، پیتەر گۆدوین بە خۆی لەوێ نەبو، ژنێکی پەنجاساڵانە چاوپێکەوتنی دەکردین و گەنجێك و ژنێکی تەمەن گچکەی زۆر جوان یاریدەیان دەدا.. پرسیارەکانمان بەسەر دابەشکرا، داوای وەڵامیان لێ کردین.. لە نێو پرسیارەکاندا ئەمانە هاتبون: ئایا لە ژینی خۆت قەتت گیان دیون؟ ئایا بڕوات بە ئەنجامی گیانان هەیە؟ ئایا تلیاك بەکار دێنی؟ ئایا پێشتر سەردانی نەخۆشخانەی نەخۆشیەکانی دەمارت کردوە؟ جا ژنە پەنجا ساڵانەکە پێی گوتین کە پیتەر گۆدوین بنکەیەکی گیانی لەهەمو

بەریتانیا دادەنیۆ بۆ چارەسازیگیانی ڕاماندەهێنیێ بە شێوەیەك بتوانین لەو بنکانەدا کار بکەین، پاشان خەڵکمان دەنێرێتە لا، بەمەرجێك لە پای هەر دانیشتنێك پێنج جونەیهی ئیسترلینی وەرگرین و، بەتێکڕایی ٤٠ نەخۆش لە هەفتەیەکدا چارەسەر بکەین. بەمەرجێك پیتەر گۆدوین نیوەی یەکەمین پێنج هەزار جونەیهی ئیستەرلینی بۆ خۆی هەڵبگریۆ نیوەکەی دیکەش بۆ ئێمە. زۆربەمان بە هەندیێ دڵسارد بوین، دەنگی نارەزاییش لە دژ ئەمە لەلایەن ئەوانەی داواکاریان پێشکەش کردبو بەرز بۆوە. زۆربەشمان پێش تەواو پڕکردنەوەی پسولەی داواکاری ژورەکەمان بەجیێ هێشت.

١٧٤

ئەوانە بە چاوی خۆیان دیتیان چی دەڵێن؟

لەگەڵ ئەوەشدا، هێندێکیان لیێ هەڵبژێردران و ڕێیان دان لە ژورێکی تر چاویان بە پیتەر گۆدوین بکەویێ، دیداری یەکەمین کەس ٢٠ خولەکی خایاندو ئەم کاتە بەرەبەرە کورت بۆوە: کە نورەی دوامین کەس هات دیدارەکەی هەر پێنج خولەکی خایاندو، لە کۆتاییدا چەند کەسێك هەڵبژێردرا تاکو پیتەر گۆدوین ڕاهێنانیان بگرێتە ئەستۆ.

یەکێك لەوان کەسانی هەڵبژێردران جین بارتلیت بو کە ئەندازیارێکی خانەنشینی دیکۆر بو، مێردەکەشی کە ناوی ئارثەر بارتلیت بو.. جین دەڵیێ:

(هیچ تێنەگەیشتم لەوەی پیتەر گۆدوین فێری دەکردم، هەردەم لەکاتی

مەشق کردندا شڵەژاو بو، بەم دواییەش، وانەکانی لەسەر کاسێت تۆمار دەکردو، تێیاندا دەربارەی ئاسۆکانی مرۆڤ لە ژیاندا دەئاخاوت. جارێکیان داوای لێمان کرد پەیکەرێکی لە قوڕ بۆ دروست بکەین لە مرۆڤ بچێ. خوێندنی هەندێك جەلجەلوت و شتێشی فێرکردین تا لەسەری بیخوێنین، بەڵام ئەوە هەموی بێسود بو. هەروەك پیتەر گۆدوین هەندێك تێبینیشی پێ گوتین، کە هیچی لێ تێنەگەیشتین).

هەروەها ئارثەر جیفری و ئەنجیلای ژنی لەو کەسانە بون کە هەڵبژێردرا بون، ئەنجیلا دەڵێ:

(لەسەرەتادا، هەستمان کرد کەشێکی زانستی وانەو موحازەرەکانی داگرتوە، بەڵام گۆدوین بەردەوام شڵەژا بو، بەرە بەرە کاریگەری خۆی لەدەست دەدا، تا پاش چەند رۆژێك بوە مرۆڤێکی ئاسایی وەك ئێمە، بەهرەی هیچ

توانایەکی لەرادەبەدەری پێ نەما. کاتێك هەستمان بەمەکرد، کە چیدی ئیشە سەیرەکانی لە پێش ئێمە ئەنجام ئەدا، بەڵکو وانەکانی لەسەر کاسێت تۆماردەکردن و، ئێمەش هەر لە کاسێت گوێمان دەدایێ بێ ئەوەی بیبینین، بۆیە هەمومان وازمان لە موحازەرەکانی هێناو ئەو خەرجیەشمان بڕی کە پێشتر دەماندایێو بەتێکرای دە جونەیهی ئیسترلینی بو بۆ هەر وانەیەك).

لە نوسینگەکەی لە باسنکسشوك لە هانز، پیتەر گۆدوین، ئەو پیاوەی

متمانەی گیانانی لە دەست دا گوتی: (پلانەکەم وا بو هێزە گیانیەکانی قوتابیانم پەرەپێبدەم، پاشان بڕوانامەیەکیان بدەمێ ئەوە بسەلمێنێ، تا بتوانن ئیش و کارەکانیان بکەن و، سودمەندبن و سودبگەیەنن، هەروەك منیش سود وەرگرم، لەگەڵ ئەوەشدا کە چەند نامەو پەیامێکی گیانیم پێ گەیشت، کە ئەو بەهرانەی خودا پێیداوم بۆ قازانجی مادی نەیانقۆزمەوە، بەلام من گوێم نەدایێ، تاوای لێهات پەرەبەرە تواناکەم نەدەما، تا بە تەواوی بزر بو، بەلام چۆن ئەوە روی دا، من تا ئێستا نازانم).

رای ئێمە لەسەر ئەم روداوە:

١- ئەوەی کە ئەو پیاوە هەڵی دەبەستا، گوایە گیانان دێنێ، هیچ بەڵگەیەکی لەسەر نیە، بەڵگەش بۆ ئەوەی کە شەیتانەکانی هێناون، ئەوەیە کە فەرمانی بە شوێنکەوتەکانی کرد پەیکەران دروست بکەن و جەلجەتوت و شتی دیاریکراوی بەسەردا بخوێنن، ئەمەش شەیتان رازی دەکاو خوداش تورە دەکا.

٢- ئەگەر بشڵێین ئەم گیانانە شەیتانەکانن، ئەو دیاردەیەمان بۆ شیکار دەبێ کە پیتەر لەیەك کاتدا لە چەند شوێنێکی جودا ئامادە دەبو، چونکە شەیتان دەتوانێ شێوەی خۆی وەکو مرۆڤ لێ بکا.

ئەم دیاردەیەش لەرابردو روی داوەو ئێستاکەش رو دەدا هەروەك لە شەڕی بەدردا ئیبلیس بەوێنەی سوراقەی کوڕی مالیك هاتە لای هاوبەشکاران،

ئیبنیتەیمیەش زۆرشت لەم بابەتە دەگێڕێتەوە. منیش هەندێکیانی لێ دێنمەوە تاکو خوێنەر بزانێ ئەوە لە زوەوە هەبوە. ئیبنی تەیمیە لە بارەی خۆی دەڵێ:(هەندێك لە هاوەڵانم گوتیان کە لە هێندێك تەنگانەی بەسەریان هاتبو هانایان وەبەر هێناوم، یەکێکیان لە ئەرمەنان ترسابو، ئەوی دی لە تەتەران ترسابو، هەریەکەیان دەیگوت کە هاواری منی کردوە، لە حەوای دیتومی دوژمنەکەیم لەکۆڵ کردۆتەوە. منیش (ئیبنی تەیمیە) پێم راگەیاندن، کە هەستم بەوە نەکردوەو کەسیشم لەکۆڵ نێوە نەکردۆتەوە، بەڵکو ئەوە شەیتان بوە، کە شێرکتان بەخودای بەرز کردوە بۆ هەریەکەتان خۆی رانواندوە تا فریوتان دا).

دەڵێ: (جا ئەمە بەسەر زۆر شێخاندا هاتوە لەگەڵ هاوەڵەکانیان، کە یەکێکیان هاواری شێخ دەکا، دەبینی شێخ دێ و ئاتاجیەکەی بۆ جێبەجێ دەکا، شێخیش دەڵێ: من بەمەم نەزانیوە، جا رون دەبێتەوە کە ئەوە شەیتانێك بوە).

هەروەها دەڵێ: (یەکێك لە هاوەڵانم بۆی گێڕامەوە کە هاواری دو کەسانی کردوە کە باوەڕی پێیان هەبوە، هەردوکیان لە حەوای هاتونە لای وپێیان گوتبو: دڵت باش بێ، ئێمە ئەوانەت لەکۆڵ دەکەینەوەو کاران دەکەین.

منیش پێم گوت: هیچ لەوە روی‌دا؟ گوتی: نەخێر، جا ئەوەش بەڵگەیە کە ئەوانە شەیتان بونە، چونکە هەرچەندە شەیتانەکان هەواڵی روداوێك یا چیرۆکێك بەمرۆڤ بدەن، چەند هێندە درۆشی لەگەڵ دەکەن، هەروەکو جنۆکە

لەگەڵ پێشبینەکان دەیانکرد).

٤ – شەیتانەکانی پیتەر دەستبەرداری بون، وەك چۆن ئەو شەیتانانەی خۆ دێننە سەر وێنەی شێخان واز لەو کەسانە دێنن کە وائەو بەڵێنی پاراستن و سەرخستنیان داوتی، هەروەك شەیتان دەستبەرداری راهیبەکە بو لەگەڵ ئەوەی بەڵێنی سەرخستنی پێدابو، ئەمەش ریسواکردن و سەرشۆڕکردنی کەسێکە کە تا دوێنێ جێی رێزی خەڵك بو.

٥ – پیتەر کە وای هەڵبەست گوایە ئەو گیانانە پاڵپشتێکن لە خوداوە، درۆیەو هیچ بەڵگەیەکی نیە.

١٧٨

جنۆکەو پیوارزانی

لـە نێـو خـەڵکێکی زۆر وا بـڵاوە کـە جنۆکـە پەنـهان ئەزانـن و، ئـەرژەنگی جنۆکانیش هەوڵ دەدەن ئەم بۆچونە هەڵەیە لەنێو خەڵکی بچەسپێنن، خودای گەورەش بـۆ خـەڵکی رون کـردەوە کـە ئـەم بانگەشـەیە درۆیـە، کـاتێك گیـانی سلێمان پێغەمبەری کێشاو هەر بەوەستاوی هێشتیەوە، ئەو جنۆکانەی کە بۆ سلێمان ﷺ رام و کەوی کردبون و لەبەردەستی کاریان ئەکرد، لە کارەکانیـان بەردەوام بون و، ئەیانئەزانی کۆچی کردوە هەتا مۆرانە ئەو گۆپاڵەی خوارد کە پاڵی وێدابو و، بەربوەوە، ئـەوجا لای خـەڵك رون بـۆوە جنۆکـە درۆدەکـەن و

پیوار نازانن: ﴿فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلاَّ دَابَّةُ الأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتْ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ: جا كاتێك سلێمانمان مراند، هیچ شتێك جنۆكەكانی لە مردنی وی ئاگادار نەكردەوە، هەتا مۆرانە داردەستەكەی ئەوی خوارد، جا كاتێك بەربۆوە، جنۆكەكان زانیان، ئەگەر پەنهانیان بزانیبا لەو ئەشكەنجە پەستەدا نەدەمان﴾ (سورة سبأ/١٤).

پێشتریش باس كرابو جنۆكە چۆن هەواڵی ئاسمانیان ئەدزی و، چۆن لە پاش ناردنی پێغەمبەر ﷺ ئێشكگرتن لە ئاسماندا پتر بوەو، كەم وا دەبێ جنۆكەیەك بتوانێ هەڵكشێ‌و گوێ راگرێ.

پێشبین و فاڵچیەكان:

بەم جۆرە مەزنێتی ئەو هەڵەیە دەزانین كە رەشۆكی خەڵك تێی دەكەون كە ئیتقاتیان بە هەندێك مرۆڤی وەكو فاڵچی و كاهینەكان هەیە گوایە پەنهان دەزانن، دەیانبینی دەچنە لایان و دەربارەی هەندێ شت پرسیاریان لێ دەكەن كە رویان داوە، وەك دزی و تاوان، هەروەها دەربارەی شتانێكیش لێیان دەپرسن كە رویان نەداوە داخۆ چی بەسەر خۆیان و منداڵەكانیان دێ، خاوەن پرسیار و پرسیارلێكراویش دڵساردو شەرمەزارن، چونكە تەنها خوا بە پەنهان زانایەو، لە هەندێك بەندەی چاكەكار بترازێ كە خۆی دەیەوێ، بۆ كەسی دی

ئاشكرا ناكا: ﴿ عَالِمُ الْغَيْبِ فَلاَ يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ۞ إِلاَّ مَنْ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ۞ لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالاَتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا: هەر خودایە بە پەنهان ئاگادارەو كەس بەسەر نهێنی خۆی ئاگادار ناكا، مەگەر پێغەمبەرێكی هەڵبژێردراو، بێگومان خودا ئاگادارو چاودێر لەبەردەمیو لەپشتیەوە دەنێرێت، تا بزانێ كە سروشی خوای خۆیان گەیاندوەو خودا ئاگادارە بەوەی كە لەلایانە.. وە هەموشتێكی بە تەواوی هەڵژماردوە ﴾ (سورة الجن/٢٦-٢٨).

هەر بیروباوەڕێكیش وابێ كە فلانەكەس پەنهان دەزانێ، بیروباوەڕێكی تاوانكاری گومڕایەو، ناكۆك و پێچەوانەی بیروباوەڕی ڕاستەقینەی ئیسلامیە كە زانستی پەنهان تەنها دەداتە پاڵ خودای مەزن.

بەڵام كە كارەكە دەپەڕێتەوە بۆ پرسوڕا بە بانگەشەكارانی پەنهانزانی، تاوانەكە زۆر مەزنتر دەبێ، لە صەحیحی موسلیم و موسنەدی ئەحمەددا هاتوە لەیەكێك لە خێزانەكانی پێغەمبەر ﷺ، لە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی ((من أتى

عرافا فسأله عن شيء. لم تقبل له صلاة أربعين ليلة: هەر كەسێكی چوە لای فاڵچیەك و لە بارەی شتێك پرسیاری لێكرد، چل شەوان نوێژی لێ قبوڵ ناكرێ)).

باوەڕ پێكردن و بەڕاستزانینی ئەوانەش كوفرە، هەروەكو لە موسنەددا لە

ئەبوهورەیرە هاتوە، کە پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((من آتى عرافاً او كاهناً، فصدقه بما يقول، فقد كفر بما أنزل على محمد: هەر کەسێکی چوە لای فاڵچیەك یا پێشبینێك و، چی گوت باوەڕی پێکرد، کوفری کردوە بەو دینەی دابەزیوەتە سەر موحەممەد)).

ڕاڤەکاری عەقیدەی طەحاوی دەڵێ: (ئەستێرەگرەوەش لەلای هەندێ زانایاندا وەبەر ئێوی فاڵچی دەکەون و، لەلای هەندێکی دیکە هەر هەمان واتای هەیە، پاشان دەڵێ: جا ئەگەر ئەمە حاڵی خاوەن پرسیارەکە بێ، پرسیار لێکراو دەبێ حاڵی چۆن بێ؟)، مەبەستی ئەوەیە ئەگەر خاوەن پرسەکە چل ڕۆژان نوێژی قبول نەبێ و ئەوی کاهینێك یا فاڵچیەك بەڕاست بزانێ توشی کوفر بێ بەوەی دابەزیوە بۆ پێغەمبەر ﷺ ، ئایا دەبێ حوکمی کاهین و فاڵچیەکە چۆن بێ؟

پرسین لە فاڵچی و پێشبینان بۆ تاقیکردنەوە:

ئیبنی تەیمیە وای بۆ دەچێ، کە پرسیار لە پێشبینان بەمەبەستی تاقیکردنەوەی باریان و ئەزموناندنی دەرونیان بۆ جیاکردنەوەی ڕاستی و درۆیان دروستە، فەرمودەیەکی هەردو صەحیحانیشی بەبەڵگە هێناوەتەوە: کە پێغەمبەر ﷺ لە ئیبنی صەیادی پرسی و فەرموی: ((مايأتيك؟: چ دێتەلات))، گوتی: ڕاستگۆو درۆزنم دێنە لا، فەرموی: ((ماترای؟: چ دەبینی))، گوتی عەرشێك دەبینم لەسەر ئاوە، فەرموی: ((فاني قد خبأت لك خبيئا: من شتێکم بۆ تۆ لە دڵدا گرتوە))، گوتی: (الدخ، الدخ)، فەرموی: ((أخسأ، فلن تعدو قدرك، فإنما

أنت من إخوان الكهان: زەبون و روزەرد بە، ناتوانی لە قەدەری خۆت رەت بی، تۆش هەر برای پێشبینانی))، دەبینی پێغەمبەر ﷺ پرسیاری لەو بانگەشەکارە کرد تا کارەکەی بۆ خەڵکی دەرخاو رونکاتەوەو بە خەڵکی بناسێنێ.

ئەستێرەگەران:

کردەی ئەستێرەگەری لە ناوەڕۆکدا بریتیە لە زانینی حوکمی و کاریگەری، ئەمەش ناسینەوەی رووداوەکانی زەویە بەهۆی بارە گەردونیەکان یان چاوگێڕانە بە مەنزڵگاکانی گەردون و زەویدا؛ بەپێی قورئان و سونەت کردەیەکی حەرامە، بەڵکو لەسەر زاری سەرجەم پێغەمبەران حەرام کراوە: خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى: جادوگەر بۆ هەر شوێنێك بڕوا رزگارو سەرکەوتونابێ ﴾ (سورة طه/٦٩).

هەروەها دەفەرمێ: ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ: ئەدی نەتدیت کەسانێك کە بەشێکیان لە کتێبی خودا پێدرابو، کەچی بڕوایان هێنابو بەبت و پێشبین و جادوگەرو تاغوتان ﴾ (سورة النساء/٥١).

گومانێك:

رەنگە هەبێ بڵێ فاڵچی و کاهین و ئەستێرەگران جار هەیە راست دەکەن،

وەلّام ئەوەیە: کە زۆر جاران راستیەکانیان روکێش کردنە بەسەر خەڵکدا، چونکە ئەوان قسەیەکی گشتی بە خەڵکی دەڵێن کە گەلێك باری لێکدانەوە هەڵدەگرێ: ئەگەر روداوێکیش رویدا ئاوایان بۆ لێك دەداتەوە دەگەڵ قسەکانی خۆی رێك کەوێ.

١٨٢

ئەگەر لەهەندێك مەسەلەی لاوەکیش راست بکەن، ئەوە وەبەر سەرناسی و پێشبینی دەکەوێ، یان ئەوەتە ئەو وشە راستەیە کە جنۆکە لە هەوالەکانی ئاسمانیان رفاندوە، لە هەردو صەحیحان و موسنەدی ئەحمەددا لە عائیشەوە هاتوە، دەڵێ: دەربارەی پێشبینان پرسیار لە پێغەمبەرﷺ کرا؟ فەرموی: ((لیسوا بشیء: هیچ نین))، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا، جار وەیە شتی وا دەڵێن راست دەردەچێ! پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((تلك الکلمة من الحق یخطفها الجني فیقرها في اذن ولیه، فیخلطون فیها اکثر من مائة کذبـــة: ئەو وشە راستە جنۆکەکە رایدەرفێنێو دەیخاتە گوێچکەی دۆستەکەیو ئەوانیش زێتر لە سەد درۆیانی دەگەڵ تێکەڵ دەکەن)).

جا ئەگەر قسەکەی راست دەرچو لە بابەت شتێك کە روی دابێ وەکو ناسینی دزو، زانینی ناوی کەسێکی بۆ یەکەم جار دێتە لای بە ناوی منداڵ و خێزانەکەیەوە، ئەوە رەنگە بەهۆی فێڵێکەوە بێ، وەکو ئەوەی یەکێك دادەنێ پرسیار لە خەڵکی بکا پێش ئەوەی بچنە لای، بەخۆشی ئامرازێکی بیستنی داناوە، یان شەیتانەکان ئەنجامی دەدەن، ئەگەر شەیتانەکانیش شتێك بزانن

که پێشتر ڕوی داوه، چ سەیرو سەمەرە نیە.

پێشبینەکان پەیامبەرانی شەیتانن:

ئیبنی‌قەییم لە (الاغاثة ١/٢٧١)دا دەڵێ: (پێشبینەکان پەیامبەرانی شەیتانن، چونکە هاوبەشکاران هەڵدەکوتنە لایان و لەمەسەلە مەزنەکانی خۆیان دەچنە لای ئەوان و، باوەڕیان پێ‌دەکەن و بەڕاستیان دەزانن و حوکمیان دەبەنە لاو بە حوکمەکانیان ڕازی دەبن، هەروەکو شوێنکەوتەی پێغەمبەران بە پێغەمبەرانی دەکەن، چونکە باوەڕیان وایە پێشبینەکان پەنهان دەزانن و هەواڵی ئەو پەنهانانە دەدەن کە کەسی دیکە نایانزانێ، جا ئەمانە

لەکن موشریکان لە پایەی پێغەمبەرانن و، بەڕاستەقانی پێشبینەکان پەیامبەرانی شەیتانن، بۆ لای کۆمەڵەکەی خۆی لە هاوبەشکاران دەیاننێرێو بە پێغەمبەرە ڕاستگۆکانیان دەچوێنێ، تاکو کۆمەڵی شەیتان هەرێیان بۆ دەکەن و، پێغەمبەرانی خوداش بەوان دەچوێنێ تا لێیان دور کەونەوەو، پەیامبەرانی خۆی بەڕاستگۆو پیوارزان دەردەخا، جا لەبەر ئەو دژاتیە مەزنەی لەنێوان هەردو جۆردا هەیە. پێغەمبەر ﷺ فەرموی: (من أتى كاهناً، فصدقه بما يقول، فقد كفر بما أنزل على محمد: ئەوی چوە لای پێشبینێك و، باوەڕی بەقسەکانی کرد، ئەو کەسە کوفری کردوە بەوەی بۆ سەر موحەممەد دابەزیوە)).

جـا خـەڵكی دو بەشـن: شـوێنكەوتەی پێشـبینان و، شـوێنكەوتەی پێغەمبەران، ناكرێ لەیەك بەندەدا شوێنكەوتەیی بۆ هەردولا كۆبێتەوە، بەڵكو چەندی لە پێشبینەكە نزیك بێ هێندە لە پێغەمبەر ﷺ دوردەكەوێتەوە، چەندێكیش پێشبینەكە بەڕاست بزانێ هێندە پێغەمبەر ﷺ وەدرۆ دەخاتەوە.

دەڵێم: هەر كەسێكی دیرۆكی نەتەوان وەخوێنێ دەزانێ پێشبین و جادوگەران لە پایەی پێغەمبەراندا وەستاون، بەڵام پەیامبەری شەیتان بون، جادوگەران و كاهینەكان قسەیان لەنێو هۆزەكانیاندا دەڕۆیی، حەڵاڵیان نەكردو حەرامیان دەكردو، ماڵ و سامانیان دەبردو، فەرمانیان بە جۆرەها پەرستش نەدا كە شەیتانەكان ڕازی كا، هەروەك فەرمانیان بە پچڕینی پەیوەندی خزماتی و نابڕوبردنی خەڵكی نەكرد، عەققادیش لە كتێبی (ابلیس)دا هەندێكی لەم بابەتە خستۆتە ڕو.

نەركی ئوممەت لە بەرامبەر ئەوانەدا:

ئەوەی ئەستێرەگەرو فاڵچیو، جادوگەران بانگەشەی بۆ دەكەن گومڕاییەك و تاوانێكی گەورەیە، جا ئەوانەی خودای مەزن دینی خۆی پێ بەخشیون و، قورئان و سوننەتی پێغەمبەرەكەی فێركردون، دەبێ بە قسە بەرهەڵستی لەم گومڕاییە بكەن و، ئەم ناڕەوایە بەبەڵگەو بیانو ئاشكرا بكەن.

ئەوانی دەسەڵاتیشیان لە دەستە پێویستە دەست بدەنە بەر ئەوانەی بانگەشەی پەنهانزانی دەکەن لە فاڵچی و پێشبین و بەردو رەمل لێدەرەوان و ئەوانەی لە دەست و لە فینجانان دەڕوانن و، پێویستە لەسەریان بڵاوکردنەوەی ئەم جۆرە پڕوپوچیانە لە گۆڤارو ڕۆژنامەکان قەدەغە بکەن و، سزای ئەوانە بدەن کە بە کۆڵان و جاداندا دەسوڕێنەوەو ئەم کارانە دەکەن.

خودای گەورەش سەرزەنشت و زەمی ئیسرائیلزادانی کردوە، چونکە وازیان لەبەرهەڵستی خراپە هێناوە: ﴿ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ: یەکتریان نەدەگێڕایەوە لەو کارە خراپانەی کە دەیانکرد بەڕاستی کاروکردەوەیان بەدو خراپ بو ﴾ (سورة المائدة/٧٩).

لە سونەتیشدا لە پێغەمبەرەوە ﷺ هاتوە بە گێڕانەوەی ئەبوبەکری صدیق رضي الله عنه کە دەفەرموێ: ((إن الناس إذا رأوا المنكر فلم يغيروه أوشك أن يعمهم الله بعقاب منه: ئەگەر خەڵکی خراپەکاریان دیت و خۆیان لێ ئەبان کردو نەیانگۆڕی رەنگە خودا بەسزایەکی خۆی گشتگیریان بکا)).

جنۆکەو دەفرە فڕیوەکان

لەم ماوەیەدا قسە لە بابەت دەفرە فڕیوەکان زۆر بوە، تاوای لێهاتوە هیچ هەفتەیەك تێناپەڕی گوێمان لێ نەبێ کەسێك یا چەند کەسێك دەفرێکی فڕیویان دیتوە، یا بەفڕیوی لە ئاسمانێیان دیوە، یا بەنیشتویی لەسەر زەوی، یا هێندێ ئافەریدەی شێوەجیاواز لە مرۆڤیان دیوە کە لێی دێنە دەرێ، کار گەیشتوەتە ئەوەی وا بانگەشە دەکرێ هێندێك لەو ئافریدانە داوایان لە هەندێك خەڵك کردوە لەگەڵیان بچنە نێو دەفرەکان و پشکنیویانن وتێیان راماون.

ئەوانەی ئەو بانگەشانەش دەکەن بەتەنێ خەڵکانێکی سادە نین، بەڵکو پیاوانێکی دیارو ناوداری وەکو سەرۆکی وڵاتەیەکگرتوەکانی ئەمریکایان تێدایە، کە باوەڕی وایە لە ساڵی ١٩٧٣دا شتێکی فڕیوی بە ئاسمانی جۆرجیاوە دیوەو نەیزانیوە چیە.

ئەو سەرۆکە گرنگیەکی تایبەت بە ئافەریدەکانی‌تر دەدا، کە دەستیان کردوە بە هێرش هێنان بۆ زەوی، جا هەروەك لە رۆژنامەکاندا پەخش کراوە سەرۆکی ئەمریکی هێوارەیەکی تەواوی بە گفتوگۆ لەگەڵ زانایەك بەسەر بردوە کە باوەڕی وایە مرۆڤ تاکە ئافەریدی نیە لەم بونەوەرە، (فرانك پرێس)ی راوێژکاری زانستی سەرۆك کارتەر لەم دانیشتنەدا لەگەڵیدا بو، لە پاش

ئەمەش لەنێو تەماشاگەی نەتەوەیی کارتەر سەیری چەند فلیمێکی کرد پوختەی دوائەنجامی لێکۆلینەوەی ئەو ئافەریدانە بون کە لە دەرەوەی زەوی‌دا

دەژین، (کارل ساگان)ی بەڕێوەبەری کارگەی توژینەوەگەردونیەکانی زانکۆی (کورنێل) ئەم فلیمانەی پیشان دا، کە هەمیشە ئاژانسی گەردونناسی ئەمریکا پرسی پێ دەکاو دەگەڕێتەوە لای؛ لە بارەی مەسەلەی تایبەت بەو ئافەریدانەی بەدەر لە چوارچێوەی هەسارەی زەویدا دەژین، (بگەڕێوە بۆ رۆژنامەی السیاسە-ی کوێتی، ژمارە (٣٣٩٩) ٥/١٢/١٩٧٧).

هەروەها پاشکۆی (الهدف)ی کوێتی کە لە ١٩٧٨/٢/٢٣دا دەرچوە، ئەوە دەداتە پاڵ (ماو چی تونگ)ی سەرۆکی پێشوی چین، کە بڕوای بە هەبونی ئافەریدیتر هەبوە لە هەسارەکانی تردا.

هەروەها نوسەری وتارەکە باس لەوە دەکا کە ٦١٪ی گەلی ئەمریکا باوەڕیان بەم مەسەلەیە هەیەو، رۆژنامە ئەمریکاییەکانیش وا هەڵدەبەستن کە نێزیکەی نیو ملیۆن ئەمریکایی ئەو دەفرانەیان دیوەو، هێندێك لەوانە توانیویەتی راستەوخۆ پەیوەندیان پێوە بکات.

(ستیڤن سبیلبێرگ)ی دەرهێنەری سینەمایی ئەمریکا فلیمێکی دەرهێنا بەناونیشانی (روبەڕو بونەوەیەك لە جۆری سێیەم) کە بیست و دو ملیۆن دۆلاری ئەمریکی تێچو.

فیلمەکە پاش کۆکردنەوەی زانیاری لەوانەی دەفری فڕیویان دیوە یا پەیوەندیان پێوە کردوە، هاتە بەرهەم.

بۆ یەکەم جاریش ئەو فلیمە لە کۆشکی سپی پیشان دراو، سەرۆکی ئەمریکا یەکەمین بینەری بو.

پاش بەرهەمهێنانی ئەو فلیمە، ئاژانسی گەردونناسی ئەمریکا، بارەڕی هات بە پێداویستی توێژینەوەی ئەم بوارەو لە ساڵی ١٩٧٩دا ملیۆنێك دۆلاری بۆ لێکۆڵینەوەکان تەرخان کرد، ناوی لە پرۆژە نهێنییەکەش نا (سیتی)، پوختەی مەبەستی ئەم پرۆژەیە ناردنی ئامێری تایبەت بو بۆ ئاسمانی دەرەوە بۆ گەڕان بە دوای نامەی بێتەل نێردراو لە هەسارەکانی ترەوە.

جا لە پاش ئەو چاوپێداخشاندنە: دەتوانین ئەم خاڵانە بڕیار بدەین:

١- بواری بەدرۆ خستنەوەی ئافەریدەی نامۆی بێجگە لە مرۆڤ نیە، چونکە بە دەیان هەزارو سەدان هەزار دیویانن، منیش بۆ ماوەیەکی درێژ بەشوێن ئەو بابەتەدا گەڕام، نزیکەی هەمو هەفتەیەك وتارێك یا زێتر یا کەمترم دەدیت لەوە ئەدوا کە کۆمەڵێك یا تاکەکەسێك شتێکی لەم جۆرەیان دیوە.

٢- خەڵکی داماون لە ئاست لێکدانەوەو زانینی حەقیقەتی ئەو دەفرانەو، حەقیقەتی ئەو ئافەریدانەی بەکاریان دەهێنن، بەتایبەتی کە خێرایی ئەو دەفرە خەیاڵیەو لەسەرو ئەوخێراییانەیە کە مرۆڤ دایهێناوە.

٣- ئەمن بەدڵنیاییەوە دەڵێم ئەو ئافەریدانە لە جیهانی جنۆکانن کە هاونشینی ئێمەن لەسەر زەویەکەمان، کە لەوی رابورد باسمان کردون و، ئەوەمان رون کردەوە کە هێزو تواناییان زێترە لە توانای مرۆڤ و، خێراییان زیاترە لە خێرایی دەنگ و تیشك، هەروەکو توانای شێوەگۆڕینیان پێدراوەو، دەتوانن بە شێوەو وێنەی جیاجیا خۆیان بە مرۆڤ نیشان بدەن.

لێرەدا میهرەبانی خودامان بۆ دەردەکەوێ کە ئەو راستیانەی پێ ناساندوین، بە تایبەتی کە ئێمە هەست بە سەرلێشێوان و دڵەڕاوکێ دەکەین

لەلای ئەوانەی ئەو شتانە نازانن کە ئێمە دەیانزانین، بە هۆی ئەوەش رزەی ئاوەزو توانای زانستی و ماڵ و سامانمان بۆ دەگەڕێتەوە، تاکو بەرەو لایەنێکی سوددار ئاراستەیان بکەین.

رەنگە هەندێك هەبن بپرسن چ رازێك هەیە کە ئەو دەفرانە لەم سەردەمە دەردەکەون و لەسەردەمانی پێشو دەرنەدەکەوتن: وەڵام ئەوەیە کە جنۆکە لەهەر سەردەمێکدا بەرگی تایبەتی بەبەردا دەکێشێ، ئەم سەردەمەش

سەردەمی پێشکەوتنی زانستیە، بۆیە دەیانەوێ مرۆڤ گومڕا بکەن بەو شێوازەی کە سەرنجیان دەوروژێنێ و دەروونیان رادەچڵەکێنێ و خەڵکیش هەڵپەی ئەوە دەکەن شتێك لەبارەی گەردونی فراوان بزانن و لە ئەگەری هەبونی ئافەریدی جگە لە خۆیان بپێچنەوە.

بەندی پێنجەم

چەکی باوەڕدار لە جەنگان دژی شەیتان

چەکی باوەڕدار لە جەنگان دژی شەیتان

یەکەم- وشیاری و ئاگا لەخۆ بون:

ئەم دوژمنە چەپەڵ و فێڵبازە مکورە لەسەر گومڕاکردنی ئادەمیزادو ئێمەش ئامانج و شێوازەکانی ویمان لە گومڕاکردن زانی، جا بە بڕی شارەزابون لەم دوژمنەو لە ئامانجەکانی‌و لە شێوازەکانی‌و، لەو ڕێچکانەی بۆ گومڕاکردنی ئێمە دەیانگرێتە بەر، دەتوانین خۆمانی لێ ڕزگار کەین، بەڵام ئەگەر مرۆڤ لەم مەسەلانە بێ‌ئاگا بێ، دوژمنەکەی دیلی دەکاو چۆنی بوێ ئاوای ئاڕاستە دەکا، جا ئیبنی‌لجوزی لە (تلبیس ابلیس/٤٩)دا زۆر لێهاتوانە وێنەی ئەو کێشمەکێشمەی نێوان مرۆڤ و شەیتانی بۆ کێشاوین کە دەڵێ: (بزانە دڵ وەکو قەڵاتێك وایە کە شورەی لە دەور بێ‌و، شورەکە دەرگەی تێدابێ‌و کەلەبەریشی تێ کەوتبێ و عەقڵی تێدا نیشتەجێ بێ، جا فریشتە هاموشۆی

ئەو قەڵاتەی بکەن و، مۆڵگەی ئارەزووەکانیشی لەپاڵدا بێ و شەیتانەکان بێ هیچ لەمپەرێک هاتوچۆی ئەم مۆڵگەیە بکەن و، شەڕیش لەنێوان دانیشتوانی قەڵاتەکەو مۆڵگەکە بەرپا بێ، شەیتانەکانیش بەردەوام لە دەوری قەڵاتەکە دەسوڕێنەوە، بەڵکو پاسەوانێک خافڵ بێ‌و لە کەلەبەرێک خۆبپەڕێننەوە ژوورێ، جا دەبێ پاسەوان هەمو دەرگەکانی قەڵاتەکە و هەمو کەلەبەرەکانی پێ بزانێ کە ئەسپاردەی کراون تا بیانپارێزێ، هەروەک نابێ یەک چرکەش لە پاسەوانی ساردبێتەوە، چونکە دوژمن ساردنابێتەوەو کۆڵ نادا.

١٩٣

پیاوێک لە حەسەنی بەصری پرسی: ئایا ئیبلیس دەنوێ؟ گوتی: ئەگەر بنوستبا حەسانەوەمان دەبو.

جا ئەم قەڵاتە بەیادی خودا روناکەو بەباوەڕ پڕشنگدارە، ئاوێنەیەکی رونی تێدایە، وێنەی هەمو ئەو شتانەی تێدا دەردەکەوێ کە پێیدا ڕەت دەبن، یەکەمین شتیش شەیتان لە مۆڵگەکەدا بیکا، بڵاوکردنەوەی چرەدوکەڵە تادیوارەکانی قەڵاکە رەش کاو، ئەینۆکەکە ژەنگ هەڵێنێ، جا تەواوی هۆش و بیر دوکەڵەکە دەڕەوێنێتەوەو یادی خوداش ئەینۆکەکە زاخاو دەدا.

دوژمن هێرش و شاڵاوانیش دێنێ، جار هەیە لە قەڵاتێ وەژور دەکەوێ، پاسەوان دەستی لێ دەستێنێ و وەدەری دەنێ، جاری واش دەبێ وەژور دەکەوێ‌و تێک دەداو ئەگەر بێ‌ئاگایی پاسەوانان شک ببا دەشمێنێتەوە، رەنگە ئەو بایەی دوکەڵەکەش وەدەردەنێ دابمرکێ‌و دیوارەکانی قەڵاتێ رەش هەڵگەڕێن و ئاوێنەکەش ژەنگ هەڵێنێ، جا شەیتان تێپەڕێ و کەسیش پێی

نەزانیٚ، رەنگە پاسەوانیش لەبەر بیٚئاگایی بریندار بیٚو بکەریٚتە داوی دیلیو بەکاریش ببریٚ و فرت وفیٚلاٚن هەلٚیخیٚ بۆ ریٚکەوتن و پارمەتیدانی نارەزو، تەنانەت ببیتە زانای خراپەکاریەکانیش.

دوەم- دەستگرتن بە قورئان و سونەت:

مەزنترین ریٚگەی خۆپاراستن لە شەیتان بریتیە لە دەستبەری و پابەندبونی زانستیو کرداری بە قورئان و سوننەت، چونکە قورئان و سونەت راستەریٚیان هیٚناوەو شەیتان کۆشش دەکا تا لەو شاریٚیە وەدەرمان نیٚو لاریٚمان کات، خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ: ئەمە ریٚگەی منە کە راست و دروستە،

جا پیٚیدا برۆن و بەریٚبازی دیکەدا مەرۆن، ئەوەکو ئیٚوە لەریٚگەی خودا پەرتەوازەو جیا بکاتەوەو لاریٚبن، ئەمەیە خودا بە ئیٚوەی راسپاردوە، تا بەلٚکو خۆپاریٚزبن ﴾ (سورة الأنعام/١٥٣).

پیٚغەمبەریش ﷺ ئەم ئایەتەی راڤە کردوەو رونی کردۆتەوە کە: بەدەستی خۆی هیٚلیٚکی راکیٚشا، پاشان فەرموی: ((هذا صراط الله مستقيماً: ئەمە راستەریٚی خودایە))، جا هیٚلی دیکەی لە چەپەو راستەی کیٚشاو فەرموی: ((هذه السبل ليس منها سبيل إلا عليه شيطان يدعو اليه: ئەمانەش ریٚچکەن هیچ ریٚچکەیەکی تیٚدا نیە مەگەر شەیتانیٚکی لە سەرەو بانگەوازی بۆ دەکا))، پاشان

ئەو ئایەتەی خوێندەوە: ﴿ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ (رواه الامام احمد والحاكم وصححه النسائي).

جا شوێنکەوتنی ئەوەی لە خوداوە بۆمان هاتوە لە بیروباوەڕو کردەوەو گوفتارو پەرستش و یاساکان و وازهێنان لەو شتانەی نەرێیان لێکراوە، بەندە لە شەیتانی دەپارێزن، هەر بۆیەش خوای بەرز فەرمویەتی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ: هۆ ئەوانەی بڕواتان هێناوە، هەموتان بڕۆنە نێو ئیسلام و ئاشتی و پەیڕەو و شوێنکەوتەی شەیتان مەبن، بەڕاستی شەیتان دوژمنێکی ئاشکرای ئێوەیە ﴾ (سورة البقرة/٢٠٨).

لێرەدا مەبەست لە ئاشتی ئیسلامە دەشلێن مەبەست تاعەتی خودایە، (موقاتیل)یش بەهەمو شێوەو جۆرەکانی چاکەکاری راڤەی کردوە، بەپێی ئەوە خودا فەرمانی بە بەندان کردوە کار بەهەمو لك و پۆپەکانی باوەڕ بکەن و بەپێی توانا هەمو یاساکانی ئیسلام پیادە بکەن، ونەرێی لێ کردون شوێن هەنگاوەکانی شەیتان بکەون، جا ئەوەی دێتە ناو ئیسلام لە شەیتان و

هەنگاوەکانی دور دەکەوێتەوە، ئەوەی شتێکی ئیسلامیش جێبێلی شوێن هەندێك لە هەنگاوەکانی شەیتان کەوتوە، هەر بۆیەش حەلاڵ کردنە حەرام و، حەرام کردنە حەلاڵ و، حەرام و گەندەخۆری و خراپەکاری، ئەمانە هەمو شونهەلگرتنی شەیتان و شوێنکەوتنی هەنگاوەکانیەتی کە نەرێمان لێکراوە:

﴿ يَاأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الأَرْضِ حَلالاً طَيِّباً وَلاَ تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ: ئەی خەڵکینە، ئەوی لە زەویدا پاك و حەڵاڵە بیخۆن و شوێنی هەنگاوی شەیتان هەڵمەگرن و پەیڕەوی مەکەن، بەڕاستی بەئاشکرا ئەو دژمنی ئێوەیە ﴾ (سورة البقرة/١٦٨)، جا دەستەبەری قورئان و سوننەت بە قسەو کردەوە شەیتان دەردەکاو رقێکی ئەستوری هەڵدەستێنێ، موسلیم لە صەحیحەکەی و ئەحمەد لە موسنەدەکەی و ئیبنیماجە لە سوننەکەی لە ئەبوهورەیرە‌ﷺ، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ((إذا قرأ ابن آدم السجدة فسجد اعتزل الشيطان يبكي، يقول: ياويله امر ابن آدم بالسجود فسجد فله الجنة، وامرت بالسجود فعصيت فلي النار: ئەگەر ئادەمیزاد سوژدەی خوێندو سوژدەیەکی برد، شەیتان گۆشەگیردەبێ و دەگری، دەڵێ: هاوار لەخۆم، ئادەمی فەرمانی سوژدەی پێکراو سوژدەی برد جا بە هەشتی بۆ دەبێ‌و، منیش فەرمانی سوژدەم پێکراو یاخی بوم، جا ئاگر دەبێتە مایەی من)).

سێیەم- پەنا بۆ خوا بردن و خۆپاراستن بە خوا:

چاکترین ڕێگە بۆ خۆپاراستن لە شەیتان و سەربازەکانی پەنابردن و خۆپاراستنە بەئاستانەی خوداو، هاناوەبەر بردنیەتی لە شەیتان، چونکە خودا توانای بەسەر شەیتاندا هەیە، جا ئەگەر داڵدەو پەنای بەندەی خۆیدا شەیتان چۆن دەتوانێ بیگاتێ، خودای بەرز دەفەرموی: ﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ

عَنْ الْجَاهِلِينَ۝ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنْ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ: لێبوردن بگرە پێش و بە چاکەکاری فەرمان بدەو رو لە نەفامان وەرگێڕەو، هەر کاتێك وەسوەسەیەکی شەیتانت پێبگا، پەنا ببە بەر خودا، بەڕاستی ئەو بیسەرو زانایە ﴾ (سورة الأعراف/١٩٩-٢٠٠).

خودای گەورەش فەرمانی بە پێغەمبەرەکەی ﷺ کردوە خۆی بەخودا پەنابگرێ لە بەدگۆیی‌و ونامادەبونی شەیتانەکان ﴿ وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ۝ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ: بڵێ: ئەی پەروەردەگارم من خۆم پەنا دەگرم بە تۆ لە وەسوەسەو دو دڵی شەیتانەکان، پەروەردگارم هەروەها خۆم بە تۆ دەسپێرم لە نامادە بونی ئەوان ﴾ (سورة المؤمنون/٩٧-٩٨)، مەبەست بە (همزات الشياطين) وەسوەسەو تیختیخەدانیانە بۆ خراپەکاری، جا خودا فەرمانمان پێدەدا خۆ بەوی پەنابگرین لە شەیتانی دوژمن و کە هیچ مەرایی و چاکەیەك لە مرۆڤ قبول ناکا، لەبەر توندی دوژمنایەتیەکەی لەگەڵ ئادەم بەتەنیا تونابونی ئادەمیزادی مەبەستە. ئیبنی‌کەثیر لە تەفسیرەکەیدا (٢٨/١) دەڵێ: (الاستعاذة) هانابردنە بۆ خودای بەرزو لکانە بە ئاستانەی وی لە شەڕی هەمو شەڕخوازێك..

مانای (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم)یش وایە کە بە ئاستانەی خوا پەنا دەگرم لە شەیتانی بەردباران کراو، نە لەدینم و نە لەدنیام زیانم پێنەگەیەنێ یا رێی ئەو کردەوانەم لێ بگرێ فەرمانم پێکراوە، یا گاڵم دا بۆ کردنی ئەوانەی

نەرێم لێکراوە، چونکە تەنها خودا شەیتان لە مرۆڤ دور دەخاتەوە، بۆیەش خودا فەرمانیداوە لەگەڵ مرۆڤی شەیتان چاکەکاری بنوێنین، بەڵکو سروشتەکەی لەو خراپەکارییەی دەری دێنێ، فەرمانیشی پێکردوین پەنای وەبەر ببەین لە شەیتانی جنۆکە، چونکە ئەمیان بەرتیل وەرناگرێ و چاکەکاری

کاری تێناکا، چونکە هەر بە سروشت شەڕخوازو بەدکارەو بەو خودایە نەبێ کە ئەفراندویەتی لە کۆڵت نابێتەوە).

پێغەمبەریش ﷺ بەزۆر شێوازی جودا پەنای دەبردە بەر خودا لە شەیتانی لە پاش دوعای دەسپێکی نوێژێ دەیفەرمو: ((اعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزة ونفخه ونفثه: خۆ پەنا دەدەم بەخوای بیسەری زانا لە شەیتانی بەردباران کراو، لە خنکاندن و لە زلفیزی و لە شیعری شەیتانی)) (رواه اصحاب السنن الاربعة).

خۆ پەنادان لە کاتی چونە سەر پێشاو:

هەروەها کە دەچوە سەر پێشاو، خۆی پەنا دەدا لە نێرینەو لە مێینەی شەیتانان هەروەك لە هەردو صەحیحاندا لە ئەنەسی کوڕی مالیك‌ﷺ دەڵێ: کە پێغەمبەرﷺ دەچوە سەر پێشاو دەیفەرمو: ((اللهم اني اعوذ بك من الخبث والخبائث: خودایە من خۆم بە تۆ پەنا دەگرم لە نێرینەو مێینەی شەیتانە پیسەکان)).

لە موسنەدی ئەحمەدو سونەنی ئەبوداوددا بە ئیسنادێکی صەحیح لە

زەیدی کوڕی ئەرقەم، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ((ان هـــذا الحشـــوش محتضرة، فإذا اتى احدكم الخلاء فليقل: اعوذ بالله من الخبث والخبـائث: ئـەم پێستانانە ئاوەدانن، جا ئەوی چوە سەر پێشاوێ بابڵێ: اعوذ بالله من الخبث والخبائث))

خۆپەنادان لەکاتی توڕەبون:

دو کـەس لـەلای پێغـەمبـەر ﷺ قسـەیان پێـك گـوت، یـەکێکیان زۆر تـوڕە بـو بگێڕەوەی فەرمودەکە دەڵێ: وام هەست دەکـرد وا لـە داخـان و لـە توڕەییـان پارچەپارچە دەبێ، جا پێغەمبەرﷺ فەرموی: ((اني لأعلم كلمة لو قالها لذهب عنـه

ما يجد من الغضب: **من وشەیەك دەزانم ئەگەر بیڵێ، سارد دەبێتەوەو توڕەییەکەی دەڕوا))، گوتیان: ئەو وشەیە چیە ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرموی:** ((اللـــهم اني اعوذ بك من الشيطان الرجيـم: **خودایە، من خۆم بە تۆ پەنا دەگرم لە شەیتانی نەفرەت لێکراو))**. رواه البخاري ومسلم وابوداود واحمد وهذا لفظ احمد.

هەروەها پێغەمبەر ﷺ یەکێك لە هاوەڵانی خۆی فێرکرد کە بڵێ: ((اللهم فاطر السموات والأرض، عالم الغيب والشهادة، لا إله إلا انت، رب كل شيء ومليكه، اعـوذ بك من شر نفسي، ومن شر الشيطان وشركه، وان اقترف على نفسي سوءاً، او أجرّه إلى مسـلم: **خودایە! ئـەی وەدیهێنـەرو ئافـەریدگاری ئاسمانـەکان و زەوی، زانـای پەنهان و دیار، لـە تۆ بێترازێ ج خواوەندێکی دیکە نیە، پـەروەردگارو پاشای هەموشتێکی، خۆم بە تـۆ پـەنا دەگـرم لـە خراپـەی نەفسـم و لـە خراپـەکاری**

شیرکی شەیتانیو، لەوەی کە بەدکاریەك لە ئاست نەفسی خۆمدا بکەم، یا موسڵمانێك پەلكێشی خراپەو بەدکاری بکەم)) رواه الترمذي باسناد صحيح(صحيح الجامع ٦/٥٦).

خۆ پەنادان لەکاتی سەرجێیی کردندا:

هەروەها پێغەمبەر ﷺ فێری کردوین کە پیاو دەچێتە لای خێزانی بڵێ: ((بسم الله، اللهم جنبنا الشيطان وجنب الشيطان ما رزقتنا، فانه لوقضى بينهما ولد من ذلك لم يضره الشيطان ابداً: بەناوی خودا: خودایە، شەیتانمان لێوەلادەو، شەیتان لەوەش لادە کە بە ئێمەی دەبەخشی، ئەگەر لەو شەویدا منداڵێکیان لە نێواندا پەیدا بو، شەیتان هەرگیز زیانی پێ ناگەیەنێ)) متفق عليه.

هەروەها ئەگەر مرۆڤ چوە دۆڵێك یا چوە ماڵێك پێویستە پەنا بە خودا بگرێ نەك پەنا بە جنۆکە و شەیتانان بگرێ هەروەك ئەهلی ئەفامی دەیانکرد و

بۆ نمونە دەیانگوت: خۆ بە گەورەی ئەم دۆڵەی پەنا دەگرم لە هەرزەکانی قەومەکەی.

جا لە ئاکامیش جنۆکەکان لە خۆبایی بون و ئازاریان دان، هەروەك خودای گەورە لە سورەتی (الجن)دا بۆمان دەگێڕێتەوە: ﴿ وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا: زۆران ئادەمی پەنایان دەبردە بەر جنۆکان

که بیانپارێزن، کەچی پتر ماندویان کردن ﴾ (سورة الجن/٦).

هـەرچی موسڵمانیشـە، پێغەمبـەر ﷺ چاکی ڕێنمایی کردوە کـە دەفـەرمێ: ((لو ان احدكم إذا نزل منزلاً قال: اعوذ بكلمات الله التامة من شرّ ما خلق، لم يضـــره في ذلك المنزل شيء، حتى يرتحل منـــه: **ئەگەر هەریـەکێك لـە ئێوە کە لـە نشینگایەك دابەزێ گوتی: خودایە خۆم بەوشە تەواوەکانی تۆ پەنا دەگرم لە شەڕی ئەوەی کە خۆت نافەریبەت کردون، لەم نیشنگەیەدا هیچ شتێك زیانی پێ ناگەیەنێ، تا لەوێ باردەکا))** رواه ابن ماجة باسناد صحيح.

پەناگرتن بەخودا لە شەیتان، لەکاتی بیستنی زەڕینی کەر:

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((إذا نهق الحمار فتعوذوا بالله من الشيطان الرجيم: **ئەگەر کەر زەڕی، خۆتان بەخودا پەنا بگرن لە شەیتانی نەفرەت لێکراو))** رواه الطبراني في معجمه الكبير باسناد صحيح (راجع صحيح الجامع ١/٢٨٦).

لـە پێشدا باسـی ئـەوەشمان کـرد ئەگـەر بەشـەو کـەرێك زەڕی شـەیتانێکی دیوە.

خۆپەنادان لە کاتی خوێندنەوەی قورئان:

خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم ﴿ إنه ليس له سلطان على الذين آمنوا وعلى ربهم يتوكلون: جا كاتێك قورئان دەخوێنی، لە پیلانی شەیتانی دەرکراو پەنا ببە بەر خودا. بەڕاستی شەیتان بەسەر کەسانێکی بڕوادارو پشت بەخوا بەستو دەسەڵاتی نیە ﴾ (سورة النحل/٩٨-٩٩).

جا ئیبنیقەییم لە (اغاثة اللهفان ١٠٩/١)دا، بۆمانی ڕون کردۆتەوە، حیکمەت چیە لە خۆپەنادان بەخودا لە شەیتان کاتی خوێندنەوەی قورئان، و دەڵێ:

١-قورئانی پیرۆز چارەسەرە بۆ ئەو شتانەی لە سینەکاندا هەن، هەمو وەسوەسەو ئارەزو و ویستێکی گەندەڵ لا دەبا کە شەیتان لە دڵانی دەهاوێ، دەرمانی فەرمانی شەیتانە بۆ دڵ، جا فەرمان کراوە کەرەستەی دەردەکە لابەین تا شوێنی لە دڵدا خاڵی بێ هەتاکو دەرمانەکە شوێنی خۆی دەگرێو دەستی لێ دەستێنێو کاری لێ دەکا، هەروەك دەڵێن:

أتاني هواها قبل ان اعرف الهوى
فصادف قلباً خاليا فتمكنا

واتە: ئارەزوەکەی وی هاتە لام پێش ئەوەی ئارەزوان بناسم، ڕوبەڕوی دڵێکی چۆڵ بۆوە، جا دەستی لێ ستاند.

ئەو دەرمانە چارەسەرە دێ بۆ دڵان و مەیدانیشی بۆ چۆڵ بوە، جا تێیدا سەردەکەوێ.

٢- هەروەها قورئان کەرەستەو بابەتی ڕێنوێنیو زانست و چاکەیە لە دڵدا،

هەروەكو ناو كەرەستەی روەكە، جا شەیتان ئاگرێكە یەك یەكە روەكەكان

دەسوتێنێ، هەر كاتێك هەست بە روەكی چاكە بكات لە دڵدا هەوڵ ئەدا دایبڕێنێ و بیسوتێنێ، جا فەرمانمان پێكراوە خۆ پەنا بدەین بەخودای بەرزو تەوانا ئەكو ئەوەمان لێ تێك دا كە بەهۆی قورئانێ دڵ وەدەستی دێنێ، جیاوازیش لەنێوان ئەم خاڵەو خاڵی یەكەم ئەوەیە كە خۆپەنادان لە خاڵی یەكەم بۆ دەسخستنی سودی قورئان، كەچی لێرەدا بۆ مانەوەو پاراستنی سودەكەیە.

٣- فریشتەكان لە قورئانخوێن نێزیك دەكەونەوەو گوێ بۆ خوێندەوەكەی رادەدێرن، هەوەكو لە فەرمودەی ئوسەیدی كوڕی خوضەیردا هاتوە كاتێك قورئانی دەخوێند وەك سێبەرێكی دیت كە چرای تێدا بو، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمو كە ئەوانە فریشتە بون، شەیتانیش دژو دوژمنی فریشتەیە، بۆیەش قورئانخوێن فەرمانی پێكراوە داوا لە خودای بەرز بكا دوژمنەكەی لێ دور بخاتەوە، تاكو فریشتەكان بێنە لای، چونكە ئەمە پایەیەكە فریشتەو شەیتانەكانی تێدا كۆنابنەوە.

٤- هەروەها شەیتان بە سوارو پیادەكانیەوە دێنە سەر قورئانخوێن هەتا لە مەبەستەكەی بە قورئانخوێندنەكە بیخافڵێنێ كە لێ وردبونەوەو تێڕامان و تێگەیشتن و زانیاریە لەوەی خودا فەرمویەتی، جا بە هەمو توانستی خۆی دەكۆشێ بۆ ئەوەی دڵ وەدورخا لە مەبەستی قورئان خوێندن، بەمەش

خوێنەرەکە لە سودی تەواو بێبەش دەبێ، جا فەرمانی پێکراوە کە دەستی بە قورئان خوێندنی کرد خۆی پەنادا بەخوا لە شەیتانی نەفرەت لێکراو.

٥- هەروەها قورئانخوێن موناجاتی خودا ئەکا بە فەرمودەکانی خۆی، خوداش گوێ راگرترە بۆ قورئانخوێنی دەنگخۆش لە یەکێك کە حەزی لە گۆرانی بێو کەنیشکەکەی بۆی بڵێ، شیعرو گۆرانیش خوێندنەوەی شەیتانن،

جا قورئان خوێن فەرمانی پێدراوە بە پەناگرتن شەیتان وەدەرنێ لە کاتی موناجاتی خودای بەرزو گوێ راگرتنی پەروەردگار بۆ خوێندنەوەکەی.

٦- هەروەها لە حیکمەتەکانی خۆپەنادان ئەوەیە: خودای بەرز هەواڵی پێداوین کە هەر پێغەمبەرێکی ناردبێ لە کاتی خوێندنەوەدا شەیتان شتی بۆ تێخستون، جا ئەگەر ئەوە کردەی شەیتان بێ لەگەڵ پێغەمبەران (عليهم السلام)، دەبێ لەگەڵ خەڵکی دی چۆن بێ.

هەر بۆیەش قورئان خوێن جار هەیە هەڵەدەکاو جار هەیە لێی تێکەڵ دەبێو، دەپەشۆکێو زمانی تێك دەئاڵێ، یا زەینیو دڵی تووشی پەشۆکان دێن، جا ئەگەر شەیتان لەکاتی قورئانخوێندندا لەوێ بوو، خوێنەر لە یەك لەو دوو شتە دەرباز نابێو، رەنگە تووشی هەردووکانیش بێ.

٧- شەیتان ئەو کاتە لەسەر مرۆڤ مکوڕترە کە مرۆڤەکە تەمای چاکەیەکی هەبێ یا بە کاری چاکەوە خەریك بێ، لەو کاتە شەیتان لەسەری توندتر دەکا تا

له کارەکەی دابڕیٚ.

پەنادانی منداڵ و خانەوادە:

پێغەمبەر ﷺ حەسەن و حوسەینی پەنادەداو دەیفەرمو: ((اعیذکما بکلمات الله تامة، من کل شیطان وهامة، ومن کل عین لامة، ثم یقول؛ هکذا کان ابي ابراهیم ﷺ یعوذ اسماعیل واسحق: **هەردووکتان پەنادەدەم بە وشە تەواوەکانی خودا، لە هەموو شەیتانێك و لە هەموو چاوێکی پیس، پاشان دەیفەرمو: ئیبراهیمی باوکم ﷺ بەم شێوەیە ئیسماعیل و ئیسحاقی پەنادەدا))** (اخرجه في الصحیح).

ئەبو بەکری کوڕی ئەلئەنباری دەڵێ: (الهامة) تاکی (الهوام)ەو دەڵێن: بریتیە لە هەموو سروەیەك کە خراپەیەك ئەنجام بدا، (لامة) بەواتای (الملمة: چاوی

پیس) بۆیەش فەرمویەتی (لامة) تا لەگەڵ بێژەی (هامة) رێك بکەوێ و لەسەر زمانی سوکتر بێ (تلبیس ابلیس/٤٧).

چاکترین پەناگە بۆ ئەوانەی خۆ پەنا دەگرن:

چاکترین پەناگە بۆ پەناگران هەردوو سورەتی (الفلق)و (الناس)ە، لە عوقبەی کوڕی عامیر هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((ان الناس لم یتعوذوا بمثل هاذین: (قل اعوذ برب الفلق)و (قل اعوذ برب الناس): **خەڵکی خۆیان بەشتێك پەنا نەگرتووە وەکو هەردوو سورەتی** (قل اعوذ برب الفلق)و (قل اعوذ برب الناس)))
رواه النسائي.

پەندێکی مەزن:

لە هەندێك پێشینان دەگێڕنەوە کە بە قوتابیەکەی خۆی گوت: (چ دەکەی ئەگەر شەیتان گوناهی بۆ رازاندیەوە؟ گوتی: جیهادی لەگەڵ دەکەم، گوتی: ئەگەر هاتەوە؟ گوتی: جیهادی لەگەڵ دەکەم، گوتی: ئەگەر هاتەوە؟ گوتی: جیهادی لەگەڵ دەکەم، گوتی: جا ئەمە زۆر درێژە دەخایەنێ، ئەدی ئەگەر بەناو رانەمەڕێکدا تێپەڕیت و سەگەکەی پێت وەڕی و نەیهێشت رەت بی، گوتی: هەوڵی لەگەڵ دەدەم وەیگێڕمەوە، گوتی ئەمە زۆر دەخایەنێ هانا وەبەر خاوەنەکەی ببە لە کۆڵتی دەکاتەوە) (تلبيس ابليس/٤٨).

جا ئەمە پەندێکی گەورەو تێگەیشتنێکی مەزنە لەم زانا پایەدارەوە، چونکە خۆ پاراستن بە خوداو هانا وەبەربردنی تاکە رێیەکی بەهێزە شەیتان وەدەرەدەنێ و دووری دەخاتەوە، دایکی مەریەمیش وای کرد کە گوتی: ﴿ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ: منیش مەریەم و زارۆکەکانی دەخەمە پەنای تۆ، تا لە شەڕی شەیتان دووربن ﴾ (سورة آل عمران/٣٦).

گومانێك:

هەندێك کەس هەن دەڵێن خۆ پەنا دەدەین بەخوا لەگەڵ هەندێشدا هەست دەکەین شەیتان وەسوەسەمان بۆ دەکاو بۆ خراپە دەنەمان دەدا لە نوێژەکانمان

دەمانخافڵێنێ.

لە وەرامدا دەڵێین: خۆ پەنادان وەکو شمشێری دەست جەنگاوەر وایە، ئەگەر دەست و بازووی بەهێز بێ، رەنگە دوژمنەکەی بکوژێ، ئەگەرنا رەنگە هەر کاری تێنەکا هەر چەندە تیغەکەی دەبانیش بێ.

بەم شێوەیە خۆپەنادانی پارێزکاری بەتەقوا ئاگرێکە شەیتان دەسوتێنێ، ئەگەر لە بابایەکی باوەڕلاوازەوەش بێ ئەو کاریگەریە بەهێزەی بۆ دوژمن نابێ.

ئەبولفەرەجی ئیبنی‌جەوزی ﷺ لە (تلبیس ابلیس/٤٨)دا دەڵێ: نموونەی شەیتان لەگەڵ مرۆڤی پارێزکارو مرۆڤی بێ‌تەقوا، وەکو پیاوێکە دانیشتبێ خواردن و گۆشتی لە پێش بێ، سەگێکی بەلادا تێپەڕێ، ئەویش چەغەی لێبکاو سەگەکە بڕوا، جا ئەو سەگە بەلای یەکێکی دیکە تێپەڕێ ئەویش خواردن و گۆشتی لە بەردەم بێ، بەڵام هەر چەند چەغە لە سەگەکە بکا، وازی لێنەهێنێ و جێی نەهێڵێ، جا پیاوی یەکەم وەکو مرۆڤێکی پارێزکارو بەتەقوایە کە شەیتان بەلایدا ڕەت دەبێ هەر بەیادی خودا دەری دەکا، دووەم کەسیش وەکو بابای کەم تەقوایە کە هەر شەیتانی لێ دانابڕێ، خودا پەنامان بدا لە شەیتان.

جا ئەو موسڵمانەی دەیەوێ لە دەست شەیتان و تەڵەو داوەکانی رزگار بێ، دەبێ خۆی بە بەهێزکردنی باوەڕی و خۆ پاراستن بە خوداو هاناوە بەر بردنی و توانا لێخواستنی خەریک بکا.

چوارەم- خەریك بوون بە یادی خودا:

یادی خودا مەزنترین شتە کە بەندە لە شەیتان رزگار بکا، باسی ئەو فەرموودەیەش دێتە پێشێ کە تێیدا یەحیای پێغەمبەری خوا بە پێنج شتان فەرمان بە ئیسرائیلیان دەکا، لەوانە دەڵێ: (فەرمانتان پێ دەکەم یادی خودای بەرز بکەن، چونکە ئەمە وەك ئەوە وایە کە دوژمن زۆر بە هەڵەداوان بەدوای پیاوێك کەوتبێ، تا کابرا دەکاتە قەڵایەکی پتەوو خۆی تێدا چەپانەدەدا، هەر ئاوا بەندەش تەنها بەیادی خودا دەتوانێ خۆی لە شەیتان بپارێزێ)، ئیبنیقەییم لە (الوابل الصیب/٦٠)دا دەڵێ:(جا ئەگەر یادی خودا تەنها یەك سودی هەبا، دەبوایە بەندە زمانی هەر بۆ یادی خودای بەرز بگەڕێو بە یادەوەری پاراو بێ، چونکە بە یادی خودا نەبێ ناتوانێ خۆی لە دوژمنەکەی چەپانە بدا، ئەو دوژمنەش هەر لە دەرگەی غافڵان و خەریك بوون لێی دەچێتە ژوورێ و، هەمیشە بۆی لەکەمین دایە، هەر کاتێکی غافڵ بێ خۆی تێ دەکاو تێکیدەشکێنێ، بەڵام ئەگەر یادی خودای کرد ئەو دوژمنەی خودا هەڵدێ و بچووك دەبێتەوەو زەلیل دەبێ، هەتا لە چۆلەکە بچووکتر دەبێتەوەو وەك مێشی لێ دێ، هەر بۆیەشە بە (الوسواس الخناس) ناوزەد کراوە، واتە وەسوەسە لە دڵاندا دەکاو، کە یادی خودا دەکرێ هەڵدێ و ئەو جێدێڵێ و وازدەهێنێ، ئیبنیعەبباس دەڵێ: شەیتان لەسەر دڵی ئادەمیزاد رۆنیشتووە، ئەگەر بێئاگاو غافڵ بێ وەسوەسە دەکا، بەڵام ئەگەر یادی خودا بکا هەڵدێ و

وازدەهێنێ.

هەروەها ئیبنی‌قەییم لە (ص١٤٤)دا دەڵێ: (لەگەڵ ئەوەی شەیتانەکان دوژمنی بەندەن، چوار دەوریان گرتووە؛ گومان بە چی دەبەی کە پیاوێك لە هەر چوار لاوە بە دوژمنانی رق ئەستوری دەورەدرابێ و، هەریەکەیان چەندی

پێ بکرێ ئازارو ئەشکەنجەی بدات. تاکە رێگەش بۆ پەرتەوازە کردنیان هەر یادی خودای بەرزو بەدەسەڵاتە).

لە پاش ئەوە ئیبنی‌قەییم فەرمودەکەی عەبدورەحمان کوڕی سەمورەی هێناوەتەوە کە دەڵێ: رۆژێك پێغەمبەر ﷺ هاتە لامان، بە سەرمانەوە وەستاو فەرموی: ((إني رأيت البارحة عجباً، رأيت رجلاً من أمتي أتاه ملك الموت ليقبض روحه، فجاءه بره بوالديه، فرد ملك الموت عنه، ورأيت رجلاً قد بسط عليه عذاب القبر، فجاءه وضوؤه فاستنقذه من ذلك، ورأيت رجلاً من أمتي قد احتوشته الشياطين، فجاءه ذكر الله عز وجل، فطرد الشيطان عنه، ورأيت رجلاً من أمتي قد احتوشته ملائكة العذاب، فجاءته صلاته فاستنقذته من أيديهم، ورأيت رجلاً من أمتي يلتهب –وفي رواية: يلهث – عطشاً كلما دنا من حوضٍ منع وطرد، فجاءه صيام شهر رمضان، فاسقاه وارواه، ورأيت رجلاً من امتي، ورأيت النبيين جلوساً حلقاً حلقاً، كلما دنا إلى حلقةٍ طرد، فجاءه غسله من الجنابة، فأخذ بيده، فاقعده إلى جنبي، ورأيت رجلاً من أمتي بين يديه ظلمة، ومن خلفه ظلمة، وعن يمينه ظلمة، وعن يساره ظلمة، ومن فوقه ظلمة، ومن تحته ظلمة، وهو متحير

فيها، فجاءه حجه وعمرته، فاستخرجاه من الظلمة، وادخلاه في النور، ورأيت رجلاً من أمتي يتقي بيده وهج النار وشرره، فجاءته صدقته، فصارت سترة بينه وبين النار، وظللت على راسه، ورأيت رجلاً من أمتي يكلم المؤمنين ولا يكلمونه، فجاءته صلته لرحمه فقالت: يامعشر المسلمين، إنه كان وصولاً لرحمه فكلموه، فكلمه المؤمنين وصافحوه وصافحهم، ورأيت رجلاً من أمتي قد احترشته الزبانية، فجاءه امره بالمعروف ونهيه عن المنكر، فاستنقذه من ايديهم، وادخله في ملائكة الرحمة، ورأيت رجلاً من أمتي جاثياً على ركبتيه، وبينه وبين الله عز وجل حجاب، فجاءه حسن خلقه، فاخذ بيده، فادخله على الله عز وجل، ورأيت رجلاً من أمتي قد ذهبت صحيفته من قبل شماله، فجاءه خوفه من الله عز

وجل، فاخذ صحيفته فوضعها في يمينه، ورأيت رجلاً من أمتي خف ميزانه، فجاءه افراطه فثقلوا ميزانه، ورأيت رجلاً من أمتي قائماً على شفير جهنم، فجاءه رجاؤه في الله عز وجل، فاستنقذه من ذلك ومضى، ورأيت رجلاً من امتي قد أهوى في النار، فجاءته دمعته التي بكى من خشية الله عزوجل، فاستنقذته من ذلك، ورأيت رجلاً من أمتي قائماً على الصراط يرعد كما ترعد السعفة في ريح عاصف، فجاءه حسن ظنه بالله عز وجل، فسكن رعدته ومضى، ورأيت رجلاً من أمتي يزحف على الصراط، ويحبو احياناً، ويتعلق أحياناً، فجاءته صلاته علي فاقامته على قدميه، وانقذته، ورأيت رجلاً من أمتي انتهى إلى ابواب الجنة فغلقت الأبواب دونه، فجاءته شهادة أن لا إله إلا الله، ففتحت له الأبواب وادخلته الجنة: دوێنێکه شتێکی سەیرم دیت: پیاوێکم دیت لە ئوممەتی خۆم فریشتەی

مەرگەوان هاتبووە لای تاگیانی بکێشی، جا چاکەکاری بەرامبەر دایك و باوکی هاتن و، مەرگـەوانیان لێـی گـێڕاوە، پیاوێکشم دیـت ئەشـکەنجەی گـۆڕی بـۆ ئامادە کرابوو، جا دەستنوێژەکەی هـات و لـەو ئـازارو ئەشـکەنجەیە قوتـاری کرد، پیاوێکیشم دیت لە ئوممەتی خۆم کە شەیتانەکان دەوریان لێدابوو، یادی خودا هـات و شـەیتانی دەرکـرد، پیـاوێکی دیکـەم دیـت لـە ئوممـەتی خـۆم فریشـتەکانی ئەشـکەنجەدان دەوریـان تـەنیبوو، نوێژەکـەی هـات و لەدەسـتی دەرێنـان، پیـاوێکی تـرم لـە ئوممـەتی خـۆم دی لـە تینتـان هێنکـەی بڕابـوو هـەڵدەقرچا، هەرکە لە ئەستێڵکێك نێزیك دەبۆوە، رێـی لێ دەگـیراو دەردەکـرا، رۆژی مانگی رەمەزان هات، تێراوی کردو بڕی شکاند، پیاوێکیشـم دیـت لـە ئوممـەتی خۆم، پێغەمبەرانیشم دیتن کۆڕکۆڕ بازنـەیان بەسـتبوو، ئـەو پیـاوە لەهەر کۆڕێك نێزیك دەبۆوە دەردەکرا، غوسلی لەش پیسی هات و دەستی گرت و، هێنای لە پاڵ منی دانا، پیاوێکیشم دیت لە ئوممـەتی خـۆم بـەرلەمی تاریك بوو، پشت سەری تاریك بوو، لای راستی تاریك بوو، لای چەپیشی هـەر تاریك

بوو، سەرەوەی هەر تاریك وخوارەوەشی هەر تاریك بوو، ئەویش لە نێو ئەو تاریکیانەدا سەرگەردان بوو، جا حەج و عومرەکەی هاتن و لە تاریکیی دەریان هێنـاو، بردیانـە نێـو رونـاکی، پیـاوێکی دیـم لـە ئوممـەتی خـۆم دیـت، بـە دەستەکانی خۆی لە کڵپەو بڵێسەی ئاگر دەپاراست، خێروماڵبەخشینەکەی هـات و، بـووە لەمپـەرێك لـە نێـوان وی و ئـاگرداو سـایەی لەسـەری کـرد،

پیاوێکیشم لە ئوممەتی خۆم دیت قسەی لەگەڵ بڕواداران دەکرد کەسیش لەگەڵەوی نەدەدوا، جا سیلەی رەحمی هاتە لای و گوتی: هۆگەل موسڵمانان، ئەمە سیلەی رەحمی دەگەیاند جا قسەی لەگەڵ بکەن، ئەو جا بڕواداران کەوتنە ئاخاوتن لەگەڵیداو دەستی یەکتریان گوشی، پیاوێکی دیکەم لە ئوممەتی خۆم دیت فریشتە ئاگرەوانەکان دەوریان دابوو، فەرمانەکانی بەچاکە و بەرهەڵستی کردن لەخراپە هات و، لەدەستی دەرهێنان و رزگاری کرد و، بردیە نێو فریشتەکانی میهرو بەزەیی، پیاوێکیشم لە ئوممەتی خۆم دیت کەوتبوە سەر هەردو چۆکان و، پەردەیەك لە نێوان ئەو و خودای بەرزدا بو و، رەوشت و رەفتاری جوانی هات و، دەستی گرت و بردیە لای خودای مەزن، پیاوێکی ترم دیت لە ئوممەتی خۆم کردەوەنامەکەی درابووە دەستە چەپی، ترسانی لە خودای گەورە هات و کارنامەکەی وەرگرت و دایە دەستەڕاستی، پیاوێکی دیم دیت لە ئوممەتی خۆم تای ترازوی خێری سوك بوو، ئەو زاروکانەی کە بە بچووکی مردبوون هاتن و تای ترازوەکەیان قورس کرد، پیاوێکیشم دیت لە ئوممەتی خۆم لەسەر لێواری دۆزەخ راوەستابوو، جا تکاکانی لە خودای گەورە هات و، لەوێ دەربازی کردو رۆیشت، پیاوێکیشم دیت لە ئوممەتی خۆم بۆ ناو ئاگری هەڵدێرا، ئەو فرمێسکەی هات کە لە ترسی خودای مەزن پێی گریابوو، دەربازی کرد، پیاوێکی دیکەم دیت لە ئوممەتی

خۆم لەسەر صیرات راوەستا بوو، وەك چلەدارخورمای بەر رەشەبا دەلەرزی،

جا گومانی چاکی بەخودا هاتە لای و، لەرزەکەی داسەکناندو تێپەڕی، پیاوێکی ترم دیت لە ئوممەتی خۆم لەسەر صیرات دەخشی جار هەبوو گاگۆڵەی دەکردو جاریش هەبوو خۆی شۆڕدەکردەوە، دروودناردنی بۆ من هات و لەسەر پێیانی راگرت و رزگاری کرد، پیاوێکیشم دیت لە ئوممەتی خۆم دیت گەیشتبوە دەرگەکانی بەهەشت، بەڵام لەرووی داخرابوون، شەهادەی (لا اله الا الله هات)، دەرگەکانی بۆ کردەوەو بردیە بەهەشت.)) رواه الحافظ ابو موسى المديني في كتاب (الترغيب في الخصال المنجية، والترهيب من الخلال المردية) وبنى كتابه عليه وجعله شرحاً له. وقال: هذا حديث حسن جداً، رواه عن سعيد بن المسيب: عمرو بن آزر، وعلي بن زيد بن جدعان، وهلال أبو جبلة.

ئیبنی‌تەیمیەی شێخولئیسلام پایەی ئەو فەرمودەی بەمەزن دادەناو دەیگوت نیشانەی راستی دیارن و مەبەست ئەوەبوو کە دەیفەرموو: ((رأيت رجلاً من أمتي قد احتوشته الشياطين، فجاءه ذكر الله عز وجل، فطرد الشيطان عنه)) **ئەمەش لەگەڵ فەرموەی حاریسی ئەشعەری یەکە.**

هەروەها کە دەفەرمێ: ((وآمركم بذكر الله عز وجل، وان مثل ذلك كمثل رجل طلبه العدو، فانطلقوا في طلبه سراعاً، وانطلق حتى اتى حصناً حصيناً، فأحرز نفسه فيه: **فەرمانتان پێدەکەم یادی خودا بکەن، چونکە ئەمە وەک پیاوێک وایە دوژمنی بەدواوەبێ و، بە خێرایی شوێنی کەوتبن، ئەویش هەڵێ هەتا دەچێتە ناو قەڵاتێکی پتەو، جا خۆی تێدا حەشار دەدا)).**

بەم شێوەیە بەندەکان ناتوانن خۆ لە دەست شەیتان چەپاڵە بدەن مەگەر بە

یادی خودا نەبێ. لە تیرمیذیدا لە ئەنەسی مالیکەوە هاتووە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ((من قال -يعني إذا خرج من بيته- بسم الله، توكلت علـــى الله، لا

حول ولا قوة الا بالله، قال له: كفيت وهديت ووقيت، وتنحى عنه الشـــيطان، فيقـــول لشيطان آخر: كيف لك برجل قد هدي وكفي ووقي؟: هەر کەس کە لە ماڵی خۆی چووە دەرێ، گوتی : بە ناوی خودا، پشت بە خودا دەبەستم، هیچ هـەوڵ و توانایـەك نیـە لـە خـوداو بـە خـودا نـەبێ. پێـی دەگوتـرێ: هێنـدەت بەسـە، ڕێنمـاکرای و هێنـدەت بەسـەو پـارێزرای، شـەیتانیش خـۆی لێ لادەداو بـە شـەیتانێکیتر دەڵـێ: چ لـە پیـاوێك دەکـەی ڕێنمـون بـوەو بەسـی کـردووەو پارێزراوە)) رواه ابو داود والنسائي والترمذي وقال: حديث حسن. بە صەحیحیش لە پێغەمبەر ﷺ هاتووە کە فەرمویەتی: ((من قال في يوم مائة مرة لا إله الا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير، كانت له حرزا من الشيطان حتى يمسي: هەر کەسێك لە ڕۆژێکدا سەد جاران گوتی: لا اله الا الله وحده لا شريك لـه له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير، بۆی دەبێتە پەناگەیەك لە شەیتانی تا ئێوارەی بەسەردادێ)). سوفیان هێناویە لە ئەبو زوبەیر، لـە عـەبدوڵڵای کوڕی زەمرە، لە کەعب دەڵێ: ((قال: اذا خرج الرجل من بيته فقال: بسم الله قال الملـــك: هديت، واذا قال: توكلت على الله- قال الملك: كفيت، واذا قال: لا حول ولا قـــوة الا بالله قال الملك: حفظت، فيقول الشياطين بعضهم لبعض: ارجعوا، ليس لكم عليه ســـبيل،

كيف لكم بمن كفي وهدي وحفظ؟: ئەگەر پیاو لە ماڵ هاتەدەر گوتی: بســــم الله، فریشتەکە دەڵێ: ڕێنمایی کرای، وە ئەگەر گوتی: توكلت علـــى الله، فریشتەکە دەڵێ: هێندەت بەسە، وە ئەگەر گوتی: لا حول ولا قـــوة الا بـــالله، فریشتە کە دەڵێ: پارێزراو بووی، جا شەیتانەکان بە یەکتر دەڵێن: بگەڕێنەوە، بە چ ڕێیەك نایگەنێ، چۆن دەگەینە یەکێك خودا ئەو بەهرانەی پێدابێ)).

هەروەها ئەبو خەلادی میصری دەڵێ: هەرکێ هاتە نێو ئیسلام، لە قەڵاتێك دێتە ژورێ و، ئـەوی لـە مزگـەوتێك وەژورکـەوت، لـە دوو قـەڵاتان دێتــە ژور،

هەرکەسێکیش لە کۆڕێکی دانیشت زیکرو یادی خودای تێدا دەکرا، لە سێ قەڵاتان چۆتە ژور.

ئەبو موسای حافیزیش لە کتێبەکەیدا لە ئەبوعیمرانی جونی دەگێڕێتەوە، لە ئەنەس، لە پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((إذا وضع العبد جنبه على فراشه، فقال بســـم الله، وقرأ فاتحة الكتاب، أمن من الجن والإنس ومن كل شيء: كاتێك بەندە دەچێتە ناو جێ، ئەگەر بڵێ: بە ناوی خوداو سورەتی فاتیحە بخوێنێ و لە شەڕو خراپەی جنۆکە و مرۆڤ و هەموو شتێك ئارام و بێنیاز دەبێ)) ذكره السيوطي في (الجامع الكبير) ونسبه للبزار والديلمي، قال الهيثمي في (المجمع): وفيه غسان بن عبيد، وهو ضعيف، ووثقه ابن حبـــان، وبقيـــة رجاله رجال الصحيح (محقق الوابل الصيب).

لـە صـەحیحی بوخاریشــدا لــە موحەممــەدی کــوڕی ســیرینەوە، لــە ئــەبو

هورەیرە، گوتی: پێغەمبەر ﷺ منی لەسەر زەکاتی رەمەزان دانا تا چاوم لێبێ‌و بیپارێزم، یەکێك هاتە لام و، دەستی پێ کرد بە کۆڵمان لە خواردنەکەی ئەدا، منیش گرتم، گوتی: بەرەڵام کە جارێکی‌دی ناگەڕێمەوە... تادوایی فەرمودەکە، جا دەڵێ: لە جاری سێیەمدا گوتی: هەندێك وشەت فێردەکەم خودا بەوان وشان سودت پێدەگەیەنێ، ئەگەر چویە نێو نوێنەکەت، ئایەتولکورسی لەسەرەتا تا کۆتاییەکەی بخوێنە، تا سبەینی پارێزگارێکی خودات لەسەر ئەبێ و شەیتانت لێ نزیك نابێتەوە، جا بەرەڵای کرد سبەینێ چوەلای پێغەمبەرو بۆی گێڕاوە، فەرموی: ((صدقك وهو كذوب: لەگەڵ ئەوەی درۆزنە، بەلام راستی پێ گوتوی)).

هەروەها ئەبوموسای حافیز لە فەرمودەیەکی ئەبو زوبەیر لە جابیرەوە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ((إذا أوى الإنسان إلى فراشه، ابتدره ملك وشيطان

فيقول الملك: اختم بخير، ويقول الشيطان: اختم بشر، فإذا ذكر الله تعالى حتى يغلبه -يعني النوم- طرد الملك الشيطان وبات يكلؤه، فإذا استيقظ، ابتدره ملك وشيطان، فيقول الملك: افتح بخير، ويقول الشيطان: افتح بشر، فإن قال: الحمدلله الذي احيا نفسي بعد موتها ولم يمتها في منامها، الحمدلله الذي يمسك التي قضى عليها الموت ويرسل الأخرى إلى أجل مسمى، الحمدلله الذي يمسك السموات والأرض أن تزولا، ولئن زالتا إن أمسكها من أحد من بعده، الحمدلله الذي يمسك السماء أن تقع على الأرض إلا بإذنه، طرد الملك

الشيطان وظل يكلؤه: كه مرۆڤ چووه نێو جێگەکەی، فریشتەیەك و شەیتانێك دەچنە لای، فریشتەکە دەڵێ: باپایانی کارت خێر بێ، شەیتانەکەش دەڵێ با پایانی کارت شەڕبێ، جا ئەگەر یادی خودای کرد تا چاوی دەچێتە خەوێ، فریشتەکە شەیتانەکە دەردەکاو تا سبەینێ تێیھەڵدەدا، کە لە خەویش ھەستا، فریشتەیەك و شەیتانێك دێنە لای، فریشتەکە دەڵێ: با دەسپێکی کارت خێربێ، شەیتانەکەش دەڵێ: با دەسپێکی کارت شەڕبێ، جا ئەگەر گوتی: ستایش بۆ ئەو خودایەی کەنەفسی منی پاش مردن زندو کردەوەو، لە نوستنێدا نەیمراند، ستایش بۆ ئەو خودایەی ئەوان گیانان دەگرێ کە دەمرن و ئەوانی دی تا کاتێکی دیاریکراو لێدەگەرێ، ستایش بۆ ئەو خودایەی ئاسمانەکان و زەوی دەگرێ کە لەنێو نەچن و ئەگەر لە نێویش بچن لەوی بترازێ کەسی دیکە پاشی وی نایانگرێتەوە، ستایش بۆ ئەو خودایەی کە ئاسمانی راگرتووەو نایەڵی بەسەر زەویدا بەربێتەوە، مەگەر بە ئیزنی خۆی، ئەگەر وای گوت، فریشتەکە، شەیتانەکە وەدەردەنێ‌و بە شاپان تێی ھەڵدەدا)).

لە ھەردوو صەحیحیانیش ھاتووە لە فەرمودەی سالمی کوڕی ئەبو جەعد، لە کورەیب، لە ئیبنی عەبباسەوە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((أمـــا إن أحدكم إذا أتى أهله قال: بسم الله، اللهم جنبنا الشيطان، وجنب الشيطان مـــا رزقتـــا، فيولد بينهما ولد لا يضـــــره شـــيطان أبـــدا: ئەگەر یەکێك لە ئێوە کە چووە لای

خێزانەکەی گوتی: بەناوی خودا، خودایە شەیتانمان لێ لادەو، شەیتان لەوەش لادە کە پێمان دەبەخشی، جا ئەگەر منداڵێکیان لە نێوان کەوتەوە، هەرگیز شەیتان زیانی پێناگەیەنێ))[4].

دیسان ئەبوموسای حافیز، لە حەسەنی کوڕی عەلیەوە دەڵێ: من ئەوە دابین دەکەم هەرکەسێکی ئەم بیست ئایەتە بخوێنێتەوە خودای‌بەرز لە هەموو شەیتانێکی ستەمکارو، لە هەموو شەیتانێکی پیس و، لە هەموو دڕندەیەکی زیانمەندو، لە هەموو دزێکی زۆردار بیپارێزێ: ئایەتولکورسی‌و سێ ئایەت لە سورەتی (الاعراف) ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ . . . . . . ﴾ (سورة الاعراف/٥٤-٥٧)، و دە ئایەت لە سورەتی (الصافات) (١-١٠)و، سێ ئایەت لە سورەتی (الرحمن) ﴿ يامعشر الجن والانس ﴾ (سورة الرحمن/٣٣-٣٤)، لەگەڵ دواییینی سورەتی (الحشر): ﴿ لو انزلنا هذا القرآن.. ﴾ (سورة الحشر/٢١-٢٤).

هەروەها موحەممەدی کوڕی ئەبان دەڵێ: پیاوێك لە مزگەفتێ خەریکی نوێژکردن بوو، هەستی کرد شتێکی لە پاڵە، لێی راجڤری، گوتی: لێم مەترسێ، هەر لەپێناو خوای‌بەرز هاتیمە لای تۆ، برۆ لای عوروەو لێی بپرسە، چۆن خۆی لە ئیبلیسی ئیبلیسان پەنادەدا، گوتی: بڵێ: (آمنت بالله العظيم وحده، وكفرت بالجبت والطاغوت، واعتصمت بالعروة الوثقى لا انفصام لها، والله سميع عليم، حسبي الله وكفى، سمع الله لمن دعا، ليس وراء الله منتهى: بە تەنیا بڕوام بە

[1] رواه البخاري ١٣/٣٢٦، باب السؤال بأسماء الله تعالى، وفي بدء الخلق، باب صفة ابليس وجنوده، وفي الدعوات، باب الدعاء للمتزوج، ومسلم رقم ١٤٣٤ في النكاح، باب ما يستحب أن يقوله عند الجماع. (محقق الوابل الصيب)

خودای مەزن هێناو، بێبڕوام بە جادوو بە تاغوتان و، خۆم بە بڕو باوەڕێکی پتەوی نەپچڕاو پاراستووە، خوداش بیسەرو زانایە، هەر خودام بە تەنێ بەسەو، خودا دوعای داواکاران دەبیستێ، لە پاش خودا کۆتایی نیە).

بیشری کوڕی مەنصووریش دەڵێ: لە ووهەیبی کوڕی وەرد، دەڵێ: ساتێکی شەوێ تێپەڕیبوو، پیاوێك چووە نێو گۆڕستانێ، دەڵێ: دەنگێکی گەورەم گوێ لێبوو، دیتم تەختێکیان هێناو، دایاننا، شتێکیش هات لەسەری دانیشت، دەڵێ: جا سەربازەکانی لەدەوری کۆبوونەوە، ئەوجا هاواری کردو گوتی: کێ عورووەی کوڕی زوبێرم لەکۆڵ دەکاتەوە؟ کەس وەرامی نەداوە تاکو چەند دەنگی خودای مەزن ڤانی لەسەر بوو بە دوای یەکدا هاتن، ئەو جا یەکێك گوتی: مـن لـە کۆڵتـی دەکەمـەوە، دەڵـێ: جا ڕووی لـە مەدینـە کـرد، منیـش دەمدیت، پاش ماوەیەك گەڕاوەو گوتی: بە هیچ شێوەیك ناکرێ بۆ عورووە بچم، وەگوتی: واوەیلا بۆ ئێوە، دیتم سبەینان و هێواران هەندێك وشان دەڵێ: تا ئەو شانە بڵێ ئێمە نایگەنێ، پیاوەکە گوتی: بۆ سبەێنی، بە خانەوادەکەم گوت: بارم بـۆ ڕێکخـەن، جا هاتمـە مەدینـە، بە پرسیاران عورووەم دیتەوە، پیرەمێردێکی گەورە بوو، پێم گوت ئەتو سبەینان و هێواران چ دەڵێی؟ ڕازی نەبوو پێم بڵێ، جا چیم دیت و بیستم بۆیم گێڕاوە، ئەوجا گوتی: نازانم، تەنیا

سیەینان سێجار دەڵێم: (آمنت بـــالله العظیـــم، وكفـــرت بـــالجبت والطـــاغوت، واستمسكت بالعروة الوثقى التي لا انفصام لها، والله سميـــع عليـــم)، میوانانیش سێ جاران دەیڵێم.

هـەروەها ئەبوموسـا لـە موسـلیمولبوطەین دەگێڕتـەوە، دەڵـێ: جیـبریل بـە پێغەمبەری ﷺ گوت: دێوێك لە جنۆكان داوت بۆ دەنێتـەوە، جا ئەگەر چوەیە سەرجێو بالیفەكانت بڵێ: ((اعوذ بكلمات الله التامات التي لا تجاوزهن بر ولا فاجر، من شر ما ينزل من السماء وما يعرج فيها، ومن شر ما ذرا من الارض وما يخرج منـــــها،

ومن شر فتن الليل والنهار، ومن شر طوارق الليل والنهار، إلا طارقا يطرق بخير يـــارحمن: خۆ پەنادەگرم بـە وشـە تـەواوەكانی خـودا كـە نـە چاكـەكاریان لێ تێدەپـەڕێ نەخراپـەكار، لـە شـەڕی هـەموو ئـەو شتانەی لـە ئاسمانێ دادەبـەزن و ئەوانـەی تیایدا سـەردەكەون و لـەو شـتانـەی لـەزەوی دەچنـە خـوارێ و لـەوەی لێیـەوە دەردەچن، هـەروەها لـە شـەڕی ئاشوبەكانی شـەوو ڕۆژو، لـە شـەڕی ئەوانـە بـە شەو لەدەرگا دەدەن بێجگـە لەوانـەی كە بۆ خێر دەرگـە دەكوتـن، ئـەی خودای میهرەبان))[٥].

هـەروەها بەپێی فـەرموودەی صـەحیح سـەلماوە كە شـەیتان لـە دەنگی بـانگ هەڵدێ.

سوهەیلی كوڕی ئەبو صالح دەڵـێ: باوكم جەوانێكی خۆمانی بەگـەڵ دام و بۆ بەنیحاریسەی ناردم، لە دیوارێكەوە یـەكێك بە نـاوی خۆیـەوە بانگی كرد، جا ئەوی لەگەڵمدا بوو سەرێكی لە دیوارەكە هەڵكێشا، هیچی نـەدیت، منیش ئەمەم بۆ بابم گێڕاوە، گوتی: ئەگەر بمزانیبا تووشی ئەوشتە دێی نەمدەناردی،

بەڵام ئەگەر گوێت لە دەنگێك بوو، بانگی نوێژ بدە، چونكە من گوێم لێبوو، ئەبو هەورەیرە لە پێغەمبەر ﷺ دەیگێڕاوە، كە فەرمویەتی: ((ان الشـــیطان اذا نودي بالصلاة، ولى وله خصاصٌ: ئەگەر بانگی نوێژی درا، شەیتان هەڵدێ و تڕان دەكەنێ)). لە ڕیوایەتێكی دیكەشدا هاتووە: ((اذا سمع النداء ولى وله ضراط، حـــتى لا يسمع التأذين....: كە شەیتان گوێی لە بانگ دەبێ هەڵدێ و تڕان دەكەنێ، تا دەنگی بانگەكە نەبیستێ))[6] الحديث.

---

[5] وإسناده منقطع، ورواه مالك في (الموطأ)٢/٩٥١و٩٥٢ في كتاب الشعر، باب مايؤمر به من التعويذ عن يحيى بن سعيد مرسلا. قال الزرقاني في (شرح الموطأ): ووصله النسائي من طريق محمد بن جعفر، عن يحيى بن سعيد، عن محمد بن عبدالرحمن بن سعد بن زرارة، عن ابن عباس السلمي، عن ابن مسعود. قال الزرقاني:

[6] رواه البخاري ٢/٦٩و٧٠ في الأذان، باب فضل التأذين، ومسلم رقم ٣٨٩ في الصلاة، باب فضل الأذان وهرب الشيطان عند سماعه. (محقق الوابل الصيب)

ئەبوموسای حافیز لە ئەبورەجاوە لە ئەبوبەكری صدیق دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((استكثروا من لا اله إلا الله والاستغفار، فإن الشيطان قال: قـــد اهلكتـــهم بالذنوب، واهلكوني بقول: لا إله إلا الله والاستغفار، فلما رأيت ذلك منـــهم، اهلكتـــهم بالاهواء حتى يحســـبون انهـــم مـــهتدون، فـــلا يســـتغفرون: زۆر بڵێن لا اله الا الله واستغفرالله، چونكە شەیتان دەڵێ: من ئەوانم بە گوناهـان فەوتاندو، ئەوانیش بە لا اله الا الله واستغفرالله منیان فەوتاند، جا كە ئەمەم لێ دیتن بە ئارەزوان تونام كردن، تا وایانزانی ڕێنمایی كراون، جا داوای لێخۆشبوونێ ناكەن))[7].

هەروەها لە ئیبراهیمی كوڕی حەكەمەوە دەگێڕێتەوە، لە باوكیەوە، لە عیكریمە دەڵێ: جارێك پیاوێك لە گەشتێكدا بوو، بەلای پیاوێكی نوستوودا تێپەڕی كە دوو شەیتانی لەكن بوون، گەشتیارەكە گوێی لێ بوو یەكێك لە شەیتانەكان بە هاوەڵەكەی خۆی دەڵێ: بڕۆ دڵی ئەو نوستووە گەندەڵ كە، جا كە لە كابرا نێزیك بۆوە، گەڕاوە لای هاوەڵەكەی و گوتی: لەسەر ئایەتێك نوستووە چ ڕێی بۆ ئێمە تێدانییە، جا شەیتانی دووەمیش چووە لای نوستووەكە كەلێی نێزیك بۆوە، گەڕاوەو بە هاوەڵەكەی گوت: ڕاست دەكەی، جا ڕۆیشتن، ئەوجا كابرای گەشتیار نوستووەكەی وەئاگا هێناو چی لە شەیتانەكانی دیتبوو پێی گوت، جا پێی گوت: پێم بڵێ پێش نوستن چ ئایەتێكت خوێندبوو؟ گوتی: ئەم ئایەتەم خوێندبوو: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ: پەروەردەگاری ئێوە ئەو خودایەیەكە ئاسمانەكان و زەوی لە شەش ڕۆژان

---

[٢] ذكره الهيثمي في (مجمع الزوائد) ونسبه لأبي يعلى وقال الهيثمي: وفيه عثمان بن مطر وهو ضعيف. (تحقيق تراثيل الغيب)

ئەفراند لەسەر عەرشدا جێگیر بو و بەرز بۆوە، بە پەردەی تاریكی شەو، ڕۆژ دادەپۆشێ و شەو بە دوای ڕۆژدا بەلەز دەڕواو، ڕۆژو مانگ و ئەستێرەكانی بەدی هێنا لە حاڵێكدا دەستەمۆی فەرمانی خودان، ئەفراندن وفەرمان هەر بۆ

خودایەو بەرزو پیرۆزە خودای پەروەردگاری جیهانیان ﴾ (سورة الاعراف/٥٤).

ئەبوننەضر هاشمی کوڕی قاسم دەڵێ: لە ماڵی خۆمدا ...[8] دەبیتی گوتیان: هۆ ئەبوننەضر لە پاڵ ئێمە لاکەوە، دەڵێ: جا ئەمەم لێ توندبوو، منیش بۆ ئیبنی ئیدریس و، مەحاریبی و ئەبونوسامەم نووسی لە کوفەدا، مەحاریبی لۆی نوسیم: بیرێك لە مەدینەدا گوریسەکەی ئەپسا، کاروانێکیان لەلا دابەزی، گازانەی هەندێیان لەلا کردن، جا داوای دەولکە ئاوەکیان کردو، پاشان، ئەو قسانەیان لەسەر کردو، ئاوەکەیان هەڵڕشتە بیرکە، ئاگرێکی لێ هەڵستاو لەسەر بیرەکە لەنگەری گرت، ئەبولنەضر دەڵێ: منیش بادیە ئاوێکم هێنا، پاشان ئەوان قسانم بەسەریدا خوێندو لە گۆشەکانی ماڵیم رشاند، هاواریان لێ کردم، سوتاندمانت، ئێمە لەلات باردەکەین، قسەکەش ئەوە بوو:(بسم الله، أمسينا بالله الذي ليس منه شيء ممتنع، وبعزة الله التي لا ترام ولا تضام، وبسلطان الله المنيع نحتجب، وبأسمائه الحسنى كلها عائذ من الابالسة، ومن شر شياطين الانس والجن، ومن شر كل معلن او مسر، ومن شر ما يخرج بالليل ويكمن بالنهار، ويكمن بالليل ويخرج بالنهار، ومن شر ما خلق وذرأ وبرأ، ومن شر ابليس وجنوده، ومن شر كل دابة انت آخذ بناصيتها ان ربي على صراط مستقيم، اعوذ بالله: بما استعاذ به موسى، وعيسى، وابراهيم الذي وفى، من شر ماخلق وذرأ وبرأ، ومن شر ابليس وجنوده، ومن شر ما يبغي، اعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم، ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ● فَالزَّاجِرَاتِ

---

[8] شتێکی لێپەڕیوە، وادەگەیەنێت کەقسەی لەگەڵ ئەوانە کردووە کە دیتونی و پێیان گوتووە: ئەی ئەبوننەضر ....

زَجْرًا● فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا● إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ● رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ● إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ● وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ● لاَ يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الأَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ● دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ● إِلاَّ مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ﴾ سورة الصافات/١-١٠: **بەناوی خوا، بەناوی خودا** نێوارەمان کردەوە کە هیچ شتێکی لێ قەدەغە نابێ، بەعیززەتی خوا کە هەر بەردەوامەو لێی کەم نابێتەوە. بەدەسەلاتی بەهێزو توانای خوا خۆ پەنا دەگرین و، هانا دەبەینە بەر هەمو ناوەجوان و پیرۆزەکانی لەئیبلیسان و لەشەڕی شەیتانگەل مرۆڤ و جنۆکەو لەشەڕی هەمو شتێکی ئاشکراو نهێنیو لەشەڕی ئەوانەی لەشەوێ دێنە دەرو بەڕۆژ خۆ لەکەمین دەگرن و بەشەو لەکەمیندان و بەڕۆژ دێنە دەرو، لەشەڕی هەمو ئەو شتانەی ئەفراندونیو دروستی کردون و لە نەبوەوە وەدیهێناون. هەروەها لەشەڕی ئیبلیس و سەربازەکانیو لەشەڕی هەمو جوڵندەیەکی کە تۆ ئەی خودایە جڵەوگیرت کردوە، بەراستی ڕێی پەروەردگارم ڕاستەڕێیە. خۆیەخودا پەنا دەگرم بەوەی کە موساو عیساو ئیبراهیمی خاوەن بەڵێن پەنایان پێگرتوە لەشەڕی ئەو شتانەی خودای بەرز ئەفراندونیو دروستی کردون و لەنەبوەوە وەدیهێناون و لەشەڕی ئیبلیس و سەربازەکانیو هەرشتێکی بەنیازە بیکا. خۆ بەخودای

بیسەری زانا لەشەیتانی دەرکراو پەنا دەگرم: بەناوی خوای بەخشەرو دڵاوا. سوێند بەوانەی ڕیزیان بەستوەو، سوێند بەوانەی بەدەنگدان لەتاوان و خراپە دوردەخەنەوەو، سوێند بەقورئانخوێنان، بەراستی پەرستراوی ئێوە یەکێکە، پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی‌و ئەوەی لەنێوانیاندایەو پەروەردگاری

خۆرەلاتەکانە، ئێمە ئاسمانی دنیامان بەئەستێران رازاندۆتەوەو، لەهەموو شەیتانێکی یاراستومانە، تا قسەی دانیشتوانی جیهانی باڵا نەبیستن و ئەگەر گوێڕاگرن لە هەمو لایەکەوە تیرباران دەکرێن، تا دوربتەوە ئەوانە ئەشکەنجەیەکی بەردەوامیان بۆ ئامادەیە، مەگەر یەکێکیان لەناکاو شتێك برفێنێ ئەوجا تۆپەڵەئاگرێکی سمێنەری بەدوادا بێت).

جا ئەمە برێکە لەو شتانەی پەیوەندییان بە فەرمودەکەی پێغەمبەر ﷺ هەیە کە بە بەندەکەی فەرمو: ((یحرز نفسه من الشیطان بذکر الله تعالی: بە یادی خودای بەرز خۆی لە شەیتان پەنادا)).

پێشم خۆشە ئەم بابەتە بە فەرمودەیەك کۆتابێنم کە ئیبنی‌قەییم نەیهێناوەتەوە، فەرمودەکەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی کە لە هەموو کاروبارێکدا یادی خودا شەیتان ریسوا دەکاو کارەکانی پوچەڵ دەکاتەوەو بەشەرمەزاری و دڵساردی دەیگەڕێنێتەوە، ئیمام ئەحمەد دەگێڕێتەوە کە تەمیمە لە یەکێك لە هاوەڵانی بیستووە کە لە پاشکۆی پێغەمبەر ﷺ سوار بووە، کە گوتویەتی:

کویٚ دریٚژەکەی پیٚغەمبەر ساتمەیەکی کرد، گوتم: چارەڕەش بیٚ شەیتان، پیٚغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((لا تقل تعس الشيطان، فإنك إذا قلت تعس الشيطان تعاظم، وقال: بقوتي صرعته، وإذا قلت باسم الله تصاغر حتى يصير مثل الذباب: **مەڵیٚ شەیتان چارەڕەش و توونا بیٚ، چونکە ئەگەر وابڵێی خۆی مەزن دێتە بەرچاو، دەڵێ بەهێزی خۆم بەزاندم، بەڵام ئەگەر بڵێی بەناوی خوا وابچووک دەبێتەوە تا بەقەد مێشێکی لێدێ**)) قال ابن كثير في (البداية ١/٦٥) تفرد به احمد واسناده جيد.

پێنجەم- دانەبڕان لە کۆمەڵی موسڵمانان:

ئەوەی موسڵمان لە کەوتنە داوو تەڵەی شەیتانی بەدوور دەگرێ ئەوەیە کە لە نێو موسڵماناندا بژی و، چینێکی چاکەکار هەڵبژێری کە بۆ حەقخوازی هان ویارمەتی بدەن و، لە خراپەکاری بەرهەڵستی بکەن و بیگێڕنەوەو، خێرو چاکەی وەبیر بێننەوە، چونکە هێزێکی گەورە لە یەکبوون و جەمبووندا هەیە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((من اراد منكم بحبوحة الجنة فليلزم الجماعة، فإن الشيطان مع الواحد وهو من الإثنين أبعد: **هەر یەکێك لەنێوە ناوەڕاستی بەهەشتی گەرەکە با پابەندی کۆمەڵی موسڵمانان بێ، چونکە شەیتان لەگەڵ یەکێك دایەو لەدووان دوورترە**)) رواه الترمذي وقال حديث حسن صحيح، ورجاله ثقات والحديث صحيح وله

طرف.

لێرەدا مەبەست لە کۆمەڵیش کۆمەڵی موسڵمانان و پێشەواکەیانە، کۆمەڵیش لە ئیسلامدا هیچ بەهایەکی نابێ ئەگەر بەقورئان و سوننەت پابەندو پەیوەست نەبوو، لە فەرموودەشدا هاتووە: ((ما من ثلاثة في قرية ولا بدو، لا تقام فيهم الصلاة، إلا استحوذ عليهم الشيطان، فعليكم بالجماعة، فإنما تأكل الذئب من الغنم القاصية: ئەگەر هەر سێکەس لە گوندێك یا لە بیابانێك دابن و قامەتی نوێژی جەماعەتیان تێدا نەکرێ، شەیتان بەسەریاندا زاڵ دەبێ، جا لە کۆمەڵ دامەبڕێن، چونکە گورگ لە مەڕی دابڕاو دەخوا)) اسناده حسن، رواه ابو داود والنسائي وغيرهما.

هەروەها ئەبوداود لە سوننەنەکەی‌دا لە فەرمودەیەکی موعاویەی ئەبوسوفیان دەگێڕتەوە، کە هەستاوەو گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ لە نێوماندا هەستاو فەرموی: ((ألا إن من قبلكم من اهل الكتاب افترقوا على ثنتين وسبعين ملة، وان هذه

الملة ستفترق على ثلاث وسبعين ملة، ثنتان وسبعون في النار وواحدة في الجنة وهي الجماعة: ئەوانی پێش ئێوە لە ئەهلی کیتاب بەسەر هەفتاو دوو کۆمەڵان دابەش بوون، ئەم ئوممەتەش بۆ هەفتاو سێ کۆمەڵ جودا دەبنەوە، هەفتاو دوویان بۆ ئاگرەو یەکێکیان دەچنە بەهەشت کە کۆمەڵن)) رواه ابو داود باسناد جيد.

شەشەم- ئاشكرا كردنی تەڵەو پیلانەكانی شەیتان[1]:

پێویستە موسڵمان ڕێچكە و شێوازەكانی شەیتان بۆ گومڕاكردن بزانێ و بۆ خەڵكی ئاشكرا بكات، قورئانی پیرۆزیش ئەمەی ئەنجام داوەو، پێغەمبەری پێشەواش بە چاكترین شێواز بەم ئەركە هەستاوە، قورئان ئەو شێوازەی پێ ناساندوین كە شەیتان ئادەمی پێ خەڵەتاندووە، پێغەمبەریش ﷺ بەهاوەڵانی ئەگوت؛ شەیتان چۆن گوێ بۆ ئاسمانێ ڕادەگرێ و جا بە گوێی پێشبینێك یا جادوگەرێكی‌دا دەچرپێنێ و سەد درۆشی لەگەڵ تێكەڵ دەكات، بۆیە ئەوەی بۆ ڕوون دەكردنەوە تا بەمجۆرە كەسانە هەڵنەخەڵەتێن، هەروەها بۆی ئاشكرا كردن شەیتان چۆن وەسوەسەیان بۆ دەكاو لە كاتی نوێژو پەرستشەكانیان دەیانخافڵێنێ و، چۆن هەوڵ دەدا وایان تێ بگەیەنێ كە دەستنوێژیان بەتاڵ بووەو كەچی واش نەبێ و، چۆن پیاو و ژنی لێك جودا دەكاتەوەو، چۆن وەسوەسە بۆ مرۆڤ دەكاو پێی دەڵی كێ فلانێ ئەفراندووەو كێ فیساری ئەفراندووە تا پێی دەڵێ كێ پەروەردگارتی ئافەریدكردووە،

[1] ئەگەر ویستت لەوردو درشتی تەڵەو داوو پیلانەكانی شەیتان شارەزا بیت كە چۆن بیروباوەڕو پەرستش و مامەڵەكاری لەخەڵكی پەرپەپۆش كردووەو كو گەمەی بە جولەكەو دیان و ئاگرپەرستان كردووە، پێویستە دوو كتێبە وەخوێنی: (تلبیس ابلیس- ابن الجوزي)، (اغاثة اللهفان- ابن القیم)

هەفتەم: ناكۆكی لەگەڵ شەیتان:

هەروەكو لە پێشەوە باسمان كرد، شەیتان بەوێنەی ئامۆژگارێكی مكوڕ لەسەر بەرژەوەندی مرۆڤ دێ‌و خۆی دەنوێنێ، جا پێویستە مرۆڤ پێچەوانەی فەرمانەكانی بكا وپێی بڵێ: ئەگەر بۆ یەكێك ئامۆژگاربای، دەبا ئامۆژگاری خۆتت كردبا، چونكە تۆ خۆت خستۆتە ئاگرەوەو خۆت تووشی توڕەبوونی خودای باڵادەست كردووە، جا ئەوی ئامۆژگاری خۆی نەبێ چۆن خەڵكی ئامۆژگاری دەكا، حاریسی كوڕی قەیس دەڵێ: (ئەگەر شەیتان لە نوێژدا هاتەلات و گوتی: تۆ ریایی دەكەی، نوێژەكەت درێژتركەوە) (تلبیس ابلیس /٣٨)، ئەمەش تێگەیشتنێكی چاك بووە لەوەوە رەحمەتی‌لێبێ-، هەروەها ئەگەر زانیمان شتێك لە خوو خدەكانی شەیتانەو حەزی لێیەتی دەبێ پێچەوانەی بین و وەكو وی نەكەین، بۆ نمونە شەیتان بەچەپەی دەخواو بەچەپە دەخواتەوەو بەچەپە وەردەگرێ، بۆیە بۆمە ئەركە لەگەڵی ناكۆك بین وپێچەوانەی بكەین، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((لیأكل احدكم بیمینه، ولیشرب بیمینه، ولیأخذ بیمینه، فإن الشیطان یأكل بشماله، ویشرب بشماله، ویعطي بشماله، ویأخذ بشماله: یا هەریەكێك لە ئێوە بەدەستی راست بخواو، بەدەستی راست بخواتەوە، و بەدەستی راست وەرگرێ، چونكە شەیتان بەدەستی چەپ دەخواو، بەدەستی چەپە دەخواتەوەو، بەدەستی چەپ دەبەخشێ و، بەدەستی چەپ وەردەگرێ)) رواه ابن ماجة باسناد صحیح (صحیح الجامع ٥/٨١).

هەروەها ئەگەر بەپێوە خواردمانەوە شەیتان لەگەڵمان بەژدار دەبێ، بۆیە پێغەمبەر ﷺ رینوێنی كردووین تا بەدانیشتن بخۆینەوە.

هەروەها پێغەمبەر ﷺ هانی داوین تا سەرخەوی نیوەڕۆیێ بکەین، چونکە شەیتانەکان ئەو سەرخەوە ناشکێنن کە دەفەرموێ: ((قیلوا فإن الشیاطین لاتقیـل: سەرخەوی پێش نیوەڕۆیێ بکەن، چونکە شەیتانەکان ئەو سەرخەوەناشکێنن))

٢٢٢

رواه ابونعیم في الطب باسناد حسن(صحیـــح الجـامع ٤/١٤٧)؛ هەروەك قورئانی پیرۆزیش لە دەستبڵاوی ئاگاداری کردووینەوەو دەستشـرانی بـە برایـانی شـەیتانەکان لەقەڵەم داوە، ئەمەش هەر لەبەر هەندێیە کە شەیتانەکان حەزدەکەن ماڵ بەفیڕۆ بدەن و، بەناڕێکی و نابەجێ خەرجی کەن.

هەروەها ناوماڵ و نوێن دانانی زۆرو ناپێویستیش نیشانەی دەست بڵاویە. پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: ((فراش للرجل، وفراش لامرأتـــه، وفـــراش للضیـــف، والرابع للشـــیطان: نوینێك بۆ پیاوو، نوینێك بۆ ژنەکەی و، نوینێك بۆ میوان و چوارەمیش بۆ شەیتان)) رواه ابوداود والنسائي وأحمد باسناد صحیح (صحیح الجامع ٤/٨).

جا هەر لەو بۆنەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێکردووین پیسی لەو پـاروەوە بکەینەوە کە لەدەسـتمان بەربەبێتـەوەو، بـۆ شـەیتانی جـێ نـەهێڵین، هـەروەك دەفەرموێ: ((إن الشیطان یحضر احدکم عند کل شيء من شأنه حتی یحضره عند طعامه، فإذا سقطت اللقمة فلیمط ما کان بها من اذی، ثم لیأکلها ولا یدعها للشیطان، فإذا فـرغ فلیلعق اصابعه، فإنه لا یدري في أي طعامه البرکـــة: لـە هـەموو کاروبارێکدا شـەیتان لەگەڵ هەریەکێکتان ئامادە دەبێ، تەنانەت لەکاتی نانخواردنیش، جا ئەگـەر پارویەکی لەدەست بەربۆوە، با چ پیسییەکی پێوە نوسابوو دایماڵێ و پاشان بیخـوا، بـۆ شـەیتانی لێنەگـەڕێ، ئەگـەر لـە خواردنیـش بـۆوە باپەنجـەکانی

بلێستەوە، چونکە ئەو نازانێ بەرەکەت لە کامە بڕی خواردنەکەیدا بووە)) رواه مسلم في صحيحه (صحيح الجامع ٢/٧٥).

چارەوێ و ماڵی شەیتانەکان:

گەڕێن وچارەوێی پێشان حوشتر و وڵاخ و کەر بوو، ئێستاش ترومبێل و شتی دیکەیە، کە بۆ سودی مرۆڤان هاتونەتە دی، جا ئەگەر خاوەنەکەی هەمووی نەگرتبوو، بەلای کەسانێکیشدا ڕەت بوو کە ئاتاج بوون بگوێزنەوە ئەو

شوێنەی خاوەن گەڕێنەکە بۆی دەچێ. پێویستە ڕێیان بدا بەکاری بێنن، دەنا دەبێتە گەڕێنی شەیتانەکان، لەفەرمودەشدا هاتووە: ((تكـــون إبـــل للشـــياطين، وبيوت للشياطين. فاما إبل الشياطين، فقد رأيتها يخرج أحدكم بجنيبات معه قد أسمنها فــلا يعلو بعيراً منها، ويمر بأخيه قد انقطع به فلا يحمله. واما بيوت الشياطين فلم ارها: حوشتر هەن هی شەیتانانن و، خانو هەن هی شەیتانانن، هەرچی حوشتری شەیتانانە، ئەوا دیومن، یەکێك لە ئێوە حوشتری دابەستی دێنێتە دەرێ کە قەڵەوی کردوون، ئەخۆی سواری هیچیان دەبێ، نە کاتێك بەلای برایەکی بێ‌باربەر ڕەت دەبێ، هەڵی دەگرێ، بەڵام ماڵانی شەیتانانم نەدیوە)) رواه ابو داود باســـناد صحيـــح (راجع الاحاديث الصحيحة ١/١٤٨).

ڕەنگە لەم فەرموودەدا مەبەست بەماڵی شەیتانان ئەم ترومبێلانــە بــن کــە خاوەنیان لای پێداویستان ڕەت دەبن و سواریان ناکەن.

ئەو وڵاخ و بەرزانەی کە قومارو مەرجیان لەسەر دەکرێ و دەخرێنە پێشبڕکێ، ئەوانەش بە چارەوێی شەیتانان دەژمێردرێن، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((الْخَيْلُ ثَلاثَةٌ فَفَرَسٌ لِلرَّحْمَنِ وَفَرَسٌ لِلإِنْسَانِ وَفَرَسٌ لِلشَّيْطَانِ. فَأَمَّا فَرَسُ الرَّحْمَنِ فَالَّذِي يُرْبَطُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَعَلَفُهُ وَرَوْثُهُ وَبَوْلُهُ فِي مِيزَانِهِ، وَأَمَّا فَرَسُ الشَّيْطَانِ فَالَّذِي يُقَامَرُ أَوْ يُرَاهَنُ عَلَيْهِ، وَأَمَّا فَرَسُ الإِنْسَانِ فَالْفَرَسُ يَرْتَبِطُهَا الإِنْسَانُ يَلْتَمِسُ بَطْنَهَا فَهِيَ تَسْتُرٌ مِنَ الْفَقْرِ: وڵاخ سێ جۆرن،ماینێکیان بۆ خودای میهرەبانە، ماینێکیان بۆ شەیتانە، ماینێکیان بۆ ئینسانە، هەرچی ئەو ماینەیە کە بۆ خودای میهرەبانە، ئەوەیانە کە لە پێناو خوادا جڵەو دەکرێ، جا ئالیك و پاشەڕۆك و میزەکەی دەچێتە تەرازوەکەی، هەرچی ماینی شەیتانە، ئەوەیە کە قومارو پێشبڕکێی پێدەکرێ، ماینی مرۆڤیش ئەوەیە کە مرۆڤ دایدەبەستێ و چاوی لەزگ وزایەتی، کە لە هەژاری دایدەپۆشێ)) رواه احمد باسناد صحيح (صحيح الجامع ٣/١٢٧).

بلەزی لە شەیتانە:

یەکێك لەو سیفەتانەی شەیتان خۆشی دەوێ خێرایی و لەزکردنە، چونکە گەلەك جار مرۆڤی پێ دەکەوێتە هەلاَن، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((التأني من الرحمن والعجلة من الشيطان: لەسەرەخۆی لە خودای میهرەبانەو، لەزکردن و پەلەپەلیش لە شەیتانە)) رواه البيهقي في شعب الإيمان باسناد حسن (صحيح الجامع ٣/٥٧)، جا دەبێ پێچەوانەی شەیتان بین و شوێنکەوتەی ئەوە بین کە خودا رازی دەکا،

بۆیەشە پێغەمبەر ﷺ بەیەکێك لە هاوەڵانی دەفەرمو: ((ان فیك خصلتین یحبهما الله ورسوله: الحلم والاناة: تۆ دوو رەفتارت هەن خوداو پێغەمبەرەکەی خۆشیان دەوێن: هێمنی و لەسەرەخۆیی)).

باوێشك:

ئەوی لە مرۆڤ دایەو شەیتان حەزی لێ دەکا باوێشکە، بۆیە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ داوین چەندی پێمان دەکرێ قوتی دەینەوە، وەك دەفەرموێ: ((التثاوب من الشیطان، فإذا تثاءب احدکم فلیرده ما استطاع، فإن احدکم إذا قال: هـ، ضحك منه الشیطان: باویشك لە شەیتانەوەیە، ئەگەر یەکێکتان باویشکی هات، تاپێی دەکرێ با بیگێڕێتەوە، چونکە ئەگەر یەکێکتان گوتی: ها، شەیتان پێی پێدەکەنی)) متفق علیه.

ئەمەش چونکە باوێشك نیشانەی تەمبەڵیە، شەیتانیش زۆر کەیفی بە تەوەزەل و دەستساردی مرۆڤ دێ، چونکە بە هەندێ لەو کارو هەوڵانەی کەم دەبێتەوە کە بۆ لای پەروەردگاری بەرزی دەکاتەوە.

هەشتەم- ژیوانی و لێبورد نخوازی:

هەروەها بەندە دەتوانێ ڕووبەڕووی تەڵەکەکانی شەیتان ببێتەوە بەهۆی خێرا گەڕانەوەو ژیوانی بۆ خودا هەر چەند جاری شەیتان بیخەڵەتێنی، دیارە ئەوەش دابی بەندە چاکەکارەکانی خودایە، خوای بەرز دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ: بەڕاستی پارێزکاران، کاتێك وەسوەسەیەکی شەیتانیان دەگاتێ، دەکەونە یادی خوداو چاویان دەکرێتەوەو بینا دەبن ﴾ (سورة الأعراف/٢٠١).

جاوشەی (طائف) بە گوناه کردن لێکدراوەتەوە: (تذكروا) واتە یادی سزاو پاداشتی خودایان کرد، جا گەڕانەوەو ژیوان بوونەوەو خۆیان پەنادا بەخوداو هەر زوو بۆلای گەڕانەوە، (فإذا هم مبصرون) واتە: پاشان ڕاستاڵ بوون و رابون لەوەی تێی کەوتبوون، ئەمەش وادەگەیەنێ کە شەیتان وا لە مرۆڤ دەکا کوێرو نابینا بێ‌و ڕاستی‌و ڕەوای لەبەر چاوان ون بێ و نەیانبینێ، کاتێك بە شك و گومانان دڵانیان دادەپۆشێ.

پێغەمبەریش ﷺ هەواڵی پێداین کە شەیتان بە پەروەردگاری خاوەن دەسەڵاتی گوت: ((وعزتك يا رب لا ابرح اغوي عبادك ما دامت ارواحهم في اجسادهم، فقال الرب: وعزتي وجلالي لا ازال اغفر لهم ما استغفروني: پەروەدگارم، سوێند بە دەسەڵات و بەرزی تۆ، هەر خەریکی گومڕاکردن و فریودانی بەندەکانت دەبم تا گیانیان لەجەستەدا مابێ، پەروەردگاریش فەرموی: سوێند بەدەسەڵات و شکۆی خۆم تا داوای لێخۆشبوونم لێبکەن لێیان خۆش

دەبم)) رواە احمد في مسندە والحاكم في مستدركە (صحيح الجامع ٢/٧٢).

٢٢٧

ئەمە باری بەندەكانی خودایە، كە زوو ژیوان دەبنەوەو دەگەڕینەوە بۆ لای خودا، لەمەشدا ئادەمی باوكیان بەپێشەنگ گرتووە، كاتێك كە لە دارەكەی خوارد، هەندێك وشەی لە پەروەردگاریەوە بۆ هات، تا خودا لێی خۆش بوو، ئادەم و هاوسەرەكەی روویان لەخودا كردو گوتیان: ﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ: ئەی پەروەردگاری ئێمە ستەممان لە خۆمان كرد، جا ئەگەر نەمانبەخشی و رەحممان پێنەكەی لەزیانباران دەبین ﴾ (سورة الاعراف/٢٣).

هەرچی دۆستانی شەیتانیشن، خودای بەرز دەربارەیان دەفەرموێ: ﴿ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ: شەیتانەكانی برایان ئەو بێبڕوایانە بەرەو گومڕایی پەلكێش دەكەن و لە دواییشدا كۆتایی ناكەن ﴾ (سورة الاعراف/٢٠٢).

لێرەدا مەبەستیش بەبرایەكانیان؛ برایانی شەیتانە لە مرۆڤ هەروەك دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ: دەست شڕو زیادەڕەوان برای شەیتانەكانن ﴾ (سورة الاسراء/٢٧).

دیارە ئەوانەش شوێنكەوتەی شەیتانانن و، گوێیان بۆ رادەگرن و،

فەرمانیان قبول دەکەن و، ئەوانەی بەرازاندنەوەو شیرین و جوان کردنی تاوان و گوناهان لە گومڕایی درێژدادریان پێ دەکەن و، لە هەندێش بێزارو ماندی نابن، هەروەك دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا: ئەدی نەتدیت کە ئێمە شەیتانەکانمان ناردە سەر کافران تا بیانتاوێننەوەو رایان تلەکێنن﴾ (سورة مريم/٨٣).

٢٢٨

نۆیەم: لابردنی ئەو تەمومژانەی شەیتانیان پێدا دێتە ناو ناخەوە:

لە شوێنی گومان و وێچوونان رامەوەستە، ئەگەر ئەوەش رووی دا، باری خۆت بۆ موسڵمانان روون بکەوە، تا ماوە بە شەیتان ئەدەی وەسوەسە لە سینەی موسڵمانان بکا، لەمەشدا چاو لە پێغەمبەری خوا ﷺ بکە، بوخاری و موسلیم لە صەحیحەکانیاندا لە صەفیەی کچی حویەی خیزانی پێغەمبەر ﷺ دەگێڕنەوە، دەڵێ: (پێغەمبەری خودا ﷺ گۆشەنشین بوو، منیش شەوێك هاتمە لای وقسەم لەگەڵی کرد، پاشان هەستام بگەڕێمەوە، ئەویش هەستا رەوانم کاو بۆ ماڵەکەم بمگەڕێنێتەوە، ئەو کاتەش ماڵی لە خانوی ئوسامەی کوڕی زەید بوو، دووپیاو لە پشتیوانان بەوێدا تێپەڕین، کە پێغەمبەریان ﷺ دیت پەلەیان کرد، جا پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((على رسلكما انها صفية بنت حي: لەسەرەخۆ بن ئەمە صەفیەی کچی حویەیە))، گوتیان: سبحان الله ئەی پێغەمبەری خودا!! فەرموی: ((ان الشيطان يجري من ابن آدم مجرى الدم، واني خشيت ان يقذف في قلوبكما

شراً او قال شيأ: شەيتان لە ئادەميدا بەراپەوى خوێندا دەڕوا، جا ترسام لەوەى شتێكى خراپتان بخاتە دڵ)).

خەتابى دەڵێ: (ئەو زانستەى لەو فەرموودەيە دەفامرێتەوە ئەوەيە كە وا خۆشخوازترە مرۆڤ لە شوێنگەى گومانان ئاگادار بێ، لە هەموو شتێكى خراپ كە بەخەياڵ و گوماناندا بێو، بەدڵاندا ڕەت بێ، هەروەها بە خۆدەرباز كردن لە گومانان لەدەست خەڵكيش سەلامەت بێ).

هەر لەم بارەيەوە لە شافعى پێشەوا ﷺ دەگێڕنەوە كە گوتى: (پێغەمبەر ﷺ ترسى ئەوەى هەبوو كە شتێكيان بكەوێتە دڵى و كافر بن، جا وەك ميهرەبانيەك

بۆ ئەوان پێى گوتن، نەك بۆ خۆى (تلبيس ابليس /٤٦)، هەروەها خودا ڕێنوێنى كردوين بۆ قسەجوانى و گفت شيرينى لەتەك كەسانى ديكەدا، تا شەيتان نەكەوێتە بەينى ئێمەو براكانمان و دژاتى و كێشەو ڕقمان لەنێواندا نەنێتەوە، هەروەك دەفەرمێ: ﴿ قُل لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنزَغُ بَيْنَهُمْ: وە بەبەندەكانم بڵێ: قسەيەك بكەن كە باشترينى قسان بێ بەراستى شەيتان بەهۆى قسەى ناشيرين، ئاژاوەيان لە نێواندا سازدەدا ﴾ (سورة الأسراء/٥٣).

بەلام ئەم مەسەلەیە لە لای خەڵکانێك سووك و سانا بووە و دەبینی قسەی نادیارو بەگومان دەکەن کە بە زۆر رووان لێك بدرێتەوەو رووی خراپیش هەڵبگرێ، هی واش هەیە قسەی ناخۆش بەبراکەی دەڵێ یان بە ناوو ناتۆرەی وا ناوزەدی دەکا کە کابرا نەیانبوغزێنێ وپێی ناخۆشە، جا ئەمە دەبێتە دەروازەیەك شەیتانی پێدا دێتە ژوورێ و لێکیان جوایەز دەکاتەوەو دژاتیان لەنێوان دەخاتەوە لە باتی رێکیو کۆکیو تەبایی.

چارەی پەرکەم

لە پێشتدا باسمان لەوەی کرد رەنگە شەیتان مرۆڤ بپێکێ کە لەنێو خۆمان

دەڵێین: خووی گرتووە، یان لەمەچێتر دەستیان لێ وەشاندووە، لێرەشدا دەکۆشین هۆکار و چارەسەری پەرکەم بخەینە روو.

هۆیەکانی پەرکەم:

ئیبنی تەیمیە لە (المجموع ٣٩/١٩)دا روونی کردۆتەوە: (کە رەنگە لەبەر ئارەزوو عەشق و هەوەس و دڵتێچوون، جنۆکە مرۆڤ تووشی پەرکەم بکا، هەروەك لە مرۆڤەوە بۆ مرۆڤ روودەدا...، زۆربەی جاریش لەبەر تۆڵەو رقە، بۆ نموونە هەندێك مرۆ ئازاریان دەدەن، یا را تیێ دەگەن بە ئەنقەست ئازاریان دەدەن، جا یا میزیان پیێدا دەکەن، یان ئاوی گەرمیان بەسەردا دەرێژن، یاخود هەندێکیان لێ دەکوژن، هەر چەندە مرۆڤ ئەوە نازانن و لێی بێئاگان، جنۆکەش نەزان و ستەمکاری تێدایە، بۆیە بەزێتر لەوەی شایانە تۆڵەی لێ دەکەنەوەو سزای دەدەن، واش دەبێ هەر لە خراپی خۆیان و بۆ کات بەسەربردن و رابواردن مرۆڤ ئازار دەدەن.

ئەرکی ئێمە لە بەرامبەر ئەوان:

باسمان کرد کە جنۆکە بەندەی فەرمان پێکروان و پەرستشیان بە شەریعەت جێبەجێ دەکەن، جا ئەگەر موسڵمانێك توانی بیاندوێنێ هەروەکو لەگەڵ ئەوان جنۆکان روودەدا کە مرۆڤ تووشی پەرکەم دەکەن، دەبێ بەم کارە هەڵسێ.

جا ئەگەر جنۆکەکە لەبەر هۆی یەکەم کە دڵتێچوون و ئارەزووە، مرۆڤی تووشی پەرکەم کرد، ئەوە بەدکاریە کە خودا لە مرۆڤ و لە جنانی حەرام

کردووه، هەرچەندە بەرەزامەندی لایەنی دووەمیش بێ، چ جای ئەوەی کە بەزۆر بێ، ئەوە جەورو بەدکاریە، جا بەم شێوەیە جنۆکەکە ئەدوێنێ و پێی دەڵێن ئەمە کارێکی خراپ و حەرامە و ستەمکاریە، تا بیانو یان لەسەر دروست کەن و، بزانن کە بە حوکمی خوداو پێغەمبەرەکەی حوکمیان دەکا کە خودا بۆ مرۆڤ و جنۆکەکانی ناردووە، ئەگەر لەجۆری دو ەمیش بو ، کە هەندێك مرۆڤ ئازاریان دابوون، ئەگەر خەڵکەکە نەیانزانیبو ، بە جنۆکەکان دەگوترێ ئەو مرۆڤانە نەیانزانیوەو، ئەوەی بە ئەنقەستیش ئازار نەگەیەنێ شیاوی سزادان نیە، ئەگەر کابرا لەنێو ماڵ و موڵکی خۆشی کردەوەکەی ئەنجام دابێ، پێیان دەڵێن موڵکی خۆیەتی چی دروستە دەتوانێ تێیدا بیکات وە ئێوەش بۆتان نیە بەبێ مۆڵەت لەموڵکی مرۆڤدا بمێننەوە، بەڵکو جێگەو شوێنی ئێوە ئەوان شوێنانە کە مرۆڤی تێدا نیشتەجێ نیە وەك کارلگەو چۆلەوانیان..

هەروەها ئیبنی تەیمیە لە (مجموع الفتاوی ٤٢/١٩)دا دەڵێ: (مەبەستیش ئەوەیە ئەگەر جنۆکە دەستدرێژیان کردە سەر مرۆڤ حوکمی خوداو پێغەمبەری خودایان پێ رادەگەیەنرێ و، بیانوو بەڵگەیان لەسەر دروست دەکرێ و بەچاکە فەرمانیان پێ دەکرێ و، لەخراپە بەرهەڵستی دەکرێن، هەروەکو لەگەڵ مرۆڤدا دەکرێ، چونکە خودا دەفەرموێ: ﴿ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً ﴾ وە ئێمە هیچ کۆمەڵێك ئەشکەنجە نادەین تا پێشتر پێغەمبەرێکیان

بۆ دەنێرین ﴾ (سورة الاسراء/١٥)، هەروەها دەفەرموێ: ﴿ يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالإِنسِ أَلَمْ

يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا: هۆ گەلی جنۆکەو مرۆڤ، ئایا پێغەمبەرانێك لە خۆتان نەهاتنە لاتان کە نیشانەی منتان بۆ بڵێن و ئێوە لەم رۆژە بترسێنن؟ ﴾ (سورة الأنعام/١٣٠).

ناکردن لە کوشتنی ماری ماڵان:

ئیبنی تەیمیە دەڵێ: (بۆیە پێغەمبەر ﷺ بەرهەڵستی لە کوشتنی ماری ماڵان کردووە، تا سێ جاران مۆڵەت دەدرێ، پێشتریش دەقەکانی ئەم بابەتەمان هێنارەتەوە، ئیبنی تەیمیەیش هەمان ئەو دەقانەی هاوردوە، پاشان هۆی ئەوەی روون کردۆتەوە کە بۆچی بەرهەڵستی لە کوشتنی جنۆکەی ماڵان کراوەو گوتویەنی: (لەبەر ئەوەیە کە کوشتنی جنۆکە بەناڕەوا دروست نیە، هەروەکو مرۆڤ کوشتنیش بەناڕەوا دروست نیە، ستەم و زۆریش بەهەر یارێك بێ هەر حەرامە، کەسێك بۆی حەڵاڵ نیە ستەم لە یەکێکی دیکە بکا هەر چەندە کافریش بێ، بەڵکو خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى: دوژمنداری لەگەڵ کۆمەڵ و هۆزێك واتان لێنەکا دادگەر نەبن، دادگەربن لە خۆپارێزی و تەقوا نێزیکترە ﴾ (سورة المائدة/٨).

جا رەنگە ماری ماڵان لە جنۆکان بن بۆیە سێجاران مۆڵەت دەدرێن، ئەگەر

ڕۆیشت ئەگەر نا دەکوژرێ، جا ئەگەر بەڕاستی مار بووبێ ئەوا کوژرا، ئەگەر جنۆکەش بێ ئەوە لەسەر دژایەتی و خۆ بە مرۆڤ پیشاندان بەوێنەی مارو ترساندنیان رکەی گرتووە، جا بۆ بەرەنگاربوونەوەی دەستدرێژ بکا یان بۆ لا بردنی زیانەکانیان ئاساییە ئەگەر بە کوشتنیش بێ، بەڵام بەناڕەوا کوشتنیان دروست نیە.

٢٢٢

لێدان و جوێندان بە جنۆکان:

ئیبنی تەیمیە باس دەکا کە ئەرکی بڕواداره بڕا زۆرلێکراوەکەی سەرخا، ئەو فێدارەش زۆرلێکراوە، بەڵام سەرخستن دادگەرانە دەبێ، هەروەکو خودا فەرمانی داوە، بەڵام ئەگەر جنۆکەکە بەفەرمان و بەرهەڵستی و روون کردنەوە وازی نەهێناو ئەگەڕاوە، دروستە روشکێن بکرێو جوێنی پێ بدرێ و گەڤوگوڕی لێ بکرێ و نەفرەتی لێ بکرێ، هەروەکو پێغەمبەر ﷺ بەرامبەر شەیتان کردی کە تۆپەڵە گڕەکەی هێنا بوو تا بە رووی پێغەمبەری ﷺ دادا، جا پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((اعوذ بالله منك، العنك بلعنة الله ثلاثـاً: خۆم بە خوا لەتۆ پەنا دەگرم، سێ جارانیش فەرموی: بە نەفرەتی خودا نەفرەتت لێ دەکەم)).

هەروەها باسی ئەوەی کردووە، رەنگە بۆ چاکردنەوەی پەرکەمدارو دەرکردنی جنۆکەکەی پێویست بە لێدان بکات، جا زۆر زۆری تێ هەڵدەدرێ و لێدانەکەش بەر جنۆکەکە دەکەوێو پەرکەمدارەکە هەستی پێ ناکا، تەنانەت

که پەرکەمدارەکە وە ئاگادیٚ دەڵیٚ هەستم بە هیچ نەکردووە، هەروەها کار لە جەستەشی ناکا، وا بووە بەگوێیاڵێکی ئەستور سیٚ‌صەد یا چارصەد جار یان زێتر لە پێیەکانی پەرکەمدارێك دراوە، کە ئەگەر بەر مرۆڤەکە کەوتبا دەیکوشت، بەڵام بە جنۆکەکە دەکەویٚ و هەر ئەویش هاوارو ناڵەیەتی و، زۆر قسەش بە ئامادەبووەکان دەڵیٚ، ئیبنی تەیمیەش باس دەکا کە ئەم کارەی کردووەو گەلەك جاران بە ئامادەبوونی خەڵکێکی زۆر تاقی کردۆتەوە.

کۆمەکخوازتن دژی جنۆکان بە یادی خوداو خوێندنەوەی قورئان:

چاکترین یارمەتی و کۆمەك دژی ئەو جنۆکەی مرۆڤ تووشی پەرکەم کات یادی خوداو قورئان خوێندنە، لە هەمووی مەزنتریش خوێندنی ئایەتولکورسیە، ((فإن من قرأها لن يزال عليه من الله حافظ، ولا يقربه شيطان حتى يصبح: هەرکەس بیخوێنیٚ، تا بەیانی لیٚ دادیٚ خودا پارێزەرێکی بۆ دادەنیٚ و شەیتان لیٚی نزیك نابێتەوە)) (كما صح الحديث بذلك وهو في صحيح البخاري).

ئیبنی تەیمیە لە(مجموع الفتاوى ١٩/٥٥)دا دەڵیٚ: (لەگەڵ هەندێش خەڵکانێکی یەکجار زۆری لە ژمارە نەهاتوو، خوێندنی ئایەتولکورسییان

ئەزموناندووە کە کاریگەرە بۆ وەدەرنانی شەیتانان و بەتاڵ کردنی حاڵیان، کە لەبەر زۆری و بەهێزی رێك ناخرێن، کاریگەریەکی مەزنی هەیە لە دەرکردنی شەیتانان لە دەروون و ناخی مرۆڤ و لە مرۆڤی پەرکەمدارو لەلای ئەوانەش کە شەیتانەکان یاریدەیان دەدەن، وەکو خەڵکی زۆردارو تورەو هەوەسباز و گوێندەو، ئەوانەی گوێ بۆ فیتەو چەپڵە رادەگرن، ئەگەر بە راستگۆیی بە سەریاندا بخوێنرێ شەیتانەکان دەردەکاو، ئەوان شتان بەتاڵ و پوچ دەکاتەوە کە شەیتان دەیهێنێتە بەر چاوان و، ئەو موکاشەفەو هەڵسوکەوتە شەیتانیانەش دەپوکێنێتەوە کە براکانی شەیتانەکان هەیانە، چونکە شەیتانەکان وایان دەخستە دڵ دۆستەکانی خۆیان کە خەڵکی نەزان بە کەرامەتی دۆستە پارێزکارەکانی خودایان تێ بگا، لە کاتێکدا کە وەبەرداکردنێکی شەیتانەکانە بۆ دۆستەکانی خۆیان کە خودا غەزەبی لێ گرتوون و گومڕاو سەرگەردانیشن).

دەرکردنی جنۆکە لە جەستەی فێدار لە لایەن پێغەمبەرەوە ﷺ:

پێغەمبەر ﷺ زێتر لە جارێك ئەمەی کردووە، لە سونەنی ئەبوداودو موسنەدی ئەحمەدی پیشەوا لە ئوم ئیبانی کچی ئەلوازعی کوڕی زاریعی کوڕی عامیری عەبدی هاتووە، لە باوکیەوە، کە زاریعی باپیری بەخۆیو کوڕێکی –

یاکوڕەخۆشکێکی- شێتی چووە لای پێغەمبەر ﷺ، جا دەڵێ باپیرم گوتی: کە گەیشتنە لای پێغەمبەر ﷺ پێم گوت: کوڕێکم -یا کوڕەخوشکێکم- لەگەڵە کەشێتە، هێنارمە بۆلای تۆ تا بۆی لەخودا بپاڕێیتەوە، فەرمووی ((ائتني به: بۆمی بێنە))، دەڵێ: لەگەڵ کارواندا بوو، داموەشاندو، جل و بەرگی سەفەرم لێی داماڵی‌و، دوو پارچە جلی جوانم کردە بەری‌و، دەستیم گرت تا گەیاندمە لای پێغەمبەر ﷺ، فەرمووی: ((أدنه مني، اجعل ظهره مما يليني: لێمی نزیك بكەوەو پشتی لەمن کە))، ئەو جا جل وبەرگی خۆی کۆکردەوەو، پێی لە پشتی دەدا هەتا سپیاتی بن هەنگڵی دەرکەوت، دەشیفەرمو: ((اخرج عدوالله، اخرج عدوالله: بڕۆ دەرێ دوژمنی خوا))، تا شێتەکە وای لێهات بە چاوی ساغان سەیری دەکردو تێڕامانی یەکەمی نەما بوو، ئەو جا پێغەمبەر ﷺ لە پێشەخۆی داینا، داوای ئاوی کردو رووی پێ سڕیەوەو دوعای بۆ کرد، جا پاش دوعاکەی پێغەمبەری خوا ﷺ لە شاندەکەمان کەسێکی لەو چاکتر نەبوو.

دیسان هەر لە موسنەددا هاتووە لە یەعلی کوڕی موڕە دەڵێ: سێ شتم لە پێغەمبەر ﷺ دیت پێشەمن کەس نەیدیتبوو، لە پاش منیش کەس نایبینێ، لەگەڵ پێغەمبەردا بۆ سەفەرێك دەرچووین لە بەشێکی ڕێگەکە بە لای ئافرەتێکدا ڕەت بووین کە دانیشتبوو کوڕیژگەیەکی خۆی لەگەڵ بوو، جا گوتی ئەی پێغەمبەری خوا: ئەم کوریژکەیە تووشی بەلایەك هاتووەو ئێمەشی تووش کردووە، نازانم ڕۆژێ چەند جاران دەیگرێ، فەرمووی: ((ناولينيه: بیدە بەمن))، ئافرەتەکەش منداڵەکەی بەرز کردەوە، پێغەمبەر خستیە نێوان خۆی و

پێشەوەی زینی چارەوێکەی. ئەوجا دەمی منداڵەکەی بەش کردەوە، سێ جاران فووی تێکردو فەرموی: ((بسم الله، انا عبدالله، اخسأ عدوالله: بە ناوی خودا، من بەندەیخوام، زەبون بە هەی دوژمنیخوا)). جا منداڵەکەی دایەوە دەست ئافرەتەکەو فەرموی: ((القینا في الرجعة في هذا المكان، فاخبرینا ما فعل: لەگەڕانەوەمان لەهەمان ئەم شوێنەدا بمانبینەوەو، پێمان بڵێ چی کردووە)).

دەڵێ: جا ئێمە ڕۆیشتین لەگەڕانەوەمان دیتمان وا ژنەکە لە هەمان جێی جارانەو سێ کاوڕی پێیە، پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ((ما فعل صبیك؟: کوریژگەکەت چی کردەوە؟)) گوتی: سوێند بەوەی تۆی بە حەق ناردووە، تا ئێستا هەستمان نەکردووە هیچ شتێکی لێ بێ، جا ئەم رانەمەڕە لەگەڵە خۆت ببە، فەرموی: ((انزل خذ منها واحدة ورد البقیة: دابەزە یەکێکیانی لێ بگێرەوەو ئەوانی دیکە بگەڕێنەوە)).

جا پێغەمبەر ﷺ جنۆکەکەی بەفەرمان و روشکاندن و ئەفرەت وەدەرنا، بەڵام ئەمە بەتەنێ بەس نیە، بەڵکو هێزی باوەڕو جێگیری ئاوەرو پتەوی پێوەندی بەخودا کاریگەریەکی زۆری هەیە، ئەم ڕووداوەش بەڵگەیە:

ئیمام ئەحمەد فەرمانی دەرچوون دەداتە جنۆکەیەك و ئەویش وەڵامی دەداتەوە:

دەگێڕنەوە کە ئیمام ئەحمەد لە مزگەرتەکەی دانیشتبوو، هاوەڵێکی خۆی لەلای موتەوەکیلی خەلیفەوە هاتە لای، پێی گوت: کەنیزەکێك لەماڵی ئەمیری ئیمانداران هەیە تووشی فێ بووە، ئەویش بۆلای تۆی ناردوم، تا دوعای چابوونەوەی لەخودا بۆ بکەی، جا ئیمام ئەحمەد جوتە قاپقاپێکی دارینی

دایەو گوتی: بچۆ ماڵی ئەمیری ئیمانداران و، لەلای سەری کەنیزەکە دانیشەو بە جنۆکەکە بڵێ: ئەحمەد پێت دەڵێ: کامەت پێ خۆشترە؛ لەم کەنیزەکە بچیە دەرێ، یان بەو قاپقاپە هەفتا شاپت تێ هەڵدرێ؟

۲۲۷

کابرا بە خۆی بەنەعلەکەوە چووە لای کەنیزکەوە، لەلای سەری دانیشت و ئەحمەدی پێشەوا چی گوتبوو، وای گوت.

خێوەکە لەسەر زاری کەنیزەکە ناخاوت و گوتی:

گوێڕایەڵیمان بۆ ئەحمەد، ئەگەر فەرمانمان پێ بکا لە عێراق دەرچین، دەردەچین، ئەو فەرمانبەرداری خودایە، ئەوی فەرمانبەرداری خودا بێ، هەموو شتێك فەرمانبەرداری دەبێ.

ئەوجا لە کەنیزەکە هاتەدەرێو، ئەویش هاتەوە سەرخۆو خودا منداڵیشی پێ بەخشی.

جا کە ئیمام ئەحمەد کۆچی دوایی کرد، خێوەکە بۆ کەنیزەکە گەڕایەوە، خەلیفە یەکێك لە هاوەڵانی ئیمامی بانگ کرد، ئەویش هات و جوتە نەعلەکەی لەلا بوو، بە خێوەکەی گوت، وەرە دەرێ دەنا بەو نەعلەی لێت دەدەم.

خێوەکە گوتی: نە بەگوێت دەکەم و نەدێمە دەرێ، هەرچی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل بوو، فەرمانبەرداری خودا بوو، بۆیە فەرمانمان پێ کرابوو گوێڕایەڵی بین.

ئەو بارەی دەبێ چارەسازی تێدابێ:

پێویستە چارەساز باوەڕو متمانەیەکی پتەوو بەهێزی بەخودا هەبێ، دڵنیابێ لە کاریگەری زیکرو قورئان خوێندن، هەرچەند باوەڕو پشت بەستانی بەخودا بەهێزبێ ئەوەندە کاریگەری و شوێنەواری بەهێز دەبێ.

جا رەنگە لە جنۆکەکە بەهێزتر بێ‌و وەدەری نێ، یا جنۆکەکە لەو بەهێزتربێ‌و نەچێتە دەرێ، واش رێدەکەوێ ئەو کەسی جنەکە دەردەکا لاوازبێ و، جنۆکەکەش بە ئەنقەست ئازاری بدا، بۆیە پێویستە زۆر لەخودا بپاڕێتەوەو

کۆمەکخوازی لێبکا دژی جنۆکان و، زۆریش قورئان بخوێنێ، بە تایبەتی ئایەتولکورسی.

نوشـــتە:

ئیبنی تەیمیە رەحمەتی خوای لێ بێ لە (مجموع الفتاوی ٢٢٧/٢٤)دا دەڵێ: (هەرچی چارەکردنی پەرکەمداریشە بەنوشتەو دوعاخوێندن دوو رووی هەیە:

ئەگەر ئەو نوشتانە مانایان دیار بوو، لە ئاینی ئیسلامیشدا دروست بوو پیاو بیانڵێ، وەکو پاڕانەوە لەخوداو، یادکردنی و، ئاخاوتن لەگەڵ ئافەریدەکانی وشتی لەم بابەتە، دروستە بەسەر فێداردا بخوێندرێ‌و بۆی هەڵواسرێ، بە صەحیحیش لە پێغەمبەرەوە ﷺ هاتووە: ((إنه أذن في الرقي ما لم تكن شركاً: مۆڵەتی نوشتە کردنی داوە ئەگەر شیرکی تێدانەبێ)) كما صح الحديث

بذلك وهو في صحيح البخاري).

وە دەفەرموێ: ((من استطاع منکم أن ینفع اخـــاه فلیفعـــل: هەریەکێك لە ئێوە توانی سوود بە براکەی بگەیەنێ با بیکا)) کما صح الحدیث بذلك وهو في صحیح البخاري).

بەڵام ئەگەر وشەو واژەی حەرامی تێدا بوو، بۆ نموونە شیرکیان تێدا بوو یان مانای دیار نەبوو، مانای کوفریشی هەڵدەگرت، کەسێك بۆی نیە بیکاتە نوشتە یا دوعای پێ بنوسێ، یا بەختی پێ بگرێتەوە، هەر چەندە بەهۆی ئەمە جنۆکەکە واز لە فێدارەکەش بێنێ، چونکە هەر شتێکی خوداو پێغەمبەرەکەی حەرامیان کردبێ، بێگومان زیانی لە سوود پترە...

لە شوێنێکی دیکەشدا لە (مجموع الفتاوی ١٩/٤٦) دەڵێ: ئەوانەی بەنتکەو نوشتەی شیرکی هەڵدەواسن، گەلێك جار لەدەرکردنی جنۆکەکە دەستەوسان دەبن و، زۆر جاریش جنۆکە گاڵتەیان پێ دەکەن کە داوایان لێ دەکات ئەو

جنۆکەیە بکوژن یا دەزیندانێی باوێن کە مرۆڤ تووشی فێ دەکا، جا وای بە خەیاڵدا دێنن کە کوشتویانە یا زیندانیان کردووە، ئەمەش هەموو هەر بە درۆو ئەندێشە.

رازیکردنی جنۆکە:

خەڵکانێك هەن هەوڵ دەدەن ئەو جنۆکەیە رازی کەن کە مرۆڤێك تووشـی پەرکەم دەکا، بەوەی کە سەربڕینی بـۆ بکـەن، ئەمـەش شـیرکێکە خـوداو

پێغەمبەرەکەی حەرامیان کردووە، دەشکێرنەوە کە پێغەمبەر نەهی لە شتی سەربڕاو بۆ جنۆکان کردووە.

ڕەنگە کەسانێکیش بڵێن ئەوە دەکەوێتە بەر چارەکردن بەحەرام، ئەمەش هەڵەیەکی زەق و گەورەیە، راستیەکەی ئەوەیە کە خودا چابونەوەو دەرمانی لە شتی حەرام دانەوە، ئەگەر بشگوترێ دەرمانکردن بەشتی حەرامی وەکو مردارو مەی دروستە، دروست نیە ئەمە بکرێتە بەڵگە بۆ سەربڕین بۆ جنۆکە، چونکە تیمارو چارەکردن بەحەرامان، کێشەی هەندێك لە زانایانی لەسەرە، کەچی تیمار کردن بە شیرك و کوفر چ گومان و جیاوازییەك لەنێو زانایاندا نیە لەسە حەرام کردنی و بەیەکدەنگی دروست نیە چارەسەری پێ بکرێ.

لەکۆتایی ئەم بەندەدا حەزدەکەم بەندێکی گرنگ لە قسەی ئیبنی‌قەییم بهێنمەوە کە راستی‌و سروشتی ململانێکەی وێنە کێشاوە، پوختەی قسەکانی ئیبنی‌قەییم لە (الوابل الصیب /٢١)دا دەڵێ: (خودا مرۆڤی لەنێو ئافەریدەکانی خۆی هەڵبژاردووە، جا رێزی لێناوەو بژاردویەتی‌و، کردویەتی بە کۆگەی بڕواو تەوحیدو دڵراستی و خۆشویستن و تکاو، بە ئارەزوو توڕەیی‌و بێئاگایی تاقی کردۆتەوە، هەروەها بە دوژمنێکی ئەزموناندوە کە هیچ تووشی دەست و دڵساردی نابێ).

پاشان لەدەقی قسەکانی ئیبنی‌قەییمدا هاتووە: شەیتان لەو دەرگانەوە بۆی دەچێ کە لە دەروون و سروشتی‌دا هەن، جا دەروونی لەگەڵ لار دەبێتەوە، چونکە چی حەزلێیە شەیتان ئەوەی بۆ دێنێ، لەو جا شەیتان و نەفس و ئارەزوو دژی بەندە رێك دەکەون، سێ فەرماندەی بەدەسەڵات، ئەندامەکان بۆ تێرکردنی ئارەزووی خۆیان دەنێرن، ئەندامەکانیش ئامێری رامن و ناچارەن بە ناردرانێ رازی بن، جا ئەمە باری ئەو سێیەو ئەندامەکانە، ئەندامەکان هەر فەرمانبەرداری وان دەبن چۆن فەرمان بکەن و روو لەکوێ کەن، ئەمە پێداویستی باری بەندەیە، بەزەیی پەروەردگاری دەسەڵاتداری دڵاواش وای خواستووە بەسەربازی دیکە یاریدەری بداو، کومەکێکی بنێرێتە فریای کە بەرەنگاری‌و دەستوەکەری لەوانە پێبگا کە دەیانەوێ بیفەوتێنن، جا پەیامبەری خۆی بۆ ناردووەو، کتێبی خۆی بۆ دابەزاندووەو، فریشتەیەکی هێژا لە بەرامبەر شەیتانی دوژمنی پشتی گرتووە، ئەگەر شەیتان فەرمانێکی

پێبکا، فریشتەکە فەرمانی خودای پێ رادەگەیەنێو ئەوەشی بۆ روون کردۆتەوە کە گوێڕایەڵی دوژمنەکەی چ تونابوونێکی تێدایە.

جارێکیان ئەمە دەیگرێتەوە خۆی و جارێک ئەو، سەرکەوتووش ئەو کەسەیە خودا سەرکەوتنی پێ ببەخشێ، پارێزراویش کەسێکە خودای بەرز بیپارێزێ بەرامبەر نەفسی فەرماندەو نەفسێکی ئەرخەیان و ئارامی داوەتێ، ئەگەر دەروونی فەرماندە بەخراپەکاری فەرمانی پێبکا، دەروونی ئارام بەرهەڵستی دەکا، ئەگەر فەرماندەکەش بەرهەڵستی چاکەی لێکرد، دەروونی ئارام فەرمانی پێدەکا، ئەویش جارێک بەگوێی ئەم دەکاو جارێکیان بەگوێی ئەو، زۆربەی جار هەروایەو، دەشبێ یەکێکیان هەر بە تەواوی لە نێو بچێو هەرگیز سەر هەڵنەداتەوە.

هەروەها لەپای ئەو ئارەزووەی بۆ تاعەتی شەیتان هانی دەدا لەگەڵ دەروونی فەرماندە، رووناهیو چاوساغی داوەتێ لەگەڵ عەقڵ و هۆشێک کە بیپارێزێ لە بەگەڵ ئارەزوو کەوتن، جا هەر کاتێک بیەوێ لەگەڵ ئارەزووی بڕوا، هۆش و چاوساغی و رووناهی گازی دەکەن؛ ئاگاداربە تۆقدان و لە نێوچوونت لەبەردەمەو، تۆ نێچیری دزان وڕێگرانی ئەگەر بەدوو ئەو ڕێنمایەدا بچی.

جا جارێک بەگوێی ئامۆژگارەکە دەکاو، ئەویش ئامۆژگاریو ڕێبەری دەکا.

جارێکیش بەدوای ڕێنمای ئارەزوودا دەچێ، جا ڕێی لێدەگیرێو ماڵی دەبردرێو شمەکی لێ دەستێنرێ، ئینجا پێی دەڵێ: دەبێ لە کوێڕا هاتبێ، سەیریش ئەوەیە کە بەخۆی دەزانێ لە کوێوە هاتووەو، دەشزانێ چ ڕێیەکی لێبڕاوەو پێیدا بڕاوە، کەچی مکوڕە لەسەر گرتنەبەری ئەوڕێیە، چونکە ڕێنماکەی دەستی لێ ستاندووەو، گیروبەندی کردووەو بەسەریدا زاڵ بووە،

٢٤٢

بەڵام ئەگەر بەپێچەوانەکردن لاوازی کردباو، ئەگەر بانگەشەی کردبا تێی ڕاخوڕیباو، دژی جەنگابا کە دەیویست بیبا، دەستی لێ نەدەستاند، بەڵام بەخۆی بەسەرەخۆی زاڵی کردووە، دەستی داوەتە دەستیو، وەك ئەو پیاوە وایە کە دەستی لە دەست دوژمنی بێو، ئەویش تووشی ئازارو سزای ناخۆشی بکا، جا هاوار دەکاو کەس بە هاواری نایێ، بەم شێوەیە دەبێتە دیلی شەیتان و ئارەزو و نەفسی فەرماندە، پاشان داوای ڕزگار بوونێ دەکاو ناتوانێ خۆی قوتارکا، بەڵام کاتێك بەندە تووشی ئەو بەڵایە دێ، بە سەربازو چەك و تفاق و قوڵلەو قەڵاتان یارمەتی دراو، پێی گوترا: دژی دوژمنەکەت بجەنگە و بکۆشە، ئەوانە سەربازن چەندی دەتەوێ لەگەڵ خۆتیان ببە، ئەمانەش قوڵلەو قەڵاتن لەکامەی دەتەوێ خۆت قایم کەو، تامردن سەنگەر بگرە، مەسەلەکە نێزیکەو، ماوەی سەنگەرگرتنەکەش گەلەك کەمە، جاوەك بڵێی مەزنترین پاشا پەیامبەرەکانی خۆی بۆ هەناردی و، تۆیان بۆ ماڵی ئەو گواستەوەو، لەو کۆشین و جیهادەی حەسایەوەو، تۆو دوژمنەکەت لێك جودا بوونەوە، لە خانووی ڕێزدا بەرهەڵدرای و چۆنی حەز بکەی ئاوا تێیدا گەوزان نەدەی و

دوژمنەکەشت لە خراترین و توندترین زیندانان ئاخنراوەو تۆش دەیبینی. ئەو زیندانەی دەیویست تۆی تێبهاوێ خۆی تێیکەوت و دەرگەکانی لەسەر گاڵەدراو، لە بەرەڵڵا بوون و دەربازبوونی بێهیوا بوو، تۆش لەنێو ئەوان شتان دای کە دەروونت ئارەزووی دەکاو چاوت ئۆقرەی پێدەگرێ. وەکو پاداشتی ئارامیو خوراگریت بۆ ئەو ماوە کەمەو مانەوەت لە سەنگەرداو، ئەمەش تەنها ساتێك بوو، پاشان بەسەر چوو، وەك چۆن ئەو ناخۆشیە نەبووبێ ئاوا، ئەگەر نەفسیش لاواز بوو لەئاست تێبینی کردنی کورتی کات و خێرایی بەسەرچوونی، با لەم ئایەتە پیرۆزانەی خودای بەرز رامێنێ: ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا

يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ: کاتێك ئەو ڕۆژە دەبینن کە بەڵێنیان پێدرابوو، وەك ئەوە وایە لەساتێکی ڕۆژێك پتر لە ژیاندا نەبووبن﴾ (سورة الأحقاف/٣٥).

هەروەها کە دەفەرموێ: ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا: بێبڕواکان کە ئەو ڕۆژە دەبینن، وادەزانن کە ئێوارەیەك یا چێشتەنگاوێك نەبێ نەماونەتەوە﴾ (سورة النازعات/٤٦).

دیسان دەفەرموێ: ﴿قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ۝ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ

يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ● قَالَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ: خوا دەفەرمویّ: چەند لەسەر زەوی ماینەوە؟ لەوەلاًمدا دەڵێن: ڕۆژێك یا ئیوە ڕۆژێك، جا لەوانە بپرسە کە دەتوانن بژمێرن، فەرموی: بەڵێ: زۆر کەم ماونەتەوە ئەگەر زانینتان هەبیّ ﴾ (سورة المؤمنون/١١٢-١١٤).

هەروا دەفەرمویّ: ﴿ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا● يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ عَشْرًا● نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ يَوْمًا: ئەو ڕۆژی فودەکری بەشەیپوردا تاوانباران بە چاوی شین هەڵگەڕاو کۆ دەکەینەوە، بەسرتەسرت لە نێو خۆیاندا دەڵێن: بێجگە لە دە شەوو ڕۆژ نەماونەتەوە، ئێمە ئاگادارترین بەوەی ئەوان دەیڵێن، کاتێك شیاوترینیان دەڵێ: ئێوە هەریەك ڕۆژتان پێچووە ﴾ (سورة طه/١٠٢-١٠٤).

ڕۆژێکیش پێغەمبەر ﷺ وتاری بۆ هاوەڵانی دەدا، کاتێك لەکاتی ڕۆژئاوا بوون خۆر گەیشتە سەر ترووپکی چیاکان فەرموی: ((إنه لم يبق من الدنيا فيما مضى

إلا كما بقي من يومكم هذا فيما مضى منه: دنیا هێندەی ماوە لەچاو ئەوی ڕۆیشتوە، بەقەدەر مانەوەی ئەمڕۆکە لەوەی تێپەڕیوە)) رواه احمد في المسند، والترمذي في سننه، وقال الترمذي حديث حسن صحيح.

جا ئەوی ژیرەو بۆ دەروونی خۆی ئامۆژگارە، با لەو فەرمودەیە ڕامێنێ:

بزانێ چی بەسەر هاتووە و چ کاتێکی پێ براوە لەو کاتە کەمەی کە بۆ هەموو دنیایێ ماوەتەوە، با بزانێ لەخۆباییەو لە زیندەخەونان راچوەو، بزانێ کە ئەو ناسودەبوونی یەکجاری‌و تاهەتایی‌و نیعمەتی هەمیشەیی بە بەشێکی کەمی بێ‌قیمەت فرۆشتووە، ئەگەر داوای خودای بەرزو مالّی دوایی بکردبا، پشکێکی زۆر فراوانترو تەواوتری پێ دەبرا، هەروەك لە هەندێك شوێنەوارانێدا هاتووە:

هۆ ئادەمیزاد، دنیا بە قیامەت بفرۆشە هەردوکیان قازانج دەکەی، قیامەت بەدنیا مەفرۆشە هەردووکیان زەرەر بکەی.

هێندێك لە پێشینان گوتویانە: ئادەمیزاد، ئەتۆ ئاتاجی بەشی خۆتی لە دونیا، بەلاّم زێتر ئاتاجی بەشی خۆتی لە قیامەت، جا ئەگەر بە پشکی دنیایێ دەستت پێکرد، بەشی قیامەتت لەدەست دەچی‌و بەشی دونیاشت دەکەوێتە ترکزە، ئەگەر بەپشکی قیامەتیش دەستت پێکرد، پشکی دونیاشت دەبەیەوەو رێك و راستەرێیان دەکەی.

عومەری کوڕی عەبدولعەزیزیش ﷺ لە وتارێدا دەیگوت: هۆ خەڵکینە، ئێوە هەروەنتە ئافەرید نەکراون، هەرواش وازتان لێ نەهێنراوە، بەڵکو ژوانێکتان هەیە خودا تێیدا کۆتان دەکاتەوە تا حوکمتان لە نێواندا بگێڕێ و لێکتان جودا کاتەوە، جا هەش بەسەری و ناشادی بۆ ئەو بەندەیەی خودا لەو رەحمەتەی خۆی وەدەری دەنێ کە هەموو شتێکی لە خۆگرتووەو، لەو بەهەشتەی دەری

دەكا كە هێندەی ئاسمانەكان و زەوی بەرینە، بەڵكو سەبەێنێ ئاسایش و ئارامی هەر بۆ ئەوان كەسانە كە لە خودای بەرز ترساون و تەقواو پارێزكاریان هەبووەو كەمی بەزۆر و، ئەمانی بە هەرمان و، ئاشادی بە ئاسوودەیی فرۆشتووە، نابینن لە پشتی فەوتاوانەوە هاتوون و پاش ئێوەش بۆ ئەوانەی جێ دێڵن كە دەمێننەوە؟! نابینن هەموو رۆژێك یەكێك بەرێ دەكەن كە ئێوە جێ دێڵێ و بۆلای خودا دەچێ، مردووەو، هومێدی براوە، جا لەناخی چاڵە زەویەك بێسەرین و دۆشەك دایدەنێن، هۆیەكانی لەخۆ داماڵیون، خۆشەویستانی جێ هێشتوون و، رووبەڕووی لێپرسینەوە دەبێ؟

مەبەستیش ئەوەیە كە خودای خاوەن دەسەڵات و كاربەجێ لەو ماوە كورتەیدا بەسەرپازان فریای بەندەی خۆی كەوتووە، لەگەڵ تفاق و كۆمەك كردنی، ئەوەشی بۆ روون كردۆتەوە چۆن خۆی لە دوژمنەكەی داڵدەو پەنا دەداو، چۆن نەفسی خۆی رزگار دەكا ئەگەر كەوتە داوی دیلیو یەخسیری، ئەحمەدی پێشەواو تیرمیذی لە فەرمودەی: حاریسی ئەشعەری دەگێڕنەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ، فەرمووی: ((إن الله سبحانه وتعالى أمر يحيى بن زكريا ﷺ بخمس كلمات؛ ان يعمل بها، ويأمر بني اسرائيل ان يعملوا بها، وانه كاد ان يبطيء بها، فقال له عيسى عليه السلام: ان الله تعالى امرك بخمس كلمات لتعمل بها، وتأمر بني إسرائيل ان يعملوا بها، فإما ان تأمرهم، وإما ان آمرهم، فقال يحيى: أخشى إن سبقتني بها أن يخسف بي وأعذب، فجمع يحيى الناس في بيت المقدس، فامتلأ المسجد، وقعدوا على الشرف، فقال: إن الله تبارك وتعالى أمرني بخمس كلمات أن اعملهن، وآمركم أن تعملوا بهن: خودای پاك و بەرز بە پێنج وشان فەرمانی بە یەحیای كوڕی زەكەریا ﷺ كرد، كەخۆی

کاریان پێبکاو، فەرمان بداتە بەنیئیسرائیلیش کاری پێبکەن، بەڵام ئەو خەریك بوو هێدیاتی بنوێنێ، جا عیسا ﷺ پێی گوت: خودای بەرز بە پێنج وشان فەرمانی پێکردوی کە بەخۆت کاریان پێبکەی و فەرمان بدەیە

بەنیئیسرائیل کاریان پێبکەن، جا یان فەرمانیان پێبکە، یا من فەرمانیان پێدەکەم، یەحیا گوتی: دەترسێم ئەگەر تۆ پێشم کەوی، من نغرۆبکرێم و ئەشکەنجە بدرێم، جا یەحیا خەڵکی لە بەیتولمەقدیس کۆکردەوە، تا مزگەفت پڕ بوو، لەسەر سواندان دانیشتن، ئەوجا فەرموی: خودای پاك و بەرز فەرمانی داومێ بە پێنج وشان کە من کاریان پێبکەم و فەرمان بەئێوەش بدەم کاریان پێبکەن)).

جا پێنجەمین شت کە فەرمانی پێداوە یادی خودایە ((وآمركم ان تذكروا الله تعالى، فإن مثل ذلك كمثل رجل خرج العدو في أثره سراعاً حتى أتى على حصن حصين، فاحرز نفسه منهم، كذلك العبد لا يحرز نفسه من الشيطان إلا بذكر الله تعالى: فەرمانتان پێدەکەم یادی خودای بەرز بکەن، چونکە ئەمە وەك پیاوێك وایە لە ترسی دوژمنی هەڵاتبێ و دوژمن بەخێرایی بەدوای کەوێ تا دەگاتە قۆنگرەو قەڵاتێکی پتەو و خۆی لێیان پەنادەدا، بەندەش ئاوایە بە یادی خودا نەبێ ناتوانێ خۆی لە شەیتانی پەنابدا)) قال الترمذي هذا حديث حسن صحيح.

هەروەها لە فەرمودەکەیدا فەرمانی نوێژکردنی پێدان: ((وآمركم بالصلاة، فإذا صليتم، فلا تلتفتوا فان الله ينصب وجهه لوجه عبده في صلاته مالم يلتفت:

فەرمانتان پێدەکەم نوێژ بکەن، ئەگەر نوێژتان کرد ئاوڕ مەدەنەوە، چونکە خودا رووی خۆی لە ئاست رووی بەندە رادەگری لە نوێژدا، هەتا ئاوڕی نەدابێتەوە)).

ئەو ئاوڕدانەوەیەی نەهی لێکراوە لەنوێژدا دوو جۆرە: یەکێکیان روو وەرگێڕانی دڵە لەخوداو ئاوڕدانەوەیەتی لە بێجگە لەخوا، دووەمیش ئاوڕدانەوەی چاوە، هەردووکیش نەهییان لێ کراوە.

خودا هەر رووی لە بەندەیە هەتا بەندە لەکاتی نوێژدا رووی لەخودا بێ. بەلاّم ئەگەر بەچاو یان بەدڵ رووی لێ وەرگێڕا، خودای بەرزیش روی لێ وەردەگێڕێ، پرسیاریان لە پێغەمبەر ﷺ کرد لەبارەی ئاوڕدانەوەی پیاو لە نوێژدا، ئەویش فەرموی: ((اختلاس يختلسه الشيطان من صلاة العبد: ئەمە دزینێکە شەیتان لە نوێژی بەندان دەیرفێنێ)).

لە شوێنێکشدا هاتووە، کە خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ الى خير مني، إلى خير مني: ئایا بۆلای یەکێکی لە من چاکتر ئاوڕ دەدەنەوە؟ ﴾.

جا ئەو کەسەی چاوی یا دڵی وەردەگێڕێ لە نوێژدا، وەکو پیاوێکە سوڵتان بانگی کردبێ‌و، لەبەر دەستانی خۆی رایگرتبێ‌و، هەر بانگی بکاو قسەی بۆ

بکا، کابراش لە میانەی هەندێدا روو لە سوڵتان وەرگێڕێ‌و ئاوڕ لەراست و چەپ دەداتەوەو، دڵی لەلای سوڵتان نەماوەو، تێناگا سوڵتان چی پێدەڵێ، چونکە هۆش و دڵی لەوێ نیە، جا ئەو پیاوە گومان دەبا سوڵتان چی لێبکا؟ بۆیە ئەم جۆرە نوێژکەرە یەکسان نابێ لەگەڵ یەکێکی کە بە دڵ ئامادەبێ‌و رووی لە خودای بەرز بێ لە نوێژەکەیداو لەدڵ و دەروونەوە هەست بە مەزنێتی ئەو زاتە بکا کە لەبەر دەستانی راوەستاوە، جا دڵی لەسامی وی پڕ دەبێ‌و ملی بۆ کەچ دەبێ‌و لە خودای بەرز شەرم دەکا کە رووی بکاتە یەکێکی دی، یا لای لێ‌کاتەوەو رووی تێ بکا، جیاوازی نێوان نوێژی ئەو دوانەش وەکو ئاسمان و زەویە. حەسسانی کوڕی عەتیە دەڵێ: دوو پیاو لەیەك نوێژدا دەبن و، پایەی نێوانیان وەکو ئاسمان و زەمینە، لەبەر ئەوەی یەکێکیان بەدڵ روو لەخوایەو، ئەوی دیکەش خافڵ و بێئاگایە. جا ئەگەر بەندە رووی لە ئافەریدێکی وەکو

خۆی کرد، بەڵام پەردەیەکیان لەنێواندا بوو، نەبە ڕوتێکردن ئەژمێردرێ نەبە نزیك بوونەوە، چ جای ئافەریدگاری بەرزو بەدەسەڵات و کاربەجێ"؟!

جا ئەگەر رووی لە ئافەریدکاری مەزن کردو، پەردەیەکی ئارەزو و وەسوەسەکان و دەروونێکی پێوەپەیوەست و پڕ لەنێوانیاندا بوو، ئەمە چۆن رووتێکردنێك دەبێ لە کاتێکدا وەسوەسەو بیرکردنەوە خافڵاندویانەو بەهەموو ڕاوڕێکیاندا بردووە؟ کە بەندەش لە نوێژێدا راست دەبێتەوە شەیتان ئێرەیی

پی‌دەبا، چونکە لە مەزنترین پایەگا راوەستاوە لە هەموو شتێك توندترە بۆ شەیتان و پتر دەیوروژێنێ، بۆیە مکورەو تەواو تێدەکۆشێ بەندە لەو پایەگایەدا نەوەستێ، بەڵکو هەر خەریکێتی بەڵێنی هیوابەخشی پێ دەداو لەبیری دەباتەوەو، بەسوارو پیادەوە بۆی دێتە مەیدانێ، تا نوێژی لەلا بێ‌بەها کاو ئەوجا ساردەی تێ‌دا بکاو پاشان وازی لێ بێنێ، ئەگەر ئەوەشی پێ نەکراو بەندە لێی یاخی بوو لەو پایەگایە راوەستا، ئەوا دوژمنی خوا دێتە نێوان بەندەو نەفسیی‌و، دڵی لێ دادەبڕێ‌و لە نوێژدا شتێ وای بیر دەخاتەوە کە پێش نوێژەکە لەبیری نەبووە، تەنانەت وا دەبێ شتێکی پێویستی لەبیرچووبێ‌و لێی هومێدبڕ بووبێ، لەنوێژێدا بیری دەخاتەوە تا دڵی پێ مژیل کاو لەخودای بەرزی بستێنێ‌و، بەبێ دڵ لە نوێژەکەیدا راوەستێ، جا ئەو رووتێکردنەی خودا دەست ناخا، کە یەکێك وەدەستی دێنێ تەواو دڵی روو لەخوا بێ لە نوێژەکەی ئامادەبێ، جا چۆن بەباری کۆڵێك گوناه و تاوانان دێتە ناو نوێژەکەی هەر ئاواش جێی دێڵێ و چ بارێکی لێ کەم نابێتەوە، چونکە نوێژ دەبێتە گوناه شۆری ئەوانەی تەواو مافی دەدەن و تەواو تێیدا دڵکرن و بەدڵ و لاشە لەبەردەستی خوای بەرز دەوەستن، جا ئەمانە کە لەنوێژێ دەبنەوە، هەست بە سووکیەك دەکەن لە دەروون و هەست دەکەن باری گرانی لەسەرشان لابردون، بۆیە چالاکی و هەسانەوەو گیانێکی تازە بە دی دەکەن، تاوا دەخوازن

٢٤٩

هەر تەواو نەبوایە، چونکە نوێژ ئارامی چاوو نیعمەتی جانیانە، هەروەك بەهەشتی دڵ و شوێنی هەسانەوەییانە لەدونیا، بەردەوام وا هەست دەکەن لە

تەنگی و لە زیندانیدان، تا دەچنە نێو نوێژێ و پێی دەحەسێنەوە، نەك لێی دەحەسێنەوە، جا ئەوانەی خودایان خۆش دەوێ دەڵێن: نوێژ ئەکەین و بە نوێژەکەمان دەحەسێینەوە، هەروەکو پێشەواو رابەرو پێشەنگ و پێغەمبەرەکەیان ﷺ فەرمویەتی: ((یا بلال ارحنا بالصلاة: هۆ بیلال بە نوێژێ بمانحەسێنەوە))، ئەشی فەرموە: لە نوێژێ بمانحەسێنەوە، هەروەها فەرمویەتی: ((جعلت قرة عيني في الصلاة: ئۆقرەی چاوانم لە نوێژیدایە))، جا هەر کەسێکی ئۆقرەی چاوانی لە نوێژیدابێ چۆن چاوانی بێ نوێژ ئۆقرە دەگرێو، بێ نوێژ ئارامی دەبێ؟

ئەگێرنەوە کە بەندە بۆ نوێژکردنی هەڵدەستێ، خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ ارفعوا الحجب: پەردەکان بەرزکەنەوە ﴾ ، بەڵام ئەگەر بەندەکە ئاوڕی دایەوە، دەفەرموێ: دایدەنەوە، لێرەدا ئەم ئاوڕدانەوەیە بەڕوگۆڕینی دڵ لەخودای گەورە لێکدراوەتەوە، جا ئەگەر ئاوڕی لە بێجگە لەخودا دایەوە، پەردەی نێوان خۆیو بەندە دادەداتەوە، ئەوجا شەیتان لێی وەژوور دەکەوێ و، کاروباری دونیای بۆ ریز دەکاو، وەکو ئاوێنە دەیهێنێتە بەرچاوانی، بەڵام ئەگەر بەدڵ روو لەخوا بو و ئاوڕی نەداوە، شەیتان ناتوانێ بێتە نێوان خودای بەرز و ئەو دڵەوە، بەڵکو ئەو کاتە شەیتان دێتە ژوور کە پەردە بەردرابێتەوە، جا ئەگەر بەندە رای کردە لای خوداو دڵی ئامادەبوو، شەیتان هەڵدێ، کە روشی وەرگێڕا شەیتان دێتەوە، ئەمەش نیشی خۆی و نیشی دوژمنەکەیەتی لەکاتی نوێژدا.

نوێژکەر چۆن وا دەکا دڵی لە نوێژدا ئامادەبێ:

ئەگەر بەندە بەسەر ئارەزووەکانی‌دا زاڵ بوو، هێز پەیدا دەکا لە ئامادەبوونی لەنوێژو خەریك بوونی بە پەروەردگاری تێیدا، دەنا دڵێك ئارەزوو بەسەریدا زاڵ بێ‌و، هەوەس یەخسیری کردبێ‌و، شەیتان کورسیەکی بۆ خۆی تێدا وەدۆزی‌بێ‌و خۆی لەسەر جێگیر کردبێ، چۆن لە وەسوەسەو بیری پوچ رزگاری دەبێ؟!

دڵەکانیش سێ جۆرن:

دڵێکی خاڵیّ لە باوەڕ لەهەموو چاکەیەك؛ ئەمەیان دڵێکی تاریك و نوتەکەو شەیتان لەوەی حەساوەتەوە کە وەسوەسەی بهاوێتێ، چونکە بۆتە ماڵ و نیشتمانی‌و، چۆنی بیەوێ وای هەڵدەسوڕێنێ‌و تەواو دەستی لێ ستاندووە.

جۆری دووەم: دڵێکە بەرووناهی باوەڕ رووناك بۆتەوەو چرای ئیمانی تێ داگیرساوە، بەڵام تەم و مژی ئارەزو و گەردەلولی هەوەسەکانی لەسەرە، شەیتان هاتوچۆی بۆ ئەوێ هەیەو شەڕی تێدا بەرپایەو سەرەدەکەوێ و بن دەکەوێ.

باری ئەم جۆرەیان بەکەمی و زۆری دەگۆڕێ: هی وا هەیە کاتی سەرکەوتنەکانی بەسەر دوژمنەکەی زیاترەو، هی واش هەیە کاتی سەرکەوتنی

دوژمنەکەی بەسەریدا زیاترەو، هی واش هەیە نۆرە بەنۆرەیە.

جۆری سێیەم: دڵێکی پڕ لە بڕوایەو بەرووناکی باوەڕ ئاوایەو، هەوری ئارەزوووەکانی رەویتەوەو. تاریکییەکان جێیان هێشتووە، جا رووناهیەکەی لەسینەدا پرشنگ دەداو، ئەو پرشنگەش هەڵبونێکی هەیە گەر شەیتان لێی نیزیك ببێتەوە پێوەی دەسوتێ، وەکو ئاسمان وایە کە بەئەستێران پاسەوانی لێ دەکرێ و ئەگەر شەیتان پێیدا تێپەڕی بە ئەستێران راودەنرێ و دەسوتێ،

ریزی ئاسمانیش مەزنتر نیە لە هی بڕوادار و، پاسەوانی خودا بۆ وی تەواوترە لە پاسەوانی ئاسمانیو، ئاسمانیش پەرستگەی فریشتان و ئارامگەی نیگایەو، رووتاهی تاعەتەکانی تێدایە، دڵی بڕوادارانیش ئارامگەی یەکخواپەرستیو خۆشویستین و زانیاری و بڕوایە، بۆیە شایانە نۆبەتداری لێبکرێ و لەفێل وتەڵەکەی دوژمن بپارێزرێ کە هەر شتێکی تێیدا دەستکەوێ دەیرفێنێ، نمونەیەکی جوانیش بۆ ئەمە هەیە، کە نمونەی سێ ماڵانە:

ماڵی پاشا کە گەنجینەو تفاق و گەوهەرەکانی شای تێدایە.

ماڵێ بەندە کە گەنجینەو تفاق و گەوهەرەکانی بەندەی تێدایە، نەك هی پاشا.

ماڵێ خاڵیش کە هیچی تێدا نیە، ئەگەر دزێك هات تا لە یەکێك لەو ماڵانە دزی بکا، لە کامەیان دەدزێ؟

ئەگەر بڵێی: لەماڵە خاڵیەکە، ئەوە مەحاڵە، چونکە ماڵی خاڵی شتێکی تێدا

نیه بدزرێ، بۆیەش کە ئیبنیعەبباس ﷺ گوتی: جولەکە دەڵێن کە لە نوێژدا وەسوەسەیان بۆنایێ، ئەویش گوتی: جا شەیتان چ لە دڵێکی کاول بکات؟

ئەگەر بشڵێی: لە ماڵی پاشای دەدزی، ئەوەش هەر مەحاڵ و نەکراوە، چونکە هێندەی پاسەوان و نۆبەتدار بەدەورەوەن، دز هەر ناتوانێ لێی نزیک بێتەوە، چۆن دەتوانێ لەکاتێکدا پاشا خۆی پاسەوانەو، سەربازو پاسەوانی زۆریش دەوریان تەنیوە؟ جا لە ماڵی سێیەم بترازێ هیچ بۆ دزەکە نامێنێتەوە، هێرشەکانی هەر بۆ ئەوێ دەبن.

جا ئەوی ژیرە با چاک لەو نمونەیە رامێنێ‌و، بەدڵ تێی بڕوانێ چونکە بۆ خۆشی ئاوایە.

٢٥٢

دڵێك لەهەموو خێرو چاکەیەك خاڵی بێت، کەدڵی بێباوەڕو دەغەڵانە، ئەو دڵانە ماڵی شەیتانن، بۆ خۆی داگیری کردون و کردوونی بە نیشتمانی نشینگەو ئارامگە، چی لێ بدزێ لە کاتێکدا گەنجینەو تفاق و گومان و ئەندێشەو وەسوەسەکانی خۆی تێدایە؟

دڵێکیش کە بەشکۆی پەروەردگاری مەزن و دەسەڵاتدارو، بەخۆشویستن و چاوەدێری کردن و بەشەرمکردن لە خودا لێوانلێو بووبێ، چ شەیتانێك دەوێرێ لەو دڵەی نزیك کەوێ؟ ئەگەر بیەوێ شتێکیش بدزێ چ دەدزێ؟ مەبەستیشی هەر ئەوەیە ئەگەر جارجارە بۆی بڕەخسێ لە کاتی بێئاگایی

بەندەدا چنگورکێکی لێداو برینکی لێ بڕفێنێ، ئاساییە بەندەش تووشی ئەو برە بێئاگاییە بێ، چونکە مرۆڤەو حوکمەکانی مرۆڤی لەسەر دێتەدی لە بێئاگایی و خافڵ بوون و هەڵەکردن و دەخەیاڵ ڕاچوون و سرووشت بەسەردا زاڵ بوون.

لەوەهـەبی کـوڕی مونەبیـە ﷺ دەگێڕنـەوە کـە گوتـی: لـە هـەندێك کتێبـە خوداییەکاندا هاتیە: ((لست أسكن البيوت، ولا تسعني، واي شيء يسعني والسموات حشو كرسي؟ ولكن أنا في قلب الوادع التارك لكل شيء سواي؟ لە ماڵان نیشتەجێ نیم و من لەخۆ ناگرن، چی من لەخۆ دەگری کە ئاسمانەکان لە کورسیەکەم ئاخنراون؟ بەڵام من لەدڵی یەکێك دام وازی لەهەموو شتێك هێناوە بێجگە لە من))، ئەمەش واتای شوێنەوارێکی دیکەیە: ((ما وسـعني سمـوائي ولا أرضـي، ووسعني قلب عبدي المؤمن: ئاسمانەکان و زەمینەکەم فراوانی منیان نیە، بەڵام دڵی بەندەی بڕوادارم من لە خۆ دەگرێ)). دڵێکیش تەوحیدی خودای بەرزو ناسـین وخۆشویسـتن و بـڕوا بـەخوداو بـاوەڕی بـە بەڵێنـەکانی تێدابـێ‌و، ئارەزووەکانی دەروون و ڕەوشتەکان و بانگەشەکارانی هەوس و سرووشتیشی تێدابێ.

دڵێکیـش لـە نێـوان ئـەم دوو بانگەوازکارەیـە: جارێکیـان دڵـی بـەلای بانگەوازکاری بڕواو خوداناسین و خۆشویستنی خودای بەرزو تەنها ویستی ویدا دەشکێ‌و، جـارێکیش دڵـی بـەلای بانگـەوازکاری شـەیتان و هـەوس و

سروشتەکاندا دەچیٚ، ئەمە دڵێکە شەیتان چاوی تێ بڕیوە، خوداش کێی بیەویٚ سەری دەخا ﴿ وَمَا النَّصْرُ إِلاَّ مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ: وە سەرکەوتن هەر لەلای خودای دەسەڵاتدارو حەکیمە ﴾ (سورة آل عمران/١٢٦).

شەیتانیش دەست لەمە ناسێنێ مەگەر بە چەك و تفاقی خۆی نەبیٚ، کە شەیتان لێی وەژوور دەکەوێ چەکەکەی لە کنەوی دەدۆزێتەوەو هەڵی دەگری و پێی دەجەنگیٚ، چەکەکانیش ئارەزو و گومانەکان و هومێدە درۆکانە، کە لە دڵدا هەن، جا شەیتانی لیٚ دەچنە ژووریٚ و ئەوچەکانەی دەست دەکەون و شەڕەنگێزی خۆی پیٚ دەکاو شالاوی پیٚ دێنێتە سەر دڵ، جا ئەگەر بەندە تفاقێکی زۆر پتەوی لەبڕوا هەبوو کە بەرەنگاری لیٚ بکا لەگەڵ شەیتان نیواو نیو دەبیٚ، ئەگەر نا زاڵی بۆ دوژمنەکەی دەبیٚو هەوڵ و تواناو هێزیش هەرتەنیٚ لە خوداوەیە، چونکە ئەگەر بەندە موڵەتی دوژمنی خۆی داو دەرگەی ماڵی بۆ ئاوەڵاکرد و لەخۆی وەژوور خست و چەکەکانی خۆی خستە بەردەستان تا دژی بجەنگی ئەوا هەر لۆمەی خۆی دەکریٚ.

فنفسك لم ولا تلم المطايا

ومت كمداً فليس لك

واتە: هەر تەنیا سەرکۆنەی خۆت بکەو لۆمەی کەسی دی مەکە، بەدڵتەنگی بمرە، چونکە هیچ بیانو و هەنجەتێکت نیە.

بەندی شەشەم

دانایی لە نەفراندنی شەیتان

دانایی لە نەفراندنی شەیتان

شەیتان چاوگی خراپەکاری و ژانانە، هەر ئەو رابەرە بۆ بەهیلاك چوون لە دونیا قیامەت و، لەهەموو کات و شوێنێکدا بەیداخی هەڵداوەو، بۆ کوفرو بێباوەڕی ویاخیبوون لەخودا بانگەوازی خەڵکی دەکا، جا ئایا دانایی لە نافەریدکردنی هەیە؟ وە ئەگەر هەیە چ داناییەکە؟

نیبنی‌قەییم لە کتێبی (شفاء العلیل /٢٢٢)دا، وەلآمی ئەم پرسیارەی داوەتەوەو دەڵێ:

(داناییەکی زۆر لە ئەفراندنی ئیبلیس و سەربازەکانیدا هەیە کە هەر خودا ئاگایە لەوردو درشتیان).

١-ئەو پایانەی بەندایەتی کە لەسەر تێکۆشان دژی شەیتان و دەست وپێوەندەکەی بنیات دەنرێ:

خودای گەورە پایەکانی بەندایەتی بۆ پێغەمبەران و دۆستانی خوا تەواو دەکا، بەکۆشین دژی دوژمنی خوداو کۆمەڵەکەی و، پێچەوانە بوون و ناکۆك بوون لەگەڵیدا لەپێناوی خودای گەورەو خۆ پەنادان بەخودا لەشەیتان و پەنا بردنە بەر خودا تا لە شەڕو فێڵ و تەڵەکەی شەیتانی پەنایان دا، جا گەلێك بەرژەوەندی ژین و ژیانەوە لەسەر ئەمە رادەوەستێو بێ ئەوە بەدی نایەن.

بوونی شتێکیش کە پابەندو راوەستاوبێ لەسەر شتێکی دیکە، بەتەنێ پێك نایە.

٢- لەگوناە ترسانی بەندان:

ترسانی فریشتەکان و بڕواداران لە گوناهەکانیان پاش ئەوەی لەحاڵی ئیبلیس ئەوەی دیتیان دیتیان و، بەربوونەوەی لە پایەی فریشتەیی بۆ مەنزڵگەی ئیبلیسی لەهەمووی کاریگەرتر بو، گومانیش لەوەی نیە کە فریشتەکان ئەوەیان دیت بەندایەتیەکی دیکەو مل کەچ بونێکی دیو

ترسێکی‌تریان بۆ پەروەردگاری بەرز لەلا دروست بوو، هەروەکو لەحاڵی کۆیلەکانی پاشایەك دێتە بەر چاوان، کە دەبینن لەبەرچاوی وان زۆر خراپ یەکێکیان لێ ریسواو روشکێن دەکا، دیارە بەمە ترسان و ئاگا لەخۆ بوونیان زێتر دەبێ.

۳- خودا شەیتانی کردۆتە پەندێك بۆ ئەوانی پەند وەردەگرن:

خودا شەیتانی کردۆتە پەندێك بۆ ئەوانەی پێچەوانەی فەرمانەکانی رەفتار دەکەن و زلفیزی دەنوێنن لەئاست تاعەت کردنیو مکوڕن لەسەر یاخی بوون، هەروەك گوناهی باوکی مرۆڤی کردۆتە پەند بۆ ئەوانەی ئەهیەکانی ئەنجام دەدەن یا لە فەرمانی یاخی دەبن و، پاشان دەگەڕێنەوەو ژیوان دەبنەوەو بۆلای خودا دێنەوە، هەردوو باوکی جنۆکەو مرۆڤ بە گوناه ئەزموە، باوکێکی کردۆتە پەند بۆ کەسێك پێگیرو بەردەوامە لەسەر گوناهەکەی و، باوکەکەی دیکەشی کردۆتە پەندو عیبرەت بۆ ئەوانەی دەگەڕێنەوە بۆلای خوداو ژیوان دەبنەوە، جا توخوا چەند حیکمەتی درەوشاوەو ئاماژەی ئاشکراو دیار لەمەدا هەیە.

٤- خودا شەیتانی کردۆتە ئەزمون و تاقیکردنەوە بۆ بەندەکانی:

هەروا خودای بەرز شەیتانی کردۆتە مەحەکێك و ئافەریدەکانی خۆی پێی دەئەزموێ، تا پیس و پاك و چاك و خراپیان پێ لێك هاوێر دەکا، چونکە

خودای گەورە جۆری مرۆڤی لەسەر زەویدا ئەفراندووە، کەسانایی و دڵتەنگی و، پاك و پیسی تێدایە، بۆیە دەبوا ئەوە بخاتەروو کە لە کەرەستەکانیاندا هەیە، هەروەکو لەو فەرمودەیەدا هاتووە کە تیرمیذی بە مەرفوعی دەیگێڕێتەوە: خودا ئادەمی لە چنگە خۆڵێك ئەفراندووە کە لەهەموو زەوی هەڵیگرتووە، ئادەمیزادانیش بە هەمان شێوە هاتوون، پاك و پیس و سانا و دڵتەنگ و هی دیکەیان تێدایە، ئەوی لە کەرەستە بنەڕەتیەکەشدا هەبێ لەوەشدا هەیە کە لێی ئەفرێنراوە، حیکمەتی خودایی وای خواستووە کە دەرکەوتو ببێتە روکەش، جا پێویستی بە هۆکارێك هەیە کە دەری بخا، ئیبلیسیش سەنگی مەحەکە کە چاکیو خراپ و پاك وپیسی پێ لێك جودا دەکرێتەوە، هەروەك خودا پێغەمبەرانی خۆی (عليهم السلام) کردۆتە سەنگی مەحەك بۆ ئەم جیاکردنەوەیە، خوای بەرز دەفەرموێ: ﴿ مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ: بۆ خودا شیاو نیە کە بڕواداران هەروا بهێڵێتەوە بەو بارەی ئێوەی تێدان، تاکو پاك و پیسان لێکتر جیا دەکاتەوە ﴾ (سورة آل عمران/١٧٩)، پێغەمبەرەکانی بۆ ئەرکباران ناردووە کە باش و خراپیان تێدایە، جا باش دەچێتە پاڵ باش و خراپیش دەچێتە پاڵ خراپ.

دانایی خوداش وای ویستووە کە لە خانەی ئەزموونداا تێکەڵیان بکا، کە دەگەنە خانەی دواییش لێکدی جودا دەکرێنەوە، ئەمیان بەتەنێ دەچێتە خانەیەك و ئەویان خانەیەك، جا حیکمەتێکی باڵاو توانایەکی گەورە لەمەدا هەیە.

٥- دەرخستنی تەواویتی توانای خودای پاك بە ئەفراندنی دژەكان:

دانایيەكی دیكەش ئەوەیە كە تەواویتی توانای دەربخا بە ئەفراندنی وەكو جیبریل و فریشتەكان و ئیبلیس و شەیتانەكان، ئەوەش لە مەزنترین نیشانەكانی تواناو ڤانی دەسەلاتی خودان، چونكە خودا ئافەریدگاری دژەكانە وەك ئاسمان و زەوی و، رووناكی و تاریكی و، بەهەشت و دۆزەخ و، ئاو و ئاگرو، گەرماو سەرماو، پاك و پیس.

٦- دژ جوانی دژەكەی دەردەخا:

حیكمەتیكی تریش ئەوەیە كە ئەفراندنی یەكێك لە دژەكان لە تەواویتی جوانی دژەكەیەتی، چونكە جوانی دژ بە دژەكەی دەردەكەوێ و، ئەگەر ناشرین نەبا بەهای جوانی نەدەزانراو، هەژاریش نەبا بەهای دەوڵەمەندی نەدەزانرا.

٧- ئەزموناندن بە ئیبلیس رێگەیەكی وەدیهێنانی سوپاسگوزاریە:

دانایيەكی تریش ئەوەیە، خودای گەورە دەیەوێ كە بە سوپاسگوزاری راستەقینەو جۆرەكانی سوپاس بكرێ، گومانیش لەوەدا نیە كە دۆستانی خودا بەهۆی بوونی ئیبلیسی دوژمنی خواو سەربازەكانی‌و ئەزموناندنیان، بەهۆی ئەمانەوە جۆرەها سوپاسگوزاری وایان بۆ رەخساوە بێ وان نەدەهاتە دی، جیاوازی چەند زۆرە لەنێوان سوپاسگوزاری ئادەم كە لە بەهەشتی‌دا بوو، لەگەڵ سوپاسگوزاریەكەی پاش ئەوەی بە دوژمنەكەی ئەزمونرا، پاشان خودای گەورە هەڵیبژاردو تۆبەی لێ قبوڵ كرد.

٨- گەرم بوونی بازاڕی بەندایەتی، لە ئەفراندنی ئیبلیسدایە:

داناییەکی تر ئەوەیە کە خۆشویستن و ژیوانبونەوەو پشت بەخوا بەستن و ئارامگرتن و خۆشنودی و.... تاد، خۆشەویسترین پەرستشن لەلای خودای

بەرز، ئەم بەندایەتیەش بە جیهادو خۆبەخشین وەدیدێ، لەگەڵ پیشخستنی خۆشویستنی خودا لە هەموو خۆشەویستیەکی تر، چونکە جیهاد ترۆپکی بەندایەتیەو لەلای خودای پەروەردگار لەهەموو جۆرەکانی بەندایەتی خۆشەویسترە، جا بە ئەفراندنی ئیبلیس و کۆمەڵی هاودەمانی بازاڕی ئەم بەندایەتیەو پاشکۆکانی گەرم بووە، کە هەر خودا دەزانێ حیکمەت و سوودو بەرژەوەندیەکانی چەندن.

٩- دەرکەوتنی نیشانەو تواناکانی خودا بە ئەفراندنی ئیبلیس دێتە دی:

داناییەکی دیکە ئەوەیە کە بە ئەفراندنی کەسێك کە دژایەتی پێغەمبەرەکانی خودا بکاو وەدرۆیان بخاتەوە، بەتەواوی نیشانەو تواناکانی خوداو جوانی دەسکردەکانی دەربکەوێ، کە هەبوونیان بەسوودترە بۆ دۆستانی خودا لە نەبوونیان، وەك ئەو نیشانانەی کە خودای مەزن بە پێغەمبەرەکانی خۆی بەخشی بوو لە: لافاوی نوح و، داردەست و، دەست و، دەریا شەق بوونی موسا، خستنە ناو ئاگری ئیبراهیم (علیهم السلام)، لەگەڵ چەندان و چەندان نیشانەی دیکەو، بەڵگەی تواناو، زانین و، دانایی خودا

دیاره هەموو ئەوانەش دەبێ هۆو ئەنگێزەیان هەبێ تا بێنە دی.

١٠- ئەفراندنی شەیتان لە ئاگر نیشانەیەکە:

یەکێکی دی لە حیکمەتەکانی ئەوەیە کە کەرەستەی ئاگر سوتاندن و بەرزگیری و گەندەڵی تێدایە، هەروەها بریقەو تیشك دان و ڕووناکی تێدایە، جا خودای گەورە ئەمیش و ئەوەشی لێ دەرمێناوە. هەروەکو کەرەستەی خۆڵی زەوی پاك و پیس و، سانایی و ناخۆشی و، سورو رەش و سپی تێدایە، جا خودای گەورە بە حیکمەت و توانایەکی مەزن، ئەمانەی لێ دەرهاویشتووە،

ئەمەش بەڵگەیەکە ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ: هیچ هاوکوف و هاوشێوەیەکی نیەو هەر خوا بیسەرو بینەرە ﴾ (سورة الشورى/١١).

١١- دەرکەوتنی پەیوەستیەکانی ناوە پیرۆزەکانی:

یەکێکی تر لەو داناییانە ئەوەیە کە لەمیانەی ناوە پیرۆزەکانیدا ئەو ناوانە هەن (الخافض: ئەویکەرەوە)و (الرافع: بەرزکەرەوە)و (المعز: سەربەرزکەر)و (المذل: سەرکزکەر)و (الحکم: فەرمانڕەوا)و (العدل: دادپەروەر)و (المنتقم: تۆڵەسێن)، جا ئەم ناوانە دەبێ ئەو پێداویستیانەیان هەبێ کە حوکمەکانی تێدا دەرکەوێ، وەکو ئەو ناوانەی بە چاکەکاری و ڕۆزی و میهرەبانی و هاوشێوەکانی پەیوەستن، جا دەبێ پێداویستی هەردوو جۆر دەرکەون.

١٢- دەرکەوتنی شوێنی تەواویتی موڵك و گشتگیری لەسەر رشتەداری:

دانایییەکی دیکەش ئەوەیە کە خودای بەرز پادشایەکە موڵکی تەواوە، لە تەواویتی موڵکیدا سەر رشتەداری و جۆراو جۆر کردنی پاداش و سزاو ڕێزانەو سووك کردن و دادپەروەری و چاککاری و سەربەرز کردن و سەرشۆڕ کردنە، جا چۆن جۆرێکیان هەن پێویستە جۆرەکەی دیکەش هەبن.

١٢- هەبوونی ئیبلیس لە تەواویتی حیکمەتی خودای بەرزە:

دانایییەکی دیکە ئەوەیە کە، یەکێك لە ناوە پیرۆزەکانی خودا (الحکیم: داناو کاردروستە)، هەروەها دانایی سیفەتی خودای بەرزیشە، دانایی و کاردروستیش ئەوەدەخوازێ کە هەر شتێك لەشوێنی خۆی دابنێ کە لەوی بترازێ بۆ شتێکی دیکە شیاو نەبێ، ئەمەش پێویستی بە ئەفراندنی دژەکان

هەیە، لەگەڵ تایبەتمەندکردنی هەریەکەیان بەو سیفەت و جیاکەرەوەو حوکمانەی کە بۆ بێجگە لەوی شیاو نیە، ئەگەر واش نەبێ دانایی وەدی نایێ، جا هەبوونی ئەم جۆرە لەتەواوێتی حیکمەت و دانایییە، هەروەك لە تەواوێتی توانایە.

١٤- خوای بەرز لە قەدەغەکردن و نەویکردن ستایش کراوە:

هەر لەو حیکمەتانە ئەوەیە کە خودای بەرز لە هەموو ڕوویەکەوە شایانی

ستایشــە، جـا لەســەر دادەوری و قەلەغـەكردن و نـەویكردن و بـەرزكردن و تۆلەستاندن و سووك كـردن سـتایش دەكـریٚ، هـەروەك لەبەهرەو بەخشـین و بەرزكردنەوەو ریٚزدانیٚ ستایش دەكریٚ، جا بۆ هەردوكان ستایشی بیٚپایان و تەواو دەكریٚ، جا خودای بەرز لەسەر هەمووی ستایشی خۆی دەكا، هـەروەها فریشتەكانی و پیٚغەمبەرانی و دۆستانی و ستایشی دەكەن و، هـەموو خاوەن هەلویٚستان لەسەر ئەمانە ستایشی خودا دەكەن، جا هـەر شتیٚكی پیٚویستی تەواویٚتی ستایشی خودا بیٚ، لە هیٚنانە دی و ئەفراندنیدا دانایییەكی تەواوی هەیە، هەروەك شیاوی ستایشی تەواویشە، جا نە دەبیٚ ستایشی لەكار بخریٚ نەكاردروستی و دانایی.

١٥- بە ئەفراندنی شەیتان، خودا هیٚمنیو ئارامی خۆی بۆ بەندانی دەردەخا:

حیكمـەتیٚكی تر ئەوەیە كە خودای گـەورە ڤانی وایە، ئیانی و، ئارامی و، لەسـەرەخۆیی و فراوانـی میهرو بەخشـینی خـۆی بۆ بـەندانی وەدیار بخا، جـا ئەمـەش پیٚویسـت بـووە كەسـیٚك ئافـەرید بكـا كـە هاوبەشـی بـۆ دانـیٚ و لـە حوكمـەكانیدا دژی بـیٚو هـەولٚدا پیٚچەوانـەی فەرمانـەكانی رەفتـار بكـاو، بـۆ توورەكردنی بكۆشیٚو، تەنانەت خودای بەرز بە ئافەریدانیشی بچوێنی، ئـەوجا ئـەو خودایـە بەبەزەییـە جۆرەهـا شـتی باشـی بـۆ برەخسـیٚنیو رۆزی بـداو،

تەندروستی بكاو، ئەو هۆكارانەی بۆ دابین بكا كە چیٚژ لە نیعمـەتی جۆراوجـۆر وەرگریٚو دوعای گیرا بكاو خراپەی لیٚ لاداو بە چاكەكانی خۆی دەگەلٚی مامەلە

بکا بە پێچەوانەی مامەڵەی وی کە کوفرو شیرك و بەدکاریە، جا هەر خودا دەزانێ ئەمە چەندی حیکمەت و ستایش کردن تێدایە.

هەروەها بەهۆی کەمالاتی جۆراوجۆری لەلای دۆستانی خۆشەویست دەبێو دەناسرێت، لە صەحیحدا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: ((لا أحد أصبر علي أذى يسمعه من الله، يجعلون لـه الولـد وهـو يرزقـهم: کەس هێندەی خودا ئارامگرنیە لەئاست ئەو ئەزیەتانەی دەیبیستێ، منداڵی بۆ بڕیار دەدەن کەچی ئەو ڕۆزیان دەدا)).

هەروەها بە صەحیحی لە پێغەمبەر ﷺ هاتووە، کە لە پەروەردگاری دەگێڕێتەوە: ((شتمني ابن آدم، وما ينبغي له ذلك، وكذبني ابن آدم، وما ينبغي له ذلك، اما كذبه اياي، فقوله: اتخذ الله ولداً، وانا الأحد الصمد الذي لم ألد ولم أولد ولم يكـن لي كفواً أحد، وأما تكذيبه اياي فقوله: لن يعيدني كما بدأني، وليس بأول الخلق بأهون عليـه من اعادته: ئادەمیزاد جوێنی پێ دام، نەدەبوا واش بکا، وە ئادەمیزاد بەدرۆی خستمەوەو، نەدەبوا واش بکا، هەرچی جوێندانەکەیە ئەوەیە کە دەڵێ: خودا منداڵی هەیە، کەچی من تاك و تەنیاو جێی مەبەستم ئەکەسم لێ بووەو نە لەکەس بویمەو نە هیچ هاوشانێکیشم هەیە، هەرچی بەدرۆ خستنەوەکەشمە ئەوەیە کە دەڵێ: نامگێڕێتەوە وەك چۆن دروستی کردووم، کەچی دووبارە ئەفراندن لەوەی جاری یەکەم زەحمەتتر نیە لەلای من))، جا خودای مەزن لەگەڵ ئەو جوێندان و وەدرۆ خستنەوانەش بڕێـو داداتـە جوێنـدەرو وەدرۆخـەرو تەندروستی ئەکار بۆ بەهەشتەکەی بانگی دەکاو ئەگەر ژیوان بۆوە تۆبەکەی قبول دەکاو ئەوجا خراپەکانی بۆ بەچاکە دەگۆڕێو لە هەموو بارێکیدا بە

پەنهانی چاکەی دەگەڵدا دەکا، وە بۆ ناردنی پێغەمبەرانی ئامادەی دەکاو،

فەرمانیان پێدەکا بەنەرمی بیدوێنن و، چاویان لێبێ. فوضەیلی کوڕی عیاض دەڵێ: (هەر شەوێك کە تاریك دادێ خودای بەرز بانگ دەکا: کێ لە من بەخشندەترە، نافەرمانیان لێم یاخین، منیش لەنێو نوێنەکانیاندا پاسیان دەکەم و مونەتیان لێ دەگرم، هەروەك یاخی نەبووبن، هەر خۆم دەیانپارێزم، هەروەك گوناهیان نەکردبێ، چاکە لەگەڵ یاخیان دەکەم و گەورەیی و میهرم لەئاست بەدکار دەبێ

من ذا الذي دعاني فلـــم اليه؟

ومن ذا الذي سألني فلم اعطه؟

واتە: کێیە ئەوی بانگی کردم و بە هانای نەهاتم، کێیە ئەوەی داوای لێکردم و نەمدایێ.

من بەخشندەم و بەخشندەییش لە منەوەیە، من بەرێزم و رێزدارییش لەمنەوەیە، لەرێزی منە کە هەرشتێکی بەندە داوای بکا پێی دەبەخشم و ئەوی داواشی نەکا هەر دەیدەمێ و هەر لە رێزی خۆم وا بە تۆبەکار دەبەخشم وەك گوناهی نەبێ، جا نافەرمانیان لە من هەڵدێنە کوێ و، یاخیانیش لە ئاستانەی منەوە روو دەکەنە کوێ؟

لە فەرمودەویەکی قودسیدا هاتووە: ((إني والأنس والجن في نبأ عظيـــم: أخلـــق

ويعبد غيري، وارزق ويشكر ســــواي: من و مرۆڤ و جنۆكه له هەواڵێكی مەزن داين: من ئافەريدەكەم، غەيری من دەپەرستریّ، من بژێو دەبەخشم و بێجگە لە من سوپاس دەكریّ)).

لە شوێنەوارێكی حەسەنیش هاتووە: ((ابن آدم ما أنصفتني؛ خيري إليك نــازل، وشرك إلى صاعد، كم أتحبب إليك بالنعم، وأنا غني عنك، وكم تتبغض إلي بالمعاصي وأنت

فقير إلي، ولا يزال الملك الكريم يعرج إلي منك بعمل قبيـــح: هۆ ئادەميزاد، لە ئاست مندا دادگەر نەبووی، خێری من بۆت دادەبەزیّ و شەڕی تۆ بۆ من هەڵدەكشیّ، چەند بەهۆی نیعمەتەكانم خۆشەویستی خۆمت پیّدەبەخشم، لەگەڵ ئەوەی لێت بیّنیازم، تۆش چەند خۆتم لا بوغزاو دەكەی بەهۆی تاوانەكانت، لەگەڵ ئەوەی كە بەمن ئاتاجی، هەمیشە ئەو فریشتە ڕێزدارە كاروكردەی ناشرینی تۆ بۆ من بەرز دەكاتەوە)).

لە فەرمودەیەكی صەحیحیشدا هاتووە: ((لو لم تذنبوا لذهب الله بكـــم، ولجــاء بقوم يذنبون فيستغفرون فيغفر لهم: ئەگەر گوناهتان نەكردبا، خودا لەناوی دەبردن و، قەومێكی دیكەی دەهێنا گوناهیان دەكرد جا داوای لێخۆشبوونیان دەكردو لێیان خۆش دەبوو)).

خودا ئافەریدانی ئەفراندون بە شێوەیەك كە حوكم و شوێنەوارەكانی ناو وسیفەتە پیرۆزەكانی تێدا ڕەنگ بداتەوە:

خودای پاك و بەرز لەبەر تەواوێتی خۆشویستنی بۆ ناوو سیفەتە بەرزو پیرۆزەکانی، ستایش وکاربەجێیەکەی وای خواستووە ئافەریدەی وا بئەفرێنێ کە حوکم و شوێنەکانی ئەو ناو سیفەتە پیرۆزانەیان تێدا رەنگ بداتەوەو لێیان دەرکەوێ، جا لەبەر خۆشویستنی بۆ لێبووردن، هی وای ئەفراندووە لێیان ببورێ، لەبەر خۆشویستنی بۆ لێخۆشبوون، هی وای ئەفراندوە کە لێیان خۆشبێ و لە ئاستیان هێمن بێ و ئارامیان لەسەر بگرێو پەلەیان لێ نەکا، بەڵکو مەزنە موڵەت دان و ئارام کردنی دەکات.

وە لەبەر خۆشویستنی بۆ دادپەروەریو کاردروستی هی وای ئافەریدەکردووە دادپەروەریو دانایی خودایان لێ دەرکەوێ.

لەبەر خۆشویستنی بەخشین و چاکەکاری، هی وای ئەفراندووە کە بەخراپەو تاوان مامەڵە لەگەڵ خودا بکەن و، ئەو زاتە پاکەش بە لێخۆشبون و چاکەکاری مامەڵەیان لەگەڵدا بکا، جا ئەگەر خودا خەڵکێکی وای نەئەفراندبا کە جۆرەها خراپەو گوناه ئەنجام بدەن ئەم هەموو حیکمەت و بەرژەوەندی و چەندان و چەندان هێندەی دیکە دەفەوتان، جا پاکیو پیرۆزی بۆ خودای پەروەردگاری جیهانیان، خاوەن دانایيو کاردروستی بێپایان و، بەهرەو نیعمەتی فراوان، کە دانایيەکەی گەیشتۆتە ئاستی دەسەڵاتی و، لە هەموو شتێکدا دانایيەکی دیاری هەیە هەروەك توانا زاڵەکەیو رێنوێنیەکانی.

ئەوجا: بە ئەفراندنی ئەوتەفرەت لێکراوە گەلێک دانایی هاتنە دی و زۆر خۆشویستنی خودا هاتنە ئارا:

بەهۆی ئەو ئافەریدە بوغزێنراوە لەلای پەروەردەگارەوە، گەلێك لە خۆشویستنەكانی خودا هاتونەتە ئارا، چونكە شتی بوغزێنراو نەبن شتی خۆشویستراو هەرگیز وەدی نایەن. ئەگەر بە هۆی ئیبلیسی دوژمنی خودا زۆر خراپە و تاوان روویان دابێ، ئەوا بەهۆی بوونی ئەو و سەربازدكانی گەلێك تاعەت هاتوونەتە دی كە لەلای خودا گەلێك خۆشەویست ترن و زیاتر جێگای رەزامەندی ئەون هەروەك جیهاد لەپێناوی خوداو، پێچەوانە بوون و نەگونجان دەگەڵ نەفس و ئارەزووان لەپێناو خوداو، خۆراگری لەبەرامبەر سەختیو ناخۆشی بۆ وەدەست هێنانی خۆشنودی و رەزامەندی خودا، خۆشەویست ترین شتێكیش بۆ خۆشەویست ئەوەیە كە خۆشەویستیەكەی ببینێ لە پێناو ویدا بەرگەی ئازارو هیلاكی دەگرێ كە خۆشەویستییەكەی دەسەلمێنێ.

من اجلك قد جعلت خدي أرضا

للشامت والحسود حتى ترضى

واتە: لە پێناو تۆ روومەتی خۆم كردە زەوی ، بۆ جوێن دەران و حەسودان تا تۆ خۆشنودو رەزامەند بی.

لە شوێنێكی خودایشدا هاتووە: ﴿ بِعَيني ما يَتحمل المتحملون من اجلي:

مەبەستم ئەو شتەیە کە ئیمانداران لە پێناو مندا بەرگەی دەگرن ﴾.

جا ئەوە چەند لای خودا خۆشەویستە کە خۆشەویستان لەپێناو ڕەزامەندی وی خۆ لەئاست ئازاری دژمنان ڕاگرن، ئەمەش چ سوودێکی بێپایانی بۆ ئەو بەندانە هەیە لە پاشەڕۆژدا چ ڕێزو شکۆیەکیان لەلایەن خودای خۆشەویستیانەوە پێ دەبەخشرێ، بەڵام ئەمە لەوان کەسانیش حەرامە کە خۆشویستنی پەروەردەگار ئینکار دەکەن، نە بۆنی دەکەن و نە لەو دەرگەیە دەچنە ژوورێو نە لەو خۆشاوە دەخۆنەوە.

قل للعيـــون العمي للشـــــمس أعين
ســـواك يراهـــا فـــي مغيـــب ومطلع
وســــامح نفوســـاً لم يؤهل لحبهـــم
فما يحســـن التخصيص في كل موضع

واتە: بە چاو کوێران بڵێ چاوی دیکە هەن ڕۆژ لەکاتی ئاوابوون و هەڵاتندا ببینن و هەموو کەسێکیش شیاو نیە تایبەتمەند بکرێ لە هەموو شوێنێکدا.

جا ئەگەر ئەو ئافرەیدەیە پەروەردگاری خۆی تووڕەکرد، ئەوا پێغەمبەرو نێرداوانیو دۆستانی ڕازی دەکەن، ئەو ڕازی بوون و خۆشنودیەش مەزنترە لەو تووڕەییە، ئەگەر ئەنجامدانی گوناه و تاوان ڕقیشی هەستێنێ، ئەوا خودای بەرزو پاك زێتر بە ژیوانی بەندەی خۆی شادە لەو کەسەی چارەوێکەی بزر کردبێ کە خواردن و خواردنەوەکەی لەسەربێ و لەڕێی هات و نەهاتدا بێ و

بیدۆزتەوە، ئەگەر لەوەش تورە بوبێ کە بەهۆی ئەو نەفرەت لێکراوە بەسەر پێغەمبەرەکانیدا هاتووە، ئەوا شادو خۆشنودە بەوەی ئەو پێغەمبەرانە ئەنجامیان داوە کە لەگەڵ شەیتان جەنگیون و لێی یاخی بوون و هەژمەت و خەمیان داوەتیو ئازاریان داوە، ئەم خۆشنودیەش لەلای خودا مەزنترو چاکترە لەوەی بەفەوتانی ئەم مەکروهە ئەم کارە چاکانەش فەوتابان، ئەگەر رقیشی هەستابێ بەوەی کە ئادەم لە دارەکەی خوارد، لەوە خۆشنودبووە کە پەشیمان بۆوەو گەڕاوەو ملکەچ و کزبوو لەبەر دەمیدا.

ئەگەر بەوە تورە بووبێ کە دوژمنانی بەم شێوەیە پێغەمبەرەکەیان ﷺ وەدەرنا لە شارو حەرەمی خۆی، زۆر رەزامەندو خۆشنود بووە بە گەڕانەوەو چونەوە ناوی بەو شێوەیە.

ئەگەر رقی لەوەش هەستابێ کە دۆست و خۆشویستانی کوژراین و گۆشتیان پارچە پارچە کرابێ و خوێنیان رژا بێ، بەوەی رازی بووە کە ژیانێکیان دەست کەوتووە لەنێزیك خوادا کە هیچ ژیانێکی وا شیرین و پرچێژ و پرنیعمەت چنگ ناکەوێ.

ئەگەر رقی لە تاوانی بەندەکانی هەستابێ، بەوەی خۆشنود بووە کە فریشتەکان و پێغەمبەرەکانیو دۆستەکانی فراوانی لێخۆشبوون و لێبوردن و چاکەو رێزو بەخشندەیی وی دەبینن و پێیدا هەڵدەڵێن و ستایشی دەکەن و

بەمەزنی دەگرن، جا ئەو سیفەتە پیرۆزانەی کە ستایشی پێی کراوەو پێی هەڵگوتراوە خۆشویستترە لەلای و پتر لێیان رازیە لەوەی بە فەوتانی ئەو گوناهانە ئەو خۆشویستنانە دەفەوتان.

٢٦٩

جا بزانە کە ستایشی خودا ئەو بنەڕەتەیە کە سەرجەم ئەوانە لەخۆ دەگریٚ ئەوە گرێی رژێمی ئەفراندن و فەرمانە، سەرجەم ستایشێکیش بەهەموو رو و لێکدانەوەکانی بۆ خودای پەروەردگارە، هەر شتێکی ئەفراندبیٚ و حوکمی بەهەر شتێك کردبیٚ ستایشی وی تێدایە، جا ستایشی راستەقینەی گەیشتۆتە هەموو ئافەریدەو فەرمانەکانی ستایشێکی وا کە خۆشویستن و خۆشنودی و رازی بوون لێی و رازی بوون پێی گرتۆتە خۆ لەگەڵ بریاردانی کاربەجێیی و دانایی لەبن نەهاتو و بیٚپایانی لە هەموو ئافەریدەو فەرمانێکی جا لە کارخستنی کاردروستی وی جودایە لە لەکارخستنی ستایشی، هەروەك چۆن هەر دەبیٚ ستایش کراو بیٚ هەر دەبیٚ کاربەجیٚو داناش بیٚو ستایشی دانایی وەکو زانست و تواناى وان، ژیانیشی لە پێداویستی خودایەتی و خودا چۆن خاوەن ستایشە ئاواش دانایەو ستایش و داناییەکی وەك زانایی و توانایی لێی دانابڕێن، لە کارخستنی هەر برێکی سیفەت و ناوەکانی و پێداویستی و شونەکانی دروست نیە، چونکە ئەوە کەم و کورِی گەرەکە، کە پێچەوانەی تەواوێتی و بیٚهاوتایی و مەزنێتی خودایە.

وە لەبەر ئەوەی خودا حەزدەکا ببێتە پەناگای دۆستانی؛

لەم بارەیەوە ئیبنیقەییم دەڵێ: دیسان وەک ئەوەش لە سیفەتەکان تەواوێتی وکردارەکانی ستایشی خودایە کە دەبەخشیۆ وێدەدا خودا پەنادەداو سەرەخاو وەهانادێ، هەروەک پێی خۆشە پەناگران پەنای وەبەربەن و هانابەران هانای وەبەر ببەن.

لە تەواوێتی پاشایانیش ئەوەیە کە دۆستانیان پەناو هانایان ببەنەبەر، هەروەک ئەحمەدی کوڕی حوسەینی کیندی لە هەڵنانەکەیدا دەڵێ:

٢٧٠

یــا من ألــوذ به فیما أؤمـــله
ومن أعــوذ به مما أحــــاذره
لایجبر الناس عظماًأنت کاسره
ولا یهیضون عظماً أنت جابره

واتە: هۆ ئەوەی لە ئاواتەکانم هانای وەبەر دەبەم و لەکاتی ترساندا پەنای پێدەگرم، خەڵکی هێسکیان پێ ناگیرێتەوە کە تۆ شکاندبت، ئەو هێسکەشیان پێ ناشکێتەوە کە تۆ گرتوتەوە.

جا ئەگەر ئەوەی بۆ پەروەردگاری ئافەریدگاری خۆی گوتبا پێ ناسودەتر دەبوو لەوەی کە بۆ ئافەریدێکی وەک خۆی گوتووە.

مەبەستیشی ئەوەیە کە بەندەکان دەبێ پەنا بە شای شایان بگرن هەروەك فەرمانی بە پێغەمبەرەکەی کردووە خۆی پێ پەنا بگرێ لە شەیتانی دەرکراو هەروەك لە زیاتر لە شوێنێکی قورئاندا هاتووە، جا بەهەرەو سیفەتی تەواوی بۆ بەندەکانی بەوە دەربەکەوێ کە پەنای بداو بەهانای بێ، وەهانا هاتن و پەنادانیشی دوو نیعمەتی بەرزن، خودای مەزن دەیەوێ نیعمەتەکانی خۆی بۆ بەندەکانی پێیان تەواوکا، و پێشانیان بدا کە سەریان دەخا بەسەر دوژمنەکانیان و دەیانپارێزێ، جا وای لەو نیعمەتە بەرزەی کە بەهەرەو نیعمەتەکانی پێ تەواو کردووەو لەو دادەی لە ئاست دوژمنانی دەریخستووە.

ومــا منهــا إلا له فيه حكمة

يقصر عن إدراكها كل باحث

واتە: هەر شتێك هەبێ دانایییەکی وی تێدایە، کە هەموو توژەرێکلەپەی پێ بردنی کورت هەڵدێنێ.

۲۷۱

حیکمەت لە مانەوەی ئیبلیس تا ئاخیر زەمان:

ئیبنیقەییم (بەرمیهریخودابێ) لە (شـفاء العليـل) لاپـەرە ۳۲۷دا وەرامـی ئەوەی داوەتەوەو روونی کردۆتەوە:

ئەزمونی بەندان:

ـلەوەی کە ئیبنیقەییم باسی کردووە؛ کە خودای بەرز شەیتانی کردۆتە سەنگی مەحەك و بێژنگێك کە باشی پێ لە خراپ جودا دەکاتەوەو دۆست و دوژمنانی خۆی پێ جیا دەکاتەوە، جا بۆیە حیکمەتی خودا وای ویستووە کە بیهێڵێتەوە تاکو مەبەستی ئەفراندنی بێتە دی، جا ئەگەر بیمراندبا ئەو مەبەستە دەفەوتا، هەروەك کاریەجێیی خودا وای ویستووە کە دوژمنە بێباوەڕەکانی تا ئاخیر زەمان لە زەویدا بهێڵێ و ئەگەر بنبڕیشی بکردبان، کاردروستیەکی و حیکمەتێکی زۆر لە کاردەکەوتن، چونکە چۆن حیکمەتی خودا وابووە باوکی مرۆڤ بنەزموێ، واش پێویست بووە زاڕۆڵەکانی پاش خۆی بنەزموێ، جا کامەرانی و ئاسوودەیی بۆ ئەوان وەدی بێ کە پێچەوانەی شەیتان دەبن و، ئەوانی دەگەڵیشی کۆك بن بەدەردی وی بچن.

هەروەها لەبەر چاکەکاری پێشتری هێشتیەوە:

هەروەها چونکە نیانیو دانایی خودا پێشتر وابووە کە شەیتان هیچ پشکێکی لە دواییندا نیە، پێشتریش تاعەت و پەرستشی هەبووە، بەوە لە دنیادا پاداشتی داوەتەوە کە تا دواکات بیهێڵی، چونکە خودای بەرز ستەم لە هیچ کەس ناکا کە چاکەیەکی کردبێ، هەرچی بڕوادار بێ خودا بەهۆی چاکەکانی لەدنیاو دواین پاداشت و ڕێزانەی دەداتەوە، هەرچی کافرو بێبڕواش بێ لەدنیادا پاداشی ئەو کارەچاکانەی دەداتەوە کە کردونی، کە دەگاتە دواییسیش هیچی نابێ هەروەك فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ بەم مانایە هاتووە.

جلەوی بەردراوە تا گوناهی زیاد بێ:

جا مانەوەی تا رۆژی رابوون لەبەر ڕێزی وی نەبووە، چونکە ئەگەر بمردبا بۆ وی چاکتر بو و شەڕی کەمتر دەبوو ئەشکەنجەشی سووکتر دەبوو، بەڵام کە گوناهی ئەستور بوو بەهۆی پێگیری و مکوڕی‌و دژاتی ئەو زاتەی کرد کە دەبووا خۆبداتە دەست حوکمەکانی وەهەروەها بەهۆی روشاندنی حیکمەتە بەرزەکانی و سوێند خواردن بۆ رێگرتن و لەمپەرخستنە پێش بەندەکانی لە پەرستشی خوادا، بۆیە سزاکانی بەپێی گەورەیی گوناهەکانی مەزن بووەو، لە دنیادا هێشتراوەتەوەو جڵەوی بۆ شۆڕکراوە تا گوناهی پتر بی‌و شیاوی ئەو سزایە بێ کە بەتەنێ لەوی دەوەشێتەوەو، تا ببێتە سەرکردەی شەڕخوازان لە سزاداندا هەروەك لە شەڕی بێباوەڕیدا سەرکردەیانە، لەبەر ئەوەی کەرەستەی هەموو شەڕێکیشە لەنێو ئاگریدا بەپێی کردارەکانی سزا دەدرێ، جا هەر ئەشکەنجەیەك بۆ دۆزەخییان دابەزێ لەویرا دەست پێدەکا ئەوجا بۆ شوێنکەوتوانی تەشەنە دەکا وەك دادێکی ئاشکراو حیکمەتی هەرە بەرز.

بۆیەی هێشتۆتەوە تا سەرداریّتی ئاوابیاران بکا:

یەکێکی دیکە لە حیکمەتەکانی هێشتنەوەی تا رۆژی دوایی ئەوەیە کە لە دژی پەروەردگاری گوتی: ﴿ قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَٰذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ ئایا دیتت ئەوەی لەباتی من هەڵتبژاردوە، ئەگەر تا رۆژی رابون زندوم راگری، لە ژمارەیەکی کەم بترازێ هەموو زارۆکەکانی

لاریْ دەکەم و رەگوریشەی چاکیان لەبن دەردێنم ﴾ (سورة الاسراء/٦٢).

٢٧٣

جا کە خودا زاناو ئاگایە هێندێك لە ئەوەی ئادەم بـۆ هـەندێ ئاشـێن لـە خانەی ویدا نیشتەجێ بن و تەنیا شیاوی ئەوەن لـە نێـو دڕك و پاشـەڕۆیان بگوزەرێنن، بۆ وان هێشتیەوە، جا بەزمانی قەدەر پێی فەرموو ئەوانە هاوەڵ و دۆستی تۆن، جا لە چاوەڕوانی ئەوان دانیشەو هەرکاتێك یەکێکت لەوان بەلادا ڕەت بوو، چی لەگەڵ دەکەی بیکە. چونکە ئەگەر بۆ من بشیایا نەمدەخستە بەردەستی تۆ. چونکە من پشتیوانی کارچاکانم و ئەوان بۆ من دەشێن. تۆش پشتیوان و سەرداری ئەو تاوانبارانەی کە پشتیان لە دۆستایەتی من کردووەو بێ نیازن لە خۆشنودی من خوای بەرز دەفەرموێ: ﴿ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ، إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ: شەیتان دەسەلاتی بەسەر ئەوان کەساندا نیە کە بڕوایان هێناوەو پشـت بـە پەروەردگاریان دەبەستن، بەڵکو دەسـەلاتی بەسـەر ئەوانەدایە کـە دۆسـتایەتی دەکەن و هاوبەشی بۆخودا دادەنێن ﴾ (سورة النحل/٩٩-١٠٠).

هەروەها مراندنی پێغەمبەران لەبەر هەندێ نەبووە کە لەلای خودا سووك و بێبەهان، بەڵکو بۆ هەندێ بووە تا بگەنـە شوێنی ڕێزی خوداو لە پەشـێوی و ماندوو بوونی دنیـا بحەسـێنەوەو لـە ئازاری دوژمنانیـان رزگاریـان بـێ، جا مراندنیـان بـەرژەوەندی ئـەوان و ئومەتـەکانیان تێدایـە، بـۆ پێغەمبـەران

مسانەوەیە لە دنیاو گەیشتنە بە هاوەڵی بەرز لە تەواوترین چێژو خۆشیدا بەتایبەتی کە خودا سەرپشکی کردوون لەنێوان مانەوە لە دنیاو گەڕانەوە بۆ لای وی، بۆ ئومەتەکانیش تا بزانێ هەر لە کاتی ژیانی پێغەمبەران تاعەت و گوڕایەڵیان نەکردوون، بەڵکو پاش مردنیشیان هەروەك پێشو تاعەتیان کردوون و تا بشزانن کە شوێنکەوتووانیان ئەوانیان نەپەرستووە بەڵکو خودایان پەرستووە بەپێی فەرمان و بەرهەڵستی پێغەمبەران.

٢٧٤

خودای بەرزیش هەمیشە زندووی نەمرە، جا چەند حیکمەت و بەرژەوەندی لە مراندنی پێغەمبەراندا هەیە بۆ خۆیان و ئومەتەکانیان.

ئەوەی کە ئەوانیش مرۆڤن و، خوداش لە دنیادا هیچ مرۆڤێکی نافەرید نەکردووە بە شێوەیەکی شیاو بۆ مانەوە، بەڵکو کردونی بە جێنشین لەسەر زەویدار یەك جێی ئەوی دی دەگرنەوە، جا ئەگەر بیانهێڵێتەوە، بەرژەوەندی و دانایی کردنیان بە جێنشین دەفەوتێو زەوییان لێ تەنگ دەبێتەوە، جا مردن تەواوێتی هەموو بڕواداریکە، ئەگەر نەبا ژینی دونیا خۆش نەدەبو و کەسیش ئارامی تێدا نەدەبو، جا دانایی‌و کاردروستی مردن وەکو دانایی‌و کاردروستی دنیایە.

تا چ ئاستێك شەیتان توانیتی ئادەمیزاد تونا کا؟

کاتێك شەیتان رەتی‌کردەوە سوژدە بۆ ئادەم ببات و، خودا لەمیهرو بەهەشتی خۆیْ رەدەری نا، نوڕەیی و نەفرەتی بەسەردا باراند، شەیتان

لەبەرئەم پەروەدرگاری مەزندا گفتێکی دا کە گومڕامان کاو فریومان داو، بمانکاتە بەندەی خۆی: ﴿ لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ۞ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ. . . . : خودا نەفرەتی لە شەیتان کردو، ئەویش گوتی: بەشێکی دیاریکراو لە بەندەکانی تۆ دەکەمە بەندەی خۆم، لە ڕێ لایان دەدەم و بە ئارەزوو سەرگەرمیان دەکەم ﴾ (سورة النساء/١١٨-١١٩).

﴿ قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا: گوتی: ئایا ئەوەت دیت کە لە باتی من هەڵت بژاردووە، ئەگەر تا ڕۆژی

رابون زندوم راگری، لە ژمارەیەکی کەم بترازێ هەموو زارۆکانی گومڕا دەکەم ﴾ (سورة الاسراء/٦٢).

تا چ ئاستێک شەیتان مرازی خۆی لە مرۆڤ دەست خستووە؟

ئەوی چاو بە مێژووی مرۆڤایەتیدا بگێڕێ، سەرسام دەبێ لە ئاست گومڕا بوونی خەڵکی کە چۆن کتێبەکان و پێغەمبەرانیان بەدرۆ خستۆتەوەو، بە خودای پەروەردگاریان بێبڕوا بوون و ئافەریدەکانیان بۆ کردۆتە هەڤپشک و، هەروەک خودای بەرز دەفەرموێ: ﴿ وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ: هەرچەند

تێبکۆشی و مکوڕ بی ، زۆربەری خەڵکی بڕوانا هێنن ﴾ (سورة يوسف/١٠٣).

بۆیە بەرەوایی شیاوی تورەیی و تۆڵەستاندنی خودا بوون ﴿ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَى كُلَّ مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ: لە پاشان پێغەمبەرانی خۆمان یەك لەدوای یەك هەنارد، هەر کاتێك پێغەمبەرێك بۆ ڕێنوێنی هۆزێك دەهات وەدرۆیان دەخستەوە، جا ئێمە ئەو ئومەتە سەرکێشانەمان یەك لەدوایەك لەناو بردو ئەوانمان کردە قسەی سەرزار، جا دوری لەبەزەیی خوا بۆ ئەو هۆزەی بڕواناهێنن ﴾ (سورة المؤمنون/٤٤).

ئێستاش لە کوێ بڕوانین دۆستانی شەیتان دەبینین پڕی ئەم ژیانەن، بەیداخی شەیتانیان هەڵگرتووەو ڕێبیرەکانی بڵاودەکەنەوەو، ئەشکەنجەو ئازاری دۆستانی خودا دەدەن، ئەوەش دەبێتە بەڵگە کە شەیتان چەند مرازی خۆی لەگەڵ ئادەمیزاددا وەدی هێناوە، کە ڕۆژی ڕابوون خودای مەزن فەرمان بە ئادەم دەدا نێردەی دۆزەخ لە زارۆکانی خۆی دەربێنی، جا کە ئادەم لە بڕی ئەو نێردەیە پرسیار دەکا، پێی دەفەرموێ: نۆهەت ونۆ بۆ ئاگرو یەکێك بۆ

بەهەشت، لە گێڕانەوەیەکی دیکەشدا هاتووە: نوسەدو نۆهەت ونۆ بۆ ئاگرو یەکێك بۆ بەهەشت.

ئینجا بە هۆی ئەمە گومانەکەی ڕاست دەبێ کە ئەم زارۆکانەی ئادەم نەپەندیان لە بەسەرهاتی بابیان وەرگرتووە، نە لە هی پێشینەکانیان. جا ئەو

نەفرەت لێکراوە بەردەوام بەرەو تونابوون رایان دەماڵێ و دەیانهاژۆا، بەڵکو جار هەیە پێشبڕکێ دەکەن بۆ دۆزەخ. چەند کرێتیشە کەگومانی دوژمن بە دوژمنەکەی راست دەرچی: ﴿ لَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ شەیتان گومانی خۆی لەبارەی ئەوانەوە جێبەجێ کرد، لە دەستەیەکی بڕواداران بترازێ، ئەوانیدیکە هەمو پەیرەویان لەشەیتان کرد ﴾ (سورة سبأ/٢٠).

دزێویە بۆ مرۆڤ کە گومانی شەیتانی لێ بەدی بێ و گوێڕایەڵی ئەو دوژمنەی بێ و لەپەروەردگاری خاوەن میهری یاخی بێ، مەسەلەکەش گەیشتۆتە ئاستێکی وا کە وەسف ناکرێ، دەبینین تایەفەی وا هەن لە عیراق و لە شوێنی دیکە خۆیان بە شەیتان پەرست ناو دەبەن، هەندێك نوسەرانیش دەبینین سوێند دەخۆن بە (حەقی شەیتان)، جا چ ماڵوێرانیەکە تێی کەوتوون.

بیر لەزۆری تونابووان مەکەوە:

وا چاکترە مرۆی ژیرو ناوەزمەند بە زۆری تونابوان نەخەڵەتێ، چونکە زۆری هیچ بەهایەکی لە تەرازوی خودا نیە، بەڵکو بایەخ و بەها لە هەق دایە هەر چەند ژمارەی شوێنکەوتوانیشی کەم بن.

جا تۆ لە شوێنکەوتووانی حەق بە کە رازی بوون بەخودا وەك پەروەردگارو بەئیسلام وەك دین و بەموحەممەد وەك پێغەمبەر، ئەوانەی کە شەیتان یان شوێنکەوتووانی شەیتانیان ناسیوەو بەبوغزی دڵان و، گوفتاری زمان و،

نوسینی دەستان و، کرداری ڕەوان و، بەڵگەی بیانووان و، بەشیرو ڕمان، لە گەڵیاندا جەنگان، لە پێش ئەمانەشدا بە پەنا بردنەبەر خودای میهرەبان و دەست گرتن بە ئاینە پیرۆزەکەی.

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ، فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ: ئەی کەسانێکی کە بڕواتان هێناوە، هەمووتان بچنە نێو دینی ئیسلام، و ئاشتی و پەیڕەوی ڕێبازی شەیتان مەبن، بە ڕاستی ئەو دوژمنێکی ئاشکرایە بۆ ئێوە، جا ئەگەر دوای ئەو هەموو نیشانە ڕۆنانە بخزێن و لارێ بن، بزانن کە بەڕاستی خودا توناو دانایە ﴾ (سورة البقرة/٢٠٨-٢٠٩).

لەخودا دەپاڕێینەوە بە منەت و ڕێزی خۆی بمانکاتە یەکێك لەوانەی بە تەواوی چونەتە نێو ئاشتی‌و، درودو سلاوی بێ پایانیش پێشکەش بە موحەممەدی بەندەو پێغەمبەری و یاروهاودەمانی.

سەرچاوەکان

١) اغاثة اللهفان   لابن القيم.

٢) الإيمان بالملائكة   لأحمد عزالدين البيانوني.

٣) البداية والنهاية- لابن كثير.

٤) تفسير ابن كثير.

٥) تلبيس ابليس- لابن الجوزي.

٦) جامع الرسائل   لابن تيمية.

٧) دائرة المعارف الحديثة- لأحمد عطية.

٨) الروحية الحديثة- لمحمد محمد حسين.

٩) شرح العقيدة الطحاوية.

١٠) شفاء العليل– لابن القيم.

١١) صحيح الجامع– لناصرالدين الألباني.

١٢) العقائد الإسلامية– لسيد سابق.

١٣) الفرقان بين أولياء الرحمن وأولياء الشيطان– لابن تيمية.

١٤) لوامع الأنوار البهية (عقيدة السفاريني).

١٥) مجموع فتاوى شيخ الإسلام ابن تيمية– جمع ابن قاسم.

١٦) الوابل الصيب من الكلم الطيب– لابن القيم.

١٧) جريدة القبس الكويتية.

١٨) جريدة الوطن الكويتية.

تکایە ئەگەر واژەو دەستەواژەی نامۆت هاتنە بەرچاوان لەم فەرهەنگۆکە واتاکانیان بدۆزەوە.

أ

ئۆقرە: ئارامی، هەدا، ئۆخژن.

ئۆین: فێڵ و مەکر، (کید)

ئاخاوتن: ئاخافتن، قسەکردن، پەیڤین، گوتن، وتووێژ.

ئاخیرزەمان: دوایین دەمی دنیایی.

ئاستانە: دەربار، بارەگا، پەنا.

ئاشوب: هەرا، پشێوی، (فتنة)

ئاگرودو: ئاگرو دوکەڵ، سوتمان، سوتەمەنی، دارودەوەنی سوتاندنی.

ئافەرید: وەدیهێنان، (خلق).

ئافەریدە: وەدیهێنراو، (مخلوق).

ئافەریدکردن: داهێنان، لەنوێوەدروستکردن، وەدیهێنان، خوڵقاندن.

ئافەیدگار: خودای وەدیهێنەرو داهێنەر.

ئاکار: خو، ڕەوشت، کردەوە، (اخلاق).

ئالیك: جەمەجۆی یەکسم.

ئامۆژگار: ئامۆژیار، پەندار، نسحەتکار، (ناصح).

ئاهۆ: دەرد، پەتا، (هوام).

ئاوارتن: هەڵاواردن، جوایەزکردنەوە، (استثناء).

ئاوەر: یەقین، باوەڕێکی بەدڵنیایی، بڕواو متمانە.

ئاوەز: هۆش، فام، ژیری، عەقڵ.

ئاوەزمەند: خاوەن ئاوەز

ئەرێ: بەڵێ، ئاخۆ.

ئەرخەیان: ئارخەیان، خاترجەم، بێخەم، (مطمئن)

ئەرژەنگ: دێو، شەیتان، جنۆکەی زل و قەبەو ناشیرین و لەندەهۆر، عیفریت.

ئەرکبار: ئەوکەسەی ئەرك و فەرمانێکی لەسەر شانە، (مکلف).

ئەز: من

ئەزبەر: لەبەر

ئەزموناندن: تاقیکردنەوە

ئەزموندار: خاوەن تاقیکردنەوە،(مجرب).

ئەستێلك: ئاسنێکە بۆ ئاگرتێکەوەردان.

ئەگینا: ئەگەرنا، دەنا، ئەگین.

ئەفراندن: ئافەریدەکردن.

ئەمشۆ: ئەمشەو

ئەنگۆ: ئێوە، تۆو خەلکیتر.

ئەنگیزە: هەلایسێن، دنەدەر، هۆ، مایەی سەرەکی.

ئەوەن: ئەوەمان

ئەوجە: ئینجا

ئیتقات: بیروباوەڕ، (اعتقاد)

ئیسرائیلزادە: ئەوەکانی ئیسرائیل، (بني اسرائیل)

ئیشك: پاس، (حراسة)

ب

بۆرژان: بیرەخەو، نێوان بێداری‌و خەو، وەنەوز.

بۆڵەبۆڵ: پرتەپرت، بۆڵەی زۆری بەدوایەك.

بۆمە: بۆ ئێمە.

بادی: دەفر، جامی گەورە، قاپی مس.

باربەر: هەرچی باری بکەن و باری پێ بگوێزنەوە.

بانگبەر: بانگەوازکار، (داعی).

بانگەشە: چاوڕاو، شاتوشوت، (ادعاء).

بانگەواز: جاڕدان، بانگدان، (دعوة).

باوێشك: دەم داچەقاندن لەبەر خەوهاتن یا خاوبونەوە، بەنزین.

بەتانچون: بەتانوپۆداچون، تێدەقوڵبونەوە.

بەپێز: بەماك و رەگەز.

بەخورتی: بەزۆری، بەزەبری هێز.

بەدفەڕ: بێفەڕ، شوم، بەدوم.

بەر: میوەی دارو بێستان، بەروبوم، (ثمرة).

بەردار: خاوەن بەر، (مثمر).

بەرزگیری: خۆبەرز گرتن، (علو).

بەزایەدان: فەوتاندن (تفریط).

بەگژداچون: مل دەبەر مل نان.

بەنتکە: ئەو متومورووەی بۆ چاوەزار دەکرێتە مل.

بەئنیواری: پێکوە بەیوەستی، پەیوەندی، (ملازمة).

بەهەوپاکردن: بەهیواکردن، ئاوات وەبەرنان.

بژێو: رزق و رۆزی، ئەو خۆراکەی هۆی ژیانی مەردومە.

برێشکاندن: ئامەزرۆیی تێرکردن، تینوێتی شکاندن.

بلەز: بەئالوکە، خێرا، بەپەلە، بەلەز.

بنێشتەخۆشەی سەرزاران: ئیدیۆمێکە بۆ ئەو کەسە یا شتەی بەکاردێت کە هەمیشە باس و خواسی لەسەرزاران بێت و زۆر قسەی لەسەر بکرێت.

بوغزاندن: رك لێبونەوە، (بغض).

بێبەری: بێبەش.

بێژە: (لفظ).

بێژنگ: هێلەگ، مۆخل، سەرەند، قەلبیر.

بێزراو: قێزەون، لەبەرچاوان کەوتو.

بیمناك: ترسناك.

بینا: چاوساغ، چاوتیژ، زۆربین، ئاگا.

بێنیاز: کاربەکەس نا، تێروپڕ.

پ

پۆلیە: پۆلو، پەنگر، سکل، سکەڵ، پەرەنگ، پشکۆی.

پارچەڵە: منداڵی دەوازدەساڵان.

پارو: تیکە، پابۆڵە.

پارێزکار: خۆپارێز، خاوەن تەقوا.

پارێزکاری: خۆپارازتن، تەقواکاری، خۆپارێزی.

پاز: ئاگاداری، ئێشك، هەڵبەزو دابەزکردن.

پاساو: پاکانە (تعلیل)

پایان: دوماهی، دوایی، کۆتایی، (خاتمة)

پایەگا: شوێنپایە.

پەتك: لەتەگوریس.

پەتككردن: گوریس دەمل خستن، هێنان و راكێشان بەسوكایەتی.

پەرتەوازە: بەرەوازە، لێك جودا و ئاوارە.

پەرستش: عیبادەت.

پەرجو: مۆعجزات، (معجزة)

پەركەم: خو، فێ، (صرع)

پەلكێشكردن: پەل راكێشان.

پەنهان: پیوار، نەدیو، شاراوە، بزر، گوم، پۆشراو، غەیب.

پەنهانزان: ئەوی بە پەنهانان شارەزایە.

پەی پێبردن: رێ‌پێبردن، تێگەیشتن، زانین، (ادراك).

پەیوەست: پەندیوار، پەیوەند، چتێكە بەیەكی دیەوە نوسابێ.

پرێدایێ: توخنی كەوت، جوەلای، پرێ‌پێداكرد، تێی رۆهات، لێی‌ئەوی.

پسولە: كارت.

پشتیوانان: موسڵمانانی مەدینە كە پاڵپشتی پێغەمبەرﷺ ویارانی مەككەیان كرد. (انصار)

پشی: هەناسە، پێهن، پشو، نەفەس.

پنتك: خاڵ، پرتك.

پیتۆڵ: زۆرزان، بلیمەت، فەیلەسوف.

پێخوست: شوێنێ، شتێكە بكەوێتە ژێرپێیان، شوێنێكە زۆر هاتوچۆی بەسەردا بكرێ.

پێشاو: ئاودەست، دەست بەئاو گەیاندن.

پێشبین: كاهین

پێشی: پێشوو

پێكان: هەنگاوتن، (طعن)

پێناو: كەسێكە لەبەینی دوان هاتوچۆ بكاو هۆی پەیوەندی بێ. (وسیط).

پیوار: پەنهان.

پیوارزان؛ پەنهانزان
پێی بەغارتێونا؛ هەڵات، بەغاردان ڕۆیشت.
پێیان هەڵێنا؛ سوك و خێرا ڕۆیشتن.

ت

تۆژەر؛ کۆڵەرەوە، ئەو کەسی بەبنج و بناوانی کەسێك یا کارێکدا دەڕوا، (باحث).
تۆفدان؛ لەناوچون
تارەت؛ ئاو بەهەنگەوەدان دوای ڕیان، (استنجاء).
تازەگەری؛ نوێخوازی، (الحداثة).
تاسە؛ ئارەزو، ئەزرەت، حەز.
تاق؛ تاك، بێهاوتاو بێوێنە، میچی‌بەکەوانە، دەلاقە.
تایترازو؛ لایەکی تەرازو.
تایەفە؛ تایفە، (طائفة).
تەرۆك؛ لاتەنیشت، (جنب).
تەشەنە؛ تەشەتا، پێوەچون، بەلاڤبون، وەبندانەوە.
تەڵەکە؛ حیلە، گەر، گزی، (کید).

تەماشاگە؛ ئەو شوێنەی لێوەی تماشا دەگری، ڕوانگە، (مرصد).
تەنێ؛ تەنیا، لەگەڵ کەس نا.
تەوەزەل؛ تەمبەڵ، تەپ، لەشگران.
ترازان؛ جیابونەوە، لێك کلابون.
ترازو؛ ئامرازی کێشان و کێش بەسەنگ کردن.

ترکزە: بفە، خەتەر، (خطر)
تفاق: زەخیرەی بژێوی زستان، کاو گیای ماڵات بۆ زستان.
توخنکەوتن: چونەلا، لەگەڵ جوتبون.
تونابون: لەناوچون، بەهیلاکچون. (هلاك)
تیپ: دەستەیەك. (سریة)
تیغتیغە: وەسوەسە، دەنەدان.
تێراخوڕین: بەتوندی خۆ لێتوڕەکردن.
تێراو: تێرئاو، پاراو، ئەوی تینونەبێ.
تیز: تەوس و گاڵتەپێکردن.
تیکچرژاو: چرویر، تێکەڵاو.

ج

جۆرك: کیسەی گەورە، تورەگە.
جارومیە: جاری واهەیە
جان: گیان، رەوان.
جاویدان: نەمر، هەرماو، (خالد).
جەلجەلوت: دوعاو پرتەپرتی جادوگەر.
جەور: ستەم، زۆلم
جوڵنلە: ئەوی بەسەر زەویدا دەڕواو دەجمێ (دابة)

جیاوازیی: بیرورای لێك جودا (اختلاف).

چ

چۆڵەوانی: چۆڵ، بیابان، خاڵی، پێچەوانەی ئاوەدانی.
چارەساز: چارەکار، (معالج).
چایکاتەوە: چارەی بکا، تیماری بکا.
چە پاڵە: پارازتن، بەهاناوەهاتن، فریاکەوتن.
چە پەڵ: ناخاوێن، پۆخڵ، چڵکن، گەن، بەد، پیس.
چرەدوکەڵ: دوکەڵی زۆر توندو پەیت.
چرپەچرپ: سرتەسرت.

چنگ: مشت، مست، جەنگ، چنگورك، پەنجەوتێنۆك پێکەوە.
چنگورك: چنگ.
چنینەوە: بژاردن، کۆکردنەوەی دەنکیرژاو، (التقاط).
چونکی: چونکە.
چینە: ملوموشی باڵندە لەزەویدا بەشوێن خواردن و دانەوێڵە، دان هەڵگرتنەوە.

ح

حەشارگە: جێگەی خۆلێشاردنەوە، مکۆ، شاردگە.

جەوا: بڵند، بەرز، بەرەوژوور، لای ژووری سەر، ئاسمان، بەرزی، بڵندی، هەوا.

خ

خۆتێکردن: لێنەوین، خۆ لەکاروبارو کێشەیەکەوەدان.

خۆراوا: رۆژاوا، رۆژئاوا.

خۆرەلات: رۆژەلات، رۆژهەلات.

خۆشخواز: (مستحب)

خۆشنود: شادمان، رازی.

خۆشنودی: شادمانی، رەزامەندی.

خافلاندن: سەرقاڵکردن، سەرلێتێکدان، مژیلکرن، فریودان.

خەمسارد: خەمسارگوێنەدەر بەکار، خۆلەکاربوێر، سستەپەلە.

خەیاڵپلاو: خەیاڵیخاو.

خراتر: خراپتر

خزان: خزین

خنحوك: فورک

خو: نەریت، خدە، فێ، پەرکەم.

خودێ: خودا

خودار: خاوەن نەریت، نەخۆش بەخو، پەرکەمدار.

خێو: خاوەن، خودان، مێردەزمە.

د

دۆز: کێشە، (قضية).

داب: عادەت، نەریت، ئامودەستور، بافت.

داخۆ: داخوا، ئاخۆ

داگردن: بردنەژور.

دامرکان: دامەکنان، هەدادان، ئەمانی گڕیئاگر. لەمیزوتن کەوتن.

۲۸٦

دانوسان: خۆلْمەلاسدان، کەمین گرتن.

داهات: قازانج، سود، دەرامەت.

داوێنتەڕ: داوێنتەڕ، داوێن پیس، زیناکار.

دەبەنگ: حۆل، گێژ، هێز، وڕ، کاس،(احمق)

دەراسا: لەئاسایی بەدەر، سەرئاسا، (خارق).

دەرامەت: داهات، ئەو دەسکەوتەی گوزەرانی پێدەکرێ.

دەرفەت: وێران، باشار، پێوەستان، دەرۆست.

دەرداوێژرێن: دەردەهاوێژرێن، دەکرێنەدەرەوە، (پستئنون).

دەستبازی: گەپوگاڵتەکردن بەدەست.

دەستەبەری: پاریکاری، پارمەتیدان، وەخۆگرتن، لەملەخۆگرتن.

دەستەمۆ: کەوی، رام.

دەستەوسان: ناچار، بێچارە، مەحتەل ماو.

دەستئاردی: دەستگرانکردن لەئەنجامدانی کارێك، فێرەکارنەبون.

دەستێستاندن: بەسەردازاڵبون، (تمكن).

دەستوەگەڕی: دەست کردنەوە، دەست وەشاندن، داکۆکیلەخۆکردن.

دەسکورت: نەدار، هەژار، بێمایە.

دەشتەکی: لاگەیی، چۆڵنشین، سارانشین، (اعرابي).

دەنگۆ: (الشائعة).

ددانەجیڕە: ددان بەگڕی نیشاندان.

دڵاوا: بەخشندە، دژی رژد و چروك.

دڵڕاستی: دڵپاکی (اخلاص).

دڵکزی: (خشوع)

دنێ: دنیا

دنەدان: هانەدان، هاندان، ئاوتێدان.

دیان: خاچپەرست، فەلە، گاور، (نصراني).

دیتەگۆ: دەئاخێوێ، قسان دەکا.

دیتن: بینین.

دێختە: دەخاتە.

دێو: درنج، (غول).

ر

ڕۆژهەڵاتچی: ڕۆژهەڵاتناس (مستشرق).

ڕۆژی ڕابون: ڕۆژی قیامەت، ڕۆژی دوایی.

رۆژێبەرێ: رۆژی دوایی، رۆژی رابون، قیامەت.

رۆزی: رۆژی، زاد، بژێو.

رابون: قیامەت، هەستان، هەستانەوە، وەئاگاهاتنەوە.

راتلەگان: راوەشان، هەژان.

راژە: خزمەت.

راز: مەبەستی نهێنیو پەنهان؛ شاخیبلند، تیشەبەردی سەرکێو.

راستالی: جێگەبڕواو متمانەیی، (استقامة).

راستەڤانی: راستەقینە، حەقیقەت.

راڤە: لێکدانەوە، شرۆڤە.

رام: کەوی، کەمۆ، دەستەمۆ، خەرۆ.

رایگوێزم: بیگوێزمەوە

رەشۆکی: خەلکی هەمەکی، (عوام)

رەشاتی: رەشایی، (سواد).

رەها: ئازاد، بەرەلا، رایی، (مطلق).

رشت: مکوڕی لەسەر کاروبار، ئارەزویکارکردن، سوربون.

رکەگرتن: جنەگرتن، قینگرتن.

رەوزن: ناحەز، ناشرین، دزێو، ئێسک قورس، (مسخ).

روالەت: (مظهر)

روتەمەنی: (خلاعة).

روشکێنی: تەریفکردنەوە، بەخۆداشکاندنەوە، (نهی).

روگەش: (ظاهر)

روناهی: روناکی، رۆشنایی.

رێخت: سروشت، تەحرودیدار، (فطرة).

رێزانە: پاداشت، بەخشش لەبەرامبەری کاری چاکدا.

ریزپەڕ: (شاذ).

رێزپەڕی: (شذوذ).

رێنما: رێنیشاندەر، رێشاندەر، (دلیل)

ز

زۆرانێ: تێکومگلانی دوکەس بۆ یەکتر لەزمویدان، ملانە، ملانێ.

زاخاودان: مشتومالْ، جیلومو جموهەر پەیداکردن.

زادە: فرزەند، بێچو.

زارۆ: فرزەند، منداڵ، وەچە.

زارۆك: زارۆ.

زارۆلە: زارۆ.

زەبەند: زۆر، فرە، گەلێك، زەوەند.

زەلام: مرۆ، پیاو، مەردوم، گەورە، زل، مەزن، زەبەلاح.

زەین: هێزیبیرو تێگەیشتن، هۆش، (ذهن).

زیادەرۆیی: ئیپەڵبڕین، شولیهەڵکێشان، تێپەڕین، (افراط).

زیانبار: زەرەرمەند، زیانکار، زەرەرپێگەییو.

ژ

ژەقنەموت: زەقنەبوت، (زقوم).

ژنەوتن: گوێلێبوون، بەگوێ بیستن، ژنەوین.

ژوان: پێکگەیشتن لەجێگەیەکی دیاری، (موعد).

ژیوان: پاشگەز، پەژیوان، پەشیمان، گەڕاوە بۆلای خودا، تۆبەکار.

س

سۆسیالیزم: هاوبەشی، (اشتراکیة).

سۆما: روناکی چاو، هێزی دیتن، بینایی.

ساغلەم: ساخی، راستی، بێفێڵی، بێکەموکوڕی.

سام: ترس، زەبروزەنگ.

سەراسا: سەرناسا، دەرناسا، (خارق).

سەرەنجام: سەرئەنجام، ئەنجام، (عاقبة).

سەرپشك: هەڵبژاردن بەدەستەخۆ، (مخول).

سەررشتە: سەرپۆتك، سەردار، لێهاتو، سەرتا، لەکارزانین.

سەرزەنشت: سەرخستنەسەر، لۆمە.

سەرسەخت: کەللەڕەق، سەرڕەق.

سەرگەردان: سەراسیمە، سەرلێشێواو، پەشێو.

سەرکۆنە: سەرزەنشت.

سەرکێشی: سەرپێچی، پڕکێشی، یەتپسێنی، (کنود).

سەرناسی: (فراسة).

سەرهاتی: بەسەرهات.

سەمەرە: سەیر، سەرسوڕهێن.

سەمەنلۆك:جڵەوکردن، یەتککردن، بریتیە لەبەستنەوەی دەستوپێیەکی وڵاخی بەرزە.

سەهەندەیی: لاساری، بێگوێیی، (جحود).

سرتەسرت: سرپەسرپ، چرپەچرپ، پسەپس، بەنهێنی یەکتری دواندن.

سرتەکردن: ئەنجامدانی سرتەسرت، (نجوی).

سروە: شنە، بایەکیسوك، (نسمة).

سمین: کونکردن.

سو: سوی، نێش، ژان، یەروشی، زێدەبایی، سود.

سوانده: کەناریبانی، گوێسوانە، هەورەبان، (شرفة).

سوتەنی: سوتەمەنی.

سوخۆری: زێدەبایی خواردن.

سود: قازانج، سو.

ش

شاپ: زللە، شەق بەپشتەپێ، (صفعة).

شاخ: قۆچ

شاند: رەوانكراوان، (وفد)

شەپلە: ئيفليجى

شەڕانى: شەڕخوازى، شەڕاوى.

شەڕەنگێز: شەڕهەڵایسێن.

شپرزەیی: پشێوی، پەشۆكاوی، ئاڵۆزی، سەرلێشێواوی.

شلەژان: شێوان، تێكچوون، سەرلێتێكچوون، شپرزەبوون، داچڵەكان.

شمەك: شتومەك، كاڵا، كەلوپەل.

شوبهاندن: پێچواندن.

شوڵەدار: شولك، توڵ، لكەدارى باریك و درێژى براو.

شوێن: شوێنپا، شوێنەوار، شوێن، دوا.

شوێنەكەوتە: بەشوێنكەوتوو، (تابع).

شوێنەوار: شون، كەرخ.

شێو: جەمى ئێوارێ، (عشاء).

غ

غارپیدا: هەڵات

غلۆركردنەوە: گلان، خلۆربونەوە، (دحرجة).

ف

فێ: خو، پەركەم.

فریشتەی مەرگەوان: (ملك الموت).

فریودان: خاپاندن، تەفرەدان، خەڵەتاندن.

٢٩٠

ڤ

ق

ك

فێدار: نەخۆش بەفێ، پەرکەمدار.

ڤان: ویستن، ئارەزو، (ارادة، مشيئة).

قورت: چاڵایی زەوی؛ بەڵاو چورتم.
قۆزتنەوە: لەحەواگرتنەوە.
قونگرە: بورجی سەرقەڵات.
قاپقاپ: پێڵاوی لەداردروستکراو.
قەت: هەرگیز، چجار.
قەرتارە: قەرتاڵە، تریان.
قەشمەری: تیزو گاڵتەجاڕی.
قوتارکردن: رزگارکردن، خەلاسبون، دەربازبون.

قێزمون: نەوشتی مرۆ بێزی لێبکا.

قیچ: بڕ، کەمۆڵە، پیچ.

کۆڕا: کۆی راو بۆچونان پێکەوە.

کۆڕایی: کۆڕابون، (اجماع).

کۆڵ: تێڵەکە، بار، سەرشان، قەڵاندۆش، نوك پەڕیو.

کۆمۆنیزم: شیوعێتی.

کۆمەك: یارمەتی، ئاریکاری.

کارا: زۆرکارکەر، (فاعل، فعال).

کارنامە: بەرنامەی کار، پسولەی کارکردن، بەڕاوی‌کردەوان(صحیفة الأعمال).

کازانلە: گلەیی.

کەتیرە: شیرەی وشکەوەبو، (صمغ).

کەلەبەر: دەرەتانی تەنگ، قەڵش لەشاخی بەردین.

کەلێن: کەلەبەر، چەپەر، دەرفەت.

کەمین: بۆسە، خەل، خۆداگرتن لەبۆسەدا.

کەمینە: کەمایەتی، (قلة).

کەنیزەك: قەرەواش، ژنی بەپارەکڕراو، (جاریة).

کەوی: رام.

کردە: (عمل).

کردەنی: (عملي)

کلۆ: کوللە

کلێر: ناوبەتاڵ.

کو: چۆن

کوشتی: ئاژەڵی سەربڕاو، (ذبيحة)

کوندە: دەفری زەلام لەچەرم بۆ ئاوتێکردن و کێشان.

کوندەبۆ: بومی زل. ئەو باڵندەیەی شەوان دەردەکەوێو بەشوم بەناوبانگە.

کێشمەکێش: نێوان ناخۆشیو زەناوچەقە.

گ

گۆشەنشینی: دوورەپەرێزی، خانەنشینی، دورلەخەڵکی، (خلوة، اعتکاف).

گۆکار: بزوتن و کارکردنی زمان و دەست، قسەکردن و دوان.

گۆلك: گوێرەکە.

گۆنگەل: گۆنگەر، زەنازەنا.

گێوار: گۆڤار

گۆوانلن: نەرموشلکردن بەگوشین.

گازکردن: بانککردن.

گاڵەدان: داخستن، قەپاتکردن.

گاڵدان: دنەدان، هاندان.

گەف و گوڕ: هەڕەشە.

گەلەکۆیی: گەلەکۆمەکی.

گەمە: گاڵتە، یاری

گەنەخۆری: پیسخۆری، کەسێك خۆراکی خراپ بخوا.

گەندەڵی: گەندی، رزیوی، (فساد).

گەندی: گەندەڵی.

گەنی: رزیو، گەنیو.

گەنیو: گەنی.

گەوزین: گەفزدان، تلخواردن لەسەر تەنیشت.

گردبوونەوە: کۆبوونەوە

گروازە: لول

گلان: بەسەرروداکەوتن، پەرتبون، جولان لەجێگە، خلۆربونەوە.

گنغان: خۆگرانکردن، ترشان.

گیانانیەکان: (روحانیون)

گیانیەکان: (روحیون).
گیروبەند: پێوەندبون، پەیوەستبون.

ل

لارێبون: نافەرێبون، لەرێدەرچون، (انحراف).
لاوەکی: (جانبي)
لەباتی: لەجیاتی، لەبری.
لە پای: لەبەرامبەر، لەباتی، (مقابل).
لەگەن: دەفری زل، قاپی گەورە.
لەقەە: لوشکە، جوتە، شاپ.
لەمەچێتر: لەناوخەلکی رەشۆکیدا بەجنۆکانی دەلێن.
لەمپەر: بەرگر، کۆسپ.
لێولانلێو: پڕاوپڕ، دارماڵ.

م

مۆتەکە: خەونی بەترس کە هەناسەی پیاو سوار دەکا، (کابوس).
مۆرك: (طابع).
مۆلگە: جێگەی پشودانی گاران.
مادەلایی: مەرایی، کلکەسوتە، ماستاوکردن، چاپلوسی، کوسکێشی.
مارانگاز: مارگەزتو، (لدیغ).
مانلێ: ماندو.

ماهین: ماین

مایه: ماوه، سەرمایە، دەسمایە.

مەحەك: عەیارپێو.

مەزەب: ڕاڕەو، (مذهب).

مژیل: سەربەکار، بەکارەوەخەریك.

مژین: مزتن، ڤونداني تەڕایی، (مص).

مرۆ: مرۆڤ، پیاو.

مرۆزادە: وەچەی مرۆڤان، (بني الانسان).

مراز: نیازیدڵ، (مراد).

مکور: سور لەسەر، پاخی، سەرسەخت.

منداڵەهورتکە: منداڵە ورتکە.

ن

نابەجێ: نەشیاو، کارێك یا شتێکی نابەجێ.

ناتەوانی: دەستەوسانی، بێتوانایی، کەنەفتی، (عجز).

ناچیز: نارێك، خوێڕی، نابەجێ.

نامۆ: بیانی، بێگانە، غەریبە، غەوارە.

ناهەموار: نارێك.

ناوزەدکردن: ناودێرکردن، ناوبردن.

نەبان: خۆبوێر، دەنگ لێکۆڕیو.

نەست: پێچەوانەی هەست، (لاشعور).

نەقۆلا: زل و نالەبار، چەتمول، زلحۆرت، ناساز، نارێك، زەبەلاح.

نەنگی: شورەیی، عەیبە.

نەینۆك: ناوێنە

نشینگە: جێگەی دانیشتن، نیشتمان.

نغرۆ: نقوم، رۆچو.

نوتەك: تاریکایی خەست.

نوشتە: دوعای نوسراو، نوشتی، (تعویذ).

نوێن: پێخەف، کەلوپەلی خەو.

نیان: نەرم، (حلیم).

نێردە: گەلی رەوانەکراوان، (بعثة).

و

وادە: بەڵێن، پەیمان، (وعد).

وەناگاهاتن: بەخەبەرهاتن، رابون، هۆشیاربونەوە.

وەبەرداگردن: پەردەپۆش، (تلبیس).

وەدەرمانێ: دەرمانیکاتە دەرێ.

وەگێڕە: بگێڕەوە

وێزە: زگ، گیان، پەلاماری پەنامەکی بۆبردن.

وێشك: وشك، هێشك.

هـ

هۆگر: خوپێوەگرتو.

هاتەڕایێ: رازیبوو، ملیدا.

هاتیە: هاتوە

هاژۆتن: لێخوڕین، هاژوان، ئاژۆتن.

هاموشۆ: ئاموشۆ، هاتوچۆ.

هاودرن: هێنان.

هاوشان: هاوکوف، لەقەدرو پایەدا بەرامبەر. (کفوء)

هاونشین: هاونیشتمان، هەرهەمان نشینگە.

هاوێر: لێك جوداکردنەوە، لێکدابڕین.

هەتەری: سوربون لەسەر مەبەست، (حرص).

هەژمەت: حەزمەت، تاو، سوێ.

هەرێ: پەیمان، بەڵێن، ئەرێ، بەڵێ، (استجابە).

هەرزە: هەرچیوپەرچی، لەوجڕ، خوێڕی، لاسار.

هەرمان: هەمیشەمان، بەردەوامی، نەمری.

هەڕۆن: بڕۆن

هەس: هەیە

هەسارە: ئەستێرەی گەڕۆك، ستارە، (کوکب).

هەشبەسەر: قوڕبەسەر، بەدبەختی.

هەڤپشك: هاوبەش

هەڵاوارتن: هاوێرکردن.

هەڵپە: تاسەی زۆر، پەلە، تالوکە.

هەڵپشافتن: پشاوتن، هەڵگلۆفتن.

هەڵگێڕو وەرگێڕ: ژێروژوورپێکردن، ئەملاولاپێکردن.

هەڵفریواندن: فریودان، ئەفرەدان، خەڵەتاندن.

هەڵمژین: هەڵمژتن، قوم لێدان، (استنشاق).

هەنجەت: پەڵپ، بیانو، بەهانە.

هەنگاوتن: پێکان، لێدان.

هەنگێ: ئەودەمی، ئەوکاتی، ئەوسا.

هەومنتە: هەوانتە، خۆڕا، بێلێپێچانەوە.

هەوێز: کۆز، ئەوجێی لەبەهارو هاوین و پایزاندا ماڵاتی لێبکەوێ.

هومێد: ئومێد، هیوا، هەویا، ئاوات.
هێنکەبڕان: پشی‌سواربون، هەناسەبڕکێ.

ی

یەخسیر: دیل، گیراو، ئەسیر.
یەکدەنگی: (اتفاق).